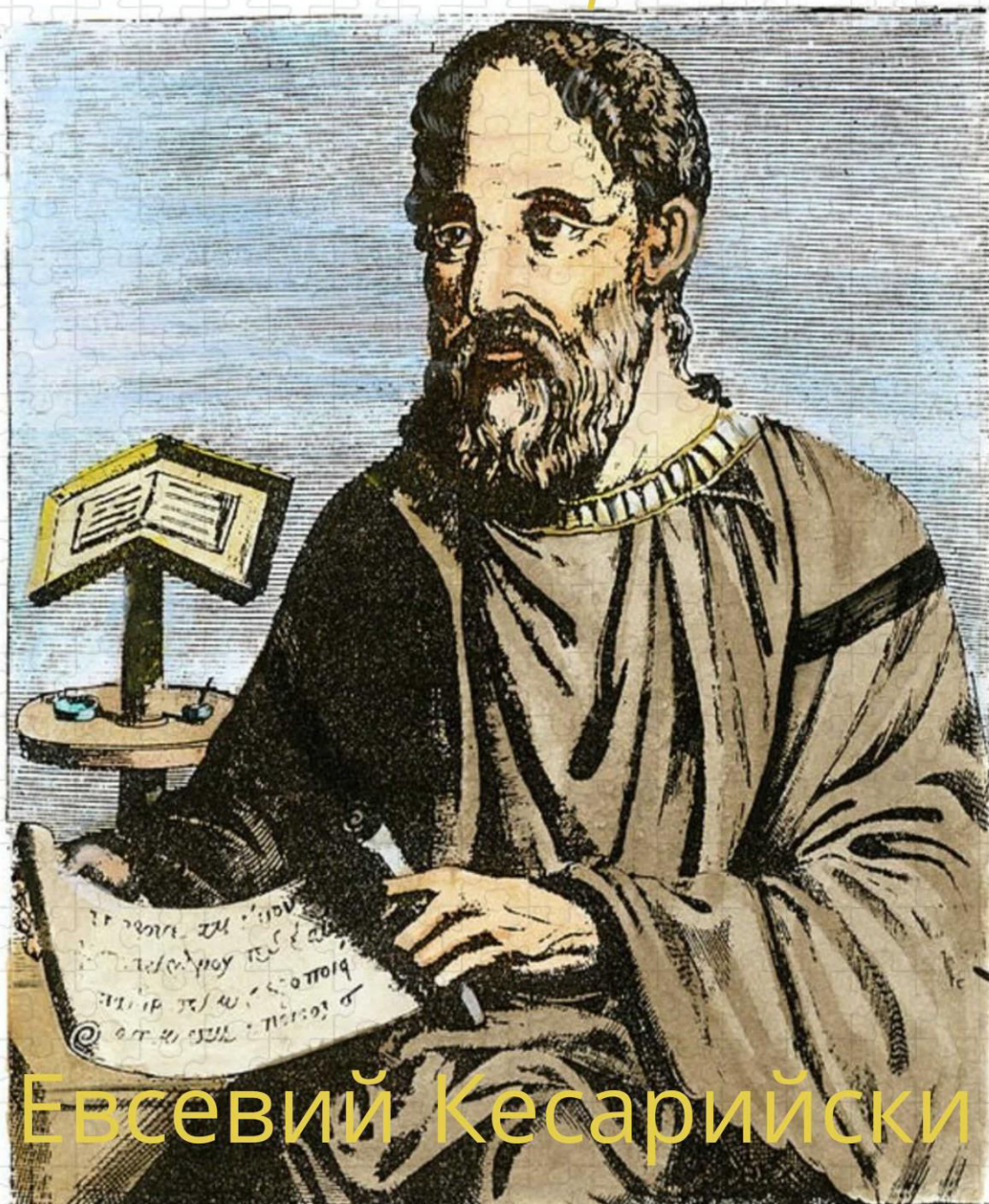

Стар. 40.
ИСТОРИЯ НА ЦЪРКВАТА

Евсевий Кесарийски

Книга I

Глава 1

Планът на книгата

1. Целта ми е да представя приемствеността на светите апостоли както и времената простиращи се между дните на Спасителя и нашето собствено, да разкажа множество важни събития, за които се казва, че са се случили в историята на Църквата, да спомена тези, които управлявали и предстоявали над Църквата в най-важните енории и тези, които във всяко поколение устно или писмено прогласявали божие слово.
2. Също така да дам имената, броят и времената на тези, които поради любов към новостите изпаднали в най-големи грешки и обявявайки се за откриватели на „лъжливо нареченото знание“ (ср. 1 Тим. 4:20) подобно на свирепи вълци немилостиво поразили божие стадо.
3. Освен това да изброя нещастията, които веднага дошли върху целия еврейски народ заради заговорът им срещу Спасителя, да опиша начините и времената, в които божие слово било нападено от езичниците и да разкрия характера на онези, които в различно време стоели твърди за него макар и да търпели кръв и мъчения както и изповедите, които били съставени в нашите собствени дни и накрая добрата и милостива помощ, която нашият Спасител даде на всички ни. Тъй като възнамерявам да запиша всички тези неща аз ще започна своята книга с началото на плана (οἰκονομία) на нашият Спасител, Господ Исус Христос.
4. Още в самото начало аз трябва да помоля мъдрите да бъдат снизходителни към моята книга понеже признавам, че е отвъд моята сила да напиша съвършена и цялостна история и тъй като аз съм първият, който се захваща с този предмет съм принуден да вървя по самотен и неутъпкан път. Моля се Бог да бъде мой водач и силата господна да ми помага тъй като не съм в състояние да откроя дори стъпките на тези, които са вървели преди мен освен в кратките фрагменти, в които едни по един начин, а други по друг, са ни дали конкретни описания за времената, в които са живели. Отдалеч те издигат гласовете си като факли и викат като от някаква висока и ясно видима кула наставлявайки ни къде да ходим и как сигурно и безопасно да насочваме курса на делата си.
5. Така събрали от споменатите тук и там от тях неща каквото сметнахме за важно за настоящата книга и откъснали подобно на цветя от ливада

подходящите пасажии от древните автори¹ ние ще се опитаме да изложим всичко в исторически разказ и ще бъдем доволни ако запазим паметта за приемствеността на апостолите на нашия Спасител, ако не на всички, то поне на най-известните сред тях в тези църкви, които са най-бележити и които дори до днес се ползват с уважение.

6. Струва ни се, че една такава книга е особено важна понеже аз не зная за църковен писател посветил се на този предмет и се надявам, че тя ще бъде твърде полезна на тези, които с интерес изследват историята.

7. В Хронологичните канони, които съставих аз вече описах тези неща накратко, но сега се захващам да ги запиша колкото ми е възможно по-подробно.

8. Моята книга ще започне, както казах, с плана на Спасителят Христос – който е по-издигнат и по-велик от човешките представи – и с дискусия за неговата божественост (θεολογία).

9. Тъй като ние вземаме дори името си от Христос необходимо е този, който възнамерява да напише история на Църквата да започне със самото начало на Христовия план, който е по-божествен отколкото мнозина смятат.

¹ Едно от най-ценните неща в историята на Евсевий е в цитатите, които той дава от по-ранни църковни писатели. Произведенията на много от тях са изгубени и са ни известни единствено чрез частите споменати от Евсевий.

Глава 2

Представяне на виждането за предсъществуването и божествеността а нашия Спасител и Господ Исус Христос

1. Тъй като в Христос има двойна природа и едната – доколкото за него се мисли като за Бог – наподобява главата на тялото, а другата може да бъде сравнена с краката – доколкото той, заради нашето спасение, взел човешка природа със същите страсти като нашите – следващата книга ще бъде пълна единствено ако започнем с най-важните и първите събития на цялата история. По този начин древността и божествеността на християнството ще бъдат показани на тези, които смятат, че то е скорошно и с чужд произход и си представят, че се е появило едва вчера.
2. Няма език достатъчен да изрази произхода и достойнството, съществуването и природата на Христос. Затова и божия Дух казва в пророците: *„Поколението му кой ще го изкаже?“* (Исая 53:8). Понеже никой не познава Отца освен Сина нито може някой подобаващо да познае Сина освен единствен Отец, който го е родил (ср. Матей 11:27).
3. Понеже кой освен Отец може подобаващо да разбере Светлината, която била преди света, интелигентната и същностна мъдрост съществувала преди вековете, живото Слово, което в началото било с Отца и което било Бог, първият и единороден на Бога, който бил преди всяко създание и видимо и невидимо творение, военачалникът на разумното и безсмъртно небесно множество, посланикът на великият съвет, изпълнителят на божията неизговорена воля, творецът, заедно с Отца, на всичко, втората причина за вселената след Отца, истинският и единороден божий Син, Господ, Бог и цар на всички творения, този, който приел началство и власт заедно със самата божественост и сила, и чест от Отца. Както е казано за него в тайнствените пасажии на Писанието, които говорят за неговата божественост: *„В началото беше Словото и Словото беше у Бога и Словото беше Бог“* (Йоан 1:1). *„Всичко чрез него стана и без него не е станало нищо от това, което е станало“* (Йоан 1:3).
4. Това учи и великият Мойсей когато, като най-древен от всички пророци, описва воден от божия Дух сътворението и подредбата на вселената. Той казва, че създателят на света и творецът на всички неща предава на Христос и на никой друг освен на своето собствено явно божествено и единородно Слово сътворението на по-нисшите неща и говори с него за сътворението на човека. *„Понеже,“* казва той, *„Бог каза: Да създадем човека по наш образ и по наше подобие“* (Битие 1:26).

5. Друг пророк потвърждава това говорейки за Бога в своите химни и казвайки: „*Той каза и стана, заповяда и се сътвори*” (Псалм 33:9). Тук той представя Отца и създателя като владетел на всичко заповядващ с царски жест и втория след него божественото Слово, което не е друго освен това, което е прогласявано от нас и изпълняващо заповедите на Отца.

6. Всички, за които е казано, че напредвали в праведност и богоугодност от сътворението на човека, великият слуга Мойсей и преди него на първо място Авраам и потомците му, и колкото праведници и пророци се явили, съзерцавали него с чистите очи на ума, разпознавали го и му принасяли поклонението, което е удачно за божия Син.

7. Но той, никога небрежен относно поклонението дължимо на Отца, бил определен да учи всички тях на познанието на Отца. Така например е казано, че Господ Бог се явил като обикновен човек на Авраам докато той седял при Мемвриевите дъбове (Битие 18:1). И той веднага паднал, макар да виждал с очите си човек, поклонил му се като на Бог и му принесъл като на Господ и изповядал, че не е невеж за това кой е той когато изрекъл думите: „*Господ, Съдията на цялата земя няма ли да съди справедливо?*” (Битие 18:25).

8. Понеже ако е неразумно да предполагаме, че неродената и непроменима природа на всемогъщия Бог била променена в човешка форма или че тя измамила очите на гледащите с изгледа на нещо сътворено, и ако, от друга страна, е неразумно да мислим, че Писанието невярно казва, че Господа и Бога, който съди цялата земя и върши правда е видян в човешка форма, кой друг може да бъде наречен, ако не е законно да го наречем първата причина за всичко, освен неговото предсъществуващо Слово? За кого е казано в Псалмите: „*Изпраща Словото Си и ги изцелява и от всичките им беди ги избавя?*” (Псалм 107:20)

8. Мойсей съвсем явно го изявява за втори Господ след Отца когато казва: „*Господ навая върху Содом и Гомор сяра и огън от Господа от небето*” (Битие 19:24). Божествените Писания също го наричат Бог когато той отново се явил на Яков в човешка форма и казал на Яков: „*Няма да се наричаш повече Яков, но Израел ще бъде името ти понеже си надвил Бога*” (Битие 23:28). Поради тази причина и Яков нарекъл мястото „*Божие видение*” (Битие 22:28) казвайки: „*Видях Господа лице в лице и животът ми беше опазен*”.

9. Нито пък е приемливо да смятаме, че записаните теофании били явления на подчинени ангели и божии служители понеже когато някой от тях се явява на човеците Писанието не скрива този факт, но не ги нарича с имена

Господ и Бог, а ангели, както лесно може да се докаже с множество свидетелства.

10. Също и Исус, наследника на Мойсей, го нарича, водач на небесните ангели и архангели и на свръхчовешките сили, военачалник на Отца, на когото е дадено второто място на власт и владичество над всичко „началник на Господното войнство,” макар да го видял не по различен начин, а отново в човешка форма. Понеже е писано:

11. *„Когато беше Исус при Ерихон, повдигна очи и видя, и, ето, насреща му стоеше човек с измъкнат нож в ръка; и Исус пристъпи при него и му рече: Наш ли си, или от неприятелите ни? А той рече: Не; но за Военачалник на Господното войнство сега дойдох аз. И Исус падна с лицето си на земята и се поклони; и рече му: Що заповядва Господарят ми на слугата си? А Военачалникът на Господното войнство рече на Исуса: Изуй обувката си от нозете, защото мястото, на което стоиш, е свето. И Исус стори така.“* (Ис. Н. 5:13-15).

12. Но от същите думи вие ще разберете, че това не бил друг, а Този, Който говорил с Мойсей. Понеже Писанието казва в същите думи и по отношение на същия: *„А като видя Господ, че свърна да прегледа, Бог го извика изсред къпината и рече: Моисее, Моисее! И той каза: Ето ме. И рече: Да се не приближиш тука; изуй обувката от нозете си, защото мястото, на което стоиш, е света земя. Рече още: Аз съм Бог на баща ти, Бог Авраамов, Бог Исааков, и Бог Яковов.”* (Изх. 3:4-6).

13. А че има определена природа, която живее и съществува преди света и която служела на Отца и Бога на вселената от създаването на всичко и която е наречена божие Слово и мъдрост ние можем да научим, да цитираме други доказателства в добавка към вече цитираните, от устата на самата мъдрост, която открива по най-ясен начин чрез Соломон следните тайни за себе си: *„Аз, мъдростта, обитавам с благоразумието, И издирвам знание на умни мисли. Чрез мене царете царуват И началниците узаконяват правда. Чрез мене князете началстват, Тожже и големците и всичките земни съдии.”* (Пр. 8:12,15,16).

14. На което тя отговаря: *„Господ ме създаде като начало на пътя Си, Като първо от древните Си дела. От вечността бях създадена, от начало, Преди създаването на земята. Родих се, когато нямаше бездните, Когато нямаше извори изобилващи с вода. Преди да се поставят планините, Преди хълмовете, аз бях родена, Когато приготвяваше небето, аз бях там; Когато разпростираше свод над лицето на бездната. Когато закрепваше облаците горе, Когато усилваше изворите на бездната, Тогава аз бях при Него, като майсторски работник, И всеки ден*

се наслаждавах, Веселях се винаги пред Него. Веселях се на обитаемата Му земя; И наслаждението ми бе с човешки чада.” (Пр. 8:22-25, 27-28, 30-31).

15. Така божие Слово, предсъществуващо и явявало се на някои, ако не и на всички, по този начин беше накратко показано от нас.

16. Но защо благовестието не било проповядвано в древните времена на всички хора и на всички народи сега ще стане ясно от следните разсъждения. Животът на древните не бил такъв, че да им позволи да приемат всемъдрото и вседородетелно учение на Христос.

17. Понеже веднага, в началото, след първоначалния живот на блаженство, първият човек презрял божията заповед и паднал в това смъртно и погиващо състояние като заменил предишното си божествено вдъхновено удобство за тази проклета земя. Потомците му, които напълнили земята, се показали много по-лоши с изключение на някой тук и там и живели един груб и неприемлив начин на живот.

18. Те не мислели за държава нито за град, за изкуство и наука. Те били невежи дори за думите закон и справедливост, добродетел и философия. Подобно на номади те прекарвали живота си в пустините, като диви и свирепи животни, унищожавачи поради излишък на доброволно нечестие естествения човешки разум и семето на мисълта и на културата посадени в човешката душа. Те изцяло се предали на всякакво богохулство, съблазнявайки се един друг, избивайки се, ядейки човешка плът и водейки война с боговете и с прославяните от всички гиганти, възнамерявайки да изправят земята срещу небето и с лудостта на невъздържана гордост да нападнат дори самият Бог на всички².

19. Затова, когато те се държали по този начин, всевиждащия Бог изпращал върху тях наводнения и пожари като върху дива гора разпростряла се по цялата земя. Той ги поразявал с непрестанен глад и болести, с войни и с небесни мълнии, сякаш борейки се с някаква ужасна и устойчива болест на душата чрез по-сурово наказание.

20. Тогава, когато преголямото нечестие завладяло почти цялото човечество, подобно на дълбоко пиянство, замъглявайки и заслепявайки човешките умове, първородената и първосъздадена божия мъдрост, самото предсъществуващо Слово, водено от своята голяма любов към хората, се явявало на слугите си, под формата на ангели, и на един или друг от древните, които се радвали на божие благоволение, в собственото си

² Може би това е намек за разказа за Вавилонската кула.

лице като спасителната божия сила, но не по друг начин, а в човешка форма, понеже не било възможно да се яви по някакъв друг начин.

21. И тъй като от тях семето на благочестието било посадено сред множество хора и целият народ произлязъл от евреите, посветил себе си да се покланя неотклонно на Бога, той им дал чрез пророкът Мойсей (тъй като множеството все още било покварено от древните си практики) образи и символи на една тайнствена събота, на обрязването и елементи от други духовни практики, но не им дал пълно познание за самите тайнства.

22. Когато техният закон станал знаменит и подобно на сладък аромат се разнесъл сред всички хора като резултат от тяхното влияние разположението на мнозинството от езичниците било смекчено от законодателите и философите, които се издигнали от всяка страна и тяхната дива и дивашка грубост била променена в кротост, така че те се радвали на пълен мир, приятелство и социално общуване. Тогава, накрая, в началото на Римската империя, той се явил на всички хора и народи по целия свят, който преди това бил подпомогнат и сега бил в състояние да приеме познанието на Отца, същият този учител на добродетелта, служителят на Отца във всичко добро, божественото и небесно божие Слово в човешка природа по нищо неразличаваща се от нашата собствена. Той направил и понесъл всичко, което било пророкувано. Предсказано било, че един, който е едновременно човек и Бог трябва да дойде и да живее в света, да извърши чудни дела и да се покаже учител на всички народи на благочестието на Отца. Удивителната природа на неговото раждане, на новото му учение и на чудните Му дела също била предсказана, както и смъртта му, неговото възкресение и накрая, божественото му възнасяне на небето.

23. Така например пророк Данаил, под влиянието на божия Дух, виждайки Неговото царство в края на времето, бил по този начин вдъхновен да опише божественото видение на език подходящ за разбиране от хората: „Гледах,” казва той, *„догдето се положиха престоли, и Старият по дни седна, чието облекло беше бяло като сняг, и космите на главата Му като чиста вълна, престолът Му – огнени пламъци, и колелата Му пламенен огън. Огнена река излизаше и течеше пред Него; милион служители Му слугуваха, и милиарди по милиарди стояха пред Него; съдилището се откри, и книгите се отвориха”* (Данаил 7:9-10).

24. И отново: „Гледах,” казва той, *„в нощните видения, и ето, един като човешки син идеше с небесните облаци и стигна до Стария по дни; и доведоха го пред Него. И Нему се даде владичество, слава и царство, за да Му слугуват всичките племена, народи и езици. Неговото владичество е*

вечно владичество, което няма да премине, и царството Му е царство, което няма да се разруши“.

25. Ясно е, че тези думи не могат да се отнасят до никой друг освен до Спасителя, Божието Слово, което в началото било с Бога, а при последното си явление в плът било наречено Човешки Син.

26. Но тъй като ние сме събрали в отделни книги³ извлеченията от пророците, които се отнасят за Спасителя Исус Христос и сме подредили в по-логичен ред откритите за него неща казаното ще е засега достатъчно.

³ Тук Евсевий говори за своите *Eclogæ propheticae*, или *Prophetical Extracts*. Възможно е да има предвид и *Dem. Evang.*

Глава 3

Имената Исус и Христос били известни от началото и били почитани от вдъхновените пророци

1. Тук е удачното място да покажем, че самото име Исус както и името Христос било почитано от древните възлюбени от Бога пророци⁴.

2. Мойсей бил първият, който посочил името на Христос като особено велико и славно. Когато предал предобразите и символите на небесните неща и тайнствените образи в съответствие с пророчеството, което казва: „Внимавай да ги направиш по образа на, който ти бе показан на планината” (Изход 25:40) той осветил един човек за първосвещеник на Бога, доколкото това било възможно, и го нарекъл Христос⁵. По този начин той свързал първосвещеническото достойнство, което по неговото мнение надминавало най-почитаните човешки позиции, с името с цел да го почете и прослави.

3. Той знаел твърде добре, че в Христос имало нещо божествено. Същият, чрез божия Дух, предвидял и името Исус, почитайки го също с определена специална привилегия. Понеже името Исус, което никога не било изговаряно сред хората преди времето на Мойсей, той дал първо и единствено на този, когото знаел, че след неговата смърт ще приеме, отново като един предобраз и символ, върховното водачество.

4. Следователно неговият наследник, който преди това не носел името Исус, но бил наричан с името Еусес, което му било дадено от неговите родители, сега той нарекъл Исус, давайки ми името като почетен дар, много по-велик от всяка царска диадема. Понеже самият Исус, Навиевият син, приличал на нашият Спасител в това, че единствен той след Мойсей и след завършването на символичното поклонение, което било предадено чрез него, наследил водачеството на истинската и чиста религия.

5. Така Мойсей дал името на нашия Спасител Исус Христос като един знак на най-висша почест, върху двама души в своето време, които превъзхождали всички останали в добродетел и слава, а именно върху първосвещеника и върху своя наследник във водачеството.

6. Пророците, които дошли след него, също ясно предсказвали Христос по име предричайки в едно и също време както заговорът, който евреите щели

⁴ Dem. Evang. iv. 17.

⁵ Тук Евсевий вероятно има предвид Левит 4:5-6 и Левит 6:22 където LXX казва „свещеникът, помазаникът“.

да направят срещу него така и призоваването на народите. Например Еремия казва следното: „Помазаникът Господен, дишането на ноздрите ни, Тоя, под чиято сянка казвахме, че ще живеем между народите” (Плач 4:20). И Давид в недоумение пита: „Защо се разоряват народите, и племената намислят суета? Опълчват се земните царе, И управниците се наговарят заедно, против Господа и против Неговия Помазаник” (Псалм 2:1-2). Към това той добавя с думите на самият Христос: „Господ ми каза: *Ти си Мой Син; Аз днес те родих. Поискай от Мене и Аз ще ти дам народите за твое наследство, И земните краища за твое притежание*” (Псалм 2:7-8).

7. И не само тези, които били почетени с първосвещеничеството и които заради символа били помазвани със специално приготвено масло било украсени с името Христос сред евреите, но също и царете, които пророците помазали под влияние на божия Дух и по този начин направили предобрази на Христос. Понеже те също носели в своята собствена личност предобраза на царската и суверенна сила на истинският и единствен Христос, божие Слово, което царува над всичко.

8. На нас ни е било казано, че някои от пророците станали, чрез едно действие на помазание, предобрази на Христос, така че всички те сочели към истинският Христос, божествено вдъхновеното и небесно Слово, което е единственият първосвещеник на всички и единственият цар на всяко създание и единственият върховен пророк на пророците от Отца.

9. Доказателство за това е, че нито един от древните, които били символично помазвани, били те свещеници, царе или пророци, не притежавал толкова велика сила или вдъхновена добродетел каквито били показани от нашият Спасител и Господ Исус, истинският и единствен Христос.

10. Никой от тях, колкото и превъзходен в чест и достойнство да бил в продължение на много поколения сред собствените си люде, никога не дал на последователите си името християни, производно от типологично име Христос, което носел, нито божествената почит някога била дадена от някой от тях на техните поданици. Нито пък след тяхната смърт разположението на последователите им било такова, че да бъдат готови да умрат за този, когото почитали. И никога толкова голямо вълнение не се надигнало сред всички народи по земята заради някого от този век. Понеже простите символи не можели да притежават такава сила каквато имала самата истина изявена в нашият Спасител.

11. Макар Той да не получил символ или предобраз на първосвещенство от никого, макар да не бил от свещенически род, макар никога да не получил

царство от войни-телохранители, макар да не бил пророк като древните, макар да не приел никаква почит нито първенство сред евреите, Той все пак бил осиновен от Отца на всичко и то не чрез символи, а действително.

12. Следователно макар да не притежавал почести като тези, които споменахме, Той е наречен Христос повече от всички тях. И като истинският и единственият божий Христос Той изпълнил цялата земя с великото и свещено име на християните, давайки на последователите Си вече не предобрази и образи, а самите непокрити добродетели и един небесен живот чрез учението на истината.

13. Той не бил помазан с масло приготвено от материални субстанции, а, както подобава на Бог, със самият божествен Дух, чрез съучастие в неродената божественост на Отца. Това учи и Исаия, който възкликва, сякаш говори самият Христос: *„Духът на Господа е на мене затова Господ ме е помазал. Прати ме да проповядвам благовестието на бедните, да проглася освобождение на затворниците и да дам зрение на слепите”* (Исаия 61:1).

14. И не само Исаия, но и Давид се обръща към него казвайки: *„Твоят престол, Боже, е до вечни векове; Скипърът на Твоето царство е скипър на правота. Възлюбил си правда и намразил си нечестие; Затова, Боже, твоят Бог те е помазал С миро на радост повече от твоите събратья”* (Псалм 45:6-7). Тук Писанието го нарича Бог в първия стих, а във втория го прославя с царски скипър.

15. След това, малко по-нататък, след като споменава божествената и царската сила то го представя на трето място като ставащ Христос бивайки помазан с масло направено не от материални субстанции, а с божественото миро на радост. По този начин то показва неговата особена чест, много по-велика и по-различна от тази на тези, които като предобрази в древността били помазвани по един по-материален начин.

16. И на друго място същият автор казва за него следното: *„Рече Господ на моя Господ: Седни отдясно ми докле положи враговете ти за твое подножие”* (Псалм 110:1) и *„От утробата, преди утринната звезда родих те. Господ се закле и не ще се разкае. Ти си свещеник довека според чина Мелхиседеков”* (Псалм 110:4).

17. Но Мелхиседек е представен в светите Писания като свещеник на всевишния Бог (виж Бит. 16:18; Евр. 5:6,10; 6:20, гл. 8), а не като посветен чрез някакво масло за помазание приготвено специално и по своя произход не принадлежи към еврейското свещенство. Следователно по този чин, а

не според някакъв друг, този, който приел символите и предобразите, бил нашият Спасител прогласен с обещание и заклеване, Христос и свещеник.

18. Следователно историята не казва, че той бил помазан телесно от евреите нито, че принадлежал към свещеническото родословие, а че дошъл в съществуване от самия Бог преди утринната звезда, че е преди създаването на света и че приел едно нетленно и непрестанно свещенство за вечни векове.

19. Но велико и убедително доказателство за неговото нетленно и божествено помазание е това, че той единствен от някога съществувалите, дори до ден днешен е наричан Христос от всички хора по света и е изповядван и засвидетелстван под това име, възпоменаван е както от гърци и така и от варвари и дори до този ден е почитан като цар от своите последователи по света, почитан е като повече от пророк и е прославян като истинският и единствен божий свещеник⁶. И освен всичко това, като предсъществуващо божие Слово, призовано към съществуване преди всички векове, той е приел величие и чест от Отца и му се покланят като Бог.

20. Но най-чуден от всичко е факта, че ние, които сме му посветили себе си го почитаме не само със собствените си гласове и със звука на думи, но също и с цялостно издигане на душите, така че ние избираме да засвидетелстваме него вместо да опазим собствения си живот.

21. По необходимост започнах своята история с тези въпроси, за да не може никой, съдейки по времето на неговото възплъщение, да помисли, че нашият Спасител и Господ Исус, Помазаникът, е започнал да съществува едва наскоро.

⁶ В тази глава както и в *т. Evang.* IV.15, Евсевий е първият, който споменава заедно трите чина на Христос.

Глава 4

Религията прогласена от него на всичките народи не била нито нова нито странна

1. Но, за да не мисли никой, че неговото учение е ново и странно, като че ли е създадено от някой живял наскоро човек, който не се различава по нищо от останалите хора, нека накратко да разгледаме и този въпрос.

2. Прието е, че когато скорошното явление на нашия Спасител Исус Христос станало известно на всички веднага се появил един нов народ, народ очевидно немалък и който не живее в някой край на земята, но най-голям и най-благочестив от всичките народи, несломим и непобедим понеже винаги получава помощ от Бога. Този народ така неочаквано появил се по тайната божия воля бил почетен изсред всички останали с Христовото име.

3. Един от пророците, когато видял отнапред с очите на божия Дух, това, което щяло да се случи, бил толкова удивен, че извикал: „*Кой е чул такова нещo? кой е видял такива? Родила ли би се една земя в един ден? Или родил ли би се един народ отведнъж?*” (Исая Исая 66:8). Същият пророк дава знак за името, с което ще се нарече този народ, когато казва: „*А слугите Си ще нарече с друго име, което ще бъде благословено на земята*” (Исая 65:15-16).

4. Но макар да е ясно, че ние сме нови и че новото име на християните едва отскоро е станало известно сред народите, все пак нашият живот и дела заедно с религиозните ни учения не са били наскоро измислени от нас, а още от създаването на първия човек, да се изразим така, били установени посредством естественото разбиране на древните хора, в които било божието благоволение. Това ние ще покажем по следния начин.

5. Че еврейският народ не е нов, а навсякъде е почитан поради своята древност, е известно на всички. Книгите и писанията на тези хора съдържат разкази за древни хора, наистина редки и малко на брой, но въпреки това забележителни заради своето благочестие, праведност и всякаква друга добродетел. Някои от тези забележителни човеци живели преди потопа, а други от синовете и потомците на Ной, след него. От тях бил Авраам, когото евреите почитат за свой основател и праотец.

6. Ако някой твърди, че всички засвидетелствани като праведни от самият Авраам, чак до първият човек, били християни по дела, макар и не по име, той няма да е далеч от истината.⁷

7. Понеже това, което означава името християнин - че чрез познанието и учението на Христос той се различава по умереност и праведност, по търпение в живота и мъжествена добродетел и по извява на благочестие към единия истински Бог над всички – всичко това било ревностно практикувано от тях не по-малко отколкото от нас.

8. Тях не ги било грижа за обрязването на тялото, също както и нас. Не се интересували от пазенето на съботата, както правим и ние. Те не избягвали определени храни нито се съобразявали с останалите различия, които първи Мойсей заовядвал потомците им да пазят като символи, нито днешните християни правят такива неща. Но те също ясно познавали божият Христос. Понеже вече беше показано, че той се явил на Авраам, че дал откровение на Исаак, че говорил с Яков, че общувал с Мойсей и с пророците след него.

9. Така вие ще видите, че тези придобили господното благоволение хора били почетени с Христовото име според текста, който казва за тях: *„Да не се допирате до помазаните Ми, И да не сторите зло на пророците Ми”* (1 Летописи 16:22 ср. Пс. 55:15).

10. Затова очевидно е необходимо да заключим, че религията, която наскоро била проповядвана на всички народи чрез учението на Христос, е първата и най-древната от всички религии и тази, която била открита от хората придобили божие благоволение във времето на Авраам.

11. Ако кажат, че на Авраам, дълго време след това, била дадена заповедта за обрязването ние отговаряме, че все пак преди това било казано, че той бил засвидетелстван като праведен чрез вяра както казва Божието слово: *„Авраам повярва в Бога и това му се вмени за правда”* (Битие 15:6).

12. И наистина на Авраам, който по този начин бил оправдан преди обрязването, било дадено от Бога, който му се открил (това бил самият Христос, божие Слово), едно пророчество за хората, които в идващите векове щели да бъдат оправдани по същия начин като него. Пророчеството било следното: *„В теб ще се благославят всички земни племена”* (Битие

⁷ ср. Юстин Мъченик, *Първа апология*, 46.

12:3). И отново: „Ще го направя велик народ и в него ще се благославят всички земни племена” (Битие 18:18).

13. Това се изпълнило в нас. Понеже той, отхвърляйки суеверията на своите предци и грешките на предишния си живота, изповядвал единият Бог над всички след като му се поклонил чрез добродетелни дела, а не със служението според закона, който бил даден впоследствие от Мойсей и бил оправдан чрез вяра в Христос, божие Слово, който му се явил. Така на него, човек с такъв характер, било казано, че всички земни племена ще се благославят в него.

14 Тази религия на Авраам се появила отново в настоящото време, практикувана чрез дела по-ефективни от думите, единствено от християните по целия свят.

15. Какво тогава може да противостои на изповедта, че ние, които сме от Христос, живеем един еднакъв живот и имаме религия еднаква с тази на древните хора, които придобили Божието благоволение? Следователно очевидно е, че съвършената религия предадена в учението на Христос не е нова и странна, а наистина е първата и истинската религия. Това трябва да е достатъчно по въпроса.

Глава 5

Времето на явяването му сред хората

1. След това необходимо въведение към замислената от нас история на църквата, ние можем да започнем, да се изразим така, нашето пътуване, от явяването на нашия Спасител в плът. В това ние призоваваме Бога, Отец на Словото и този, за когото ние говорим, самият Исус Христос, нашият Спасител и Господ, небесното божие Слово за наш помощник и съработник в описанието на истината.

2. Била четиридесет и втората година от царуването на Август и двадесет и осмата след подчинението на Египет и смъртта на Антоний и Клеопатра, с които свършила династията на Птолемеите в Египет, когато нашият Спасител и Господ Исус Христос се родил във Витлеем Юдейски според изговорените за него пророчества (Михей 5:2). Раждането му станало по време на първото преброяване когато Квириний бил управител на Сирия (Лука 2:2).

3. Йосиф Флавий, най-известният еврейски историк, също споменава това преброяване⁸, което станало по време на службата на Квириний. В същата връзка той описва бунта на галилеяните, който се случил по същото време, за който и Лука, сред останалите наши писатели, говори в Деяния със следните думи: „След него въстана галилеянинът Юда през времето на записването, и отвлече след себе си някои от людете; и той загина, и всички, които му се покоряваха, се разпръснаха” (Деяния 5:37).

4. Споменатият по-горе автор в двадесет и осмата книга на своите *Древности*, в съгласие с тези думи, добавя следното, което ние цитираме дословно: „Квириний, член на сената, човек заемал и други длъжности и достигнал чрез тях до консулство, а също и човек с голямо достойнство в други отношения, дойде в Сирия с малка свита, изпратен от цезаря, за да съди народа и да оцени имуществото им” (*Древности* XVIII. 1.1).

5. Малко по-нататък той казва: „Но Юда, един галонит, от град наречен Гамала, вземайки със себе си фарисеина Садук, подбуждаше народа към бунт като двамата им казваха, че облагането с данъци не означава друго освен явно робство и убеждаваха народа да защитава своята свобода” (пак там).

⁸ Виж *Древности*. XVIII.1.1. За преброяване споменато също и Деяния 5:37, но то не може да е същото както това от Лука 2:2 тъй като се случва 10 години по-късно

6. И във втората книга на своята история на *Юдейската война* той пише следното за някои хора: „В същото време един галилеец на име Юда повел местните хора на въстание, обявявайки, че е позорно юдеите да дават данък на римляните и осен Бог да признават за свои господари и смъртните“ (*Война II. 8.1*).⁹ Тези неща са записани от Йосиф.

⁹ Йосиф Флавий, *Юдейската война*, превод Райка Николова (София: Изток запад, 2020), 142.

Глава 6

За времето на Христос според пророчеството, властниците, които управлявали еврейския народ в тяхната последователна приемственост от древните дни до свършека и Ирод, първият чужденец, който станал цар

1. Когато Ирод¹⁰, първият владетел с чужда кръв, станал цар, се изпълнило Мойсеевото пророчество, според което „*няма да липсва принц в Юда нито владетел от слабните му докато не дойде този, за когото това е определено*” (Битие 49:10 LXX).¹¹ Него трябвало да очакват народите.
2. Това предсказание останало неизпълнено дотогава докато им било позволено да живеят под управници от собствения им народ, т.е. от времето на Мойсей до царуването на Август. При последния римляните дали царството на евреите на Ирод, първият чужденец. Както Йосиф казва¹² той бил идумеец¹³ по бащина линия и арабин по майчина. Но Африкански¹⁴, който също не бил обикновен писател, казва, че по-добре

¹⁰ Ирод Велики, син на Антипатър бил един идумеец, назначен за прокуратур на Юдея от Цезар през 47 пр. Хр. По същото време Ирод бил назначен и за управител на Галилея и направен цар на Юдея от Римския сенат през 40 пр. Хр.

¹¹ Евсевий цитира според LXX, който се различава от Масоретския текст.

¹² *Древности*. XIV. 1. 3 и 7. 3. Според Йосиф бащата на Ирод бил Антипатър, а майка му Кипра, арабска жена с благороден произход.

¹³ Идумейците или едомците били наследници на Исав и населявали семитския полуостров южно от Мъртво море. Главният им укрепен град бил известната скална Петра. Едомците били постоянни врагове на евреите, на които отказвали свободно преминаване през техните земи (Числа 20:20). Те били покорени от Саул и Давид, но отново възвърнали своята независимост докато накрая били окончателно покорени от Йоан Хиркан, който им оставил земите, но ги принудил да се обрежат и да приемат еврейския закон. Сравни Йосиф, *Древности*. XIII. 9. 1; XV. 7. 9; *V. J.* IV. 5. 5.

¹⁴ За Африкански виж книга VI, гл. 31. Това описание е дадено от Африкански в неговото писмо до Аристид, цитирано и от Евсевий в следващата глава. Там Африкански казва, (§11), че описанието, което той ни дава му е било предадено от роднини на Господа. Тази традиция е почти сигурно погрешна. Ние научаваме от Йосиф (*Древности* XIV. 2), който е най-добрият свидетел по този въпрос, че Антипатър, бащата на Ирод Велики бил син на друг Антипатър или Антипа, един идумеец, който бил направен управител на Идумея от еврейският цар Александър Ананий (от семейството на Макавеите). В *Древности* XVI. 11 Йосиф ни информира, че приятели и ласкатели на Ирод измислили слух, че той произхожда от еврейски предшественици. Слухът води началото си от Николай Дамаскин, писател от времето на Ирод. Традицията предадена тук от Африкански вероятно води началото си от желанието да се принизи Ирод представяйки го като потомък на роб.

осведомените споделят, че той бил син на Антипатър, а последният бил син на някой си Ирод от Аскалон¹⁵, един от т. нар. слуги в тамошния храм.

3. Този Антипатър, взет още като момче за пленник от идумейски разбойници, живял с тях понеже баща му, бивайки беден човек, не бил в състояние да плати откупа му. Израствайки с техния начин на живот по-късно той се сприятелил с Хиркан¹⁶, еврейският първосвещеник. Един от синовете му бил Ирод¹⁷, който живял по времето на нашият Спасител.

4. Когато царството на евреите преминало към такъв човек очакванията на народа според пророчеството били, че времето е почти дошло. Понеже с него принцовете и управниците, които управлявали по пряка линия от времето на Мойсей престанали.

5. Преди техния плен и преселение във Вавилон те били управлявани първо от Саул, след това от Давид, а преди царете от водачи наричани съдии, които дошли след Мойсей и неговият наследник Исус.

6. След връщането им от Вавилон те продължили да имат без прекъсване една аристократична форма на управление подобна на олигархия. Понеже свещениците решавали въпросите до Помпей, римският генерал, който превзел Ерусалим със сила и осквернил светите места като влязъл в самата светая светих на храма.¹⁸ Аристобул¹⁹, който по правото на древните

¹⁵ Аскалон, един от петте филистимски града (често споменавани в Стария завет) се намира на брега на Средиземно море между Газа и Йопа. Той бил украсен от Ирод (макар че не принадлежал към владенията му) и след смъртта му станал резиденция на неговата сестра, Саломе. Той бил значимо място през средните векове, но сега е в руини. Нищо не е известно за Ирод от Аскалон. Възможно е дори такъв човек да не е съществувал.

¹⁶ Хиркан II, най-стария син на цар Александър Ананий от семейството на Макавеите, станал първосвещеник след смъртта на баща си през 78 пр. Хр. и след смъртта на майка си през 69 пр. Хр. се възкачил на трона. По-късно той се отказал от царуването (66 пр. Хр.) в полза на по-младия си брат Аристобул, но под влиянието на идумееца Антипатър се опитал да си го върне и след продължителна война със своя брат взел властта с помощта на Помпей през 63 пр. Хр., но станал единствено първосвещеник и управител, без титлата цар. Той запазил тази позиция до 40 пр. Хр. когато бил свален от своя племенник Антигон. Той бил убит през 30 пр. Хр. по заповед на Ирод Велики, който се оженил за неговата внучка Мариамне. Хиркан бил слаб човек и докато властвал бил изцяло под влиянието на своя министър Антипатър.

¹⁷ Става дума за Ирод Велики

¹⁸ Това се случило през 63 пр. Хр. когато любопитството на Помпей го накарало да влезе в светая светих. Той останал много впечатлен от неговата простота и си отишъл без да заграби съкровищата му, чудейки се на тази религия, която няма видим бог.

¹⁹ Аристобил II, по-младият брат на Хиркан, бил много по-способен и енергичен човек и получил царството чрез уговорка с брат си през 66 пр. Хр. През 63 г. той бил детрониран и отведен в Рим от Помпей. Починал около 48 пр. Хр. Евсевий едва ли е

обичаи до това време бил както цар така и свещеник, той изпратил заедно с децата му окован в Рим и дал на Хиркан, братът на Аристокбул, преосвещенството докато цялата еврейска нация, от това време, се подчинила на Рим.²⁰

7. Хрикан, който бил последният от линията на първосвещениците, много скоро след това бил взет в плен от партяните²¹ и Ирод, първият чужденец, както вече казах, бил направен цар на еврейския народ от Римския сенат и от Август.

8. По неговото време Христос се явил в телесна форма и очакваното спасение на народите и техният призив последвали в съгласие с пророчеството. От това време принцовете и владетелите на Юда, имам предвид от еврейската нация, престанали и като естествено следствие първосвещеническият чин, който от древни времена редовно се предавал по родствена връзка от поколение на поколение веднага бил разбъркан.²²

9. Йосиф също писал за тези неща (виж *Древности* XX.8) и показва, че когато Ирод бил направен цар от римляните той вече не поставял първосвещеници от древния род, но оказал тази чест на някакви неизвестни хора. Подобно поведение спрямо избирането на

прав когато казва, че Аристокбул бил цар и първосвещеник по пряка наследствена линия тъй като неговият по-възрастен брат Хиркан бил истинският наследник, а той получил властта единствено поради по-големите си способности.

²⁰ Практически независимостта на еврейската държава приключва по това време. Единствено в продължение на 3 години между 40 и 37 пр. Хр., когато синът на Аристокбул, Антигон, бил на власт Ерусалим бил независим от Рим. Той обаче скоро бил превзет обратно от Ирод Велики и от този момент останал в по-голяма или по-малка подчиненост или като зависимо царство или като провинция.

²¹ През 40 пр. Хр. когато Антигон с помощта на партите превзел Ерусалим и останал цар в него докато през 37 пр. Хр. бил победен от Ирод. Впоследствие Хиркан се върнал в града, но повече не бил първосвещеник.

²² Твърдението на Евсевий е напълно вярно. Първосвещеническата линия била пазена с голямо внимание до времето на Хиркан II, последният от преките потомци. (Неговият син Аристокбул също бил първосвещеник за около година по времето на Ирод, но след това бил убит от него). След това първосвещеника бил назначаван и свалян от светският управник. Ирод Велики имал практиката често да сваля първосвещениците по време на своето царуване. През живота му имало не по-малко от шест такива.

първосвещеници било практикувано и от неговия син Архелай²³, а след това и от римляните, които взели управлението в собствените си ръце.²⁴

10. Същият автор показва (виж *Древности* XV.11.4), че Ирод бил първият, който заключил свещените одежди на първосвещеника със собственият си печат и отказал да позволи на първосвещениците да ги пазят сами. Същото правел и Архелай след него, а след Архелай и римляните.

11. Тези неща бяха записани от нас, за да покажем, че друго пророчество се е изпълнило в явлението на нашия Спасител Исус Христос. Понеже Писанието в книгата Данаил (Данаил 9:26) специално споменава броят на седмиците до идването на Христос. Тях ние разгледахме в други книги²⁵ като най-ясните пророчества, че след изпълнението на тези седмици помазанието над евреите напълно ще изчезне. И това, както беше ясно показано, се случило по времето на раждането на нашия Спасител Исус Христос. Това по необходимост беше казано от нас като доказателство за верността на времето.

²³ Архелай, един от синовете на Ирод Велики от Малтаче, една самарянка и по-млад брат на Ирод Антипа. След смъртта на баща си през 4 г. пр. Хр. той го наследил като управител на Идумея, Самария и Юдея приемайки титлата етнарх.

²⁴ След смъртта на Архелай (7 г. сл. Хр.) Юдея станала римска провинция и била управлявана от прокуратори до времето на Ирод Антипа I през 37 сл. Хр. Смяната на първосвещениците през целия този период била много бърза. Те били назначавани и сваляни по волята на прокураторите или на управителите на Сирия. Между смъртта на Архелай и падането на Ерусалим имало не по-малко от 19 първосвещеника.

²⁵ Става дума или за *Dem. Evang.* VIII. 2 или за *Eclogæ Proph.* III. 45.

Глава 7

Предполагемите несъответствия в евангелията свързани с родословието на Христос

1. В своите евангелия Матей и Лука ни дават родословието на Христос по различен начин и мнозина смятат, че те си противоречат един на друг. Тъй като в следствие на това всеки вярващ, който не знае истината, би бил ревностен да намери някакво обяснение, с което да хармонизира двата пасажа, позволете ни да представим едно описание въпроса така както е достигнал до нас и ни е предаден от Африкански, който беше споменат по-горе, в неговото послание към Аристид²⁶ където той дискутира хармонизирането на евангелските родословия. След като оборва чуждите мнения като насилени и измамни той представя обяснението, което сам е приел от традицията²⁷ със следите думи:

2. “Понеже имената на родословията в Израел били записвани или според природата или според закона – според природата на наследствеността на законното потомство и според закона в зависимост от това дали друг е отгледал детето от името на брат си, който е умрял бездетен (виж Втор. 35), понеже ясната надежда за възкресението все още не била дадена и те си представяли изпълнението на бъдещото обещание чрез един вид тленно възкресение, за да може името на починалия да пребъде.

3. Така някои от тях са записани в родословните записи бивайки естествени наследници, син на баща, докато други, макар и родени от един и същ баща, били записвани под нечие друго име, то имаме имената и на тези, които били истински наследници и на тези, които били такива само по име.

4. Нито едно от евангелията не греша понеже едното описва по плът, а другото според закона. Понеже наследствената линия от Соломон и от Натан²⁸ трябвало да включва и единият и другият, който отгледал децата на бездетния и от втория брак, така че един и същ човек справедливо да бъде смятан за принадлежащ по едно време на единия, а по друго на

²⁶ За Африкански виж кн. VI. гл. 31. За Аристид, до когото е адресирано посланието не наем нищо. Той не трябва да бъде бъркан с апологета Аристид, който живял по времето на император Траян. (виж, кн. IV. гл. 3).

²⁷ Евсевий греша когато казва, че Африкански е приел следващото обяснение от традицията. Самият Африкански ясно казва (§15, по-долу), че неговото свидетелство не е подкрепено от свидетелство. Тази грешка е била повтаряна от множество други писатели.

²⁸ Натан бил син на Давид и Витсавее и по този начин роден брат на Соломон.

другия т.е. по едно време на бащата по име, а в друго на действителния баща. По този начин и двете описания са напълно точни и наистина достигат до Йосиф по доста сложен, но все пак верен начин.

5. Но за да стане ясно това, което казах аз ще обясня връзката между поколенията. Ако пресметнем родословията от Давид през Соломон, третият от края е Матан, който родил Яков, бащата на Йосиф. Но ако, както е при Лука, смятаме през Натан, Давидовия син, по подобен начин третият преди края е Мелхи²⁹, чийто син Илий бил баща на Йосиф. Понеже Йосиф бил син на Илий, синът на Мелхи.

6. Следователно, за Йосиф, за когото говорим, трябва да бъде показано, че е записано, че негов баща е както Яков, който произлизал от Соломон, така и Илий, който произлизал от Натан и първо как двамата, Яков и Илий, са братя, а след това как за техните бащи, Матан и Мелхи, макар и от различни семейства, се казва, че са дядовци на Йосиф.

7. Матан и Мелхи, женейки се един след друг за една и съща жена, родили деца, които били едноутробни братя понеже законът не забранява на една вдовица, без значение дали е такава поради развод или поради смъртта на съпруга си, да се омъжи за друг.

8. От Еста³⁰ (понеже така се казвала жената според традицията) Матан, един от потомците на Соломон, първо родил Яков. И когато Матан умрял, Мелхи, който проследявал потомството си обратно до Натан, бивайки от същото племе, но от друго семейство, се оженил за нея, както казахме по-рано, и родил един син, Илий.

9. Така можем да видим, че двамата, Яков и Илий, макар да принадлежали към различни семейства, все пак били братя по своята майка. От тях единият, Яков, когато брат му Илий починал бездетен, взел братовата си жена и родил син от нея, Йосиф, свой собствен син според природата и в съгласие с разума. Понеже е писано: „*Яков роди Йосиф*” (Матей 1:6). Но

²⁹ Мелхи, който е даден тук като трети от края в нашите текстове на Лука е пети (виж Лука 3:24). Матат и Левий стоят между Мелхи и Илий. Много вероятно е текста, който използва Африкански да пропуска двете имена на Матат и Левий. Невъзможно е да смятаме, че при едно такова изследване Африкански би пропуснал поради грешка две имена ако те се намираха в неговия евангелски текст.

³⁰ Не знаем нищо за Еста. Вероятно Африкански говори за традицията предадена от роднините на Христос, които, както сам казва, запазили родословията на Христос съгласни с тези записани в евангелията.

според закона той бил син на Илий понеже Яков, бивайки брат на последния, издигнал за него потомък.

10. Така родословието проследено чрез него нямало да бъде изгубено, което евангелист Матей в своето изброяване описва по следния начин: „Яков роди Йосиф”. Но Лука от друга страна казва: „Който беше син, за когото се предполагаше³¹” (понеже той също така добавя) „на Йосиф, Илиевия син, синът на Мелхи”. Понеже той не можел по-ясно да изрази родословието според закона. И изразът: „той роди” е пропуснат в неговото родословие до края проследяващ родословието обратно до Адам, който бил божий син. Тълкуването не е нито невъзможно да се докаже нито е празно предположение.

11. Понеже роднините на нашия Господ по плът дали от желание да се похвалят или просто желяйки да предадат фактите, но във всеки случай говорейки истината, предали следното описание: Някои си идумейски разбойници нападнали Аскалон, един палестински град, отнасяйки от храмът на Аполон, който се намирал близо до стените, освен останалата плячка и Антипатър, синът на един храмов роб, на име Ирод. И тъй като свещеника³² не бил в състояние да плати откуп за сина си Антипатър бил отгледан според обичаите на идумейците и след това станал приятел на Хиркан, еврейският първосвещеник.

12. Изпратен от Хиркан като посланик при Помпей и възстановявайки от него царството, което било завзето от неговият брат Аристокбул той имал щастието да бъде направен прокуратор на Палестина.³³ Но Антипатър бил убит от тези, които завиждали на неговият успех³⁴ и бил наследен от своя син Ирод, който след това, по заповед на сената, бил направен цар на евреите³⁵ при царуването на Антоний и Август. Негови синове били Ирод и другите тетрарси.³⁶ Тези истории са съгласи и с историите на гърците.³⁷

13. Но тъй като били пазени в архивите³⁸ до това време родословията на евреите както и на тези, които проследявали своят произход обратно до

³¹ Пасажът е неясен.

³² Бихме очаквали на това място да стои израза „храмов роб“.

³³ Назначен от Юлий Цезар през 47 пр. Хр.

³⁴ Той бил отровен от Малих през 42 пр. Хр. (виж Йосиф, *Древности*, XIV. 11. 4).

³⁵ Назначен за цар през 40 пр. Хр.

³⁶ Етнархът Архелай и тетрарсите Ирод Антипа и Ирод Филип II.

³⁷ Ср. Дион Касий, XXXVII. 15 sqq. и Стробо, XVI. 2. 46.

³⁸ За евреите, за които племенните и семейните родословия били от голямо значение, било обичай да пазят копия от родословията в публични архиви. Ср. напр. Йосиф, *Автобиография*, 1, където той излича собственото си родословие от публичните архиви. Виж и *Срещу Апион*. I. 7.

прозелитите като амонета Ахиор³⁹ и моавката Рут и на тези, които се смесили с евреите и излезли от Египет заедно с тях, Ирод, на когото еврейското потекло не давало никакво предимство и подтикван от собственият си неблагороден произход, изгорил всички родословни записи⁴⁰ смятайки, че може да се представи като човек от благороден произход ако никой друг не е в състояние да проследи от публичните регистри родословието си до патриарсите или прозелитите и до тези смесили се с тях, които били наречени геораи.

14. Но неколцина от внимаващите, които направили свои лични записи, запомнили имената или ги получили по някакъв друг начин от регистрите, се хвалели, че запазили паметта на своят благороден произход. Сред тях са тези, които споменахме, наречени деспосини⁴¹, по причина на тяхната връзка със семейството на Спасителя. Отивайки от юдейските села Назара и Кохаба в други части на света те извлекли споменатите родословия по памет от книгата на ежедневните записи колкото е възможно по-вярно.

15. Без значение дали това наистина е така или не, според моето мнение и мнението на всеки честен човек, никой не може да намери по-ясно обяснение. И нека това да бъде достатъчно понеже, макар да не можем да приведем свидетелство в негова подкрепа, ние не можем да предложим и нищо по-добро. Във всеки случай евангелията ни казват истината.”

И в края на същото писмо той добавя следните думи: „Матан, който произлизал от Соломон, родил Яков. И когато Матан умрял, Мелхи, който произлизал от Натан, родил Илий от същата жена. Така Илий и Яков били едноутробни близнаци. Илий умрял бездетен, Яков въздигнал потомък за него раждайки Йософ, свой собствен син по природа, но по закона син на Илий. Така Йосиф бил син и на двамата.”

16. Толкова за Аврикански. Проследявайки по този начин потомството на Йосиф, за Мария е доказано, че произлизала от същото племе като него тъй като, според Мойсеевия закон браковете между хора от различни

³⁹ Ахиор бил един амонитски генерал в армията на Холоферн, който, според книгата Юдит, бил генерал на Навухудоносор и бил убит от еврейската героиня Юдит. За Ахиор се казва, че след това той станал еврейски прозелит.

⁴⁰ Това описание за изгарянето на архивите вероятно не е вярно. Йосиф Флавий в *Автобиография*, 1 казва, че е извлякъл собственото си родословие от публичните регистри, които следователно все още са съществували повече от половин век след времето, за което се казва, че Ирод ги е унищожил напълно. Колко стара е традицията, на която се позовава Африкански не може да се каже.

⁴¹ Става дума за роднини на Христос. Гръцката дума означава „принадлежащи на един господар”.

племена не били позволени.⁴² Понеже заповедта била да се омъжват за човек от същото племе и родословие, така че наследството да не преминава от едно племе в друго. Нека това бъде достатъчно засега.

⁴² Законът, който споменава Евсевий е записан в Числа 36:6-7. Но забраната дадена на това място не е универсална и се отнася единствено за наследнички, които не трябва да се женят извън границите на своето племе, за да не бъде изгубено тяхното наследство. (ср. Йосиф, *Древности*, IV.7.5).

Глава 8

Жестокостта на Ирод към младенците и начинът, по който умрял

1. Когато Христос се родил, според пророчествата, във Витлеем Юдейски, в определеното време, Ирод се смутил не малко от въпросът на мъдреците, които дошли от изток и попитали къде може да бъде намерен родилият се еврейски цар. Понеже те видели една звезда и това била причината да предприемат толкова дълго пътуване, понеже искрено желали да се поклонят на младенца като на Бог. Но Ирод се смутил понеже помислил, че царуването му може да бъде застрашено. И той разпитал законоучителите изсред евреите къде очаквали да се роди Христос. Когато научил пророчеството на Михей (Михей 5:2) казващо, че Витлеем ще е родното място той заповядал всички новородени мъжки деца във Витлеем и във всичките му околности, от две години надолу, според времето, което внимателно научил от мъдреците, да бъдат убити смятайки, че Исус, както наистина било вероятно, ще сподели съдбата на останалите деца на същата възраст.

2. Но детето предвидило примката и било заведено в Египет от родителите си, на които се явил ангел и ги научили какво щяло да се случи. Тези неща са записани в светите Писания в евангелието (Матей 2).

3. В добавка към това си заслужава да споменем и наградата, която Ирод получил за това тежко престъпление срещу Христос и другите деца на същата възраст. Понеже веднага, без никакво бавене, божие наказание го застигнало докато той все още бил жив и му дало да предвкуси какво ще получи след смъртта си.

4. Тук не е възможно да опишем как той опетнил предполагаемото щастие на своето царуване чрез непрестанни бедствия в неговото семейство, чрез убийства на жена и деца и други от най-близките си и скъпи приятели.⁴³

⁴³ Царуването на Ирод било много успешно и проспериращо и през по-голямата част от времето напълно лишено от вътрешни проблеми, но личният му живот бил вгорчен от постоянни трагедии в резултат на взаимна ревност на жените му (каквито той имал 10) и на техните деца. В началото на своето царуване той убил Хиркан, дядото на най-обичаната си жена Мариам, поради подозрение в заговор. Малко по-късно самата Мариам била осъдена на смърт. През 6 г. пр. Хр. нейните синове Александър и Аристокъл били осъдени и екзекутирани. Накрая, през 4 г. пр. Хр., малко преди смъртта си, Антипатър, най-големият му син, заради когото били осъдени Александър и Аристокъл, също бил убит по негова заповед. Тези убийства били придружени от многоженство други на приятели и роднини, които той постоянно подозирал в заговор.

Описанието, което засенчва всяка друга драма е детайлно предадено от Йосиф.⁴⁴

5. Как веднага след неговото престъпление срещу Спасителя и останалите младенци изпратеното от Бога наказание го довело до смърт ние можем да научим най-добре от думите на този историк, който, в седемнадесета книга на своите *Юдейски древности*, пише следното относно края му (*Древности XVII. 6. 5*):

6. „Но смъртта на Ирод била твърде сурова понеже Бог го наказал заради престъпленията му. Понеже в него горял бавен огън, който не се усещал от докосващите го, но увеличавал вътрешното му желание. Понеже той изпитвал ужасен глад, на който не можел да устои. Той също така бил поразен с рани в червата и с особено силна болка в дебелото черво, а по краката му се появявали оттоци пълни с прозрачна течност.

7. Той страдал от подобни проблеми и в корема си. Освен това, неговите интимни части гниели и произвеждали червеи. Той също така дишал с голяма трудност, което било особено неприятно поради отвратителния мирис и честотата на дишането.

8. Той имал конвулсии във всеки член, които идвали с неконтролируема сила. Тези, които имали способност да гадаят и мъдрост да обясняват такива неща казали, че Бог нанесъл това наказание върху царя поради голямото му нечестие”.

9. Споменатият по-горе писател също описва тези неща в споменатата книга. И във втората част на неговата История той дава подобно описание за същия Ирод, което е както следва: „Тогаваш болестта обхванала цялото му тяло и го подложила на различни мъчения. Понеже той изпитвал бавна треска и сърбежи по кожата на цялото си тяло, които били непоносими. Той също така страдал от постоянна болка в дебелото черво и краката му се подували сякаш страдал от воднянка докато коремът му се подул и интимните му части загнили до такава степен, че завъдили червеи. Освен това той можел да диша единствено в изправено положение и имал конвулсии във всички членове, така че гадателите казвали, че съдбата му била наказание.

10. Но макар да се борел с такива страдание той все пак се държал за живота и се надявал на спасение и на различни церове. Така например прекосявайки Йордан той използвал топлите бани в Калирое⁴⁵, които

⁴⁴ По-нататък в *Древности* и в книга I на *Юдейската война*.

⁴⁵ Калирое бил град на изток от Мъртво море.

извират от езерото Асфалит⁴⁶, но самото то е достатъчно сладко, за да може водата му да се пие.

11. Лекарите му смятали, че могат отново да затоплят тялото му посредством нагрятото олио. Но когато го положили в пълната с олио вана очите му отслабнали и станали като очите на мъртвец. Но когато придружаващите го извикали той се възстановил от шума. Накрая, отчайвайки се от всякакъв лек, той заповядал на войниците да бъдат раздадени по петдесет драхми и големи суми да бъдат дадени на неговите генерали и приятели.

12. Тогава връщайки се, той дошъл в Ерихон където, бивайки обхванат от меланхолия, намислил да извърши нечисти дела, сякаш сам предизвиквал смъртта. Защото, събирайки от всеки град най-забележителните еврейски мъже, той заповядал те да бъдат заведени в т. нар. хиподром.

13. И извиквайки Саломе⁴⁷, сестра си, и нейният съпруг, Александър⁴⁸ той казал: „Зная, че евреите ще се радват при смъртта ми. Но аз мога да бъда оплакан от други и да имам великолепно погребение ако изпълните заповедите ми. Когато издъхана заобиколете веднага мъжете, които сега са под стража с войници и ги съсечете, за да може цяла Юдея и всеки дом да плаче за мен дори против волята си”.

14. И малко по-нататък Йосиф казва: „И отново, той бил толкова измъчван от желание за храна и от обхваналите го конвулсии, че победен от болката си обмислял да предвари съдбата си. Вземайки една ябълка той поискал и нож понеже имал навика да реже ябълките и така да ги яде. След това се огледал и виждайки, че наоколо няма никой, който да му попречи той вдигнал ръка, за да се прободe⁴⁹”.

⁴⁶ Това е името, с което Йосиф обикновено нарича Мъртво море. Същото име се среща и при Диодор Сикул (II. 48, XIX. 98).

⁴⁷ Саломе била родна сестра на Ирод велики и жена последователно на Йосиф Костабар и Алексис. Тя притежавала цялата жестокост на Ирод и нейните ревност и завист станали причина за много семейни трагедии.

⁴⁸ Александър, третият съпруг на Саломе винаги е наричан Алексис от Йосиф.

⁴⁹ В. *Юдейската война* XXXIII.7. (ср. *Древности*. XVII. 7). Самоубийството на Ирод било предотвратено от неговият племенник Ахиаб както Йосиф ни казва в същата връзка.

15. Освен тези неща същият писател записал, че преди смъртта си той убил още един от синовете си⁵⁰, третият убит по негова заповед, и веднага след това, с голяма болка, издишал последния си дъх.

16. Това бил краят на Ирод, който понесъл справедливо наказание за убийството на Витлеемските деца⁵¹, което се случило заради неговият заговор срещу Спасителя.

17. След това един ангел се явил насън на Йосиф и му заповядал да отиде в Юдея заедно с детето и майка му, откривайки му, че тези, които търсели смъртта на детето са мъртви (ср. Матей 2:19-20). Към това евангелистът добавя: *„Но като чу, че над Юдея царувал Архелай, наместо баща си Ирода, страхуваше се да иде там; и, предупреден от Бога насъне, оттегли се в галилейските страни”* (Матей 2:22).

⁵⁰ *Юдейската война*. I.33.7 и 8 (ср. *Древности* XVII. 7). Антипатър, син на Ирод и първата му жена, Дорис, бил виждан от баща си като наследник на царството. Той бил обезглавен пет дена преди смъртта на Ирод за заговор срещу баща си.

⁵¹ Самият Йосиф никъде не споменава това събитие.

Глава 9

Времената на Пилат

1. Вече споменатият историк е съгласен с евангелиста по отношение на факта, че Архелай⁵² наследил царството от Ирод. Той описва начинът, по който последният приел царството на евреите по волята на своя баща Ирод с декрет от цезар Август и как, след като управлявал десет години, изгубил царството си, а брат му Филип⁵³ и по-младия Ирод⁵⁴ заедно с Лисиний⁵⁵ все още управлявали своите собствени тетрархии. Същият автор в 18 книга на Древности (2.2 и 4.2), казва, че около дванадесетата година от царуването на Тиберий⁵⁶, който наследил империята след като Август

⁵² Архелай бил син на Ирод велики и брат на тетрарха Ирод Антипа, с когото се обучавал в Рим. Веднага след смъртта на Антипатър той бил определен от баща си за негов наследник на царството и Август потвърдил волята му, но му дал единствено титлата етнарх. Той никога не получил титлата цар, макар за него да се говори като за цар в Матей 2:22 където думата е използвана в широк смисъл. Територията, която владеел включвала Идумея, Юдея, Самария и крайбрежните градове, представляващи половината от царството на баща му. Другата половина била разделена между Ирод Антипа и Филип. Той бил много жесток и мразен от повечето свои поданици. В десетата година на своето царуване (според Йосиф, *Древности*, XVII. 13. 2), или в деветата (според *Юдейската война*. II. 7. 3), братята му и неговите поданици подали срещу него оплакване за жестокост и той бил заточен във Виена, Галия където вероятно починал, макар Йероним да твърди, че е виждал гроба му близо до Витлеем. Точната продължителност на управлението му не може да се определи с точност тъй като Йосиф не е последователен в своите твърдения, макар най-вероятно да е било малко повече от 9 години. Той бил осъден по времето на консула Марк Емилий Лепид и Л. Арунтий (около 6 сл. Хр.) според Дион Касий, LV. 27. След заточването на Архелай Юдея била направена римска провинция и присъединена към Сирия, а Копоний бил изпратен като неин първи прокуратор. За Архелай виж Йосиф, *Древности* XVII. 8, 9, 11 и *Юдейската война*, I.33.8 sq.; II. 6.

⁵³ Филип, син на Ирод велики от жена му Клеопатра, бил тетрарх на Витания, Трахонит, Аурунит и др. от 4 пр. Хр. до 34 сл. Хр. Той бил известен със своята умереност и справедливост. Споменат е само веднъж в Новия Завет (Лука 3:1). За Филип виж Йосиф, *Древности* XVII 8.1; 11. 4; XVIII.4.6.

⁵⁴ Ирод Антипа, син на Ирод Велики и жена му Малтаче, бил тетрарх на Галилея и Перея от 4 пр. Хр. до 39 сл. Хр. В 39 той отишъл в Рим, за да се съди за титлата цар, която неговият племенник Ирод Агрипа вече си бил осигурил. Но Агрипа го обвинил пред императора, той изгубил своята тетрархия и бил заточен в Лугдунум (Лион) в Галия, където починал (според Йосиф, *Юдейската война*, II.9.6). Той обезглавил Йоан Кръстител и при него Исус бил изпратен от Пилат. Виж още Йосиф, *Древности* XVII.8.1; 11.4; XVIII.2.1; 5 и 7; *Юдейската война*, II.9.

⁵⁵ Лисиний е споменат в Лука 3:1 като тетрарх на Абилен. Тук Евсевий следва думите на Лука, а не на Йосиф понеже последният никъде е казва, че Лисиний продължил да управлява своята тетрархия след заточението на Архелай.

⁵⁶ Тук Йосиф смята от смъртта на Август (14 сл. Хр.) когато Тиберий е станал единствен император. Пилат бил назначен за прокуратор през 26 сл. Хр. и отзован през 36.

управлявал петдесет и седем години⁵⁷, Понтий Пилат бил натоварен с управлението на Юдея и че той останал там за цели десет години, почти до смъртта на Тиберий.

2. По този начин фалшификацията на тези, които наскоро действат срещу нашият Спасител⁵⁸, е напълно доказана. Понеже самата дата, която те дават показва лъжливостта на техните фалшификации.

3. Понеже нещата, които те се осмеляват да казват за страданията на Спасителя се случват по време на четвъртото консулство на Тиберий, което се случило в седмата година от неговото царуване, по което време е ясно, че Пилат все още не управлявал Юдея, ако можем да вярваме на свидетелството на Йосиф, който ясно казва, в по-горе споменатата книга (*Древности* II.2), че Пилат бил направен прокуратор на Юдея в 12 година на неговото царуване.

⁵⁷ Йосиф датира началото на царуването на Август от времето на смъртта на Цезар, (както прави и Евсевий в 5.2.) и го нарича втория император.

⁵⁸ Тук Евсевий няма предвид Деянията на Пилат, които били написани от християни, но тези фалшифицирани от враговете им с одобрението на император Максимиян (виж, кн. IX. гл. 5).

Глава 10

Еврейските първосвещеници, по времето на които Исус поучавал

1. В петнадесетата година от царуването на Тиберий според евангелиста (Лука 2:1) и в четвъртата година от управлението на Понтий Пилат, когато Ирод и Лисиний управлявали останалата част от Юдея, нашият Спасител и Господ, Исус, божият Христос, Който бил на около тридесет години, отишъл при Йоан, за да се кръсти и да започне да проповядва благовестието.

2. Освен това божествените Писания казват, че той прекарал цялото време на служението си под първосвещенството на Анна и Каиафа (Лука 3:2 ср. с Йоан 11:49, 51 и 18:13) показвайки, че целият период на Неговото служение протекъл по време на свещенството на тези двама души. Тъй като той започнал своето дело по време на първосвещенството на Анна и поучавал докато Каиафа заемал длъжността цялото време не включва четири пълни години.

3. Понеже по това време законовите обичаи вече били нарушени, обичайната връзка с поклонението на Бога, според която първосвещеника получавал своята длъжност по наследство и го заемал за цял живот, също била премахната и назначаването се извършвало от римските служители поставяйки по едно време един, а по друго друг човек, които не заемали длъжността за повече от година.

4. Йосиф казва, че между Анна и Каиафа имало четирима първосвещеника. Така в същата книга на *Древностите* (XVIII. 2.2) той пише следното: „Валерий Грат⁵⁹ прекратявайки първосвещенството на Ананий⁶⁰ назначил Исмаил, син на Фабий, за първосвещеник. След кратко време той го свалил и назначил Езеазар⁶¹, син на първосвещеника Ананий на същата длъжност. След като освободил и него в края на годината той дал първосвещенството на Симон, синът на Камит. Но той също не се задържал на тази почетна длъжност за повече от година когато Йосиф, наричан също Каиафа, го наследил”. Така става ясно, че цялото време на служението на нашия Спасител не било четири пълни години като четирима първосвещеници от

⁵⁹ Флавий Грат бил прокуратор назначен от Тиберий скоро след възцаряването му и управлявал около 11 години, след което бил заместен от Пилат през 26 сл. Хр.

⁶⁰ Ананий (или Анна) бил назначен за първосвещеник от Квириний, управител на Сирия през 6 или 7 сл. Хр. (Йосиф, *Древности*, XVIII.2.1), и останал на тази длъжност до 14 или 15 сл. Хр. когато бил свален от Валерий Грат.

⁶¹ Според Йосиф, *Древности* XX.9.1, петима от синовете на Анна станали първосвещеници.

Анна до Каиафа държели длъжността за по една година. Следователно евангелието правилно посочва Каиафа за първосвещеника, при който Спасителят пострадал. От това можем да видим, че времето на служението на нашият Спасител не е противно на предприетото от нас изследване.

5. Нашият Спасител и Господ след началото на своето служение, извикал дванадесетте апостоли (виж Матей 10:1–4; Марк 3:14-19; Лука 4:13-16) и единствено тях от всички ученици нарекъл апостоли като един вид особена почест. Освен това той определил други седемдесет, които разпратил двама по двама пред лицето Си на всяко място и град където самият той щял да отиде (виж Лука 10:1).

Свидетелствата за Йоан кръстител и Христос

1. Скоро след това Йоан Кръстител бил обезглавен от по-младия Ирод⁶² както е казано в евангелията (Матей 14:1-12; Марк 6:17). Йосиф също записал този факт (*Древности* XVIII. 5. 2) споменавайки Иродиада⁶³ по име и казвайки, че, макар да била жена на брат му, Ирод я направил своя съпруга след като се развел с предишната си законна съпруга, която била дъщеря на Арета⁶⁴, царя на Петра, и разделил Иродиада от нейния съпруг докато последния все още бил жив.
2. Заради нея той също така убил Йоан и започнал война с Арета, поради позорът, който нанесъл на дъщеря му. Йосиф ни казва, че в тази война, когато те се срещнали в битка, цялата армия на Ирод била унищожена⁶⁵ и той понесъл тази загуба поради престъплението си срещу Йоан.
3. Същият Йосиф казва в тази връзка, че Йоан Кръстител бил изключително праведен човек и по този начин е в съгласие с написаното в евангелията. Той също така записал, че Ирод изгубил царството си поради същата тази Иродиада и че бил пратен в изгнание заедно с нея и осъден да живее в Виен, Галия.⁶⁶
4. Той описва тези неща в осемнадесета книга от *Древности* (XVIII. 5. 2) където пише за Йоан със следните думи: „Някои от евреите смятали, че армията на Ирод била разбита от Бога, който справедливо въздал възмездие заради Йоан наречен Кръстител.

⁶² Ирод Антипа

⁶³ Иродиада, дъщеря на Аристокбул и внучка на Ирод Велики, първо била женена за Ирод Филип (когото Йосиф нарича Ирод, а евангелията Филип), син на Ирод Велики и следователно неин чичо. След това, изоставяйки го докато той все още бил жив, тя се оженила за друг свой чичо, тетрархът Ирод Антипа. Когато съпругът ѝ Ирод Антипа бил заточен в Галия тя доброволно споделила съдбата му и умряла там. Образът ѝ е познат от Новия завет.

⁶⁴ Арета Еней е същият Арета споменат в 2 Кор. 11:32 във връзка с бягството на Павел от Ерусалим. Той бил цар на Арабия Небатейя със столица скалния град Петра, който давал името на цялата страна, която впоследствие била наречена Арабия Петрея.

⁶⁵ Ирод бързо се обърнал към Тиберий, на когото бил фаворит, и императорът заповядал на Вителий, управителят на Сирия, да тръгне на поход срещу Арета. Смъртта на Тиберий попречила на операцията и при царуването на Калигула между Арета и римляните имало мир.

⁶⁶ Йосиф описва това заточение в *Древности* XVIII.7.2, но споменава името Лион вместо Виен като място на изгнанието. Вероятно Евсевий бърка съдбата на Ирод с тази на Архелай, който бил заточен във Виен.

5. Понеже Ирод го убил, един добър човек, който увещавал евреите да дойдат и да се кръстят, да живеят добродетелно и да показват праведност едни към други и към Бога. Понеже кръщението щяло да бъде приемливо пред него когато те го приемели не за прошка на някои определени грехове, а за очистване на тялото, след като душата вече била очистена в правда.

6. И когато около него се събрали други (понеже намирали голямо удоволствие да слушат думите му) Ирод се уплашил, че голямото му влияние може да доведе до някой бунт, понеже те изглеждали готови да направят всичко, което ги посъветва. Затова той сметнал за много по-добре преди нещо подобно да се случи поради влиянието на Йоан, да предвари това като го убие отколкото да се кае след като е избухнала революция и когато се намери в голяма трудност. Поради подозренията на Ирод Йоан бил отведен вързан в гореспоменатата цитадела в Махера⁶⁷ където бил убит”.

7. След като казал тези неща за Йоан той, в същата книга, споменава и нашият Спасител със следните думи⁶⁸: „По същото време живееше и един човек на име Исус, човек мъдър, ако изобщо можем да го наричаме човек. Понеже той вършеше чудеса и учеше хората да приемат истината с радост. Той привлече към себе си мнозина от юдеите и гърците. Той беше Христос.

8. Когато Пилат, поради обвиненията на нашите първенци, го осъди да бъде разпънат на кръст тези, които го обичаха от самото начало не спряха да го обичат. Понеже той им се явил жив на третия ден, както божиите пророци бяха казали това и много други чудни неща за него. И народът на християните, наречен по неговото име, не е изчезнал и до днес”.

9. Тъй като един историк, който сам е евреин, е записал в своята книга тези неща за Йоан Кръстител и нашият Спасител, какво извинение остава да не смятаме за лишен от всякакъв срам този, който действа срещу тях? Но нека това да е достатъчно за момента.

⁶⁷ Махера била важна крепост на изток от северния край на Мъртво море.

⁶⁸ *Древности* XVIII.3.3. Текстът се намира преди вече цитирания пасаж за Йоан Кръстител, а не след него. Автентичността му е твърде съмнителна.

Глава 12

Учениците на нашия Спасител

1. Имената на апостолите на нашия Спасител са известни на всеки от евангелията. Но няма списък на седемдесетте ученика.⁶⁹ Наистина, казва се, че Варнава, за когото споменават на няколко места Деяния на апостолите и особено Павел в посланието към галатяните, бил един от тях.

2. Казват, че Состен, който написал коринтяните с Павел, също бил от тях. Това е свидетелството на Климент в петата книга на неговите Хипотипосес, в която той също казва, че Кифа бил един от седемдесетте ученици, човек, който носел същото име като апостол Петър и този, за когото Павел казва: „*Когато Кифа дойде в Антиохия аз му се възпротивих в лицето*”⁷⁰. При внимателно изследване ще откриете, че нашият Спасител имал повече от седемдесет ученика според свидетелството на Павел, който казва, че след възкресението му от мъртвите той се явил на Кифа, след това на дванадесетте, след това на повече от петстотин братя наведнъж, от които някои заспали (1 Кор. 15:5-7), но повечето все още са живи по времето когато той пише.

4. Матия (виж Деяния 1:21), който се причислил към апостолите на мястото на Юда също бил от тези ученици, както и този, който бил почетен да бъде кандидат заедно с него.⁷¹ Казват, че и Тадей бил един от тях, за когото сега аз ще разкажа това, което е достигало до нас.⁷²

4. След това той казва, че се явил на Яков, който бил един от т. нар. братя на Господа. Но в добавка към тези имало и много други, които били наричани апостоли по подобие на дванадесетте, както самият Павел добавя: „*След това се яви на всичките апостоли*” (1 Кор. 15:7). Толкова за тези хора. Следва историята за Тадей.

⁶⁹ виж Лука 10:1-20

⁷⁰ Гал. 2:11. Разказът се отнася за апостол Петър. Разграничението, което Евсевий прави между Кифа и апостол Петър е погрешно.

⁷¹ Йосиф Варнава, наречен Юст.

⁷² Виж следващата глава.

Глава 13

Разказ за царя на Едеса

1. Божествеността на нашия Спасител Исус Христос била разгласена навсякъде сред всички хора поради силата му да върши чудеса и той привличал безбройни множества от страни намиращи се далеч отвъд Юдея, които се надявали да се изцелят от своите болести и всякакво страдание.

2. Така например цар Абгар, който управлявал с голяма слава народите отвъд Ефрат, разболявайки се от ужасна болест, която била отвъд способностите на човешките умения да изцелят, когато чул за името на Исус и за неговите чудеса, които били единодушно потвърдени от всички, му изпратил писмо по куриер молейки го да изцели болестта му.

3. Макар за известно време да не изпълнил молбата му той все пак го счел за достоен като му изпратил лично писмо, в което казал, че ще изпрати един от учениците си да изцели болестта му и в същото време обещавал спасение на него и на целият му дом.

4. Скоро след това обещанието се изпълнило. Понеже скоро след възкресението му от мъртвите и възнесението на небето Тома, един от дванадесетте апостоли, под Божествено внушение изпратил Тадей, който се числял към седемдесетте Христови ученика в Едеса⁷³ както проповедник и евангелист на Христовото учение.

5. Всичко, което нашият Спасител обещал се сбъднало чрез него. Вие имате писмено свидетелство за тези неща взето от архивите на Едеса, който по онова време бил царския град. Понеже в публичните регистри там, които съдържат разкази за древните времена и за делата на Абгар, са намерени тези неща останали до наше време. Но няма по-добър начин от това сами да чуete писмото, което ние взехме от архивите и преведохме буквално от сирийски език както следва.

Копие от писмото написано от владетелят Абгар до Исус и изпратено от него в Ерусалим от Ананий, бързият куриер.

6. „Абгар, владетел на Едеса, до Исус, чудесният Спасител, който се явил в околностите на Ерусалим, поздрав. Чух отзивите за теб и за извършените от теб изцеления без лекарства или билки. Понеже се говори, че ти правиш

⁷³ Едеса, столицата на владението на Абгар, била град в северна Месопотамия, близо до река Ефрат.

слепите да виждат и куците да ходят, че очистиш прокажени и изгонваш нечисти духове и демони, че изцеляваш дълго продължаващи болести и възкресяваш мъртви.

7. Чувайки всички тези неща за теб аз заключих, че трябва да е вярно едно от двете неща: или ти си Бог и слязъл от небето вършиш тези неща или ти, който вършиш тези неща си божий Син.

8. Затова писах до теб, за да те помоля да положиш усилие да дойдеш при мен и да изцелиш моята болест. Понеже чух, че евреите мърморят срещу теб и готвят заговор, за да ти навредят. Но аз имам един много малък и все пак благороден град, който е достатъчен и за двама ни”.

Отговорът на Исус до владетелят Абгар по куриера Ананий.

9. „Блажен е този, който е повярвал мен без да ме види (ср. Йоан 20:29). Понеже за мен е писано, че тези, които ме виждат няма да повярват, а тези, които не са ме виждали ще повярват и ще се спасят. Но относно това, за което ми писа, да дойда при тебе, аз трябва да изпълня тук всичко, за което съм бил изпратен и след като го изпълня да бъде взет отново при този, който ме е пратил. Но след като бъде взет аз ще изпратя при теб един от учениците си, за да изцели болестта ти и да даде живот на теб и на твоите”.

10. Към тези писма бил добавен следният разказ на сирийски. „След възнесението на Исус Юда, който се наричал също и Тама, изпратил при него Тадей, апостол, един от седемдесетте. Когато пристигнал той отседнал при Товия син на Товия. Когато вестта за него се разнесла казали на Абгар, че е дошъл апостол на Исус както той му писал.

11. Тогава Тадей започнал със силата на Духа да изцелява болести и немощ, така че всички се чудели. И когато Абгар чул за великите и чудни неща, които вършел и за изцеленията, които правел, той започнал да подозира, че това бил този, за когото Исус му писал казвайки: „След като бъде взет ще ти изпратя един от моите ученици, който ще те изцели”.

12. Затова, повиквайки Товия, при когото Тадей бил отседнал, той казал: „Доведи го при мен”. Товия, идвайки при Тадей, му казал: „Цар Абгар ме повика и ми каза да те доведе при него, за да го изцелиш”. Тадей казал: „Ще отида понеже съм изпратен при него със сила”.

13. Затова Товия станал рано на следващия ден и вземайки Тадей отишъл при Абгар. Когато дошъл благородниците присъствали и стояли около Абгар. И веднага при влизането им велико видение се явило на Абгар в лицето на апостол Тадей. Когато Абгар го видял той паднал пред Тадей

докато останалите стояли около него удивени понеже те не видели видението, което се явило единствено на Абгар.

14. След това той запитал: „Тадей наистина ли е ученик на Исус, божия Син, който му казал: „Аз ще ти изпратя един от учениците си, който ще те изцели и ще ти даде живот”. И Тадей казал: „Понеже силно вярваш в този, който ме е пратил затова бях изпратен при теб. И по-нататък, ако вярваш в него, молбата на сърцето ти ще бъде изпълнена според вярата ти”.

15. Абгар му казал: „Аз толкова силно вярвам в него, че исках да поведе армия, която да погуби онези евреи, които го разпънаха, стига да не бях възпиран от това поради владичеството на римляните”. И Тадей казал: „Нашият Господ изпълни волята на своя Отец и изпълнявайки я беше взет при своя Отец”. И Абгар му казал: „Аз също вярвам в него и в Отец му”.

16. Тадей му казал: „Затова аз полагам ръце върху теб в неговото име”. И когато направил това Абгар веднага бил изцелен от болестта и страданието си.

17. И Абгар се удивлявал, че това, което чул за Исус това и приел на дело от неговият ученик Тадей, който го изцелил без лекарства и билки и не само него, но и Абдий, син на Абдий, който бил болен от подагра. Понеже той също дошъл и паднал пред нозете му и приемайки благословение чрез полагането на неговите ръце бил изцелен. Същият Тадей изцелил още много други жители на града, извършил велики дела и проповядвал Божието слово.

18. След това Абгар казал: „Ти, о, Тадее, вършиш тези неща със силата на Бога и ние се удивляваме. Но освен тези неща аз те моля да ме научиш и за идването на Исус, как се родил той и за неговата сила, чрез каква сила той върши нещата, за които аз чух”.

19. Тадей казал: „Сега наистина аз ще замълча понеже бях изпратен да проглася словото публично. Но събери ми утре всички граждани и аз ще проповядвам пред тях и ще покажа сред тях Божието слово за идването на Исус, как се родил той и за неговата мисия, с каква цел той бил изпратен от Отца, и за силата на делата му, и тайнствата, които изявил на света, и чрез каква сила той върши тези неща, и за новата му проповед, и за унижението му, и как се смирил, и умрял, и принизил своята божественост, и бил възкресен, и слязъл в Хадес, и разбил решетките, които никога не били разбивани, и възкресил мъртвите. Понеже той слязъл сам, но възкръснал с мнозина и така се възнесъл при Отца”.

20. Затова Абгар заповядал всички граждани да се съберат рано сутринта, за да чуят проповедта на Тадей и след това заповядал да му бъдат дадени злато и сребро. Но той отказал да ги приеме казвайки: „Ако се откажем от това, което е наше как да вземем чуждото?” Тези неща се случило в 340 година”.

Добавих тези неща тук, на тяхното място, преведени от сирийски буквално и надявам се за добро.

КНИГА II

Въведение

1. В предишната книга ние говорихме за въпросите от църковната история, които трябва да бъдат разгледани като въведение и добавихме към тях кратки доказателства. Такива бяха божествеността на спасителното Слово и древността на ученията, които ние поучаваме както и на евангелския живот воден от християните заедно със събитията, които се случили във връзка със скорошното явление на Христос, с неговите страдания и с избора на апостолите.

2. В настоящата книга ще изследваме събитията, които се случили след неговото възнесение, потвърждавайки някои от тях чрез божествените Писания, а други от различни книги, на които ще се позоваваме от време на време.

Глава 1

Какво направили апостолите след възнесението на Христос

1. Тогава, на мястото на предателя Юда, пръв бил избран за апостол, Матия (Деяния 1:23-26), който както показахме (виж 1.12.2) бил от седемдесетте. А за дякони, за да служат на общността, били избрани чрез молитва и ръкополагане одобрени човеци, седем на брой, един от които бил Стефан (Деяния 6:1-6). Първи той, след Господа, бил убит с камъни по време на ръкоположението си от убийците на Господа, сякаш бил издигнат именно с тази цел (Деяния 7). По този начин той първи получил отговарящата на името му корона⁷⁴, която принадлежи на мъчениците за Христос удостоили се с победа.

2. След това за Яков, чийто древен прякор бил Праведния⁷⁵ поради превъзходството на своята добродетел, е записано, че станал първият епископ на Ерусалимската църква. Този Яков бил наричан брата Господен (виж 1.12.13) понеже бил известен като син на Йосиф⁷⁶, а за Йосиф се смятало, че е баща на Христос понеже Девата, бивайки сгодена за него, „се намери непразна от Светия Дух преди да се бяха съединили” (Матей 1:18) както показва евангелския разказ.

3. Но Климент в шестата книга на своите *Хипотипосис*⁷⁷ пише следното: „Но те казват, че Петър, Яков и Йоан след възнесението на Спасителя, макар също да били предпочетени от нашия Господ, не се стремели към чест, но избрали Яков Праведния за епископ на Ерусалим”.

4. Същият автор, в седмата книга на същото съчинение, добавя следното за него: „След своето възкресение Господ се открил на Яков Праведния както и на Йоан и Петър, а те го предали на останалите апостоли и останалите апостоли на седемдесетте, един от които бил Варнава (виж 1.12.3). Имало обаче двама Яковци⁷⁸, един наречен Правения, който бил хвърлен от върха на храма и бил доубит с тояга от един тепавичар⁷⁹ и друг, който бил

⁷⁴ Името Стефан означава корона.

⁷⁵ Яков не е наречен „праведен” в Новия Завет, но Хагезип (цитиран от Евсевий гл. 23) казва, че той бил наричан така от всички по времето на Христос поради голямата си добродетел и под това име той остава в историята.

⁷⁶ Свидетелството на Евсевий е в подкрепа на теорията за полу-брата. Ако смяташе Яков за действителен син на Мария той едва ли би се изразил по този начин.

⁷⁷ За *Нуротупосис* на Климент виж 4.13.3. За живота на Климент виж 4.11.

⁷⁸ Климент очевидно идентифицира Яков, брата Господен с Яков сина на Алфей.

⁷⁹ Йосиф (*Древности* XX. 9. 1) казва, че той бил убит с камъни. Описанието на Климент е в съгласие с това на Хагезип цитирано от Евсевий в гл. 23.

обезглавен.”⁸⁰ Павел също споменава същия Яков Праведния когато пише: „А друг от апостолите не видях освен Яков, брата Господен” (Галатяни 1:19).

5. По същото време се изпълнило обещанието на нашия Спасител към цар Абгар. Понеже Тома, под божие водителство, изправил Тадей в Едеса като проповедник и евангелист за християнската религия както показвахме малко преди това от открития там документ (виж 1.13).

6. Когато стигнал на това място той изцелил Абгар чрез Христовото слово и след като довел всички хора, които се намирили там до правилно разбиране посредством делата си и излагайки пред тях силата на Христос той ги направил ученици на учението на Спасителя. Оттогава насетне до сега целия град Едеса бил посветен на Христовото име предлагайки необикновено доказателство за благоволенieto на нашия Спасител към всички тях.

7. Тези неща са извлечени от древни свидетелства. Нека сега обаче отново да се обърнем към божественото Писание. Когато евреите започнали първото и най-голямо гонение срещу Ерусалимската църква във връзка с мъченичеството на Стефан и когато всички ученици освен дванадесетте се пръснали из Юдея и Самария (Деяния 8:1) някои, както казва божественото Писание, отишли във Финикия, Кипър и Антиохия, но не били в състояние да споделят словото на вярата с народите и поради тази причина проповядвали единствено на евреите (Деяния 11:19).

8. По това време Павел все още преследвал църквата, влизал в къщите на вярващите и извличайки мъже и жени ги предавал на затвор (Деяния 8:3).

9. Сред разпръснатите бил и Филип, един, който заедно със Стефан бил направен дякон. Той отишъл в Самария (Деяния 8:5) и изпълнен с божествена сила първи проповядвал словото на жителите на оная страна. И Божията благодат действала толкова силно, че дори Симон магьосника заедно с мнозина други бил привлечен от думите му (Деяния 8:9).

10. По това време Симон бил толкова известен и чрез измамата си постигнал такова влияние над измамените от него, че те мислели, че притежава велика божия сила. Но по това време, бивайки удивен от

⁸⁰ Яков Завидеевия син, който бил обезглавен от Ирод Агрипа I през 44 сл. Хр. Виж Деяния 12:2 и Евсевий II.9.

чудните дела, които Филип вършел чрез божията сила, той се престорил на повярвал в Христос достигайки дори дотам, че приел кръщение.

11. Удивително е, че същото правят дори и до днес тези, които следват неговата най-нечиста ерес.⁸¹ Понеже те, по примера на основателя си, се промъкват в църквата, подобно на чума и проказа и много вредят на тези, които успяват да заразят със смъртоносната и ужасна отрова, която носят в себе си. По-голямата част от тях биват изгонвани веднага щом тяхното нечестие бъде открито, подобно на самият Симон, когато уловен от Петър приел заслужено наказание.⁸²

12. Но докато проповядването на Спасителя ежедневно напредвало провидението довело от етиопската земя един служител на тамошната царица (Деяния 8:26 и сл.) понеже Етиопия дори и до днес е управлявана, според древните обичаи, от жена. Той пръв сред езичниците получил тайните на божие слово от Филип в следствие на едно откровение и ставайки първия плод на вярващите от света, за него се казва, че след като се завърнал в страната си прогласил познанието за Бога на вселената и животворното пребиваване на Спасителя сред хората. Така чрез него се изпълнила пророческата истина, която казва: „*Етиопия простря ръце към Бога*” (Псалм 18:31).

13. В добавка към това Павел, този „*избран съд*” (Деяния 9:15) „*не от човеци, нито чрез човек, но чрез откровение от Исус Христос и от Бог Отец, Който го е възкресил от мъртвите*” (Галатяни 1:1), бил определен за апостол бивайки направен достоен за призива чрез видение и чрез глас от небето, който му изявил откровение (Деяния 9:3, ср. 26:12; Гал. 1:16; 1 Кор. 15:8-10).

⁸¹ Евсевий може би има предвид симоинаните, еретична секта (спомената от Юстин, Иринеи, Йероним и др.), която го смятала за свой основател и водач (макар вероятно да се появила по-късно) и дори гледали на него като на бог.

⁸² Деяния 8 не споменава за никакво наказание, което сполетяло Симон след укорът на Петър, който Иполит разбира като проклетие. (*Phil. vi. 15*). Вероятно същото смята и Евсевий.

Глава 2

Как реагирал Тиберий когато научил от Пилат за Христос

1. Когато чудното възкресение и възнесение на нашия Спасител вече се разчули навсякъде, в съгласие с древните обичаи, които следвали управниците на провинциите, да съобщават на императора новостите, които се случили в тях, за да не бъде нищо скрито за него, Понтий Пилат уведомял Тиберий за слуховете, които се разнасяли навсякъде по цяла Палестина за възкресението на нашия Спасител Исус от мъртвите.
2. Той описал и останалите чудеса, които научил за Него и как, след Неговата смърт и възкресение от мъртвите, сега мнозина Го смятали за Бог. Казват, че Тиберий препратил въпроса до Сената, но те го отхвърлили упорито понеже не изследвали преди това въпроса (понеже надделял един древен закон, според който никой не можел да бъде направен бог освен чрез гласуване от Сената). Всъщност това се случило понеже спасителното учение на божествения Спасител не се нуждаело от човешка препоръка.
3. Но макар римският Сенат да отхвърлил твърдението свързано с нашият Спасител Тиберий все пак запазил мнението си, което имал отначало и не предприел враждебни действия срещу Христос.
4. Тези неща са записани от Тертулиан, човек добре запознат с римските закони и в други отношения твърде почитан. Той бил един от особено забележителните хора в Рим. В своята *Апология на християните*, която написал на латински и която била преведена на гръцки, той пише (*Апология*, 5.1-2):
5. „Сега да кажем нещо и за произхода на този вид закони. Имаше старинен декрет, който забраняваше обожествяването на императора без одобрението на сената. Марк Аврелий отлично го знаеше, когато ставаше въпрос за неговия бог Албурн. В подкрепа на нашата теза говори и фактът, че у вас божествеността се мери според човешките прищевки. Ако богът не се понарава на човека, той няма да стане бог. Трябваше човекът да е благосклонен към бога.
6. Тиберий, по чисто време християнството се появи на света, след известията за събитията в Сирия – Палестина, разкрили там истинността на божествената същност на Христос, изложи пред сената благосклонното си отношение. Сенатът го отхвърли, защото не бе проверил истинността на тези събития. Цезарят остана на своето мнение, като заплаши със смърт обвинителите на християните”. Небесното провидение мъдро го водело

към това, за да може учението на благовестието, непрепятствано от своето начало, да се разпростре във всички посоки по света.

Глава 3

Учението на Христос скоро се разпространило по целия свят

1. Така, под влиянието на небесната сила и с божията помощ, учението на нашия Спасител, подобно на слънчеви лъчи, бързо осветило целия свят (ср. Кол. 1:6). И веднага, в съгласие със светите Писания (Пс. 19:4), гласът на вдъхновените евангелисти и апостоли *„излязъл по цялата земя и думите им до краищата на вселената“*.

2. Във всеки град и село бързо били създадени църкви пълнени се с множества хора подобно на препълнен хамбар. И тези, чийто умове, поради на грешките предадени от бащите им, били оковани от древната болест на идолопоклонническо суеверие, чрез силата на Христос действаща чрез учението и чудните дела на неговите ученици, били освободени от един ужасен господар и от жестоко робство. Те с отвращение отхвърлили всяко демонично многобожие и изповядали, че има само един Бог, създател на всичко и го почитали с обичаите на истинското благочестие чрез вдъхновено и разумно поклонение, което било посадено сред тях от нашия Спасител.

3. По Божията благодат излята върху останалите народи Корнилий от Кесария в Палестина заедно с целия си дом, чрез Божие откровение и чрез Петър, първи приел вярата в Христос (Деяния 10), а след него и мнозина други гърци от Антиохия (Деяния 11:20), на които разпръснатите от стефановото гонение проповядвали благовестието. В Антиохийската църква, която растяла и в се намирали множество пророци от Ерусалим, заедно с Варнава и Павел, както и много други братя, първо, като от чист и животворен извор, се появило името християни (Деяния 11:26).

4. Агав, един от пророците, който бил с тях, произнесъл пророчество за глада, който щял да дойде (Деяния 11:28), а Павел и Варнава били изпратени, за да посрещнат нуждите на братята (Деяния 11:29-30).

Глава 4

След смъртта на Тиберий Гай назначил Агрипа за цар на евреите наказвайки Ирод с доживотно изгнание

1. Тиберий починал след като царувал около 22 години⁸³ и Гай наследил империята.⁸⁴ Той веднага предал управлението на евреите на Агрипа⁸⁵ правейки го цар над тетрархиите на Филип и Лисиний. В добавка към това не след дълго той прибавил и тетрархията на Ирод (Антипа) наказвайки Ирод (този, при когото Спасителя пострадал) и жена му Иродиада с доживотно изгнание заради множество престъпления. Йосиф е свидетел за тези факти.⁸⁶

2. При този император станал известен Филон⁸⁷, човек твърде почитан не само сред нашите, но и сред мнозина учени извън църквата. Той бил евреин по рождение, но не отстъпвал на никой от достойните в Александрия. Колко много работел той върху Писанията и в изучаването на своя народ е ясно на всички от съчиненията, които написал. Колко запознат бил с философията и с изкуствата на другите народи не е необходимо да говоря тъй като е казано, че той надминал всичките си съвременници в изучаването на платоническата и питагорейската философия, на които посветил специално внимание

⁸³ От 29 Август 16 сл. Хр. до 14 Март, 37 сл. Хр.

⁸⁴ Гай управлявал от смъртта на Тиберий до 24 Януари. 24, 41 сл. Хр.

⁸⁵ Ирод Агрипа I бил син на Аристокбул и внук на Ирод велики. Той бил обучен в Рим и имал голямо благоволение пред Гай и при възкачването си на трона получил тетрархиите на Филип и Лисиний, а през 39 сл. Хр. и тетрархиите на Галилея и Перя, които преди това принадлежали на Ирод Антипа. След смъртта на Гай неговият наследник, Клавдий, също го назначил за цар на провинциите Юдея и Самария, което го направило владетел на цялата Палестина, владение равно на това на Ирод Велики. Той стриктно пазел еврейския закон и имал благоволението на евреите. При него апостол Яков бил обезглавен и Петър затворен (Деяния 12). Починал от ужасна болест през 44 сл. Хр. Виж по-долу глава 10.

⁸⁶ Виж *Древности* XVIII. 6 and 7, и *Юдейската война*, II.9.

⁸⁷ Филон бил александрийски евреин от благороден произход, роден вероятно около 20–10 пр. Хр. (в своите *Legat. ad Cajum*, той се нарича старец). Много малко е известно за живота му и времето на смъртта му е несигурно. Единствената твърда дата, която ни е известна е неговото пратеничество при Калигула (40 сл. Хр.), като той живял поне известно време след това. Споменат е и от Йероним (*de vir. ill.* 11), който казва, че бил роден в свещеническо семейство, но Евсевий не знае нищо за това. Той е споменат също и от Йосиф в неговите *Древности* XVIII. 8. 1. Филон бил еврейски философ много добре запознат с гръцкия дух, който се стремял да обедини еврейските вярвания с гръцката култура и упражнявал огромно влияние върху мислителите след своето време, особено върху християнското богословие.

Глава 5

Пратеничеството на Филон при Гай от името на евреите

1. В петата си книга Филон ни разказва за нещастията на евреите по времето на Гай. В същото време той описва и неговата лудостта: как се наричал бог и като император вършел неизброими тиранични действия. След това той описва нещастията на евреите под неговото управление и разказва как самият той бил изпратен като посланик в Рим от името на сънародниците си в Александрия⁸⁸ и как когато се явил пред Гай от името на бащиния си закон не получил нищо освен присмех и подигравки и почти изложил на опасност живота си.

2. Йосиф също споменава тези неща в осемнадесетата книга на своите *Древности* (виж XVIII.8.1) със следните думи: „В Александрия се надигнали размирици между евреите и гърците, които живеели там. По трима депутати от всяка фракция били изпратени до Гай.

3. Един от александрийските депутати бил Апион, който изрекъл множество обиди срещу евреите. Сред нещата, които той казал било това, че те не почитат цезаря. Понеже докато всички останали римски граждани издигали олтари и храмове на Гай и по всякакви други начини го почитали наравно с боговете, те единствени смятали за позорно да го почитат със статуи и да се кълнат в името му.

4. Когато Апион изрекъл множество сурови обвинения, чрез които се надявал да ядоса Гай, което наистина било вероятно, Филон, главният от еврейските емисари, човек почитан във всяко отношение, брат на Александър Алабархът,⁸⁹ който не бил невеж във философията, се подготвил да започне защитата си в отговор на обвиненията.

⁸⁸ Причината за това посланичество било ужасното брожение между евреите и гърците в Александрия, което продължало, с известни прекъсвания, повече от година. Проляла се много кръв и нещата ставали все по-лоши. Всички усилия да се постигне мир напълно се проваляли и накрая, през 40 сл. Хр., гърците изпратили емисари при императора надявайки се, чрез тях да получат едикт за унищожението на евреите. Евреите от своя страна последвали примера на гърците изпращайки емисари в своя защита като Филон бил техният водач. Резултатът е описан от Евсевий и евреите се оказали в по-лошо положение от преди, от което обаче бързо били избавени от смъртта на Гай. Неговият наследник, Клавдий, възстановил за известно време религиозната им свобода и всички права, които имали по-рано.

⁸⁹ Алабархът бил главният магистрат на евреите в Александрия. Александър бил много богат и влиятелен еврейин, който бил широко известен и почитан. Неговият син Тиберий

5. Но Гай не му позволил и му заповядал да напусне и, бивайки твърде разгневен, било ясно, че обмислял някакви сурови мерки срещу тях. Филон се оттеглил покрит с обида и казал на евреите, които били с него да бъдат храбри понеже докато Гай им се гневи той се противи на Бога”.

6. Толкова от Йосиф. И самият Филон в книгата *За посланичеството*, която написал, описва точно и в детайли нещата, които направил през това време. Но аз ще пропусна по-голямата част от тях и ще запиша единствено тези, които ще направят напълно ясно за читателя, че нещастieto на евреите се случило не много време след техните дръзки дела срещу Христос и именно поради тях.

7. На първо място той описва как при управлението на Тиберий Сеян, един римлянин, който по това време имал голямо влияние над императора, положил всяко усилие напълно да унищожи еврейския народ и че в Юдея Пилат, при когото било извършено престъплението срещу Спасителя, направил нещо противно на еврейския закон по отношение на храма, който по това време все още стоял в Ерусалим, и предизвикал сред тях голям смут.

Александър бил назначен в Юдея през 64 сл. Хр. наследявайки Коспий Фед. По този начин Филон принадлежал към аристократично и благородно семейство.

Глава 6

Нещастията, които сполетели евреите след престъплението им срещу Христос

1. След смъртта на Тиберий, Гай получил империята и освен останалите тиранични действия срещу множество хора той особено потискал целият еврейски народ. Тези неща могат да се научат от Филон, който пише следното (*Legat. ad Caium*, 43):

2. „Толкова голям бил капризът на Гай в неговото поведение спрямо всички и особено срещу еврейският народ. Последните той мразел толкова горчиво, че взел за себе си техните места за поклонение в други градове и, започвайки с Александрия, ги напълнил със свои образи и статуи (понеже позволявайки на други да ги издигнат той на практика ги издигал сам). Храмът в светия град, който преди това бил оставен недокоснат и се считал за неприкосновено убежище, той пожелал да преобрази в свой храм, за да може да се нарича храм на видимият Юпитер, по-младият Гай”.

3. Безбройните други ужасни и почти неописуеми злини, които застигнали евреите в Александрия по време на управлението на същият император са записани от същия автор в една втора книга, на която той дал името *За добродетелите*. С него е съгласен и Йосиф, който по подобен начин казва, че нещастията на целият народ започнали от времето на Пилат и от техните ужасните престъпления срещу Спасителя.⁹⁰

4. Чуйте какво казва той във втората книга на своите *Юдейската война* (Виж II.9.2 и сл.) където пише следното: „В Юдея Тиберий изпратил Пилат като прокуратор. Той докарал в Йерусалим през една нощ покрити изображения на императора, които римляните наричали *signa*. Щом настъпил денят евреите били обхванати от страшни размирици. Които се намирали наблизко, се изплашили, че са нарушени законите на предците им, защото не позволяват да се слага никакво изображение в града”.

5. Сравнете тези неща с писанията на евангелистите и ще видите, че не минало много време преди върху тях да падне наказанието за думите, които те изrekli пред същия този Пилат когато извикали, че нямат друг цар освен цезаря (Йоан 19:15).

6. Същият автор по-нататък записва, че след това ги сполетяло друго бедствие. Той пише както следва (Йосиф, *Юдейската война* II.9.4): „По-

⁹⁰ Йосиф Флавий по никакъв начин не свързва бедствията на евреите с убийството на Христос.

късно предизвикал нови размирици, защото използвал свещеното съкровище наречено Корбан, за направата на водопад, дълъг 400 стадия.

7. От това хората възнегодували и когато Пилат дошъл в Йерусалим, обкръжили трибуната и започнали да викат. А той, като предвидил размириците, смесил с тях тълпата войници, прикрити в дрехи на обикновени хора, забранил им да употребяват мечове и им заповядал да удрят с тояги тези, които викат когато дадал сигнал от трибуната. Много юдеи загинали: един – от раните, получени от ударите, други – стъпкани от бягащите свои сънародници. Изплашен от съдбата на загиналите, народът се усмирил”.

8. В добавка към това същият автор описва множество други бунтове избухнали в самият Ерусалим и показва, че от това време размирици, войни и зли заговори следвали бързо един след друг и никога не преставали в града и в цяла Юдея докато накрая обсадата на Веспасиан го поразила. По този начин Божието въздаяние застигнало евреите, заради престъпленията, които те дръзнали да извършат срещу Христос.

Глава 7

Самоубийството на Пилат

Заслужава да отбележим, че за самият Пилат, който бил управител по времето на нашият Спасител, се казва, че до такава степен изгубил благоразположението на Клавдий, за чието време сега говорим, че бил заставен да стане свой собствен убиец и ексекUTOR.⁹¹ Така Божието наказание го застигнало не след дълго. Това е казано от тези гръцки историци, които са записали Олимпиадите, заедно с важните събития, които се случили във всеки един от тези периоди.

⁹¹ Падането на Пилат се случило по следния начин. Един самарийски водач обещал да открие тайните съкровища, които Мойсей скрил на планината Геризим и самаряните се стекли в голям брой от всяко място. Пилат, предполагайки, че целта им е бунтовна, изпратил срещу тях войници и ги прогонил с голямо клане. Самаряните се оплакали на Вителий, управителя на Сирия, който изпратил Пилат в Рим през 36 сл. Хр., за да отговаря на обвиненията повдигнати срещу него. Пристигайки в Рим той открил, че Тиберий е мъртъв и на трона се е възкачил Гай. Той не успял да се защити и, според една традиция, бил заточен във Виена, Галия където и днес има паметник на неговия гроб. Според друга традиция той се самоубил.

Глава 8

Гладът по времето на Клавдий

1. Гай управлявал по-малко от четири години⁹² преди да бъде наследен от император Клавдий. По това време светът бил посетен от глад, който писатели⁹³, които нямат нищо общо с нашата религия са записали в своите истории. По този начин предсказанието на Агав записано в Деяния на апостолите (Деяния 11:28), според което целия свят щял да бъде посетен от глад, се изпълнило.

2. И Лука, в Деяния, след като споменава гладът по времето на Клавдий и казва, че братята в Антиохия, всеки според възможностите си, изпратили на братята в Юдея чрез ръцете на Павел и Варнава (Деяния 11:29-30), добавя следното описание.

⁹² от 37 до 41 сл. Хр.

⁹³ По времето на управлението на Клавдий имало няколко гладувания (виж Dion Cassius, LX. 11, Tacitus, *Annal.* XII. 13, и Eusebius, *Chron.*, year of Abr. 2070) в различни части на империята, но нямаме сведения за глад по цялата империя за какъвто говори Евсевий. Според Йосиф (*Древности*, XX.2.5 и 5.2), жесток глад имало в Юдея докато Каспий Фад и Тиберий Александър последователно били прокуратори.

Глава 9

Мъченичеството на апостол Яков

1. „Около това време” (става ясно, че той има предвид времето на Клавдий) „цар Ирод⁹⁴ простря ръцете си и хвана някои от църквата. И той уби с меч Яков брата на Йоан” (Деяния 12:1-2).
2. Относно този Яков, Климент, в седмата книга от своите *Хипотипози*⁹⁵, описва така както я е приел от живелите преди него една история, която заслужава да бъде спомената. Той казва, че човекът, който водел Яков към съда, когато го видял да дава своето свидетелство, бил докоснат и изповядал, че самият той също е християнин.
3. Така и двамата били поведени заедно и по пътя той молел Яков да му прости. Последният, след като помислил малко, казал: „Мир да бъде на теб”, и го целунал. Така и двамата били обезглавени по едно и също време.
4. Тогава, както казва божественото Писание (Деяния 12:3), Ирод, при смъртта на Яков, виждайки, че това дело било угодно на евреите, нападнал и Петър и го затворил и би го убил ако той, поради намесата на един ангел, който дошъл при него през нощта, не бил чудно освободен от оковите си и по този начин пуснат на свобода, за да служи на благовестието. Такова било Божието провидение по отношение на Петър.

⁹⁴ Ирод Агрипа I.

⁹⁵ Този фрагмент е запазен единствено от Евсевий.

Глава 10

Агрипа, който също се наричал Ирод, още докато гонел апостолите бил застигнат от Божието наказание

1. Последствията от преследването, което царят предприел срещу апостолите не продължили дълго, но въздаващият служител на Божието правосъдие го поразил веднага след неговият заговор срещу тях както е записано в книгата Деяния (Деяния 12:19). Понеже когато пътувал до Кесария за един голям празник, облечен в прекрасни и царски дрехи, той произнесъл реч пред хората от издигнат трон пред трибунала. И когато цялото множество аплодирало речта сякаш била глас божий, а не човешки, Писанието казва, че един ангел от Бога го поразил и той бил изяден от червеи и предал дух (Деяния 12:23).
2. Ние трябва да одобрим описанието на Йосиф понеже то е съгласно с Писанията по отношение на това чудно събитие. Понеже той ясно свидетелства за истината в 19 книга на своите *Древности* където описва чудото със следните думи (*Древности* 18.9.2):
3. „Той завършил третата година от своето управление на цяла Юдея⁹⁶ и тогава отишъл в Кесария, която преди това се наричала Кулата на Страто. Тук той провел игри в чест на цезаря научавайки, че това е обичай празнуван за здравето на негово здраве. На този фестивал се събрало едно голямо множество от най-високопоставените и най-почитаните хора в провинцията.
4. В началото на втория ден от игрите той отишъл в театъра облечен в дреха направена изцяло от сребро и с удивителна изработка. Там среброто, блестящо на първите слънчеви лъчи, светело толкова ярко, че създадо едно усещане за страх и ужас в тези, които го гледали.
5. И веднага неговите ласкатели, някои от едно място, а други от друго, издигнали гласовете си по начин, който не бил за негово добро, наричайки го бог, и казали: „Бъди милостив; ако до този момент сме се бояли от теб като от смъртен сега изповядваме, че твоята природа е по-висша от човешка”.

⁹⁶ 44 сл. Хр. Агрипа започнал своето царуване над цялото царство през 41 сл. Хр. Виж по-горе глава 4, бележка 3.

6. Царят не ги смъррил нито отхвърлил нечистото им ласкателство. Но след малко поглеждайки нагоре той видял един ангел стоящ над главата му. Той веднага разбрал, че това е лош знак както някога бил добър⁹⁷ и бил покосен от пронизваща сърцето му болка.

7. И веднага неразположение, започващо с голяма болка, обхванало вътрешностите му. Поглеждайки своите приятели, той казал: „Аз, вашият бог, сега трябва да напусна този живот. Така съдбата веднага показва лъжливостта на думите, които вие току що изговорихте за мен. Този, който нарекохте безсмъртен сега трябва да умре. Но ние трябва да посрещнем съдбата, която Бог ни е определил. Понеже не живяхме безславно, но в блясък и явно щастие”.

8. Когато казал това болката му се усилила. Той бързо бил отведен в двореца, където се разпространила новината, че царят без съмнение скоро ще умре. Но множеството заедно с жените и децата си, облечени с вретича, според обичая на бащите си, умолявало Бога за царя и всяко място било пълно с жалейка и сълзи. Царят, който лежал на издигнатия си чертог и ги видял прострени на земята сам не можал да съдържи сълзите си.

9. След като страдал продължително пет дена с болки във вътрешностите си, той преминал от този живот на четиридесет и пет годишна възраст и в седмата година на царуването си. Четири години той царувал под император Гай – три от тях в тетрархията на Филип, към която през четвъртата година добавил и тази на Ирод – и три години по време на управлението на император Клавдий”.

10. Аз съм твърде удивен, че Йосиф в тези неща, както и в други, е в пълно съгласие със светите Писания. Но ако на някой му се струва, че съществува несъответствие по отношение на името на царя то времето и събитията показват, че се има предвид същият човек без значение дали причината за различното име е грешка на преписвач или факта, че той, подобно на мнозина други, имал две имена.

⁹⁷ Йосиф (*Древности* XVIII.6.7) записал, че когато Агрипа бил във вериги по заповед на Тиберий му се явил бухал, който кацнал на едно дърво недалеч от него. Един друг затворник изтълкувал това като добра поличба пророкувайки, че Агрипа скоро ще бъде освободен от затвора и ще стане цар, но същата птица ще му се яви отново 5 дена преди неговата смърт. Тиберий умрял следващата година и пророчеството се сбъднало.

Глава 11

Самозванецът Тевда и последователите му

1. Лука и Деяния споменават Гамалиил, като пишат, че в допитването относно апостолите, той казал за тях, че *„в предишни дни възстана Тевда и представяше себе си за голям човек, към когото се присъединиха около четиристотин мъже на брой; който биде убит, и всички, които му се покоряваха, се разпиляха и изчезнаха”* (Деяния 5:36). Затова нека да добавим и описанието на Йосиф за този човек. Той записва в книгата, която току що споменахме, следното:

2. „Докато Фед бил прокуратор на Юдея един самозванец на име Тевда убедил голямо множество да вземе своите притежания и да го последва към река Йордан. Понеже той казал, че е пророк, че реката ще се раздели по негова заповед и ще им предложи лесно преминаване.

3. С подобни думи той подмамил мнозина. Но Фед не им позволил да се радват на своята глупост, а изпратил срещу тях конница, която ги нападнала неочаквано и съсякла мнозина, а други заловила живи като взела в плен и самият Тевда, отсякла му главата и я занесла в Ерусалим”. Освен това той споменава и за глада от времето на Клавдий със следните думи:

Глава 12

Елена, Осроенската царица

1. „По това време настъпил голям глад в Юдея, в който царица Елена, купила за голяма сума зърно от Египет и го раздала на нуждаещите се”.
2. Ще откриете, че тези думи са в съгласие с Деяния на апостолите, където е казано, че учениците в Антиохия *„всеки според възможностите си изпратиха помощи до братята в Юдея чрез ръцете на Варнава и Савел”* (Деяния 20:30).
3. Величествения паметник на тази Елена, която историкът споменава, все още се намира в покрайнините на града, който сега се нарича Елия. За нея се казва, че била царица на Адиабени.

Глава 13

Симон магьосника

1. Вярата в нашият Спасител и Господ Исус Христос се разнесла сред всички хора и врагът на човешкото спасение измислил план, чрез който да завладее имперския град за себе си. Той насочил преди това споменатия Симон, надарил го с измамно изкуство, подвел мнозина от римляните и по този начин ги подчинил под собствената си власт.

2. Това е казано от Юстин⁹⁸, един от нашите изтъкнати писатели, които живели не много след времето на апостолите. За него аз ще говоря на подобаващото място (4.8, 11, 16–18). Вземете и прочетете книгите на този човек, който в Първата апология, адресирана до Антоний от името на нашата религия, пише следното:

3. „И след възнесението на Господа на небето демоните поставили някои хора, които казвал, че са богове и на които вие сте позволили не само да се разхождат безнаказани, но дори сте счели достойни за почести. Един от тях бил Симон, един самарянин от село Гитон⁹⁹, който при управлението на цезаря Клавдий¹⁰⁰ извършил във вашия имперски град някои велики магически дела чрез демонското изкуство действащо в него, бил смятан за бог и като бог бил почетен от вас със статуя, която била издигната при река Тибър, между двата моста и носи неговите инициали на латински език, *Simoni Deo Sancto*, което означава, *на Симон, светия бог*.¹⁰¹

⁹⁸ Виж Първа апология. 26, 56.

⁹⁹ Гитон било самарийско село близо до Флавия Неаполис (днешен Наблус), което някои идентифицират с днешното село Куриет Жид.

¹⁰⁰ Тук Юстин приписва на Симон посещение в Рим по времето на Клавдий (41–54 сл. Хр.). Иринеи казва същото. Други го датират по времето на Нерон, но всички се различават относно начина на неговата смърт – самоубийство, наранявания поради падане докато се опитвал да лети, доброволно заравяне земята с очакването, че ще възкръсне на третия ден и т.н. са описвани от различни традиции. Всички обаче са съгласни, че по някое време той посетил Рим.

¹⁰¹ През 1574 била открита статуя с надпис *Semoni Sanco deo fidio*, на мястото описано от Юстин Мъченик, но тя е била издигната в чест на бога на Сабине *Semo Sancus*. Така става много вероятно Юстин да бърка тази статия със статуя на Симон магьосника. Това е казано втори път от Юстин в неговата Първа Апология 56 както и от Иринеи Против ересите, I.23.1 (който обаче просто казва „за когото казват“ и е възможно да черпи своята информация от Юстин) и Тертулиан (Апология 13). Иполит, който живеел в Рим, и който описва смъртта на Симон, (кн. VII. гл. 15), не казва нищо за статуята и неговото мълчание е силен аргумент срещу нея.

4. Почти всички самаряни и дори някои от другите народи го изповядвали и признавали за първия бог. По това време с него имало и една жена на име Елена,¹⁰² която по-рано била проститутка в Тир финикийски. Нея той наричал първата идея произлязла от него.

5. Юстин разказва тези неща, а Иринея се съгласява с него в първата книга на своята творба Против ересите, където той разказва за човека¹⁰³ и за неговото богохулно и нечисто учение. Би било прекалено дълго тук да привеждаме цялото му свидетелство понеже е възможно за тези, които желаят да знаят произхода и живота на лъжливите учения на всеки един от ересиарсите, които дошли след него както и обичаите практикувани от всички тях да ги намерят подробно описани в споменатата книга на Иринея.

6. Разбрахме, че Симон бил авторът на всички ереси. От неговото време нататък до нас, тези, които следвали неговата ерес подправят разумната философия на християните, която е хвалена от всички поради нейната чистота на живота. Но въпреки това те отново се обръщат към лъжливите идоли, които смятат, че са отхвърлили и отново падат пред картините и образите на самият Симон и на гореспоменатата Елена, която била с него, и ги почитат с тамян, приноси и възлияния.

7. Но техните тайни, за които казват, че човек, който ги чува за пръв път ще бъде удивен и, да използваме една от написаните фрази обичайна сред тях, би се смутил, наистина са пълни с такава удивителна лудост и глупост, че е невъзможно не само да ги напишем, но за скромния човек дори да ги изговори с устни, поради голямата им низост и неприличност.

8. Понеже каквото можете да си представите, по-гнусно от най-гнуските неща – всичко това е било надминато от тази най-нечестива секта от хора забавляващи се с тези нещастни жени и покрити с всякакви пороци.¹⁰⁴

¹⁰² Подобна история за тази Елена е разказана от Иринея в *Против ересите* I.23, от Иполит, VI.15 (който добавя някои важни детайли), от Тертулиан, *За душата*, 34, от Епифаний, *Ереси*. 21 и от Теодорет, *Нар. Fab.* I. 1. Ср. също Ориген *Contra Celsum*, V.62. Симон учел, че тази Елена била първата концепция в умът му, майка на всичко, персонализация на божествения интелект и т.н. Симонианите, според Иринея, (Против ересите I.23.4) и Илопит (VI. 15), имали образи на Симон и Елена, които почитали като Юпитер и Минерва.

¹⁰³ Иринея, *Против ересите* I. 23.

¹⁰⁴ Това е било вярно за някои, макар и не за всички гностически общности.

Глава 14

Проповядването на апостол Петър в Рим

1. Злите сили, които мразят всичко добро и заговорничат срещу човешкото спасение поставили по това време Симон за отец и автор на всяко нечестие, правейки го сякаш могъщ противник на великите, вдъхновени от Спасителя апостоли.

2. Но божествената и небесна благодат, която съработи с нейните служители, чрез техния изглед и присъствие, бързо угасила разпаленият зъл пламък и смирила и съборила чрез тях „всяка крепост, която се издига против познанието на Бога” (2 Кор. 10:5).

3. Така нито заговорът на Симон нито на някой други, които се издигнали по това време могли да постигнат нещо в тези апостолски времена. Понеже всичко било покорено и подчинено от блясъка на истината и чрез самото божествено слово, което едва наскоро започнало да сияе от небето върху човеците и което тогава разцъфнало на земята и живяло сред самите апостоли.

4. Веднага гореспоменатият самозванец бил поразен в очите на ума си от божията и чудотворна светлина и след злите дела извършени от него и след като първо бил намерен от апостол Петър в Юдея (виж Деяния 8:9) той побягнал през морето от изток на запад мислейки, че по този начин ще може да живее както желае.

5. Пристигайки в града Рим чрез могъщата мощ на силите, които го очаквали тук, той за кратко време бил толкова успешен в делата си, че живеещите там го почитали като бог и му издигнали статуя.

6. Но това не продължало дълго. Понеже веднага, при царуването на Клавдий, всеблагото и благодатно провидение, което наблюдава всичко, довело Петър, този най-силен и велик сред апостолите, който по причина на своите добродетели бил говорител на всички тях, в Рим срещу великият покварител на живота.¹⁰⁵ Той, подобно на благороден Божий началник, облечен с божествени доспехи, носел скъпата стока на светлината на разбирането от изток на тези, които живеели на запад, прогласявайки самата светлина и Словото, което носело спасение на душите и проповядвал небесното царство.

¹⁰⁵ По всяка вероятност Петър не е посещавал Ри преди управлението на Нерон.

Глава 15

Евангелието според Марк

1. И така, когато Божието слово се заселило сред тях¹⁰⁶ силата на Симон изчезнала и веднага била унищожена заедно със самият човек. И толкова велико осветила светлината на благочестието умовете на Петровите слушателите, че те не се задоволили да го слушат само веднъж и не им било достатъчно само устното учение на божественото евангелие, но с всякакви увещания молели Марк, един от учениците на Петър,¹⁰⁷ чието евангелие е запазено, да им остави писмен паметник на учението, което им било предадено устно. И те не престанали докато не надделели над човека и по този начин станали повод за писменото евангелие, което носи името на Марк.

2. Казват, че когато Петър научил, чрез откровение от Духа, за стореното, бил доволен от ревността на хората и делото получило неговият авторитет, така че да бъде използвано в църквите.¹⁰⁸ Климент, в осмата книга на своите Хипотипосис, разказва това като с него е съгласен епископът на Йеропол, Папий. Петър споменава за Марк в своето първо послание, за което казват, че написал в самия Рим, както и намеква когато образно нарича града Вавилон със следните думи: „*Поздравява ви с избраната с вас църква във Вавилон, и син мой Марко*” (1 Петър 5:13).

¹⁰⁶ Твърдението на Евсевий, че Петър пръв е проповядвал благовестието в Рим и е основал църквата там не може да бъде подкрепено исторически и днес се приема от почти всички за невярно.

¹⁰⁷ Йоан Марк, син на Мария (Деяния 12:12), сестра на Варнава (Кол. 4:10) придружавал Павел и Варнава в мисионерските им пътешествия, а след това работел с Варнава (Деяния 15:39). По-късно бил заедно с Павел в Рим (Кол.4:10 и Филемон 24) и с Петър, когато последният писал своето първо послание (1 Петър 5;13).

¹⁰⁸ Това споменаване на „задоволството“ на Петър и „авторитетът“ даден от него на книгата на Марк противоречат на свидетелството на Климент на което тук Евсевий се позовава като на свой авторитет. В кн. 4 гл. 14 той цитира от *Хипотипосис* на Климент, който ясно казва: „което, когато Петър научил, той нито пряко възпрял нито го насърчил“.

Глава 16

Марк първи прогласил християнството на жителите на Египет

1. Казват, че този Марк бил първият изпратен в Египет, прогласил благовестието, което записал и първи установил църквите в Александрия.¹⁰⁹
2. Вярващите множества, мъже и жени, които се събрали там от самото начало и живели живот на най-философски и краен аскетизъм, били толкова големи, че Филон сметнал, че си заслужава да опише техните занимания, срещи, развлечения и целия им начин на живот.

¹⁰⁹ Че Марк се трудел в Египет казват и Епифаний (*Har.* LI. 6), Йероним (*de vir. ill.* 8), Никофор (*H. E.* II. 43), и *Acta Barnabæ*, стр. 26 (Tischendorf's *Acta Apost. Apocr.* p. 74), написана вероятно през 3 век. Евсевий вероятно черпи своята информация от устна традиция понеже използва формулата „те казват“.

Глава 17

Описанието на Филон на египетските аскети

1. Казано е, че Филон, при управлението на Клавдий, се запознал в Рим с Петър, който проповядвал там.¹¹⁰ И това не е невероятно понеже творбата, за която говорим и която била написана от него няколко години по-късно, ясно съдържа църковните правила, които дори до днес се спазват между нас.

2. Понеже описва колкото е възможно по-точно живота на нашите аскети, ясно е, че той не само познава, но също така и одобрява, почита и прославя апостолските мъже от онова време, които били от еврейският народ и поради тази причина пазели, както правят евреите, по-голямата част от древните обичаи.¹¹¹

3. В книгата, на която той дал името *За съзерцателния живот на молитстващите*, след като на първо място казва, че ще опише всичко без да добавя нищо противно на истината или на своето намерение той казва, че тези мъже се наричали терапевти, а жените с тях терапевтиди. След това той добавя причините за това име, обяснявайки го чрез факта, че те предписвали лекарства и целели душите на идващите при тях, освобождавайки ги подобно на лекари от злите страсти или от факта, че те служели и се покланяли на Бога с чистота и искреност.

4. Дали самият Филон им дал това име използвайки един твърде подходящ за техния начин на живот епитет или те наистина се наричали така от началото, тъй като името християни все още не било известно навсякъде, няма нужда да разискваме тук.

5. Той обаче свидетелства, че те преди всичко се отказвали от своята собственост. Когато встъпвали във философския начин на живот, казва той, те се отказвали от притежанията си в полза на своите роднини и по този начин, отхвърляйки всички житейски грижи, излизали извън стените и живеели в самотните полета и градини, знаейки добре, че общуването с хора от различен характер не е полезно и може да донесе вреда. Изглежда вероятно, че те правели това под влиянието на една духовна и пламенна вяра, подражавайки на живота на пророците.

¹¹⁰ Макар да се среща и при Йероним и Фотий, като последният дори твърди, че Филон станал християнин, това свидетелство е исторически невероятно.

¹¹¹ Книгата е запазена и до днес. Смята се, противно на твърденията на отците, че Филон описва не християнски монаси, а древна еврейска група, вероятно свързана с есеите.

6. Понеже в Деяния на апостолите, една книга навсякъде признавана за автентична, е записано, че всички спътници на апостолите продавали притежанията си и своята собственост и раздавали всичко според нуждите на всеки, така че никой от тях не бил в лишение. „Понеже всички, които имаха земи или къщи,” казва описанието, „*ги продаваха и носеха парите при нозете на апостолите, така че да се разпределя на всеки според потребностите*” (Деяния 2:45).

7. Филон свидетелства за факти много подобни на описаните тук и след това добавя следното (*De Vita Contemplativa*, 3): „Тази раса се намира навсякъде по света. Понеже е удачно гърците и варварите да имат общо в това, което е свършено добро. Но расата особено изобилства е Египет във всеки от т. нар. *номеси*¹¹² и особено около Александрия.

8. Най-добрите хора от всяко място емигрирали, като в някаква колония, в отечеството на терапевтите на определено, много удобно място, което лежи отвъд езерото Мария, на един нисък хълм прекрасно разположен заради своята сигурност и мекостта на климата”.

9. След това, малко по-нататък, след като описва вида къщи, които те имат, той говори както следва за техните църкви, които са разпръснати тук и там: „Във всяка къща има свята стая, наречена светилище или манастир, където, съвсем сами, те изпълняват мистериите на религиозния живот. Те не внасят нищо в нея, нито питие, нито храна, нито нещо друго, което може да допринася за нуждите на тялото, а единствено закони и вдъхновените пророчества на пророците, химни и други такива неща както аугмен и правят своето познание и благочестие свършени”.

10. И след някои други неща той казва: „Целият промеждутък от сутринта до вечерта за тях е време за упражнения. Понеже те четат светите Писания и обясняват философията на техните отци по един алегоричен начин разглеждайки написаните думи като символи на скрита истина, която е предавана чрез неясни фигури.

11. Те също така притежават писанията на древните мъже, които били основатели на тяхната секта и които оставили множество паметници за алегоричния метод. Тези те използват за модели и подражават на техните принципи”.

12. Тези неща изглежда са казани от човек, който ги е чул разясненията на техните свещени писания. Много вероятно е книгите на древните, които

¹¹² Египет, с изключение на Александрия и Птолемя, била разделена на земни участъци, първоначално 36, които били наречени номеси.

той казва, че те притежават, да са били евангелията и посланията на апостолите и вероятно някои изяснения на древните пророци като тези, които се съдържат в посланието към евреите и много други от Павловите послания.

13. След това той отново пише както следва за новите псалми, които те съставили: „Така те не само прекарват времето си в съзерцание, но съставят и песни за Бога във всякакъв вид метрика и мелодия, макар, разбира се, да ги разделят на мерки на повече от обичайната тържественост”.

14. Същата книга съдържа много други неща, но беше необходимо да подберем тези факти, които показват характера на църковния начин на живот.

15. Но ако някой мисли, че казаното не е характерно единствено за евангелието, но може да бъде отнесено и към други, освен вече споменатите, нека да бъде убеден от следващите думи на същия автор, в които, ако е непредубеден, ще открие несъмнено свидетелство за предмета. Думите на Филон са както следва:

16. „След като положат умереността като един вид основа на душата те градят върху нея други добродетели. Никой от тях не приема храна или питие преди залез слънце тъй като считат философстването за работа достойна за светлината, а вниманието на телесните нужди като удачно единствено за тъмнината и поради тази причина отделят деня за първото, а за второто само кратка част от нощта.

17. Някои, в които обитава твърде голяма жажда за познание, забравят да приемат храна в продължение на три дена. И някои са толкова радостни и пируват толкова изобилно с мъдростта, която формира ученията всякога и без да се скъпи, че се въздържат дори два пъти по-дълго от това време и имат навика едва след шест дена да приемат необходимата храна”. Тези твърдения на Филон ние смятаме, че се отнасят ясно и несъмнено за хората от нашата общност.

18. Но ако след тези неща някой все още упорито продължава да отрича това нека отхвърли своята недоверчивост и да бъде убеден от дори още по-удивителни примери, които не могат да се намерят никъде освен в евангелската религия на християните.

19. Понеже те казват, че с тези, за които говорим, имало и жени и че по-голямата от тях били девиси през целия си живот пазещи своето целомъдрие не поради необходимост, както правят някои жрици сред

гърците, а поради собствен избор, поради ревност и копнеж за мъдрост. И в своето ревностно желание да живеят с нея както със спътник те не дават внимание на телесните удоволствия тъйсейки не смъртно, а безсмъртно потомство, което единствено благочестивата душа е способна да роди.

20. Тогава, след малко, той добавя още по-категорично: „Те изясняват свещените Писания фигуративно, посредством алегии. Понеже за тези хора целият закон наподобява един жив организъм, от който изговорените думи представляват тялото докато тайния смисъл скрит между думите представлява душата. Това скрито значение първо било особено изучавано от тези секта, която вижда, открити сякаш в огледало от имена, превъзходните красоти на мисълта”.

21. Необходимо е да добавям към тези неща техните събрания и съответните занимания за мъжете и за жените по време на тези събрания и практиките, които до днес обичайно се съблюдават сред нас, особено тези, които ние сме навикнали да пазим на празника на страданията на Спасителя с пости, нощни бдения и изучаване на Божието слово.

22. Тези неща гореспоменатият автор е описал в своята книга показвайки един начин на живот, който е опазен до настоящето време единствено от нас записвайки особено бденията пазени във връзка с големия празник, упражненията извършвани по време на тези бдения, химните обичайно рецитирани от нас и описанията как, докато един пее другите слушат в тишина и се включват в песента единствено при нейното завършване, и как в тези споменати дни те спят на земята на сламеници и, да използваме собствените му думи, „не вкусват никакво вино, нито плът, а вода като единствено питие и подслаждат хляба си със сол и исоп”.

23. В добавка към това Филон описва реда на достойнствата, който съществува сред тези, които служат в църквата, споменавайки дяконията и службата на епископ, която е пред всички останали. Но този, който желае по-точно знание за тези неща може да се обърне към вече споменатата история.

24. А това, че Филон когато писал тези неща, имал предвид първите глашатаи на благовестието и обичаите предадени от началото от апостолите, е ясно за всеки.

Съчиненията на Филон достигнали до нас

1. Плодовит като автор, изчерпателен в мисъл, възвишен във виждането си за божественото Писание, Филон създал многобройни и разнообразни изложения на свещените книги. От една страна той разяснява реда на събитията записани в Битие, в книгата, на която той дал името *Алегории на свещените закони*.¹¹³ От друга страна той прави последователни разделения на главите в свещеното Писание, които изследва и привежда възражения и разрешения, в книгите, които твърде удачно нарича *Въпроси и отговори върху Битие и Изход*.¹¹⁴

2. Освен тези има книги, които той е посветил на определени въпроси както двете книги *За земеделието*¹¹⁵ и същият брой *За пиянството*¹¹⁶ и някои други, различаващи се по различните си имена свързани със съдържанието на всяка от тях. Например *За нещата, които трезвият ум желае и презира*,¹¹⁷ *За разбъркването на езиците*,¹¹⁸ *За бягството и откриването*,¹¹⁹ *За събирането с цел наставление*,¹²⁰ *За въпроса Кой е наследник на боговете? или За делението на нещата на равни и неравни*¹²¹ и по-нататък книгите *За три добродетели, които заедно с някои други са описани от Мойсей*.¹²²

3. Към тези можем да добавим и книгата *За тези, чийто имена били променени и защо били променени*,¹²³ в която той казва, че е написал също и две книги *За заветите*.¹²⁴

5. Има и една негова книга *За емиграцията*¹²⁵ и една *За живота на мъдреца станал свършен в правдата или За неписаните закони*¹²⁶ и по-

¹¹³ Книгата е запазена.

¹¹⁴ Около половината (4 книги от Битие и 2 от Изход) са запазени в една арменска версия.

¹¹⁵ Книгата е запазена.

¹¹⁶ Запазена е единствено книга втора.

¹¹⁷ Книгата е запазена.

¹¹⁸ Книгата е запазена.

¹¹⁹ Книгата е запазена.

¹²⁰ Книгата е запазена.

¹²¹ Книгата е запазена.

¹²² Книгата е запазена.

¹²³ Книгата е запазена.

¹²⁴ Книгата е изгубена. От начина, по който се изразява Евсевий е възможно това да било факт още по негово време.

¹²⁵ Книгата е запазена.

¹²⁶ Книгата е запазена.

нататък книгата *За гигантите или За Божията непроменимост* и първата, втора, трета, четвърта и пета книги *За твърдението, че сънищата на Мойсей били изпратени от Бога*.¹²⁷ Това са книгите върху Битие, които са достигнали до нас.

6. За Изход ние познаваме първа, втора, трета, четвърта и пета книга на *Въпроси и отговори* както и *За скинията*¹²⁸ и *За десетте заповеди*¹²⁹ и четири книги *За законите, които се отнасят конкретно за основното деление на десетте заповеди*¹³⁰ и друга *За животните, които трябвало да се жертват* и *За видовете жертви*¹³¹ и друга *За наградите постановени в закона за добрите и за наказанията и проклятията определени за злите*.¹³²

7. В добавка към тези са запазени още няколко негови еднотомни книги: например книгата *За провидението*¹³³ и написаната от него книга *За евреите*¹³⁴ и *Държавникът*.¹³⁵ По-нататък *Александър или За притежаването на разум от неразумните животни*.¹³⁶ Освен тези има една книга *За твърденията, че всеки зъл човек е роб*, към която е добавена книгата *За твърдението, че всеки добър човек е свободен*.¹³⁷

8. След тези била написана книгата *За съзерцателния живот* или *За молитстващите*, от която почерпихме фактите за живота на апостолските мъже. И след това за *Тълкуването на еврейските имена в закона и пророците* се твърди, че са дело на неговия труд.¹³⁸

9. Казват, че по време на управлението на Клавдий той прочел пред целия Римски сенат книгата, която написал когато дошъл в Рим при Гай за омразата на Гай към боговете и на която, с ироничен намек за нейният

¹²⁷ Запазени са само две от тях.

¹²⁸ Книга с такова име от Филон не е запазена.

¹²⁹ Книгата е запазена.

¹³⁰ Книгата е запазена.

¹³¹ Запазена като част от по-голяма творба. Възможно е Евсевий да я е приел по погрешка за самостоятелна книга.

¹³² Книгата е запазена.

¹³³ Запазена единствено в арменска версия.

¹³⁴ Книгата не е запазена.

¹³⁵ Книгата е запазена.

¹³⁶ Книгата е запазена единствено в арменска версия.

¹³⁷ Двете книги са съставлявали една единствена творба. Първата част е изгубена, но втората е запазена.

¹³⁸ От начина, по който се изразява Евсевий става ясно, че книгата е била анонимна. Тя не е запазена, макар да е вероятно до на да са достигнали творби базиращи се върху нейното съдържание.

характер, той дал името *За добродетелите*. Неговият труд бил толкова високо оценен, че бил сметен за достоен за място в библиотеките.

10. По това време докато Павел завършвал своето пътуване „от Ерусалим та чак до Илирик” (Римл. 15:19) Клавдий изгонил евреите от Рим и Акила и Приксила напускат града заедно с останалите евреи дошли в Азия и там живеели с апостол Павел, който утвърждавал църквите в областта, основите на които той наскоро положил. Святата книга Деяния ни разказа за това (Виж Деяния 18:2, 18-19).

Глава 19

За бедствията, които връхлетели евреите на Петдесетница

1. Докато Клавдий все още бил император в Ерусалим на празника Пасха станало толкова голямо брожение и смущение, че само от евреите, които се тъпели и се тъпчели едни други при вратите на храма загинали 30 000.¹³⁹ Така празникът се превърнал в ден за жалеене за всички хора и във всяка къща имало плач. Тези неща са записани от Йосиф.¹⁴⁰

2. Клавдий назначил Агрипа,¹⁴¹ син на Агрипа, за цар на евреите и изпратил Феликс като прокуратор на цяла Самария и Галилея и на Перейя. След като управлявал тринадесет години и осем месеца¹⁴² той умрял оставяйки Нерон за свой приемник на империята.

Глава 20

Събитията, които се случили в Ерусалим при управлението на Нерон

¹³⁹ Това брожение (описано от Йосиф в *„Юдейската война* II.12.1, и *Древности* XX.5.3) се случило в 48 сл. Хр. докато Куман бил прокуратор на Юдея. По време на празника Пасха прокураторът, както бил обичаят, довел в Ерусалим допълнителни войски, чиято задача била да не допускат бунтове, които можели да се случат сред големите множества хора. Един от войниците, желаейки да оскърби евреите, се държал неприлично в тяхно присъствие, поради което се повдигнало голямо брожение и прокураторът се почувстват длъжен да събере войниците си на храмовия хълм. Но появата на войниците толкова стреснала множествата събрани там, че те се разбягали във всички посоки като се тъпчели до смърт в желанието си да избягат. Йосиф, в своята книга *Юдейската война*, описва броят на загиналите като 10 000, а в *Древности* като 12 000.

¹⁴⁰ Евсевий обобщава в едно изречение това, което Йосиф разказва на цяла страница.

¹⁴¹ Ирод Агрипа II, син на Ирод Агрипа I. По времето на смъртта на неговия баща (44 сл. Хр.) той бил на 17 години и младостта му възпряла Клавдий да му даде царството, което отново било превърнато в Римска провинция, а Фед бил изпратен като неин прокуратор. През 40 сл. Хр. на Агрипа било дадено царството Халкия, което принадлежало на неговия чичо Ирод (брат на Агрипа I), а през 53 бил прехвърлен в тетрархията на Филип и Лисиний с титлата цар. Той никога не бил цар на евреите в смисъла, в който бил неговият баща, тъй като Юдея останала Римска провинция през неговото царуване, а властта му се простирала единствено до североизточната част на Палестина. Той обае имал правото да назначава и сваля първосвещеници и под властта на Нерон властта му донякъде нараснала добавяйки няколко града в Галилея и Перейя. По време на еврейския бунт той застанал на страната на римляните и след това отишъл в Рим където починал през 100 сл. Хр., последният принц от рода на Иродите. Пред този Агрипа Павел произнесъл своята защитна реч записана в Деяния 26.

¹⁴² Клавдий управлявал от 24 януари 41 сл. Хр. до 13 октомври 54.

1. Отново Йосиф, в книга 20 на Своите *Древности*, описва караницата възникнала сред свещениците по време на управлението на Нерон, докато Феликс бил прокуратор на Юдея.
2. Думите му са следните: „Повдигнал се спор между първосвещениците от една страна и свещениците и народните водачи в Ерусалим от друга.¹⁴³ Всяка от тях събрала като тяло най-смелите и безразсъдни хора, поставила себе си за глава и където и да се срещнали те хвърляли обиди и камъни едни срещу други. Нямало кой да бъде посредник и всичко това се случвало свободно сякаш в града нямало управник.
3. Толкова голямо било безсрамието и дързостта на първосвещениците, че те посмели да изпратят слугите си да отнемат десетъците принадлежащи на свещениците и тези от свещениците, които били бедни умирали от глад. По този начин насилието на страните надминало всякаква справедливост.”
4. Същият автор отново казва, че около това време в Ерусалим се появили едни особени разбойници „които през деня” и „сред града пробождали хората, които срещали”.
5. Понеже, особено на празниците, те се смесвали с множествата и с къси мечове, които криели под дрехите си, пробождали най-важните хора. И когато те падали убиецът сам бил сред тези, които изразявали своето възмущение. Така поради доверието, което създавали във всички, те оставали неразкрити.
6. Първият убит от тях бил първосвещеника Йонатан, а след него мнозина били убивани ежедневно докато страхът станал по-лош от самото зло и всеки, подобно на битка, ежечасно очаквал смъртта.

¹⁴³ Този бунт се случил в края на управлението на Феликс когато първосвещеник бил Ишмаел, който едва наскоро бил назначен от Агрипа. Йосиф не дава причината за свадата.

Глава 21

Египтянинът, който се споменава в Деяния на апостолите

1. След други неща той продължава както следва¹⁴⁴: „Но евреите били застигнати от нещастие по-голямо дори от това, което поразило египетските лъжепророци. Понеже в земята се появил един самозванец, който изисквал вяра в него като в пророк и събрал около 30 000 души от тези, които измамил. Той ги повел от пустинята към т. нар. Елеонски хълм откъдето се готвел със сила да влезе в Ерусалим, да победи римския гарнизон и да вземе управлението на народа използвайки тези, които се готвели да нападнат с него като телохранители.

2. Но Феликс очаквал нападението му и го посрещнал с римските легионери и всички събрали се, за да се защитават хора, така че докато траела битката египтянинът побягнал от своите последователи, а повечето от тях било избити или пленени”.

3. Йосиф описва тези събития във втората книга на своята *История*. Но си заслужава да сравним описанието на египтянина дадено тук с това, което се намира в Деяния на апостолите. По времето на Феликс, когато множествата в Ерусалим се вдигнали на брожение срещу апостола, един ерусалимски центурион казал на Павел: „*Не си ли ти, който наскоро повдигна бунт и поведе в пустинята 4000 мъже убийци*” (Деяния 21:38)?

Тези са нещата, които се случили по времето на Феликс.

¹⁴⁴ Йосиф. *Юдейската война* II. 13. 5.

Глава 22

Павел бил изпратен вързан от Юдея в Рим, представил своята защита и бил оправдан по всички обвинения

1. Фест бил изпратен от Нерон, за да смени Феликс. По негово време него, след като представил своята защита, Павел бил изпратен вързан в Рим. С него бил Аристарх, когото той в своите послания напълно естествено нарича „затворник заедно с мен“ (виж Колосяни 4:10). И Лука, който написал Деяния на апостолите, завършва историята на това място след като казва, че Павел прекарал две години в Рим като затворник и проповядвал словото без да го възпира никой (Деяния 28:30).

2. Казват, че след като представил защитата си, апостолът отново бил изпратен на проповедническо служение и след като дошъл в града за втори път пострадал като мъченик. При това затваряне той написал второто послание към Тимотей, в което споменава своята първа защита и надвисналата над него смърт.

3. Чуй неговото свидетелство: „При първата ми защита,” казва той, „никой не взе моята страна, понеже всички ме оставиха. Дано Господ да не им вмени това за грях. Но Господ беше с мен и ме укрепи, така че чрез моята проповед да могат да чуят всички езичници. И аз бях избавен от лъвови уста” (2 Ти. 4:16-17).

4. С тези думи той ясно казва, че при първия случай, за да може да завърши проповедническото си, той бил избавен от лъвови уста, като с това има предвид Нерон, както е вероятно от по-късните му жестокости. Затова по-късно той не добавя подобен израз: „Той ще ме избави от лъвови уста”, понеже видял в Духа, че краят му няма да се забави.

5. Затова той добавя към думите: „И той ме избави от лъвови уста” следното изречение: „Господ ще ме избави от всяко дело на лукавия и ще ме спаси и въведе в небесното Си царство” (2 Тимотей 4:18) намеквайки за скорошното си мъченичество, което той предсказва още по-ясно в същото послание, където пише: „Защото аз вече ставам принос, и времето на отиването ми наставка” (2 Тимотей 4:6).

6. Освен това, в своето второ послание към Тимотей той казва, че Лука е с него когато пише (2 Тимотей 4:11), но не е бил при първата му защита (2 Тимотей 4:16). Затова е вероятно Лука да е написал Деяния на апостолите по това време, продължавайки историята до времето когато бил с Павел.

7. Тези неща ние добавихме, за да покажем, че мъченичеството на Павел не се случило по времето на пребиваването в Рим, което описва Лука.

8. Това наистина е вероятно понеже отначало Нерон бил по-склонен към милост и защитата на Павел на неговото учение била приета по-лесно. Но когато той напреднал в нечестивите и дръзки дела апостолите била нападнати както и останалите.

Глава 23

Мъченичеството на Яков, наричан брата Господен

1. След като Павел се отнесъл до цезаря и бил изпратен от Фест в Рим, евреите разочаровани в надеждата си да го уловят в примките, които заложили за него, се обърнали към Яков, брата Господен, на когото апостолите поверили епископската катедра в Ерусалим. Против него те предприели следните дръзки мерки.

2. Поставяйки го сред тях те поискали той публично да се отрече от вярата си в Христос. Но, противно на всеобщото мнение, с ясен глас и със смелост по-голяма отколкото очаквали, той говорил пред цялото множество и изповядал, че нашия Спасител и Господ Исус е божия Син. Но те не били в състояние повече да понасят свидетелството на човека, който поради превъзходството на своите аскетични добродетели и заради благочестието на живота си бил считан от всички за най-праведния сред хората и го убили. Възможност за това насилствено дело явила от безредието причинено от факта, че точно по това време Фест починал в Юдея и по този начин провинцията останала без управител и глава.

3. Начинът, по който Яков умрял вече беше показан от цитираните по-горе думи на Климент, който записал, че той бил хвърлен от върха на храма и бит до смърт с тояга. Но Хагезип, който живял веднага след апостолите ни дава най-точното описание, в петата книга на своите *Спомени*. Той пише следното:

4. „Яков, брата Господен, наследил управлението на църквата заедно с апостолите. Той бил наричан от всички Праведния, от времето на нашия Спасител до сега, понеже мнозина носели името Яков.

5. Той бил свят от майчината си утроба, не пиел вино нито спиртно питие, нито пък ядял месо. Бръснач не минавал през главата му, той не се помазвал с масло и не се къпел.

6. Единствено на него било позволено да влезе в святото място понеже не носел вълнени, а ленени дрехи. Той имал навика да отива сам в храма и често го намирали на колене просещ прошка за своя народ, така че коленете му загубели като на камила заради постоянното им превиване в прослава на Бога и в търсене прошка за народа.

7. Заради превъзходната си праведност той бил наричан Праведния и Облия, което на гръцки означава „Опора на народа” и „Правда” в съответствие на това, което пророците казали за него.¹⁴⁵

8. Но някои от седемте секти, които съществували сред хората и които споменавам в своите *Спомени* (4.22) го попитали: „Каква врата е Христос?”¹⁴⁶. Той отговорил, че той бил Спасителя.

9. Поради тези думи някои повярвали, че Исус е Христос. Но гореспоменатите секти не вярвали нито във възкресението нито в идването му да въздаде на всеки според делата му. Мнозина обаче повярвали поради думите на Яков.

10. Затова когато мнозина дори от управниците повярвали се повдигнало въстание сред евреите, книжниците и фарисеите, които казали, че има опасност всички хора да започнат да гледат на Исус като на Христос. Затова една група отишла при Яков и казала: „Умоляваме те, възпри хората. Понеже те се отклоняват поради Исус, като че ли той е Христос. Молим те да убедиш всички, които идват на празника Пасха за Исус, понеже ние всички ти вярваме. Понеже ние свидетелстваме за теб като и всички хора, че ти си праведен и не гледаш на човеци.

11. Затова убеди множествата да не се отклоняват поради Исус. Понеже целият народ, а също и ние, ти вярваме. Затова застани на върха на храма, така че да можеш да бъдеш виждан ясно отвисоко и думите ти да се чуват от всички хора. Понеже всички племена, заедно с езичниците, се събират на празника Пасха”.

12. Споменатите по-горе книжници и фарисеи поставили Яков на върха на храма и извикали към него казвайки: „Ти, праведни, на когото всички вярваме, тъй като всички тръгват след разпънатия Исус, кажи ни, каква врата е Исус?”

13. И той отговорил със силен глас: „Защо ме питате за Исус, човешкия Син? Той сам стои в небето от дясно на великата сила и пак ще дойде на небесни облаци”.

14. И когато мнозина напълно се убедили, прославили свидетелството на Яков и казали: „Осана на давидовия син”, същите тези книжници и фарисеи отново си казали един на друг: „Зле постъпихме, че дадохме

¹⁴⁵ Не е ясно на кой пророчески пасаж се позовава Хагезип.

¹⁴⁶ Смисълът на въпроса е неясен. Вероятно евреите са искали да знаят дали Яков смята Исус за истински пророк или за измамник.

такова свидетелство за Исус. Но нека сега да го хвърлим долу, за да се страхуват да вярват в него”.

15. И те извикали казвайки: „О! О! Праведният също греша.” Те изпълнили Писанието записано в Исая: „*Нека да се отнеме праведния понеже ни пречи. Затова те ще ядат плода на делата си.*”

16. Така те отишли, хвърлили праведника долу и си казали един на друг: „Нека да убием с камъни Яков праведния.” И започнали да хвърлят камъни по него понеже той не умрял при падането. Но той се обърнал и коленичейки казал: „Умолявам Те, Господи Боже, Отче наш, прости им, защото не знаят какво правят”.

17. И докато те все още хвърляли камъни по него един от свещениците, син на Рехав, син на Рехабит, които са споменати от пророк Еремия (виж Еремия 25) извикал казвайки: „Спрете, какво правите? Праведния се моли на вас”.

18. И един от тях, който бил тепавичар, взел сопата, с която удрял дрехите и ударил праведния по главата. Така той пострадал като мъченик. Погребали го на същото място, до храма и паметникът му все още е там. Той станал истински свидетел и на евреите и на гърците, че Исус е Христос. Веднага след това Веспасиан ги обсадил.”

19. Тези неща са описани подробно от Хагезип, който е съгласен с Климент.¹⁴⁷ Яков бил толкова достоен човек и толкова почитан от всички заради своята праведност, че по-разумните дори сред евреите смятали, че причината за обсадата на Ерусалим, която се случила веднага след мъченичеството му, била не друга, а неговото мъченичество и дръзките им действия срещу него.

20. Поне Йосиф не се колебае да засвидетелства това в своите писания където казва¹⁴⁸: „Тези неща се случили на евреите като наказание за Яков, Праведния, който бил брат на Исус, наричан Христос. Понеже евреите го убили, макар той да бил твърде праведен човек”.

21. Същият писател записал смъртта му в 20 книга на своите *Древности* със следните думи (XX.9.1): „Императорът, научавайки за смъртта на Фест,

¹⁴⁷ Климент почти сигурни черпи информацията си от Хагезип.

¹⁴⁸ Този текст не се среща сред оцелелите материали на Йосиф, но е цитиран от Ориген в *Против Целз* 1.47.

изпратил Албин за прокуратор на Юдея. Но по-младият Анан,¹⁴⁹ който, както вече казахме, получил преосвещенството, се държал крайно дръзко и безразсъдно. Освен това той принадлежал към сектата на садукеите, които били най-жестоките сред евреите в изпълнение на присъдите, както вече показахме”.

22. Освен това Анан, който имал такова разположение и предполагайки, че му се открива добра възможност поради факта, че Фест бил мъртъв и Албин все още пътувал, събрал Синедриона и поставил пред тях брата на Исус, т. нар. Христос, на име Яков, заедно с някои други, обвинил ги, че нарушават закона и ги осъдил да бъдат убити с камъни.

23. Но тези в града, които изглеждали най-умерени и умели в закона се разгневили много на това и тайно изпратили посланици до царя с молба да заповяда на Анан да спре това. Понеже дори този първи път той не постъпил добре. Някои от тях също така отишли да посрещнат Албин, който пътувал към Александрия и му напомнили, че не било законно за Анан да събира Синедриона без неговото знание.

24. Албин, убеден от това, което те му казали, писал гневно до Анан заплашвайки го с наказание. И царят, Агрипа, заради това го лишил от преосвещенството, което той заемал за три месеца и поставил на тази позиция Исус, син на Дамней”.

25. Това са нещата записани за Яков, за когото се казва, че е автор на първото от т. нар. католически послания. Трябва да кажем обаче, че това е спорно. Не са много древните, които го споменават какъвто е случаят и с посланието носещо името на Юда, което също се числи към седемте т.нар. католически послания. Все пак ние знаем, че тези заедно с останалите се четат в твърде много църкви.

¹⁴⁹ Анан бил петия син на първосвещеника Анна споменат в Новия завет. Баща му и петимата му братя били свещеници преди него както ни казва Йосиф в същия параграф. Той бил поставен за първосвещеник от Агрипа II през 61 или 62 сл. Хр. и останал на тази позиция за три месеца.

Глава 24

Ананий, първият епископ на Александрийската църква след Марк

1. В единадесетата година от царуването на Нерон¹⁵⁰ Ананий¹⁵¹ наследил евангелист Марк в управлението на Александрийската енория.

¹⁵⁰ 62 г. сл. Хр. Арменската версия казва седмата година.

¹⁵¹ Ананий, според книга 3.14, изпълнявал тази служба в продължение на 22 години. В *Апостолски постановления* 4.46 се казва, че той бил ръкоположен от Марк за епископ на Александрия, а според *Chron. Orient.* 89 (Според Уесткот в *Dict. of Christ. Biog.*) той бил избран от Марк след като извършил чудо над него. Споменава се като мъченик заедно със св. Марк на 25 Април.

Глава 25

Преследването при Нерон, в което Петър и Павел били почетени в Рим с мъченичество заради религията

1. Когато властта на Нерон се утвърдила той започнал да следва нечестиви желания и дори се въоръжил срещу религията на Бога на вселената.
2. Да опише колко огромно било неговото нечестие не е целта на настоящата книга. Тъй като мнозина твърде точно са разказвали неговата история човек може, ако пожелае, да научи от тях за необикновената му лудост под влияние на която, след като погубил без причина огромен брой хора, той изпаднал в такава жажда за кръв, че не пожалил дори най-близките си роднини и най-скъпи приятели, но убил своите майка, брат и жена, заедно с мнозина други от собственото си семейство, както би постъпил с лични и обществени врагове, погубвайки ги с различни видове смърт.
3. Но към всички тези неща той добавил и това конкретно престъпление, което все още липсвало и станал първият император, който се показал враг на божествената религия.
4. Римлянинът Тертулиан е свидетел на това. Той пише следното¹⁵²: „Направете справка в хрониките си. Там ще откриете, че пръв Нерон се разбесня с императорския си меч срещу изповядващите това учение, веднага щом то се появи в Рим. Ние дори се гордеем, че първият ни хулител е такъв, защото, който го познава, е наясно, че Нерон е осъждал само най-достойни неща”.
5. Така, публично заявявайки, че е пръв сред големите божии врагове, той пожелал да погуби апостолите. Записано е, че Павел бил обезглавен в самият Рим, а Петър по подобен начин бил разпънат по времето на Нерон. Това описание за Петър и Павел е потвърдено от факта, че имената им се пазят дори до днес в тамошните гробища.
6. Това е потвърдено по подобен начин и от Гай, един църковен член, който се издигнал по времето на Зефирин, римския епископ. Той, в публичен спор с Прокъл, водачът на фригийската ерес,¹⁵³ казва следното за местата, на които лежат светите мощи на гореспоменатите апостоли:

¹⁵² *Апология 5.3*

¹⁵³ Т.е. монтанистите

7. „Но аз мога да покажа трофеите на апостолите. Понеже ако пожелаете да отидете до Ватикана или пътя Остия ще намерите трофеите на тези, които положили основите на тази църква.”

8. А че и двамата претърпели мъченичество по едно и също време е казано от Дионисий, епископ на Коринт, в неговото послание към римляните със следните думи: „С това увещание вие свързвате заедно посятото от Петър и Павел в Рим и Коринт. Понеже и двамата по подобен начин сели и поучавали в нашия Коринт”. Цитирах тези неща, за да може историческата истина да бъде потвърдена.

Глава 26

Евреите застигнати от неизброими злини започнали последната война срещу Рим

1. Отново Йосиф, след като разказва много неща във връзка с нещастията, които сполетели еврейския народ, записва (*Юдейската война* II. 18. 2.), в добавка към много други неща, че голямо множество от почтените сред евреите били бичувани в самият Ерусалим и след това разпънати от Флор.¹⁵⁴ Той бил прокуратор на Юдея когато войната започнала да се разгаря, в дванадесетата година на Нерон.¹⁵⁵

2. Йосиф казва (*Юдейската война* II.14.9), че по това време ужасно вълнение се разпространило по цяла Сирия в следствие на бунта на евреите и че последните навсякъде били убивани без милост, като врагове, от жителите на гардовете, „така че човек може да види градове пълни с непогребани трупове и мъртви тела на възрастни хора смесени с телата на деца и жени без дори голотата им да е покрита. Цялата провинция се изпълни с неописуеми нещастия, докато ужаса от нещата, които ги заплашваха стана по-голям дори от самото страдание, което те след това понесоха” (*Юдейската война* II.18.2.) Това е описанието на Йосиф и такова било положението на евреите по онова време.

¹⁵⁴ Гесий Флор бил грък, чиято жена, Клеопатра, била приятелка на царица Попея, с чието влияние той получил своето назначение (Йосиф, *Древности*. XX.11.1). Той наследил Албин през 64 г. и бил мразен от всички като най-корумпираният и безпринципен от всички управители на Юдея Йосиф (*Юдейската война* II.14.2 и *Древности* XX.11.1) го описва с много мрачни краски.

¹⁵⁵ Т.е. 66 сл. Хр.

КНИГА III

Глава 1

Частите на света, в които апостолите проповядвали Христос

1. Такова било положението на евреите. Междувременно светите апостоли и ученици на нашия Господ се пръснали по света. Партия,¹⁵⁶ според традицията се паднала на Тома като поле за работа, Скития¹⁵⁷ на Андрей и Азия¹⁵⁸ на Йоан, който, след като живял там за известно време, починал в Ефес.

2. Изглежда Петър проповядвал в Понт, Галатия, Витиния, Кападокия и Азия на разпръснатите евреи. Накрая, достигайки до Рим, той бил разпънат надолу с главата понеже сам поискал да пострада по този начин. Какво да кажем за Павел, който проповядвал Христовото благовестие от Ерусалим до Илирик и след това пострадал мъченически по времето на Нерон? Тези факти са записани от Ориген в третия том на неговият коментар на Битие.¹⁵⁹

¹⁵⁶ Партия по времето на апостолите била независимо царство простиращо се от Инд до Тигър и от Каспийския до Персийския залив.

¹⁵⁷ Името Скития се използвало широко от древните хора в един широк смисъл включвайки всички земи на север от Каспийско и Черно море. Но две Скитии били използвани по-конкретно: европейска Скития простираща се на север от Черно море между Дунав и Танаис и азиатска Скития, простираща се на изток от Урал. Тук се има предвид първата.

¹⁵⁸ Проконсулска Азия включвала единствено малка част от мала Азия лежаща на брега на Средиземно море и включваща Мизия, Лидия и Кария.

¹⁵⁹ Това е единственият запазен фрагмент от коментара на Ориген.

Глава 2

Първият управник на Римската църква

1. След мъченичеството на Петър и Павел, Лин бил първият, който получил епископството на Римската църква. Павел го споменава когато писал към Тимотей от Рим в поздравите в края на посланието (2 Тим. 4:21).

Глава 3

Посланията на апостолите

1. Посланието на Петър, което се нарича първо, е признато като автентично. Него древните старей използват свободно в своите писания като книга, относно която не съществуват съмнения. Но ние научихме, че неговото запазено второ послание не спада към канона. Все пак, тъй като изглежда е полезно за мнозина, то се използва заедно с други писания.

2. За така наречените *Деяния на Петър* обаче, евангелието, което носи неговото име, *Проповедта* и *Апокалипсиса* ние знаем, че не са приети навсякъде понеже никой църковен писател не използва свидетелства основаващи се на тях.¹⁶⁰

3. Но по-нататък, в добавка към официалната приемственост, аз внимателно ще покажа кои от спорните книги църковните писатели използвали от време на време и какво са казали за каноничните и приети писания както и за тези, които не спадат към тях.

4. Такива са писанията, които носят името на Петър, само едно от които аз познавам като истинско и прието от древните старей.

5. Четиринадесетте послания на Павел са добре познати и несъмнени.¹⁶¹ Не трябва да се пренебрегва факта, че някои отхвърлят посланието към Евреите казвайки, че Римската църква има съмнения към него по причина, че не е написано от Павел. Но това, което хората живели преди нас са казали за това послание аз ще цитирам на удачното място. По отношение на т. нар. *Деяния на Павел* аз не ги откривам сред несъмнените писания.

6. Но понеже същият апостол, в края на поздравите на посланието към Римляните, споменава сред останалите и Ерм (Римляни 16:14) на когото е приписвана книгата наречена *Пастирът* трябва да отбележим, че тя също е оспорвана от някои и поради тази причина не може да бъде поставена сред признатите книги докато от други тя е приемана за напълно извън съмнение, особено за тези, които се нуждаят от наставление в основите на вярата. Затова, нека знаем, че тя е четена

¹⁶⁰ Това твърдение на Евсевий е преувеличено. Някои от тези книги са били използвани доста широко през 2 век.

¹⁶¹ Посланието към Евреите се е приемало за павлово.

публично в църквите и аз съм открил, че някои от най-древните автори я използват.

6. Това има за цел да покаже божествените писания, които са несъмнени както и тези, които не са приети навсякъде.

Глава 4

Първите наследници на апостолите

1. Че Павел проповядвал на езичниците и положил основите на църквите „от Ерусалим дори до Илирик” (Римл. 15:19) е видно от собствените му думи и от това, което Лука ни казва в Деяния.
2. В колко провинции Петър проповядвал Христос и учел обрязаните на учението на Новия завет е ясно от собствените му думи и неговото послание, вече споменато като несъмнено, в което той пише до евреите и до разпръснати по Понт, Галатия, Кападокия, Азия и Витиния (1 Петър 1:1).
3. Но броят и имената на тези, които станали истински и ревностни последователи на апостолите и били сметнати за достойни да се грижат за основаните от тях църкви не е лесно да изкажем освен тези споменати в писанията на Павел.
4. Понеже той имал множество съработници или „другари по оръжие” както ги нарича (Фил. 2:25; Филемон 2) и повечето от тях били почетени от него с безсмъртен паметник понеже той им дал вечно свидетелство споменавайки ги в писмата си.
5. Лука, отново в *Деяния*, говори за своите приятели и ги споменава по име.
6. Записано е, че Тимотей бил първият, който станал епископ на енорията в Ефес, а Тит на църквите в Крит.
7. Лука, който бил от антиохийски произход и лекар по професия и който бил особено близък с Павел и добре познат на останалите от апостолите ни оставил в две вдъхновени книги доказателства за това духовно изцелително изкуство, което той научил от тях. Една от тези книги е евангелието, за което той казва, че написал черпейки информация от тези, които отначало били свидетели и служители на Словото, което им било предадено и всичко, както ни казва сам той, изследвал внимателно от самото начало (Лука 1:2-3). Другата книга е Деяния на апостолите, която той написал не от чужди свидетелства, а от това, което видял сам.

8. Казват, че Павел имал предвид евангелието на Лука когато, сякаш говорейки за свое собствено евангелие, използвал думите „според моето благовестие” (Римляни 2:16; 16:25; 2 Тим. 2:8).

9. Що се отнася до останалите от своите последователи Павел свидетелства, че Крескент бил изпратен в Галия (2 Тим. 4:10), а Лин, когото той споменава във второто си послание към Тимотей (2 Тим. 4:21) като свой придружител в Рим, бил наследникът на Петър на църквата там, както ние вече показахме.

10. Също и Климент, който станал трети епископ на Римската църква бил, както свидетелства Павел, негов съработник и съратник¹⁶² (Фил. 4:3).

11. Освен това Ареопагит, наречен Дионисий, който първи повярвал на павловите думи в Атина в Ареопага (както е записано от Лука в Деяния – виж 17:34) е споменат от друг Дионисий като древен автор и пастир на енорията в Коринт, като първият епископ на Атинската църква.

12. Но събитията свързани с апостолската приемственост ние ще разгледаме на удачното им време. Междувременно, нека се върнем към нашата история.

¹⁶² Буквално войник, който се бие заедно с теб.

Глава 5

Последната обсада на евреите след Христос

1. След като Нерон управлявал в продължение на 13 години,¹⁶³ а Галба и Ото управлявали една година и шест месеца¹⁶⁴. Веспасиан, който се прославил в похода си срещу евреите, бил провъзгласен за владетел на Юдея и приел титлата император от армиите, които се намирили там.¹⁶⁵ Затова той веднага тръгнал към Рим като поверил воденето на войната срещу евреите на своя син Тит.¹⁶⁶

2. Понеже евреите, след възнесението на нашия Спасител, в добавка към останалите си престъпления срещу Него, намисли колкото били възможни заговори срещу апостолите. Първо Стефан бил убит с камъни от тях (Виж Деяния 7), след това Яков, Завидеевия син и брат на Йоан, били обезглавени (Деяния 12:2) и накрая Яков, първият който станал епископ на Ерусалим след възнесението на нашия Спасител, умрял по вече описания начин. Останалите апостоли, срещу които непрестанно заговорничели, за да ги погубят, и които били изгонени извън Юдея, отишли при народите и проповядвали благовестието, разчитайки за сила от Христос, който им казал: *„Идете и направете ученици от всичките народи в Моето име”* (Матей 28:19).

3. Хората от Ерусалимската църква били заставени от откровение изговорено от доверени човеци преди войната да напуснат града и да живеят на определено място в Перея, наречено Пела.¹⁶⁷ И когато тези, които вярвали в Христос избягали там от Ерусалим тогава, сякаш царския

¹⁶³ Нерон бил император от 16 октомври 54 до 9 юни 68 сл. Хр.

¹⁶⁴ Цифрите на Евсевий не са съвсем точни. Той пропуска Вителий като в същото време удължава царуването на Галба и Ото, така че да покрие периода от 18 месеца вместо 9 (Галба царувал от 9 юни 68 до 15 януари 58, а Ото от 15 януари 69 до 20 април 69.). Целия период на царуването на Ото, Галба и Вителий е приблизително 18 месеца.

¹⁶⁵ Веспасиан бил провъзгласен за император от префекта на Египет в Александрия на 1 юли 69 по времето когато Вителий бил провъзгласен за император в Италия. Неговият избор веднага бил потвърден от армиите в Юдея и след това от всички източни легиони. Вителий бил победен от генералите на Веспасиан и убит в Италия на 20 декември 69 сл. Хр. докато самият Веспасиан се намирал в Александрия. Последният веднага бил признат от Сената и пристигнал в Италия през лятото на 70 г.

¹⁶⁶ Тит продължил войната срещу евреите след заминаването на баща си и довел докрай обсадата на Ерусалим на 8 Септември 70 г.

¹⁶⁷ Пела бил град разположен отвъд Йордан в териториите на Ирод Агрипа II. Населението било основно езическо. Виж Плиний V.18, и Йосиф, *Юдейската война* III.3.3, и I.4.8. Епифаний, (*De pond. et mens.* 15) също описва това бягство на християните в Пела.

град на евреите и цялата юдейска земя останали напълно лишени от свети човеци, божият съд накрая паднал върху тези, които извършили такива големи злини срещу Христос и Неговите апостоли и напълно унищожил това нечестиво поколение.

4. Броят на бедите, които по това време отвсякъде се стоварили върху народа и които обитателите на Юдея изпитали особено силно, хилядите мъже както и жени и деца, които загинали от меч, от глад и от други неизброими форми на смърт – всички тези неща, както и множеството обсади, които били проведени срещу юдейските градове и крайното страдание понесено от тези, които побягнали в самият Ерусалим, като в сигурен град, цялостното развитие на войната както и конкретните детайли и как накрая „мерзостта на запустението“ прогласена от пророците (Данаил 9:27) стояла в самия Божий храм, толкова почитан в древните дни, храмът, който сега очаквал своето пълно и цялостно разрушение чрез огън – всички тези неща този, който желае може да намери точно описани в историята написана от Йосиф.¹⁶⁸

5. Необходимо е да кажем, че този писател записва, че множеството на събралите се в Ерусалим по времето на Пасхата наброявало три милиона души, които били затворени в града „като в затвор,“ да използваме собствените му думи.

6. Понеже било удачно точно в дните, в което те нанесли страдания на Спасителя и на благодетеля на всички, божият Христос, в същите тези дни, затворени „като в затвор,“ те да посрещнат погибелта от ръцете на божията справедливост.

7. Но пропускайки конкретните нещастия, които те понесли от нападенията срещу тях с меч и по други начини аз смятам за необходимо да спомена единствено нещастията, които причинил глада, така че четящите това да могат по някакъв начин да познаят, че Бог не забавил своето въздаяние върху тези заради нещастията им спрямо божият Христос.

¹⁶⁸ Йосиф, *Юдейската война* V и VI.

Глава 6

Гладът, който ги споходил

1. Вземайки отново в ръце петата книга от Историята на Йосиф нека да продължим да описваме трагичните събития, които се случили по това време.¹⁶⁹
2. „За богатите,” казва той, „оставането в града било равно на гибел; те били убивани заради богатството си под предлог за дезертъорство. С глада се увеличавал гневът на разбойниците и стигал връхната си точка, и всеки ден двете злини се увеличавали.
3. Никъде нямало храна, нахлували и обискирали къщите, след като откривали малтретирани собствениците, че не я дават доброволно; ако не намерили храна ги измъчвали под предлог, че нарочно я криели.
4. За това дали имат или нямат храна определяли по външния вид на нещастните хора; ако все още изглеждат добре, смятали, че имат храна, а слабеещите отминавали, защото нямало причина да убиват тези, които скоро щели да умрат от глад.
5. Мнозина давали имуществото си за една мяра пшеница, ако би по-богати, а по-бедните – за ечемик, след това се затваряли в най-потайните ъгли на къщите си и в острия си глад някои го ядели несмляно, други го изпичали колкото нуждата и гладът позволявали.
6. Никъде не слагали маса, а изваждали храната от огъня и я разграбвали още сурова. Жалка била прехраната и заслужаваща сълзи – гледката как по-силните вземали по-голямата част, а слабите плачели.
7. Над всички чувства вземал връх хладът; но той не погубвал нищо друго така , както погубвал уважението; всичко, което преди будело уважение сега било потъпквано. Жените изтръгвали храната от мъжете си, децата – от своите родители, и което е най-тъжното – майките от своите невръстни деца. Най-скъпите им създания умирали в ръцете им от глад, а те без пощада им отнемали последните хапки, които биха продължили живота им.

¹⁶⁹ Йосиф, *Юдейската война* V. гл. 10.2 и 3.

8. Но ядейки, такива неща не оставали незабелязани и навсякъде стоели метежници, за да им отнемат и това. Когато видели затворена къща, това било знак за тях, че там има храна; веднага разбивали вратата и притискайки ги, им отнемали едва ли не от гърлото и последните зальци.

9. Старците, които не отстъпвали храната си, били бити, жените, които я криели, били влачени за косите. Не би, пощаден никой, нито от побелелите, нито от невръстните; изтръгвали последните късове на децата и ги тръшвали на земята, ако те не ги пускали от ръцете си. Към тези, които успявали да изпреварят техните набези и поглъщали това, което щяло да им бъде отнето, били още по-жестоки.

10. Измисляли ужасни мъчения, за да открият храна; запушвали срамните части на нещастниците с грах и забивали остри пръчки в седалищата им. На страшни за разказване мъки били подлагани някои, за да издадат един хляб или една шепа брашно.

11. Мъчителите не били гладни жестокостта им би била по-малка, ако била водена от нуждата, но те изкарвали чувството си на безизходица и искали да се запасят за следващите дни.

12. Стигали нощем до римската стража, за да берат зеленчуци и треви. Но когато си мислели, че са се спасили от враговете, техните им отнемали заграбеното. И когато често ги молели и заклевали в Божието име да им оставят част от това, което са донесли с риск за живота си, не им давали нищо; стигало им това, че ставали живи“.

13. Към това описание Йосиф, след като разказва други неща, прибавя следното:¹⁷⁰ „Със затварянето на изходите всяка надежда за спасение на щдеите била отнета – още повече, че гладът се задълбочил. Горните стаи на къщите били препълнени с умиращи от глад жени и деца, улиците – с трупове на старци.

14. Юноши и младежи обикаляли като призраци по площадите, умирали и падали където ги завари нещастие. Изнемогващите близки не можели да ги погребат, а здравите се бавели поради големия брой мъртви тела и неяснотата дали са мъртви; защото мнозина умирали под самите погребани, мнозина умирали в ковчезите, преди да е настъпил часът им.

15. Нямало нито плач в нещастие, нито вопли, но тези, които скоро щели да умрат, гледали със сухи очи и отворена уста тези, които вече си били

¹⁷⁰ Пак там гл. 12.3-4.

отишли. Дълбоко мълчание обгръщало града, нощта била пълна със смърт и от всичко най-страшни били разбойниците.

16. Претърсвали къщите, събличали мъртвите, сваляли покривалата от телата им и и със смях си излизали и изпробвали остриетата на мечовете си в телата на умрелите; често пъти пронизвали такива, които били още живи; а тези, които ги молели да ги убият пък, надменно оставяли на глада и всеки от издъхващите устремявайки очи към храма, гледал, напускайки живота, бунтовниците, които все още били живи.

17. Те отначало заповядали да погребват умрелите на държавни разноски, защото сие понасяли миризмата; после, когато парите не стигали, ги хвърляли от стените в пропастта.

18. Когато Тит обикалял и видял пропастите, пълни с мъртвци, и гнойта, която се стичала от разлагащите се тела, въздъхнал, вдигнал ръце и засвидетелствал пред Бога, че той не е извършил всичко това“.

19. След като говори за някои други неща Йосиф продължава със следното:¹⁷¹ „Не мога да мълча за това, което ми повелява мъката, Мисля, че ако римляните се бяха забавили с тези негодници, земята щеше да погълне града или да го потопи, или да го изпепелят мълниите както Содом. Защото в себе си имаше поколение, много по-страшно от хората, на които им се е случило това; поради тяхното безумие загинал целият народ“.

20. И в шестата книга той пише следното:¹⁷² „В града броят на загиналите от глада бил огромен, страданията били неописуеми. Във всяка къща, ако имало останки от храна, избухвала война; най-скъпите един на друг се сбивали, отнемайки си жалките средства за живот.

21. Даже и на умиращите не вярвали, но разбойниците претърсвали и издъхващите, да не би някой да се преструва на мъртъв, креейки за себе си храна в пазвата си. С широко зинали от глад уста, като бесни кучета блуждаели, удряли вратите и се втурвали като пияни. От отчаяние се втурвали в едни и същи пъти по два и по три пъти за един час.

22. Нуждата докарвала всичко между зъбите им – събирали дори негодните за най-нечистите и неразумни живи същества и поднасяли да ги ядат; накрая не се въздържаха да ядат коланите и сандалите си, одирали кожата от щитовете си и я дъвчели; за някои останките от старо сено също били

¹⁷¹ 13.6

¹⁷² VI.3.3-4.

храна. Някои събирали жили от месо и продавали минималното количество за четири атически драхми.

22. Необходимостта ги заставляла да ядат всичко, което можели да намерят и те събирали и поглъщали неща, които не подходжали дори за най-мръсните и неразумни зверове. Накрая те не са въздържали дори от своите пояси и обуца и смъквали покривалата на щитовете си и ги ядели. Някои използвали за храна дори стръкове старо сено, а други събирали стрънищата и продавали най-малкото количество за четири антични драхми.

23. Но защо да говоря за безочieto на глада към неодушевените предмети? Ще разкажа нещо, което не е разказвано нито от елини, нито от варвари и е страшно за казване и невероятно за слушане. И аз бих премълчал случката, ако няха много свидетели и сред моите съвременници, за да не изглежда на потомците, че измислям фантастични истории. От друга страна бих направил лоша услуга на родината, ако прикрия разказа за неща, които са се случили.

24. Една жена от живеещите отвъд Йордан, на име Мария, дъщеря на Елеазар, от село Ветезува, което значи Домът на хисопа, прославена с произхода и богатството си, избягала в Йерусалим и попаднала заедно с другите в обсадата.

25. Тираните разграбили цялото ѝ имущество, което донесла в Йерусалим, като избягала от Перея, а останалите ѝ скъпоценности, както и храна, ако можела да се намери, разграбили войниците, които всеки ден нахлували в дома ѝ. Жената била обзета от ужасно негодувание и настройвала грабителите срещу себе си, като често ги хулела и проклинала.

26. След като никой не я убил нито от гняв, нито от милост и се изморила да търси храна за другите, а и от никъде вече не можела да намери, и гладът проникнал през вътрешностите ѝ до мозъка на костите, тя прибегнала до акт, противен на всякаква природа.

27. Грабнала детето си, което било още кърмаче, и казала: „Нещастно дете, за какво да те пазя през време на война, глад и размирици? При римляните ни очаква робство, ако ни оставят да живеем; по-страшно от робството е гладът, а бунтовниците са по-лоши и от двете. Хайде, стани ми храна, дух на отмъщение за метежниците, а за живота – единственият липсващ миг, за да станат пълни нещастията на юдеите“.

28. И казвайки това, убила сина си, опекла половината и го изяла, а останалото покрила из запазила. Веднага дошли бунтовниците и

привлечени от светотатствената миризма, я заплещили, че ще я убият веднага, ако не им покаже приготвеното. А тя казала, че им е запазила добра част и открила остатъците от детето.

29. Страх и ужас ги обзел и замръзнали пред гледката. А тя казала: „Това е родното ми дете и мое дело. Яжте, защото и аз ядох, не ставайте по мекушави от жена и по-състрадателни от майка. Ако вие сте благочестиви и се отвращавате от моята жертва, аз изядох вашия дял, нека и останалото бъде за мене“.

30. След това те, треперещи, излезли, единствено от това се уплашили и макар и едва, тази храна оставили на майката, а вестта за ужасното деяние изпълнила целия град и случката била пред очите на всекиго и всеки тръпнел, като че ли сам бил дръзнал да направи това.

30. Гладуващите желяели смъртта и завиждали на тези, които си били отишли, преди да видят и да чуят такива лоши неща“.

31. Такава била наградата, която евреите получили за своето нечестие и безбожие срещу божият Христос.

Глава 7

Предсказанията на Христос

1. Към тези описания следва да добавим и истинското предсказание на нашия Спасител, в което Той предсказал тези неща.

2. Неговите думи са следните: *„А горко на непразните и на кърмещите в ония дни! При това, молете се да се не случи бягането ви зиме или в съботен ден; защото тогава ще има голяма скръб, небивала от началото на света до сега, и каквато не ще има“* (Матей 24:19–21).

3. Историкът, пресмятайки пълния брой на убитите, казва че 1 200 000 от бунтовниците и грабителите, предавайки се един друг след падането на града, били убити.¹⁷³ Най-високите от младежите и тези, които се отличавали с красотата си били запазени за триумфа. От останалото множество, тези, които били на повече от седемнадесет години били запазени като затворници, за да работят в египетските мини, а много повече били разпръснати из провинциите, за да посрещнат смъртта си в театрите от меч или диви зверове. Тези под седемнадесет години били откарани и продадени като роби и само техният брой достигал 90 000.¹⁷⁴

4. Тези неща се случили по този начин във втората година от управлението а Веспасиан¹⁷⁵ според пророчеството на нашия Господ Исус Христос, който чрез божията сила ги видял предварително, сякаш се случват сега и плакал. Той скърбял, според думите на светите евангелисти, които предават точните думи изречени от него когато, сякаш обръщайки се към самия Ерусалим, казал:

5. *„Да беше знаел ти, да! ти, поне в този [твой] ден, това което служи за мира ти! но сега е скрито от очите ти. Защото ще дойдат върху тебе дни, когато твоите неприятели ще издигнат окопи около тебе, ще те обсадят, ще те отеснят отвред, и ще те разорят и ще избият жителите ти в тебе и няма да оставят в тебе камък на камък; защото ти не позна времето, когато беше посетен“* (Лука 19:42–44).

6. Тогава, сякаш говорейки на хората, той казал: *„Горко на непразните и на кърмачките през ония дни! Защото ще има голямо бедствие в*

¹⁷³ Йосиф, *Юдейската война* VI.9.2.

¹⁷⁴ Йосиф не казва, че броят на продадените като роби бил повече от 90 000, както твърди Евсевий, а просто (*Юдейската война* VI.9.3), че броят на пленниците, заловени през цялата война, бил 97 000, брой, който Евсевий, по погрешка, приписва само на затворниците, продадени като роби.

¹⁷⁵ 70 сл. Хр.

страната и гняв върху тия люде. Те ще паднат под острието на ножа и ще бъдат откарани в плен по всичките народи; и Ерусалим ще бъде тъпкан от народите, докле се изпълнят времената на езичниците.“ (Лука 21:23–24). И отново: „*А когато видите Ерусалим, че е заобиколен от войски, това да знаете, че е наближило запусвяването му*“ (Лука 21:20).

7. Ако човек сравни думите на нашия Спасител с останалите описания на историка за цялата война, как би могъл да не се удиви и да не признае, че предсказанията и пророчествата на Спасителя били наистина Божествени и удивително чудни.

8. Така, относно бедствията, които сполетели еврейския народ след страданията на Спасителя и след думите на множеството евреи, което поискали освобождението на разбойника и убиеца, а князът на живота да бъде махнат отсрещ тях (ср. Деяния 3:14; Мт. 17:20; Мк. 15:11; Лука 22:18), необходимо ли е да добавяме нещо към описанието на историка?

9. Но може би е удачно да споменем също и събитията, които показали добротата на това всеблаго Провидение, което задържало тяхното унищожение за цели четиридесет години след престъплението им срещу Христос – през което време мнозина от апостолите и учениците, заедно със самия Яков, първият епископ там, който бил наричан братът Господен, все още били живи и живеели в самия Ерусалим, оставайки най-сигурната опора на това място. Така Провидението отново показало своето дълготърпение към тях, за да види дали чрез покаяние за това, което са сторили, те могат да получат прошка и спасение. В добавка към това дълготърпение, Провидението извършило и чудни знамения за нещата, които предстояли да се случат ако те не се покаят.

10. Тъй като тези неща са счетени за достойни да бъдат споменати от историка, който вече споменах, не можем да направим нищо по-добро от това да ги изброим за полза на читателите на тази книга.

Глава 8

Знаменията, които предшестваха войната

1. Прочетете какво е написал този автор в шестата книга от своята *История*. Думите му са следните:¹⁷⁶ „Така заблуждавали нещастния народ измамниците, лъжейки от името на Бога, с такива думи убеждавали, без да обръщат внимание и да вярват на явните знаци, които показвали бъдещото опустошение, но като ударени от гръм, останали без уши и без душа, не слушали Божиите повели.
2. Над града се появил звезда с вид на меч и в продължение на цяла година над града стояла комета. Преди въстанието против римляните и войната с тях, когато народът се събрал на празника на безквасните хлябове – на осмия ден на месец април, в девет часа през нощта, олтарът и целия храм се озарили от такава силна светлина като че ли било посред бял ден и явлението продължило половин час. Невежите смятали това за добро предзнаменование, но тези, които познавали свещените книги, отсъдили веднага по-късните събития.
3. По време на същия празник една крава, която водели да я принесат в жертва, родила агне насред храма.
4. А източната порта на вътрешния храм, която била медна и много тежка вечер двадесет мъже едва я затваряли и била с обковани железни ключалки и мандала, които влизали дълбоко в пода, който бил целият направен от един камък, била видяна да се отваря от само себе си през деветия час на нощта.
5. Малко след празника на двадесет и втория ден от месец май, се появил божествен и невероятен образ. Мисля, че щеше да изглежда невероятна история това, което ще кажа, но тя е разказана и от други свидетели и последвалите неща били достойни за знаците. Пред залез слънце били видяни високо в небесата колесници и въоръжени фаланги да се втурват през облаците и да обкръжават градовете.
6. По време на Петдесетница свещеници, които през нощта отивали във вътрешния храм, както било обичайно, за богослужението, първо чули като че ли движение и шум, после – гласовете на много хора: „Да се махаме оттук“.

¹⁷⁶ Йосиф, *Юдейската война*. VI.5.3.

7. Още по-страшен бил следващия факт: един човек на Име Исус, син на Ананий, обикновен човек от село, четири години преди войната, когато в града царели мир и благоденствие, дошъл на празника, на който юдеите според обичая си правят шатри на Бога, изведнъж започнал да вика около храма: „Глас от изток, глас от запад, глас от четирите вятъра, глас над Ерусалим и над храма, глас над женихите и невестите, глас над целият народ”. Това викал денонощно, обхождайки всички улици.

8. Някои от знатните, възмутени от зловещите думи, хващали човека и му удряли един здрав бой. А той, без да казва нищо в своя защита, нито конкретно срещу тези, които го биели, продължавал да вика същото.

9. След като управниците сметнали, което било и вярно, че силата на човека е божествена, го отвели спри римския прокуратор. Той бил бит с камшици докато се показали костите му. Нито се замолил, нито заплакал, а само с възможно най-жален глас казвал след всеки удар: Горко ти. Ерусалиме“““.

10. Същият историк записва друг факт дори по-удивителен от този. Той казва¹⁷⁷, че сред техните свещени писания било намерено пророчество казващо, че по времето на един конкретен човек тяхната страна ще владее света. Самият той разбирал това като отнасящо се до Веспасиан.

11. Но Веспасиан не управлявал целия свят, а единствено тази част, която била подчинена на римляните. Това по-удачно би могло да се отнесе към Христос, за когото било казано от Отца: *„Поискай от Мене и аз ще ти дам народите за твое наследство, И земните краища за твое притежание”* (Псалм 2:8). По същото време гласът на неговите свети апостоли *„излязъл по целия свят и думите им до краищата на вселената”* (Псалм 19:4).

¹⁷⁷ *Юдейската война*, VI.5.4, ср. III.8.9.

Глава 9

Йосиф и книгите, които той оставил

1. Удачно е да знаем нещо за произхода и семейството на Йосиф, който допринесъл толкова много за тази история. Самият той ни дава информация за това със следните думи:¹⁷⁸ „Йосиф, ерусалимски свещеник, син на Матей, който първо воювах срещу римляните, а на по-късните събития бях свидетел”.
2. Той бил най-бележит от всички евреи на своето време, не само сред своя народ, но и сред римляните, и бил почетен от императора със статуя в Рим,¹⁷⁹ а книгите му били сметени за достойни за място в библиотеката.¹⁸⁰
3. Той написал *Еврейски древности* в 20 книги и история на войната с римляните, която се случила през живота му, в седем книги. Самият той свидетелства, че последната книга била написана не само на гръцки, но и преведена от самият него на родния му език.¹⁸¹
4. Има запазени две по-стари негови книги, които заслужават да бъдат прочетени. Те разглеждат еврейските древности и в тях той отговаря на Апион Граматика, който по това време написал трактат срещу евреите както и на други, които се опитвали да хулят наследствените обичаи на еврейския народ.
5. В първата от тези книги той ни дава броят на каноничните книги на т. нар. Стар завет. Очевидно черпейки своята информация от древната традиция той показва кои книги били безспорно приемани сред евреите. Той пише следното:

¹⁷⁸ *Юдейската война*. Предговор, 1

¹⁷⁹ Евсевий е единственият известен до този момент автор, който споменава тази статуя в Рим. Не е известен източника на неговото твърдение.

¹⁸⁰ В §64 от своята *Автобиография* Йосиф ни казва, че Тит бил толкова доволен от неговото описание на еврейската война, че написал собственото си име върху тях и заповядал да бъдат публикувани. Първата обществена библиотека в Рим според Плиний било основана от Полион (76 пр. Хр.-4 сл. Хр.). Тази, за която се говори тук без съмнение е имперската библиотека, която, според Светоний, първоначално била установена от Август в храма на Аполон на Палатин и съдържала две секции – една за гръцките и една за латинските книги. Тя била много разширена по времето на Тиберий и Домициан.

¹⁸¹ Книгата, както ни казва Йосиф (*Юдейската война*, Предговор, 1 и *Срещу Апион*. I. 9), първоначално била написана на собственият му език – арамейски – и след това преведена от него на гръцки с помощта на други хора. Евсевий обръща фактите твърдейки, че гръцкият е нейният оригинал.

Глава 10

Начинът, по който Йосиф споменава божествените книги

1. „Следователно ние нямаме множество книги, които си противоречат една на друга, а само двадесет и две, съдържащи запис на цялото време и с право смятани за божествени.
2. От тях пет са от Мойсей и съдържат законите и традициите за произхода на човека и по-нататъшната история до смъртта му. Този период обхваща почти 3000 години.
3. От смъртта на Мойсей до смъртта на Артаксеткс, който наследил Ксеркс като цар на Персия пророците, дошли след Мойсей, писали историята на собственото си време в тринадесет книги.¹⁸² Останалите четири книги съдържат божии химни и предписания регулиращи на човешкия живот.
4. От времето на Артаксеркс до нашето собствено време са били записани всички събития, но описанията не заслужават такова доверие както това, което ние имаме в предшестващите ги, понеже по това време нямало точно пророческо наследство.
5. Колко много сме привързани към нашите писания се вижда ясно от начина, по който се отнасяме към тях. Понеже, макар да е изминало толкова много време, никой не се опитва нито да добави нито да отнеме от тях, но всеки евреин от самото си раждане е учен да ги смята за божие учение и да пребъдва чрез тях и, ако е необходимо, радостно да умре за тях”.

Тези бележки на историка аз сметнах за полезни да добавя в тази връзка

6. Друга книга от не малка стойност написана от същия автор е *За върховенството на разума*, която някои наричат *Макавейкум*, понеже съдържа описание на борбата на тези евреи, които се сражавали мъжествено за истинската религия както е описано в книгите наречени Макавейски.

¹⁸² Тринадесетте книги са Исус Навин, Съдии и Рут, Самуил, Царе, летописи, Ездра и Неемия, Естир, исаия, Еремие и Плач, Езекиил, Данаил, Дванадесетте малки пророка, Йов.

7. И накрая на дванадесетата книга от своите *Древности* самият Йосиф казва, че той си поставил за цел да напише съчинение в четири книги за Бога и неговото съществуване според традиционните мнения на евреите както и за законите, защо те позволяват някои неща и забраняват други. Същият автор в своите творби споменава и за други написани от него книги.

8. В добавка към тези неща удачно е да цитираме и думите, които откриваме в края на *Древности*¹⁸³ в потвърждение на свидетелството, което извлякохме от неговото описание. На това място той напада Юст от Тивериада, който, подобно на него самия, се опитал да напише история на съвременните събития, заради това, че не пише истината. Представяйки много други обвинения срещу него, той заключава със следните думи:

9. „Аз наистина не се страхувам като теб за своите писания, но, обратното, представил съм ги на самите императори когато събитията са се случвали почти пред очите на хората. Понеже аз съм уверен, че в описанието си съм запазил истината и затова не бях разочарован в очакванията си, че ще получа тяхното одобрение.

10. Представих историята си и на мнозина други, някои от които бяха очевидци на войната, както например, цар Агрипа¹⁸⁴ и някои от неговите роднини.

11. Императорът Тит толкова силно пожела знанието за събитията да достигне до хората единствено чрез моята история, че подписа книгите със собствената си ръка и заповяда те да бъдат публикувани. И цар Агрипа написа 62 писма свидетелстващи за достоверността на описанието.” От тези писма Йосиф представя две.¹⁸⁵ Но това е достатъчно по отношение на него. Нека да продължим с нашата история.

¹⁸³ Пасажът се намира в *Автобиография* на Йосиф, а не в *Древности*.

¹⁸⁴ Агрипа II.

¹⁸⁵ Писмата са запазени в неговата *Автобиография*.

Глава 11

Симеон предстоявал в Ерусалимската църква след Яков

1. След мъченичеството на Яков¹⁸⁶ и падането на Ерусалим, което последвало веднага, се говори, че тези от апостолите и Господните ученици, които все още били живи, се събрали заедно с роднините по плът на Господа (понеже по-голямата част от тях също все още били живи), за да се съветват кой е достоен да наследи Яков.

2. Всички те единодушно избрали Симеон, сина на Клопа, когото евангелието също споменава (Йоан 19:25) като достоен за епископския трон на тази епархия. Казват, че той бил братовчед на Спасителя. Хагезип записал, че той бил брат на Йосиф.¹⁸⁷

¹⁸⁶ 61 или 62 сл. Хр.

¹⁸⁷ Хагезип, цитиран в IV.22, нарича Клопа чичо на Господа, което означава, че той е брат на Йосиф.

Глава 12

Веспасиан заповядал потомците на Давид да бъдат търсени

1. Той също казва, че след завладяването на Ерусалим Веспасиан заповядал да бъдат издирени всички от Давидовия род, за да не остане след евреите никой от този царски род. В резултат на това ужасно преследване връхлетяло евреите.

Глава 13

Аненклет, вторият Римски епископ

1. След като Веспасиан управлявал десет години, Тит, неговият син, го наследил.¹⁸⁸ Във втората година на неговото управление Лин, който бил епископ на Римската църква в продължение на дванадесет години предал своята служба на Аненклет. Тит бил наследен от своя брат Домициан след като управлявал две години и същия брой месеци.¹⁸⁹

¹⁸⁸ Веспасиан управлявал от 1 юли (ако смятаме управлението му от датата, на която провъзгласен за император в Египет. Ако смятаме от смъртта на Вителий – 20 декември) 69 до 24 Юни 79 сл. Хр.

¹⁸⁹ Тит починал на 13 декември. 81 г. сл. Хр. По този начин той управлявал две години и шест месеца, а не две години и два месеца както твърди Евсевий.

Глава 14

Абилиий, вторият епископ на Александрия

1. През четвъртата година на Домициан,¹⁹⁰ Аниан, първият епископ на Александрийската енория, починал след като изпълнявал службата в продължение на двадесет и две години и бил наследен¹⁹¹ от Абилиий,¹⁹² вторият епископ.

¹⁹⁰ 85 г. сл. Хр.

¹⁹¹ Подобно наследяване няма нищо общо с роднинска връзка, а единствено с последователността на изпълняваните служения. Така навсякъде по-нататък в книгата.

¹⁹² Според една традиция Алибий бил ръкоположен за презвитер заедно със своя наследник Кердон от Марк. Според друга (*Ap. Const.* VII. 46) той бил избран за епископ от Лука. Той изпълнявал службата в продължение на 13 години (виж гл. 21).

Глава 15

Климент, третият Римски епископ

1. В дванадесетата година на същото управление Климент заместил Аненклет, след като последният бил епископ на Римската църква в продължение на дванадесет години. Апостолът в своето послание към Филипяните ни казва, че този Климент бил негов съработник. Думите му са следните: *„Да! и тебе умолявам, искрени ми сътруднико, помагай на тия жени, защото се трудеха в делото на благовестието заедно с мене, и с Климента, и с другите ми съработници, чиито имена са в книгата на живота”* (Филипяни 4:3).

Глава 16

Посланието на Климент

1. От този Климент е запазено едно писмо, което е признато за автентично. То е доста дълго и със забележително съдържание. Той пише от името на Римската църква към църквата в Коринт когато в последната започнали размирици. Знаем също, че това послание е било четено публично в твърде много църкви както в предишните времена така и в нашето собствено време. А за факта, че в споменатото време в Коринтската църква се случили размирици Хагезип е достоверен свидетел.¹⁹³

¹⁹³ Това свидетелство на Хагезип не е запазено.

Глава 17

Гонението при Домициан

Домициан, който проявявал голяма жестокост спрямо мнозина, след като несправедливо предал на смърт не малък брой от благородните римляни и без причина изпратил в заточение и конфискувал имуществото на мнозина други забележителни мъже накрая се последвал Нерон в своята омраза и вражда спрямо Бога. Той бил вторият, който повдигнал гонение срещу нас, макар баща му, Веспасиан, да не ни вредил по никакъв начин.

Глава 18

Апостол Йоан и Апокалипсиса

1. Казват, че през това гонение апостолът и евангелист Йоан, който още бил жив, бил осъден да живее на остров Патмос заради свидетелството си за Божието слово.
2. Иринеи, в петата книга на своите *Срещу Ересите* (5.30.3), където говори числото на името на Антихриста, което е дадено в т. нар. Апокалипсис на Йоан (Откр. 13:18), казва следното за него:
3. „Ако е било необходимо открито да бъде възвестено неговото име в настоящето, то би било обявено от този, който е и видял откровението. Защото откровението е било малко преди нашето време, но почти през нашия век, в края на царуването на Домициан”.
4. Наистина до такава степен учението на нашата вяра процъфтява в това време, че дори писателите, които са далеч от нас не се колебаят да споменават в своите истории преследването и мъченичеството случило се по това време.
5. И наистина, те вярно са описали времето. Понеже те са записали, че в петнадесетата година от управлението на Домициан, Флавиа Домитила, дъщеря на една сестра на Флавий Климент, който по това време бил римски консул, била заточена заедно с мнозина други на острова Понтия заради своето свидетелство за Христос.

Глава 19

Домициан заповядва наследниците на Давид да бъдат убити

1. Когато същият този Домициан заповядвал наследниците на Давид да бъдат убити, според една древна традиция някои еретици повдигнали обвинения срещу наследниците на Юда (за когото се казва, че бил брат по плът на Спасителя) защото те били от Давидовото потомство и роднини на самият Христос. Хагезип разказва тези факти със следните думи:

Глава 20

Роднините на нашия Спасител

1. „От наследниците на Господа все още били живи внуците на Юда, за когото се казва, че бил брат на Господа по плът”.
2. Има информация, че те принадлежали към Давидовото семейство и били доведени от Евокат при император Домициан. Домициан се страхувал от идването на Христос подобно на Ирод. Той ги попитал дали те са наследници на Давид и те признали, че са. След това той ги попитал каква друга собственост и колко пари притежават. Дватамата отговорили, че имат само 9000 динария, разделени поравно помежду им
3. и че тази собственост не се състои в сребро, а в едно парче земя, което съдържа само 39 акра и от което те събират своите такси¹⁹⁴ и се прехранват със собствения си труд.
4. След това те показали ръцете си, здравите си тела и мазолите от непрестанния труд като доказателство за това.
5. Когато били попитани за Христос и за Неговото царство, от какъв вид, как и кога ще се яви, те отговорили, че това не е временно нито земно царство, а небесно и ангелско, което ще се яви в края на света когато Той ще дойде в слава, за да съди живите и мъртвите и да въздаде на всеки според делата му.
6. Чувайки това Домициан не ги осъдил, а презирайки ги като незначителни ги отпратил и чрез декрет постановил да се прекрати гонението срещу църквата.
7. След като били освободени те управлявали църквата понеже били свидетели както и роднини на Господа. След като се възцарил мир те доживели до времето на Траян. Тези неща са предадени от Хагезип.
8. Тертуалин също споменава Домициан със следните думи:¹⁹⁵ „Същото опита и Домициан, този полу-Нерон в жестокостта. Но понеже у него все пак имаше нещо човешко, той лесно прекрати начинанието си, като възстанови дори честта на тези, които бе пратил в изгнание”.

¹⁹⁴ Т.е. таксите, които плащат в натура от плодовете на земята.

¹⁹⁵ Тертулиан, *Апология на християнството* 5.4.

9. След като Домициан управлявал 15 години¹⁹⁶ и Нерва наследил империята Римския сенат, според писателите, които записвали историята в онези дни¹⁹⁷ постановили почестите към Домициан да бъдат прекратени, тези, които били несправедливо заточени да се върнат по домовете си и собствеността им да бъде възстановена.

10. По това време апостол Йоан се върнал от своето заточение на острова и намерил подслон в Ефес според една древна християнска традиция.

¹⁹⁶ Домициан управлявал от 14 декември 81 до 18 септември 96.

¹⁹⁷ Виж Дио Касий, LXVIII.1, и Светоний *Domitian*, гл. 23.

Глава 21

Кердон става третият управник на Александрийската църква

1. След като Нерва управлявал за малко повече от година¹⁹⁸ той бил наследен от Траян. През първата година от неговото царуване Абилий, който управлявал Александрийската църква в продължение на тринадесет години бил наследен от Кердон.
2. Той бил третият предстоятел над църквата след Аниан, който бил първи. По това време Климент все още управлявал Римската църква, бивайки третият епископ там след Павел и Петър.
3. Лин бил първият, а след него дошъл Аненклет.

¹⁹⁸ От 19 септември 96 до 27 януари 98.

Глава 22

Игнатий, вторият епископ на Антиохия

1. По това време Игнатий бил известен като вторият епископ на Антиохия, като първият бил Еводий. Симеон бил вторият управник на Ерусалимската църква, като братът на нашия Спасител бил първия.

Глава 23

Разказ за апостол Йоан

1. По това време апостолът и евангелист Йоан, този, когото Исус обичал, все още живеел в Азия и управлявал църквите в региона, където се завърнал след смъртта на Домициан от заточението на острова.
2. А че той все още бил жив по това време може да се установи от думите на двама свидетели. Тези, които са защитавали правата вяра на църквата трябва да се считат за надеждни свидетели; и такива са Иринеи и Климент Александрийски.
3. Първият, във втората книга на своята творба Против ересите пише следното (2.22.5): „И всички старейци, които са свързани с Йоан ученикът Господен свидетелстват, че Йоан им предал това. Понеже той останал сред тях до времето на Траян¹⁹⁹”.
4. И в третата книга на същата творба той твърди същото със следите думи (3.3.4): „Но и църквата в Ефес, която била основана от Павел и където Йоан останал до времето на Траян, е верен свидетел за апостолската традиция”.
5. По подобен начин и Климент в своята книга озаглавена: *Кой богаташ може да се спаси?* посочва времето²⁰⁰ и добавя една история, която е много привлекателна за тези, които се удоволстват да слушат красиви и полезни неща. Вземете и прочетете историята, която казва следното:²⁰¹
6. „Чуйте една история, която не е просто измислица, а истина случила се с апостол Йоан и която била предавана и запомнена. Когато, след смъртта на тирана, се завърнал от остров Патмос в Ефес, той бил поканен да посети съседните езически територии, за да назначи епископи на някои места, на други да сложи в ред църквите и на други да избере за служение този, който бил посочен от Духа.

¹⁹⁹ Точно тук Иринеи изказва своето удивително твърдение, основано върху свидетелството на хората, които били с Йоан в Азия, че Исус живял до 40 или 50 годишна възраст.

²⁰⁰ Времето указание е единствено: „след като тиранът бил мъртъв,” което може да се отнася или до Домициан или до Нерон. Но споменатата от Йоан малко по-рано „дълбока старост” изглежда сочи към края на века, а не към времето на Нерон. Във всеки случай наличието на единодушна традиция за Домициан и липсата на противна традиция би трябвало да ни накарат да разбираме текста по този начин.

²⁰¹ *Кой богаташ може да се спаси*, 42.

7. Когато стигнал до един от градовете, който не се намирал много далеч (името, на който някои добавят) и утешил братята по други въпроси, накрая той се обърнал към избраният епископ и виждайки млад и силен човек с приятна външност и ревностен нрав казал: „Този човек аз предавам на теб с пълна сериозност в присъствието на църквата и със свидетелството на Христос”. И когато епископът приел отговорността и обещал всичко той повторил същото обръщайки се към същите свидетели и след това заминал за Ефес.

8. Презвитера, вземайки у дома младежът, който му бил поверен, го отгледал, пазил, хранел и накрая го кръстил.²⁰² След това той отслабил своята стриктна грижа и внимание смятайки, че слагайки върху него Господния печат²⁰³ му е дал свършената защита.

9. Но някои младежи на същата възраст празни, разпуснати и навикнали на зли дела, го покварили когато той преждевременно бил освободен от ограниченията. Първоначално те го подлъгали със скъпи развлечения, след това когато излизали през нощта за грабежи го взели със себе си и накрая поискали да се присъедини към тях в някакво голямо престъпление.

10. Малко по малко той навикнал на подобни неща и поради пламенността на своя характер оставил добрия път и както оседлан и силен кон впива зъбите си в юздата се хвърлил безразсъдно в бездната.

11. Накрая отчаян, че е изгубил божие спасение той повече не разсъждавал над това кое било незначително, а извършил големи престъпления. И тъй като сега бил изгубен веднъж завинаги той очаквал съдбата му да бъде подобна на другите. Затова сформирайки разбойническа банда той се превърнал в дързък главатар, най-буйния, най-кръвожадания и най-жестокия от всички тях.

12. Минало време и се явила някаква необходимост, поради която те изпратили за Йоан. След като сложил в ред останалите неща, за които бил дошъл, той попитал: „Ела, о, епископе, върни ни депозита, който аз и Христос ти поверихме, а църквата, над която ти престоюваш е свидетел”.

13. Епископът първо бил объркан смятайки, че е лъжливо обвинен за пари, които той не бил получавал и нито можел да повярва на обвиненията, че е направил това нито пък можел да не вярва на Йоан. Но когато той казал: „Аз искам младежът и братовата душа,” старецът, въздишайки дълбоко и в същото време избухвайки в сълзи, казал: „Той е мъртъв”. „Как и от каква

²⁰² Буквално просветил.

²⁰³ Т.е. кръщението.

смърт?” „Той е мъртъв за Бога,” казал той „понеже стана нечестив и ни изостави, а накрая стана и разбойник. И сега вместо в църквата той ловува в планините с банда от хора подобни на него”.

14. Но апостолът раздирайки дрехите си биейки главата си с голяма скръб казал: „Чудесен пазач оставих аз за братовата си душа! Но доведете ми кон и нека някой ми покаже пътя”. Той тръгнал от църквата и достигайки до мястото бил взет като заложник от разбойническите съгледвачи.

15. Той обаче нито бягал нито се молел, а извикал: „За това дойдох. Водете ме при своя началник”.

16. Последният го очаквал въоръжен, но когато разпознал Йоан да идва се обърнал засрамен, за да побегне.

17. Обаче Йоан, забравяйки възрастта си, го преследвал с цялата си сила викайки: „Защо, сине мой, бягаш от мен, родният ти баща, невъоръжен и стар? Съжали ме, сине мой, не се бой. Все още има надежда за живота ти. Аз ще дам отчет пред Христос за теб. Ако е нужно с готовност ще понеса твоята смърт така както Господ претърпя смърт за нас. За теб ще дам живота си. Стани, вярвай. Христос ме изпрати”.

18. Той, когато чул това, първо спрял и гледал надолу, след това вдигнал ръцете си и като затреперил горчиво заплакал. Когато старецът се приближил той го прегърнал, изповядвайки се със съжаление доколкото бил способен, се кръстил втори път със сълзи криел единствено десницата си.

19. Но Йоан, заклевайки му се и давайки му обещание, че ще намери прошка при Спасителя, го умолявал, паднал на колене, целувал десницата му сякаш сега тя била очистена от покаянието и го завел обратно до църквата. И застъпвайки се за него с много молитви, преминавайки заедно с него през постоянен пост и обуздавайки умът му чрез много думи, той не се отделил от него докато не го възстановил в църквата, показвайки голям пример за истинско покаяние и голямо доказателство за обновление, един трофей на видимо възкресение”.

Глава 24

Редът на евангелията

1. Този цитат от Климент аз поставям на това място заради историята и за полза на читателите. Нека сега да посочим несъмнените писания на апостола.

2. На първо място неговото евангелие, което е известно на всички църкви под небето, трябва да бъде признато за автентично. Това, че има добри причини то да е поставено на четвърто място от древните става явно по следния начин:

3. Тези велики и напълно божествени хора, имам предвид Христовите апостоли, били очистени в живота си и били надарени с всяка духовна добродетел, но били неучени в говорене. Те наистина били уверени в своята вяра в Бога и вършещата чудеса сила, която им била дадена от Спасителя, но не знаели как нито пък се опитвали да изявят ученията на своят учител с учен и артистичен език, а използвайки единствено доказателствата на божия Дух, който действал в тях и вършещата чудеса сила на Христос, която се изявявала чрез тях, те разпространили познанието за небесното царство по целия свят отдавайки малко значение на вида на писмените съчинения.

4. Те направили това понеже били подпомагани в служението си от един по-велик от хората. Павел например, който надминавал всички тях по умение да се изразява и по богатство на мисълта, не написал нищо повече от няколко кратки послания, макар да имал множество тайни, които да предаде понеже той достигнал да види дори третото небе, бил доведен дори в Божия рай и сетен за достоен там да чуе неизговорими думи (виж 2 Кор. 12:2-4).

5. Останалите от учениците на нашия Спасител, дванадесетте апостоли, седемдесетте ученика и безбройно множество други, не били невежи относно това. Все пак от всичките ученици на Господа единствено Матей и Йоан ни оставили писмени спомени и те, както казва традицията, били принудени да ги запишат по необходимост.

6. Защото Матей, който отначало проповядвал на евреите, когато се наложило да отиде при други хора, записал своето евангелие на родния си език и по този начин компенсирал тези, които му се налагало да напусне за загубата на неговото присъствие.

7 Казват, че Йоан, който използвал цялото си време да проповядва благовестието устно и едва след като Марк и Лука вече били публикували своите евангелия, накрая написал евангелие поради следната причина. Трите вече споменати евангелия се намирили в ръцете на всички както и в неговите собствени. Казват, че той ги приел и засвидетелствал тяхната истинност. Но това, което липсвало в тях било едно описание на делата извършени от Христос в началото на служението Му.

8. Това наистина е вярно. Понеже е очевидно, че тримата евангелисти записали единствено делата на Спасителя извършени една година след ареста на Йоан Кръстител както и споменават това в началото на своят разказ.

9. Понеже Матей, след 40 дневния пост и последвалите изкушения, показва хронологията на своята творба когато казва: „*А когато чу, че Йоан бил затворен оттегли се от Юдея в Галилея*” (Матей 4:12).

10. Марк по подобен начин казва: „*А след като Йоан беше предаден Исус се оттегли в Галилея*” (Марк 1:14). И Лука, преди да опише делата на Исус, по подобен начин споменава времето когато казва, че Ирод „*добави на всичките злини, които беше извършил и това, за хвърли Йоан в тъмница*” (Лука 3:20).

11. Затова, казват те, Йоан, помолен да направи това поради тази причина, в това евангелие описал периода, който бил пропуснат от предишните евангелисти и делата извършени от Спасителя по време на този период т.е. извършените преди затварянето на Кръстителя. Той показва това, казват те, със следните думи: „*Това първо чудо*” (Йоан 2:11) и след това когато говори за Кръстителя, сред делата на Исус като все още кръщаващ в Енон близо до Салим (Йоан 3:23) където той казва това ясно със следните думи: „*Понеже Йоан още не беше хвърлен в тъмницата*” (Йоан 3:24).

12. Така Йоан, в своето евангелие, записал делата на Христос извършени преди Кръстителя да бъде хвърлен в затвора, а останалите трима евангелисти споменават събитията случили се след това време.

13. Този, който разбере това не може да смята повече, че евангелията се противопоставят едно на друго тъй като евангелието според Йоан съдържа първите дела на Христос докато другите описват втората част от живота Му. И по подобен начин родословието на Спасителя по плът Йоан съвсем естествено пропуска понеже то вече било дадено от Матей и Лука и

започва с учението за неговата божественост, която била запазена за него като по-висш от тях от Божия Дух.²⁰⁴

14. Нещата, които казахме за евангелието според Йоан трябва да са достатъчни. Причината довела до написването на евангелието според Марк ние вече казахме (виж кн. 2 гл. 15).

15. Но що се отнася до Лука в началото на своето евангелие той сам посочва причините, заради които го написал. Той казва, че тъй като мнозина други по-прибързано са описали събитията, за които той е получил съвършено знание, то чувствайки необходимост да ни освободи от несигурните им мнения, предал в своето евангелие точно описание на събитията, за които получил цялата истина подпомаган от своята близост и пътуването си заедно с Павел и от познанството си с останалите от апостолите (виж Лука 1:1-4).

16. Толкова от нас за тези неща. На по-подходящо място ние ще се опитаме да покажем чрез цитати от древните какво другите казват за тях.

17. Но от писанията на Йоан не само неговото евангелие, но и първото от посланията му е приемано като безспорно както в древността така и днес. Останалите две обаче са спорни.

18. По отношение на Апокалипсиса мненията на повечето все още са раздвоени. На удачното време този въпрос също ще бъде разрешен чрез цитати от древните.

²⁰⁴ Вероятно тук Евсевий намеква за мнението на Климент Александрийски, че евангелието според Йоан е духовно евангелие.

Глава 25

Божествените Писания, които са приети и тези, които не са

1. Тъй като говорим за това е удачно да обобщим писанията на Новия завет, които вече споменахме. Първо, трябва да поставим четирите свети евангелия следвани от Деяния на апостолите.
2. След това трябва да споменем посланията на Павел, след тях по ред запазеното първо послание на Йоан както и посланието на Петър. Понататък трябва да бъдат поставени, ако това наистина е удачно, Апокалипсиса на Йоан, за когото ние ще дадем едно различно мнение на подходящото му време. Тези са приетите писания.
3. Сред оспорваните писания, които все пак са признати от мнозина, са достигналите до нас т. нар. послание на Яков и на Юда, както и второто послание на Петър и тези, които са наречени второ и трето послание на Йоан, без значение дали принадлежат на евангелиста или на друг човек със същото име.
4. От отхвърлените писания трябва да бъдат споменати Деянията на Павел, т. нар. Пастир и Апокалипсиса на Петър добавяйки към тях и запазеното послание на Варнава и т. нар. Учение на апостолите. Освен това, като вече казах, Апокалипсиса на Йоан е отхвърлян от някои, но от други е поставян сред приетите книги.
5. Ние обаче все пак се считаме за длъжни да дадем един списък и на тези, разграничавайки книгите, които според църковната традиция са истински, верни и приемани от всички от тези, които макар да не са канонични и да са оспорвани, все пак в същото време са познати на повечето църковни автори. Ние се чувстваме длъжни да дадем този списък, за да сме в състояние да ги различаваме от писанията цитирани от еретиците под името на апостолите, книги като евангелието на Петър, на Тома, на Матия или на някой друг освен тях и Деянията на Андрей и Йоан и на други апостоли, които никога принадлежат към църковните писатели не смята за достойни да споменава в своите писания.
6. Освен това те се различават по своя характер и стил от използваните от апостолите и както мисълта така и целта на нещата, които са споменати в тях са толкова цялостно несъвместими с истинската вяра, че ясно показват, че са еретически измислици. Затова те не следва да бъдат поставяни дори сред отречените писания, а всички да бъдат отхвърлени като абсурдни и нечисти.

Нека да продължим с нашата история.

Глава 26

Магьосникът Менандър

1. Менандър, който наследил Симон магьосника, чрез делата си се разкрил като още един инструмент на дяволската сила, не по-малък от предишния. Той бил самарянин владеещ магьосничеството не по-малко от своят учител като в същото време разказвал дори още по-удивителни истории от него.
2. Понеже той казал, че сам е Спасителят изпратен на земята от невидимите *еони* за спасението на хората и учел, че никой не може да постигне господство над създалите света ангели ако преди това не премине през магьосническата дисциплина предавана от самия него и не приеме от него кръщение. Тези, които били сметени за достойни за това щели да получат дори в настоящия живот пълно безсмъртие и никога нямало да умрат, но щели да останат завинаги и без да остаряват щели да станат безсмъртни. Тези факти лесно могат да бъдат научени от книгата на Иринея (*Против ересите* 1.23.5 и 3.4.3).
3. Юстин, в пасажът, в който споменава Симон, описва и този човек със следните думи (Апология 1.26): „И за един човек, Менандър, също самарянин, от град Капаретия, ученик на Симон, и вдъхновен от дяволите, ние знаем, че е измамил мнозина докато бил в Антиохия чрез магическото си изкуство. Той убеждавал тези, които се обръщали към него, че те никога няма да умрат и днес има някои живи, които поддържат това мнение”.
4. Това наистина била дяволска хитрост, магьосници, които използвали името на християните, да оклеветят великата тайна на благочестието чрез магьосническо изкуство и чрез тях да направят за подигравка църковното учение за безсмъртието на душата и възкресението от мъртвите. Тези, които избират такива хора за свои спасители са отпаднали от истинската надежда.

Глава 27

Ереста на ебионитите

1. Макар злият демон да не успял да откъсне едни хора от верността към божия Христос той все пак ги намерил податливи в друга посока и по този начин ги използвал за собствените си цели. Древните много удачно наричали такива хора ебионити²⁰⁵ понеже те имали бедни и низки представи за Христос.
2. Понеже те Го смятали единствено за обикновен човек, който бил оправдан единствено поради превъзходната си добродетел и Който бил плод на сношение между един мъж и Мария. Според тях пазенето на церемониалния закон бил необходимо понеже те не мислели, че могат да се спасят единствено чрез вяра в Христос и чрез съответстващ на нея живот.
3. Освен тях обаче имало и други, които носели същото име, но избягвали странните и абсурдни вярвания на първите и не отричали, че Господ се родил от девица и от Светия Дух. Но тъй като все пак не приемали, че той бил предсъществуващ, бивайки Бог, и мъдрост те изпаднали в нечестието на първите, особено когато те, подобно на тях, се опитвали стриктно да пазят плътски закона.
4. Освен това тези хора смятали за необходимо от отхвърлят всички послания на апостола, когото наричали отпаднал от закона и използвали единствено т. нар. евангелие според Евреите пренебрегвайки останалите.
5. Съботата и останалите еврейски практики те пазели точно като тях, но в същото време, като нас, празнували Господния ден като възпоменание за възкресението на Спасителя.
6. Поради това те получили името ебионити, което показало бедността на тяхното разбиране. Понеже това е името, с което евреите наричат бедняка.

²⁰⁵ Думата е сродна на еврейската дума „беден“.

Глава 28

Ересиархът Керинт

1. Ние разбираме, че по това време се появил Керинт, авторът на друга ерес. Гай, чийто думи цитирахме по-горе (виж 2.25.7), в *Диспутът*, който му е приписван, пише следното за този човек:

2. „Но и Керинт, чрез откровения, за които претендирал, че са написани от един славен апостол, показал пред нас велики неща, за които лъжливо твърдял, че му били изявени от ангели. Той казвал, че след възкресението царството на Христос ще се установи на земята и че плътта пребиваваща в Ерусалим отново ще бъде обект на желаниа и удоволствия. Бивайки враг на божествените Писания, целейки да измами хората, той твърдял, че ще има период от хиляда години за женене и празненства.”

3. Дионисий, който бил епископ на паството в Александрия в наши дни, във втората книга от своята творба *За обещанията*, където казва някои неща за Апокалипсиса на Йоан, които извлича от традицията, споменава същият човек със следните думи:

4. „Но (те казват, че) Керинт, който основал секта наречена с неговото име, керинтияни, желаейки добра репутация за своите поставял името в началото. Понеже учението, което той учел било следното: че царството на Христос било земно.

5. И тъй като самият той бил отдаден на телесни и напълно чувствени по своята природа удоволствия, той мечтаел, че царството ще се състои в нещата, които желаел, а именно, в насладите на корема и сексуалните страсти, в ядене, пиене, женене, в празници и жертви с убиване на животните, под прикритието на които възнамерявал още повече да задоволи своите апетити.”

6. Това са думите на Дионисий. Но Иринея, в първата книга на своята творба *Против ересите* (1.26.1) ни дава някои противни лъжливи учения на същите хора и в третата книга описва една история, която заслужава да бъде записана. Той казва, осланяйки се на авторитета на Поликарп, че апостол Йоан веднъж влязъл в баня, за да се изкъпе. Но научавайки, че там се намира и Керинт, той скочил от мястото си и се втурнал към вратата понеже не можел да понесе да остане под един покрив с него. И той посъветвал хората, дошли с него да направят същото казвайки: „Нека да бягаме, за да не падне банята. Понеже Керинт, неприятелят на истината, е в нея” (3.3.4).

Глава 29

Николай и сектата наречена с неговото име

1. По това време се появила и т. нар. секта на николаитите, която просъществувала за много кратко време. Тя се споменава в Апокалипсиса на Йоан (виж Откр. 2:6,15). Те се хвалели, че основателят на сектата бил Николай, един от дяконите, който, заедно със Стефан, бил избран от апостолите, за да служат на бедните (Деяния 6). Климент от Александрия, в третата книга на своята *Стромата* (Стромата 3.4), казва следното за тях:

2. „Те казват, че той имал красива съпруга и след възнесението на Спасителя, обвинен от апостолите в завист, я поставил сред тях и дал позволение на всеки, който желае да се омъжи за нея. Понеже те казват, че това било в съгласие с казаното от него, че човек трябва да оскърбява плътта. И последвалите неговата ерес, повтаряйки сляпо и глупаво това, което той казвал и вършел, безсрамно блудствали.

3. Но аз разбирам, че Николай не поглеждал друга жена освен тази, за която бил женен и що се отнася до децата му неговите дъщери останали девствени до старините си, а синовете му останали непоқварени. Ако това е така когато довел своята съпруга, която ревностно обичал, сред апостолите той очевидно се отричал от страстите си. И когато използвал израза „да оскърбява плътта” той имал предвид себеконтрол пред лицето на удоволствията, които са ревностно търсени. Понеже аз смятам, че, в съгласие със заповедта на Спасителя, той не желаел да служи на двама господари, на удоволствието и на Господа.

4. Те казват, че и Матия учел същото, че трябва да се борим срещу подтиците на плътта и да не им се поддаваме заради удоволствия, но да укрепваме душата чрез вяра и познание”. Толкова за тези, които тогава се опитали да изопачат истината, но за по-кратко време отколкото е необходимо да разкажем това понеже много бързо изчезнали.

Глава 30

Апостолите, които били женени

1. Наистина Климент, чийто думи ние цитирахме току що, след по-горе споменатите факти ни казва нещо заради тези, които отричали брака за апостолите, които били женени. „Или те,” казва той, „отричат дори апостолите? Понеже Петър и Филип родили деца. Филип също така омъжил дъщерите си. И Павел не се колебае, в едно от посланията си, да поздрави своята жена²⁰⁶, която той не взел със себе си, за да не бъде пречка за служението му”.

2. Тъй като споменахме това не е неудачно да приведем и друго свидетелство от същия автор и което заслужава да се прочете. В седмата книга на своята *Стромата*, той казва следното: „По подобен начин те казват, че когато блажения Павел видял собствената си жена да умира той се зарадвал понеже тя била призована и се завръщала у дома и ѝ говорил твърде насърчително и утвърдително обръщайки се към нея по име и казвайки: „О, ти, помни Господа”. Такива били браковете на блажените и съвършеното им разположение към тези, които си отивали от тях”. Това свидетелство свързано с разглежданата тема аз привеждам тук на удачното му място.

²⁰⁶ Вероятно Климент има предвид 1 Кор. 9:5, но текста не казва, че Павел е бил женен.

Глава 31

Смъртта на Йоан и Филип

1. Времето и начинът на смъртта на Павел и Петър както и местата където те са погребани ние вече показахме (2.25.5).

2. Времето на смъртта на Йоан също беше най-общо описано (3.23.3-4), а мястото, на което той е погребан е споменато в едно писмо на Поликарп (който бил епископ на Ефеската енория) написано към Виктор, римският епископ. В това послание той го споменава заедно с апостол Филип и неговите дъщери със следните думи:²⁰⁷

3. „Защото и в Азия заспа една велика светлина, която ще изгрее отново в последния ден, при идването на Господа, когато Той ще дойде със слава от небето и ще потърси всичките светии. Сред тях са Филип, един от дванадесетте апостоли, който спи в Йерополис и двете му възрастни дъщери-девици, заедно с другата дъщеря, която живяла в Светия Дух и сега почива в Ефес. Освен това там е и Йоан, който бил както свидетел така и учител, който се облягал на лоното на Господа и бивайки свещеник, носел свещеническа дреха.²⁰⁸ Той също спи в Ефес”.

4. Толкова за смъртта им. И в *Декалога* на Кай, който ние споменахме малко по-горе, Прокъл, срещу когото той насочва своите думи, в съгласие с вече цитираното, говори така за смъртта на Филип и неговите дъщери: „След него в азиатския град Йерополис имало четири пророчици, дъщерите на Филип. Техния гроб е и гроб на баща им”. Това са думите му.

5. А в Деяния на апостолите Лука споменава дъщерите на Филип, които по това време се намирали в Кесария Юдейска заедно с баща си и били почетени с дарът на пророчеството. Неговите думи са следните: „*А на следния ден тръгнахме и стигнахме в Кесария; и влязохме в къщата на благовестителя Филипа, който бе един от седмината дякони и останахме у него. А той имаше четири дъщери девици, които пророкуваха*” (Деяния 21:8-9).

6. Така на тези страници ние изложихме това, което узнахме за самите апостоли, за апостолския век, за свещените писания, които те ни оставили, както и за тези, които са спорни, но все пак се използват публично от

²⁰⁷ Това писмо е достигнало до нас.

²⁰⁸ Гръцката дума се среща в LXX като технически термин за нагръдника или диадемата на първосвещеника (ср. Изход 28:36). Какво се има предвид с нея в настоящия случай не е ясно.

мнозина в църквите и за тези, които са напълно отхвърлени и не са в съгласие с правилната вяра на апостолите. Направили това нека да продължим с нашата история.

Глава 32

Симеон, епископът на Ерусалим, пострадал мъченически

1. Казват, че след епохата на Нерон и Домициан под управлението на един император, чието управление ние сега записваме²⁰⁹ се повдигнало гонение срещу нас на някои места и в някои градове в следствие на народни бунтове. Ние разбираме, че през това гонение Симеон, синът на Клопас, за когото казахме, че бил вторият епископ на Ерусалимската църква (виж глава 11) пострадал мъченически.

2 Хагезип, чийто думи ние вече цитирахме на няколко места, е свидетел и на този факт. Говорейки за някои еретици той добавя, че по това време Симеон бил обвинен от тях и понеже било ясно, че е християнин той бил измъчван по множество начини в продължение на много дни и удивил твърде много дори самия съдия и присъстващите и накрая пострадал от смърт подобна на тази на нашия Господ.

3. Но нищо не звучи така както да чуем самият историк, който пише следното: „Някои от тези еретици повдигнали обвинения срещу Симеон, синът на Клопа, на основание, че той бил потомък на Давид и християнин. Така той пострадал мъченически на възраст сто и двадесет години години когато Траян бил император, а Атик губернатор”.

4. Същият писател казва, че когато се издирвали Давидовите потомци неговите обвинители също били арестувани като принадлежащи към това семейство. И може разумно да се предполага, че Симеон бил един от тези, които видели и чули Господа съдейки от продължителността на неговия живот и от факта, че евангелието споменава за Мария, жената на Клопа (Йоан 19:21), който бил бащата на Симеон, както ние вече показахме (виж глава 11).

5. Същият историк казва, че имало и други наследници от т. нар. брат на Спасителя, чието име било Юда, който, след като засвидетелствал пред Домициан, както вече записахме (виж глава 20), вярата в Христос живял до времето на Траян.

6. Той пише следното: „Следователно, те дошли, и поели водачеството на всяка църква като свидетели и като роднини на Господа. И след като във всяка църква настъпил пълен мир те останали до времето на император

²⁰⁹ Траян, който царувал от 98 до 117 сл. Хр.

Траян и докато срещу гореспоменатия Симеон, син на Клопа, чичо на Господа, били повдигнати обвинения от еретиците и той бил обвинен поради същата причина пред губернатора Атик. След като бил измъчван в продължение на много дни той пострадал мъченически и всички, включително проконсула, се удивлявали, че на възраст сто двадесет години години той можал да понесе толкова много. И заповядали да бъде разпънат”.

7. В добавка към тези неща същият човек, описвайки нещата случили се през този период, записва, че църквата до това време била останала чиста и непоковарена девица, тъй като, ако имало опити да се поквари здравето правило на спасителното проповядване те останали скрити в неясна тъмнина.

8. Но когато свещения ред на апостолите пострадал смърт по различни начини и поколението на тези, които били сметени за достойни да чуят вдъхновената мъдрост със собствените си уши починали тогава съюзът на безбожните грешки се въздигнал чрез измамата на еретическите учения, които, понеже никой от апостолите вече не бил жив, се опитали пряко и смело да говорят, противно на проповядването на истината, *„лъжливо наричаното знание”* (1 Тимотей 6:20).

Траян забранява християните да бъдат търсени

1. Толкова голямо преследване започнало срещу нас на много места, че Плиний Секунд, един от най-известните губернатори, обезпокоен от големият брой мъченици, писал до императора за множествата предавани на смърт заради вярата им.²¹⁰ По същото време в своята кореспонденция той го информирал, че не е чувал те да са извършили нещо нечестиво или противно на законите – освен, че стават рано и пеят химни на Христос като на Бог, но отхвърлят прелюбодейството, убийството и други подобни престъпления и вършат всичко в съгласие със законите.

2. В отговор на това Траян наредил следното: християните не трябва да бъдат търсени, но когато бъдат намерени да се наказват. Поради това преследването, което заплашвало да се окаже най-тежкото било до известна степен смекчено, но все пак оставали множество претексти за тези, които желали да ни сторят зло. Понякога хората, а понякога управниците на различни места заговорничели против нас, така че макар да нямало голямо преследване местните гонения все пак продължавали в определени провинции и мнозина верни по различни начини пострадали като мъченици.

3. Ние взехме своят разказ от латинската апология на Тертулиан, която споменахме по-горе (виж 2.2). Преводът е както следва: „И наистина ние откриваме, че да ни търсят е забранено. Понеже когато Плиний Секунд, управителят на една провинция, осъдил някои християни и ги лишил от достойнство,²¹¹ той бил объркан от множеството и не знаел какво да предприеме по-нататък. Затова той писал до император Траян, информирайки го, че освен тяхното нежелание да принасят жертви не е намерил в тях нищо нечестиво.

4. Той казва също, че християните ставали рано сутрин и пеели химни на Христос като на Бог и за да опазят своята дисциплина забранявали убийството, прелюбодейството, грабежа и други подобни неща. В отговор на това Траян писал, че християните не трябва да бъдат издирвани, но когато бъдат намерени да се наказват”. Такива били събитията случили се по това време.

²¹⁰ Писмото на Плиний до Траян, както и отговорът на императора, са достигнали до нас.

²¹¹ Тук гръцкият превод тук се отклонява от латинския оригинал, който казва: „някои осъдил, а други лишил от достойнство”.

Глава 34

Еварест, четвъртия епископ на Римската църква

В третата година от управлението на гореспоменатия император²¹² Климент предал епископското управление на Римската църква на Еварест и си отишъл от живота, след като надзиравал поучението на Божието слово за девет години.

²¹² Т.е. Траян.

Глава 35

Юст, третият епископ на Ерусалим

1. Когато Симеон също починал по посочения начин (виж 3.32) един евреин на име Юст наследил епископската катедра в Ерусалим. Той бил един от многото хиляди обрязани, които по това време вярвали в Христос.

Глава 36

Игнатий и неговите послания

1. По това време Поликарп, ученик на апостолите и известен в Азия, бил натоварен с епископството на Смирненската църква от тези, които били виждали и чували Господа.
2. По същото време се прочул и Папий, епископ на епархията в Йеропол, подобно на Игнатий който бил избран за епископ на Антиохия, втория наследник на Петър и чиято слава все още се споменава от мнозина.
3. Разказите казват, че той бил изпратен от Сирия в Рим и станал храна за дивите зверове поради свидетелството си за Христос.
4. Докато пътувал през Азия, пазен най-внимателно от войници, той укрепявал енориите в многото градове, в които спирал чрез устни проповеди и наставления и като ги предупреждавал преди всичко да се пазят от еретиците, които по това време започнали да надделяват и ги наставлявал да държат апостолското предание. Освен това той сметнал за необходимо да засвидетелства традицията и писмено и да ѝ даде крайна форма за по-голяма сигурност.
5. Така когато пристигнал в Смирна, където се намирал Поликарп, той написал едно послание до църквата в Ефес, в което споменава Онисим, нейният пастир и друго до църквата в Магнезия, разположена по Меандър, в което отново споменава един епископ Дамас. Накрая той писал и до църквата в Трал, чийто епископ, казва той, по това време бил Полибий.
6. В добавка към тези той писал също до църквата в Рим умолявайки ги да не се опитват да го избавят от мъченическа смърт и по този начин да го лишат от сигурната надежда. В потвърждение на казаното е удачно да цитираме накратко от това послание.
7. Той пише следното (към римляните 5): „От Сирия до Рим, по земя и море, ден и нощ се боря със зверовете окован от 10 леопарда (това е военният отряд), които при благодения стават по-зли. От техните неправди повече се уча, но не от това съм оправдан.
8. Бих се насладил на зверовете, които са ми приготвени и се моля бързо да ми бъдат предоставени. И тях ще прилаская, набързо да ме погълнат, не както, когато се бяха побояли някои и не ги докоснаха. Ако пък не пожелаят доброволно, аз ще ги принудя. Прости ми.

9. Зная какво е полезно за мене – сега започвам да съм истински ученик (Христов). Дано нищо, нито видимо, нито невидимо не ми завиди (и попречи) да достигна до Исус Христос. Нека ме връхлетят огън и кръст, срещи със зверове, расичания, пречупване на кости, отсичане на членове, унищожаване на цялото (ми) тяло, зли наказания на дявола, само да достигна до Исус Христос”.

10. Тези неща той написал от споменатия по-горе град към изброените църкви. И когато трябвало да напусне Смирна той отново писал от Троа към филиделфийците, към църквата в Смирна и особено до Поликарп, който предстоявал над последната църква. И тъй като го познавал добре като един от апостолските мъже той поверил на него, като на добър пастир, стадото в Антиохия и го умолявал да се грижи прилежно за него.

11. Същият писал и до смирненците използвайки следните думи по отношение на Христос, които не зная откъде е взел: „Но аз знам и вярвам, че Той е в плът и след възкресението. И когато дойде при тези около Петър, каза им: „Вземете, пинете ме с ръка и вижте, че не съм безтелесен демон”. И веднага те го докоснаха и повярваха” (към Смирненци, 3).

12. Иринея също знае за неговото мъченичество и споменава посланието му със следните думи: „И един от нашите, когато бил предаден на дивите зверове поради свидетелството си за Бога, казал: аз съм Христовата пшеница и ще бъда смлян от зъбите на зверовете, за да стана чист Божи хляб” (Против ересите 5.28.4).

13. Поликарп също споменава тези писма в посланието към филипяните, което му е приписвано. Думите му са както следва: „Следователно, наставлявам ви всички да бъдете покорни и винаги търпеливи във всичко, което сте видели с очите си не само в блажения Игнатий, Руфий и Зосима, но също и в други сред вас както и в самият Павел и в останалите апостоли бивайки убедени, че всички тези не са тичали напразно, но с вяра в правдата и че те са отишли на подобаващите им места до Господа, заедно с когото са пострадали. Понеже те не възлюбиха настоящия свят, но Този, който умрял заради нас и бил възкресен от Бога за нас”.

14. И след това той добавя: „Както вие така и Игнатий ми писахте, че ако някой отиде в Смирна може да занесе със себе си вашите писма. Това аз ще направя ако имам подходяща възможност или сам или изпращайки някой като посланик до вас.

15. Писмата на Игнатий, които са изпратени до вас от него и останалите, които са с нас ние изпращаме към вас както поискахте. Те са прикрепени към това писмо и от тях ще можете да извлечете голяма полза. Понеже те

съчетават вяра и практика и всяко наставление, което подобава на нашия Господ”.

Толкова за Игнатий. Той бил наследен от Хер в епископата на Антиохийската църква.

Глава 37

Евангелистите, които били знаменити по това време

1. Сред знаменитите по това време бил Квадрат, който, казват сведенията, бил почитан заедно с дъщерите на Филип заради пророческите си дарби. Освен тези през онези дни имало и мнозина други известни човеци, които заемали първите места сред апостолските наследници. Те също, бивайки бележити ученици на едни толкова велики мъже, изграждали основите на църквите, които били положени от апостолите на всяко място и разнасяли благовестието все по-широко и по-широко, разпръсквайки спасителните семена на небесното царство наблизко и далеч по целия свят.
2. Понеже наистина повечето от учениците по това време, оживени от божественото слово с по-ревностна любов към философията, изпълнили заповедта на Спасителя и раздали притежанията си на нуждаещите се. След това, започвайки едно дълго пътуване, те изпълнявали служба на евангелисти бивайки пълни с ревност да проповядват Христос на тези, които все още не били чули словото на вярата и да го доведат до Божествените евангелия.
3. След като само полагали основите на вярата в чужди места те поставяли други за пастири и поверявали на тях наставлението на тези, които наскоро били въведени докато самите те, с божията благодат и помощ, продължавали нататък към други страни и народи. Защото твърде много чудни дела се случвали чрез тях чрез силата на божия Дух, така че при първото чуване цели множества хора с готовност приемали религията на Създателя на вселената.
4. Но тъй като за нас е невъзможно да изброим имената на всички, които станали пастири или евангелисти в църквите по света във времето непосредствено следващо апостолите ние записахме, както беше удачно, имената единствено на тези, които ни предали апостолското учение чрез все още съществуващи писания.

Глава 38

Посланието на Климент и лъжливо приписваните му писания

1. Така направил Игнатий в писмата, които ние споменахме и Климент в писмото, което се приема от всички и което той написал от името на Римската църква към църквата в Коринт. В това писмо той изказва много мисли почерпени от Посланието към евреите като същевременно цитира дословно някои от изразите, които се срещат в него като по този начин показва напълно ясно, че то не е написано скоро.
2. Следователно изглежда разумно да го причислим към останалите писания на апостола. Понеже тъй като Павел писал към евреите на собствения си език някои казват, че евангелист Лука, а други, че самият този Климент, превели посланието.
3. Последното изглежда по-вероятно понеже посланието на Климент и това към евреите са подобни по своя стил и освен това мислите съдържащи се в двете не са различават много.
4. Но трябва да отбележим, че се говори и за второ писмо на Климент. На нас обаче не ни е известно то да е признато подобно на първото понеже не намираме, че древните са го използвали.
5. Някои хора в последно време представят още многословни и дълги писания под неговото име съдържащи диалози на Петър с Апион. Но никое от тях не е споменавано от древните понеже те не носят дори чистия печат на апостолското правоверие. Признатото писание на Климент е добре известно. Ние говорихме освен това за писанията на Игнатий и Поликарп.

Писанията на Папий

1. Има запазени пет книги на Папий, които носят името *Изложения* или *Господни мъдрости*. Иринеј ги споменава като единствените писания написани от него²¹³ със следните думи (*Против ересите* 5.33.4): „Тези неща са засвидетелствани от Папий, един мъж от древността, който слушал Йоан и бил спътник на Поликарп, в неговата четвърта книга. Понеже той написал пет книги”. Тези са думите на Иринеј.

2. Но самият Папий, в предговора на своя разказ, по никакъв начин не казва, че самият той е слушал и виждал светите апостоли, но показва чрез думите, които използва, че получил документите на вярата от тези, които били техни приятели.

3. Той казва: „Но аз няма да се поколебая да изложа пред вас заедно с моите тълкувания, нещата, които по някое време съм научил внимателно от стареите и внимателно съм запомнил гарантирайки тяхната истинност. Понеже аз, за разлика от повечето, не се удоволствам в тези, които говорят много, а в тези, които учат на много, не в тези, които предават странни заповеди, а в тези, които предават заповедите дадени от Господа на вярата и произлизащи от самата истина.

4. Ако дойдеше някой, който е бил ученик на стареите, аз го разпитвах за думите на стареите – какво е казал Андрей, или Петер, или какво е казал Филип, Тома, Яков, Йоан, Матей или някой друг от Господните ученици и какви неща са казали Аристион и презвитера Йоан, Господните ученици. Понеже аз не смятам, че това, което може да бъде научено от книгите би ми било от същата полза както това, което идва от живия и пребъдващ глас”.

5. Заслужава да обърнем внимание, че той споменава името на Йоан два пъти. Първия път той го споменава във връзка с Петър, Йоан, Матей и останалите апостоли, ясно майки предвид евангелиста. Но другия Йоан той споменава малко по-нататък и го поставя между други извън кръга на апостолите, слагайки Аристион преди него, както в същото време ясно го нарича презвитер.

5. Това показва, че е вярно твърдението на тези, които казват, че в Азия имало двама човека носещи едно и също име и че в Ефес има два гроба,

²¹³ Иринеј не казва изрично, че това са единствените книги написани от Папий. Той просто казва: „Защото пет книги са написани от него”.

всеки от които, дори до наши дни, е наречен Йоан. Важно е да отбележим това. Понеже е вероятно втория, ако някой не е готов да приеме първия, да е написал Откровението, което носи името на Йоан.

6. И Папий, за когото ние сега говорим, признава, че е приел думите на апостолите от тези, които били техни ученици и че самият той е слушал Аристион и презвитера Йоан. Той поне ги споменава често по име и предава тяхната традиция в своите писания. Тези неща, надяваме се, не са били напразно посочени от нас.

7. Към споменатите думи на Папий е удачно да добавим и други пасажии от неговите писания където той описва някои други чудни събития, които твърди, че е приел от традицията.

8. Че апостол Филип живеел в Йерополис заедно с дъщерите си, вече беше казано. Но трябва да добавим, че Папий, техен съвременник, казва, че е чул един удивителен разказ от дъщерите на Филип. Понеже той разказва, че по негово време човек бил възкресен от мъртвите. Той разказва и друга удивителна история за Юст, наречен Варсава: че той изпил смъртоносна отрова и все пак, по божията благодат, никак не пострадал.

9. Книгата Деяния разказа, че светите апостоли след възнесението на Спасителя поставили този Юст, заедно с Матия, и се помолили един от тях да бъде избран на мястото на предателя Юда, за да попълни техния брой. Описанието е както следва: *”И поставиха помежду им Йосиф, наречен Варсава, когото наричаха Юст и Матия; и се помолиха и казаха ”* (Деяния 1:23).

10. Същият писател дава и друго описание, за което казва, че достигнало до него чрез неписаната традиция, някакви странни притчи и учения на Спасителя и някои други по-митични неща.

11. Към тях принадлежи твърдението му, че ще има време от хиляда години след възкресението на мъртвите и царството на Христос ще бъде осъществено в материална форма на тази земя. Мисля, че той е достигнал до тези идеи поради погрешно разбиране на апостолските думи без да вземе предвид, че нещата казани от тях са били изговорени тайнствено чрез образен език.

12. Понеже изглежда той е имал твърде ограничено разбиране както човек може да види от неговите писания. Но заради него мнозина от по-късните църковни отци приели подобни мнения представяйки в тяхна подкрепа древността на човека, като например Иринеи и всеки друг, който изказвал подобни виждания.

13. Папий, в своята книга, дава и други Господни думи чрез авторитета на Аристион, който беше споменат по-горе, и традиции като предадени от презвитера Йоан към които препращаме жадните за знания хора. Но сега ние трябва да добавим към неговите думи, които вече цитирахме преданието, която той свързва с Марк, авторът на евангелието.

14. „Презвитера каза и следното: Марк, бивайки тълкувател на Петър, записал, макар и не по ред, това, което си спомнял за нещата казани или извършени от Христос. Понеже той нито слушал Господа, нито го следвал, но след това, както казах, последвал Петър, който приспособявал своето учение към нуждите на слушателите, но без желание да предаде изцяло всички думи на Господа, така че Марк не направил грешка като писал някои неща така както той си ги спомнял. Защото той внимавал в едно нещо, да не пропусне никое от нещата, които чул и да не предаде нито едно от тях погрешно.” Тези неща са казани от Папий за Марк.

15. А за Матей той пише следното: „Тогавата Матей записал думите на еврейски език и всеки ги тълкувал както можел. Същият автор използва свидетелствата от първото послание на Йоан и от това на Петър. Той разказва и една друга история за жена, която била обвинявана в много грехове пред Господа, която се съдържа в Евангелието според евреите. Тези неща ние сметнахме за необходимо да запазим в допълнение към вече казаното.

КНИГА IV

Глава 1

Епископите на Рим и Александрия при Траян

1. Около дванадесетата година от управлението на Траян гореспоменатия епископ²¹⁴ от Александрийската епархия починал и Прим, четвъртия по ред след апостолите, бил избран за службата.
2. По това време Александър, петия по линията на наследяване от Петър и Павел, приел епископата на Рим, след като Еварест изпълнявал службата в продължение на осем години.

²¹⁴ Кедрон, виж 3.21.

Глава 2

Нещастията на евреите при Траян

1. Учението на Църквата на нашия Спасител процъфтявало твърде много и напредвало ежедневно, но нещастията на евреите се увеличавали и се превърнали в една нескончаема поредица от злини. В осемнадесетата година от управлението на Траян²¹⁵ имало друго брожение сред евреите, през което голямо множество от тях загинали.

2. Понеже в Александрия, в останалата част от Египет, както и в Киринаея, сякаш подбудени от някакъв ужасен и подмолен дух, те се разбунтували срещу своите съседи – гърците. Брожението нараснало много и на следващата година, докато Луп бил управител на Египет, то прерастнало в немалка война.

3. При първата атака те победили гърците, които побягнали в Александрия и затворили или погубили евреите, които се намирили в града. Но евреите от Киринаея, макар и лишени от помощ, продължавали да опустошават египетската земя и нейните области под водачеството на Луций. Срещу тях императорът изпратил Марк Турбо с наземна и морска военна сила както и с кавалерия.

4. Той дълго време водил война срещу тях и се сражавал в много битки като погубил голямо множество евреи, не само в Киринаея, но и от тези, които живеели в Египет и които били дошли на помощ на своя цар Луций.

5. Но императорът, който се страхувал, че евреите, които живеели в Месопотамия също могат да нападнат обитателите на тази страна заповядал на Луций Квинт да очисти провинцията от тях. Потегляйки срещу тях той погубил голямо множество от тези, които живеели там и заради своя успех бил направен от императора уравнилел на Юдея. Тези неща са записани също със същите думи и от гръцките историци, които описвали тези времена.

²¹⁵ 115 сл. Хр.

Глава 3

от Евсевий Кесарийски

Апологетите които писали в защита на вярата при Адриан

1. След като Траян управлявал в продължение на деветнадесет и половина години, Елий Адриан наследил империята. Към него Квадрат написал едно съчинение съдържащо защита на нашата религия понеже някои зли човечи се опитвали да безпокоят християните. Творбата все още е в ръцете на твърде много от нашите братя, както и в нашите собствени, и привежда ясни доказателства за човешкото разбиране на правата вяра на апостолите.
2. Самият той указва ранното време, през което живял със следните думи: „Но делата на нашия Спасител винаги са пред нас понеже са истинни – хората, които били изцелени и възкресени от мъртвите. Те винаги са тук, не само докато Спасителят бил на земята, но и след Неговата смърт те живели доста дълго време, а някои от тях дори и до днес.” Такъв бил Квадрат.
3. Също и Аристид, един искрено вярващ и посветен на нашата религия, оставил, подобно на Квадрат, една защита на вярата адресирана до Адриан. Неговата книга също се пази дори до днес от твърде много хора.

Глава 4

Епископите на Рим и Александрия при същия император

1. В третата година на същото управление Александър, епископ на Рим, починал след като заемал служението в продължение на десет години. Негов наследник бил Ксист. По същото време Прим, епископ на Александрия, починал в дванадесетата година от своето епископство и бил наследен от Юст.

Глава 5

Епископите на Ерусалим от времето на нашия Спасител до разглеждания период

1. Аз никъде не намерих записана хронологията на ерусалимските епископи понеже традицията казва, че те всички живели кратко.

2. Но аз научих следното от писанията, че до обсадата на евреите, която се случила при Адриан²¹⁶ имало петнадесет епископа, за които се казва, че всички били от еврейски произход и приели знанието за Христос в чистота, така че били одобрени от тези, които били в състояние да преценяват тези неща и били намерени достойни за епископство. Понеже цялата им църква се състояла от вярващи евреи - от времето на апостолите до обсадата, която станала по това време. В тази обсада, евреите, които отново се разбунтували срещу римляните, били победени след няколко битки.

3. Но тъй като епископите на обрязаните по това време свършили подобава да дадем техния списък от самото начало. Първият бил Яков, така нареченият брат на Господа, вторият Симеон, третият Юст, четвъртият Закхей, петият Тобиъс, шестият Вениамин, седмият Йоан, осмият Матия, деветият Филип, десетият Сенека, единадесетия Юст, дванадесетия Левий, тринадесетият Ефер, четирнадесетият Йосиф и накрая, петнадесетият Юда.

4. Това са ерусалимските епископи, които живели между времето на апостолите и споменатото време, като те всички били от обрязаните.

В дванадесетата година от царуването на Адриан Хист, след като изпълнил десет години от своето епископство бил наследен от Телесфор, седмия по ред след апостолите. Междувременно, в течението на една година и няколко месеца, Еумен, шестият по ред, наследил водачеството на Александрийската църква след като неговият предшественик служел дванадесет години.

²¹⁶ 135 г.

Глава 6

Последната обсада на Ерусалим от Адриан

1. Тъй като бунта на евреите по това време станал много по-сериозен Риф, управителят на Юдея, след като императорът му изпратил допълнителни войски, използвайки тяхната лудост като претекст тръгнал срещу тях безмилостно и унижил без да подбира хиляди мъже, жени и деца и в съгласие с военните закони напълно подчинил страната им.

2. Водачът на евреите по това време бил един мъж на име бар Кохба (което означава звезда), който притежавал характер на разбойник и убиец, но въпреки това, разчитайки на името си, се хвалел пред тях сякаш те били роби, че притежава велики сили и претендирал, че е звезда, която е слязла от небето при тях, за да им донесе светлина сред тяхната окаяност.

3. Войната бушувала най-жестоко през единадесетата година от царуването на Адриан около град Итара, който бил много здрава крепост разположена недалеч от Ерусалим. След като обсадата продължала дълго време и разбойниците били доведени до всякакви крайности от глад и жажда и подбудителят на бунта понесъл заслуженото му наказание на целия народ било забранено със заповед от този момент нататък да стъпват в околностите на Ерусалим. Понеже императорът издал заповеди да не виждат дори отдалеч земята на бащите си. Такова е описанието на Аристо от Пела.

4. По този начин когато градът бил изпразнен от евреите и древното наследство на народа било напълно унищожено, той бил колонизиран от друг народ и римския град, който след това се издигнал променил името му на Аелия, в чест на император Аелий Адриан. Тъй като църквата там сега се състояла от езичници първият, който поел водачеството след обрязаните епископи бил Марк.

Глава 7

от Евсевий Кесарийски

Хората, които по това време станали водачи на така нареченото знание

1. Тъй като всички църкви по света сияели като най-ярките звезди и вярата в нашия Спасител и Господ Исус Христос процъфтявала сред всички хора демонът, който мразел всички добро и винаги бил враг на истината и най-горчиво се противял на човешкото спасение насочил своето изкуство срещу Църквата. Отначало той се въоръжил срещу нея с външно гонение.
2. Но сега, след като бил лишен от възможността да използва подобни средства той измислил всякакви планове и прибегнал до други начини в своята борба с Църквата употребявайки подли и измамни човеци като инструменти за събаряне на души и както служители на разрушението. Подтикнати от него самозванци и измамници под името на религията довели до дъното на погибелта вярващите, които успели да спечелят и в същото време чрез делата, които вършели се отвърнали от пътя, който води невежите във вярата до словото на спасението.
3. Те водят началото си от Менандър, който вече беше споменат като наследник на Симон (виж 3.26), една двуезична и двуглава сила, подобна на змийската, която произвела две различни ереси, Сатурнин, един антиохиец по рождение и александриец Василий. Първият създал училище за безбожна ерес в Сирия, а втория в Александрия.
4. Иринеи казва (*Против ересите* 1.24), че лъжливите учения на Сатурнин в по-голямата си част са в съгласие с тези на Менандър, но Василий, претендирайки за неизговорими тайни измислил чудовищни басни и довел нечестивата ерес отвъд всякакви граници.
5. По това време имало твърде много членове на Църквата, които воювали за истината и защитавали апостолското и църковното учение с необичайно красноречие, а някои дори ги оставили и на потомството чрез своите писания като средство за защита срещу ересите, за които ние сега говорим.
6. От тях до нас е достигнало цялостното оборване на Василий от Агрипа Кастор, един от най-почитаните писатели през онези дни, който показва ужасната измама на този човек.
7. Докато изобличава неговите тайни той каза, че Василий написал двадесет и четири книги върху евангелието и че сам измислил пророци наречени Баркаб и Баркоф както и други, които не съществуват и че им дал

варварски имена, за да удивлява хората, които се чудят на подобни неща. Той също така смятал, че яденето на месо принесено на идоли и явното отричане на вярата във време на гонение са неща, които нямат значение и наставлявал своите последователи да пазят, подобно на питегорейците, мълчание в продължение на пет години.

8. Споменатият автор е записал и други подобни неща за Василид и умело е показал грешката на неговата ерес.

9. Иринеи също пише, че Карпократ бил съвременник на тези мъже и че той станал баща на друга ерес, наречена ереста на гностиците, които не желали повече да предават магьосническото изкуство на Симон, а го практикували не явно, но тайно. Понеже те се хвалели – като че ли това е нещо велико – с любовни еликсири внимателно приготвяни от тях и с демони, които им изпращали сънища и им давали своята закрила и с други подобни неща. В съгласие с тези неща те учили, че хората, които желали истински да се потопят в техните тайни, или по-скоро в техните мерзости, трябва да практикуват всякакви нечестиви дела, за да могат да избягат от космическите сили, както те ги наричат, не по друг начин, а като изпълнят задълженията си към тях чрез безславно поведение.

10. Станало така, че злият демон, използвайки тези тайни, от една страна поробил хората толкова тъжно подведени от тях към собствената си погибел, а от друга дал на невярващите езичници множество причини да хулят божието слово тъй като репутацията на тези хора носела безчестие на целия народ на християните.

11. По този начин срещу нас сред невярващите от това време се разпространили най-злите и абсурдни подозрения, че ние извършваме безсрамни дела с майките и сестрите си и се наслаждаваме на нечестиви празненства.

12. Но той не успял дълго и в това тъй като истината доказала себе си и след известно време заблестяла с дори още по-силна светлина.

13. Лъжите на нейните врагове били оборени от нейната сила и бързо изчезнали. Появявали се ерес след ерес и предишната винаги изчезвала, една по едно време, друга по друго, една по един начин, а друга по друг, и те се губели сред различни идеи и форми. Но блясъка на съборната и единствена Църква, който винаги е един и същ, растял във величие и сила и отразявал благочестието, простотата, свободата, смирението и чистотата на нейният вдъхновен живот и философия във всеки народ, както сред гърците така и сред варварите.

14. По същото време изчезнали и лъжливите обвинения издигнати срещу цялата Църква и останало единствено нашето учение, което победило всички и което е признато като по-висше от всички по достойнство и умереност и в своите божествени и философски учения. Така сега никой не смее да повдигне подли клевети срещу нашата вяра или някакво подобно обвинение както древните ни врагове преди това правели.

15. Все пак в това време истината отново призовавала мнозина борци, които воювали в нейна защита срещу безбожните ереси оборвайки ги не само устно, но и с писмени аргументи.

Глава 8

Църковните писатели

1. Сред тях Хагезип е добре известен. Ние вече няколко пъти цитирахме от неговите писания във връзка със събитията случили се по времето на апостолите.

2. В пет книги той описва върнатата традиция на апостолското учение по най-прост начин и посочва времето, през което е живял когато пише следното във връзка с тези, които първи поставили идоли: „На когото те издигнали гробници и храмове както се прави и в наши дни. Сред тях бил Антиной, един роб на император Адриан, в чиято чест се празнуват Антинойските игри, които се провеждат и днес. Понеже той (т.е. Адриан) също основал град на име Антиной²¹⁷ и назначил пророци”.

3. По същото време Юстин, един човек, който искрено обичал истинската философия, все още се занимавал с гръцката литература. Той указва това време в Апологията, която изпратил до Антоний, където пише следното: „Ние не смятаме за неудачно да споменем тук и Антиной, който живял в наши дни и от когото всички се страхували и почитали като бог, макар да знаели кой е той и откъде е дошъл”.

4. Същият автор, говорейки за Еврейската война, която се случила по това време, добавя следното: „Понеже в края на Еврейската война бар Кохба, водачът на еврейските бунтовници, заповядал единствено християните да бъдат наказвани по ужасен начин освен ако не се отрекат и не прокълнат Исус Христос”.

5. В същата творба той показва, че неговото обръщение от гръцката философия към християнството не било безпричинно, а резултат от съзнателно обмисляне от негова страна. Той пише следното (2 Апология 12): „Понеже самият аз, докато се наслаждавах на ученията на Платон, чувах как са клеветени християните и виждах, че те не страхуват нито от смъртта нито от нещо друго, което обикновените хора считат за ужасно, заключих, че не е възможно те да живеят в нечестие и удоволствия. Понеже какво от нещата, които обичат разгулниците или невъздържаните хора, или какво от тези, които се смятат за добри за плътски удоволствия, може да приветства смъртта, при която човек бива лишен от своите

²¹⁷ Адриан възстановил град Беса, в чийто покрайнини бил удавен Антиной и го нарекъл Антинополис.

удоволствия и не се стреми да продължи временния си живот и да избегне да бъде забелязан от владетелите вместо да предаде себе си на смъртта”?

6. Освен това същият автор описва, че Адриан получил от Серений Граниан, най-забележителния управител, едно писмо от името на християните, в което казва, че не е справедливо да се убиват християните без обичайното обвинение и процес, а просто, за да се удовлетвори желанието на тълпата и изпратил едикт до Муниций Фундан, проконсул на Азия, заповядвайки му да не осъжда никой без добре обосновано обвинение.

7. Той представя и копие от това писмо, запазвайки оригиналния латински език, на който то било написано и поставяйки пред него следните думи: „Макар от писмото на великия и най-забележителен император Адриан, вашият баща, ние да имаме дори основания да изискваме да постъпите така както той е наредил, все пак ние искаме това не понеже то е заповядано от Адриан, а понеже знаем, че искането е справедливо. И ние прилагаме копие от писмото на Адриан, за да узнаете, че говорим истината и за това. Ето и копието”.

8. След тези думи авторът дава едикта на латински, който той е превел от гръцки толкова точно колкото е бил способен. Той казва следното:

Глава 9

Писмото на Адриан заповядващо да не бъдем наказвани без процес

1. “До Минуций Фундан. Получих едно писмо написано от Серений Граниан, забележителният човек, когото ти наследи. Не ми се струва правилно въпросът да бъде отминат без разследване още по-малко хората да бъдат тормозени и да бъде дадена възможност на доносниците да вършат злодейства.

2. Затова, ако жителите на провинцията могат ясно да подкрепят своята петиция срещу християните, така че да дадат отговори в съда нека да следват единствено този курс, но да не се обръщат към човешките клевети и крясъци. Понеже ако някой желае да повдигне обвинение то трябва да бъде надлежно проверено.

3. Следователно ако някой желае да ги обвини и покаже, че те правят нещо противно на законите, произнеси присъда съответна на размера на престъплението. Но, в името на Херкулес! Ако някой повдигне обвинение, което е единствено клевета решавай според неговото престъпление и покажи, че налагаш наказание заради това”.

Такова е съдържанието на едикта на Адриан.

Глава 10

Епископите на Рим и Александрия по време на управлението на Антоний

1. Адриан починал след като царувал в продължение на двадесет и една години и бил наследен в управлението на римляните от Антоний, наричан благочестивия. В първата година от неговото управление Телесфор починал по време на единадесетата година от своето епископство и Хигин станал епископ на Рим. Иринеи е записал, че смъртта на Телесфор била славна и мъченическа (Против ересите 3.3.3). В тази връзка той казва, че по времето на гореспоменатия римски епископ Хигин Валентин, основателя на своя собствена секта и Кедрон, авторът на маркионовата ерес се намирили в Рим. Той пише следното (Против ересите 3.4.3):

Глава 11

Еретиците от това време

1. “Валентин дошъл в Рим по времето на Хигин, благоденствал по времето на Пий и останал до времето на Аникет. Също и Кедрон, предшественика на Маркион, влязъл в църквата по времето на Хигин, деветият епископ, и направил изповед. Той продължава до ден днешен учейки тайно, след като отново направил изповед бил отхвърлен заради покварено учение и се отдръпнал от братската общност.”

2. Тези думи се намират в третата книга на Против ересите. И отново, в първата книга той казва следното за Кедрон: „Някой си Кедрон, който взел своята система от последователите на Симон и дошъл в Рим по времето на Хигин, деветия от епископите от времето на апостолите, учел, че Богът прогласяван в закона и пророците не бил Отец на нашия Господ Исус Христос. Понеже първият би познат, но втория непознат и първият бил справедлив, а втория добър. Маркион от Понт наследил Кедрон и развил неговото учение добавяйки безсрамни богохулства”.

3. Същият Иринеи описва с голяма страст неизмеримата бездна на грешките на Валентин по въпроса и открива неговото нечестие, тайно и прикрито, подобно на скрита в гнездото си змия.

4. В добавка към тези хора той казва, че имало и друг, който живял по това време, на име Марк, който бил забележително умел в магьосническото изкуство. Той описва техните нечестиви намерения и отвратителни мистерии със следните думи (*Против ересите* I.21.3):

5. „Но някои от тях приготвят сватбено ложе и извършват таен ритуал говорейки по определен начин като се обръщат към тези, които са посветени и казват, че те празнуват един духовен брак, който е по подобие на горните бракове. Други те водят до водата и докато ги кръщават повтарят следните думи: „В името на неизвестния отец на вселената, в истината, майката на всички неща, в този, който слязъл нас Исус.” Други повтарят еврейски имена, за да объркат още повече посвещаваните”.

6. Хигин, който умрял в края на четвъртата година на своето епископство бил наследен от Пий в управлението на Римската църква. В Александрия Марк бил избран за пастир след Еумен и изпълнявал служението в продължение на тринадесет години. Марк починал, след като изпълнявал службата десет години и бил наследен от Келадион в управлението на Александрийската църква.

7. В Рим Пий починал в петнадесетата година от своето епископство и Аникет повел водачеството на християните там. Хагезип е записал, че той самият се намирал в Рим по това време и че останал там до времето на епископството на Елеутерий.

8. Особено известен по това време бил Юстин. Представяйки се за философ той проповядвал Божието слово и защитавал вярата в своите писания. Той написал и една книга против Маркион²¹⁸, в която казва, че последният бил жив, по времето когато я писал.

9. Той казва следното (*1 Апология* 26): „Имало някой си Маркоин от Понт, който дори и сега продължава да учи своите последователи да мислят, че има друг бог по-велик от създателя. С помощта на демоните той е убедил мнозина от всяка човешка раса да богохулстват крайно, да отричат, че създателят на тази вселена е Отец на Христос и да изповядват, че някой друг, по-велик от него, бил творецът. Всички, които ги следват са, както казахме, наричани християни, точно както името философия е давано на философите, макар те да не държат еднакви учения”.

10. Към това той добавя (*1 Апология* 26.): „Ние също така сме написали една книга срещу всички еретици, които съществуват, която ще ви предоставим ако жалете да я прочетете”.

11. Същият Юстин се сражавал твърде успешно срещу гърците и написал едно изложение съдържащо апология на нашата вяра до император Антоний, наречен Пий и до Римския сенат, понеже той живеел в Рим. Но кой и откъде бил той сам показва в своята Апология със следните думи:

²¹⁸ За нея споменава и Иринея в *Против ересите* IV.16.2. Книгата не е достигнала до нас.

Глава 12

Апологията на Юстин адресирана до Антоний

1. „До император Тит Елий Адриан Антоний Гай Август Цезар, и до неговия син философът Верисим, и до философът Луций, родният син на цезаря и осиновен син на Пий, който обича знанието, и до светия Сенат, заедно с всички римляни, аз Юстин, син на Приск и внук на Бакхус, родом от Флавия Неаполи, Палестина представям това обръщение и молба от името на тези от всички народ, които несправедливо са мразени и произволно хулени, един от които съм и аз”. Същият император, след като научил от други братя в Азия за всичките притеснения, които те понасяли от жителите на провинцията сметнал за удачно да заповяда следното на Общото събрание на Азия.²¹⁹

²¹⁹ Общото събрание на Азия представлявало един от провинциалните парламенти, които Август създаде като утвърдени институции. То представлявало ежегодно събрание на граждански депутати от провинцията и служело като основен орган на провинцията особено в представяне на желанията на жителите пред губернатора и чрез него до императора. Императорските декрети често били отправяни към него, а избраните от него легати били изпращани пред императора когато имало необходимост от това.

Глава 13

Посланието на Антоний до Общото събрание относно нашето учение

1. „Императорът Цезар Марк Аврелий Август Арменикус, Понтификс максимус, трибун за петнадесети път, за трети път консул, към Общото събрание на Азия, поздрав.
2. Зная, че и боговете се грижат такива хора да не останат незабелязани понеже те много повече от вас биха наказали тези, които не им се покланят.
3. Но вие ги хвърляте в объркване и докато ги обвинявате в атеизъм само затвърждавате в тях убеждението, което те вече имат. За тях би било пожелателно когато бъдат обвинени да изглежда, че умират за своя бог отколкото да живеят. Поради тази причина те се явяват като победители когато дават живота си вместо да се покорят на вашите заповеди.
4. По отношение на земетресенията, които са се случвали и все още се случват, не е неудачно да ви наставя вас, които губите кураж когато това стане и все пак имате навика да сравнявате поведението си с тяхното.
5. Те наистина стават по-уверени в Бога докато вие, през цялото време, пренебрегвате, в очевидно неведение, останалите богове и поклонението на безсмъртния, потискате и преследвате дори до смърт християните, които Му се покланят.
6. За тези хора мнозина от управителите на провинцията също писаха до нашия най-почитан баща, на които той отговори, че не трябва да преследват тези хора освен ако не изглежда, че правят нещо противно на римските закони. До мен също мнозина изпратиха известия за тях, но аз им отговорих по същия начин както и моят баща.
7. Но ако някой все още желае да повдигне обвинение срещу някой от тези хора като такъв обвиненият ще бъде оправдан от обвиненията дори ако изглежда, че той е един от тях, а обвинителят ще бъде наказан. Публикувано в Ефес в Общото събрание на Азия”.
8. За тези неща Мелито, епископ на църквата в Смирна и човек твърде известен по това време е свидетел, както става ясно от неговите думи в Апологията, която той отправил до император Вер от името на нашето учение.

Глава 14

Обстоятелствата свързани с Поликарп, един приятел на апостолите

1. По времето когато Аникет бил глава на Римската църква Иринеи казва, че Поликарп, който бил жив, се намирал в Рим и се срещнал с Аникет по въпроса свързан с честването на Пасхата.
2. Същият автор казва за Поликарп и друго, което се смущавам да добавя към вече казаното за него. То се намира в третата книга на трудът на Иринеи *Против ересите* и е както следва (*Против ересите* III.3.4):
3. „Но Поликарп също не само бил наставляван от апостолите и познавал мнозина от тези, които били с Христос, но също така бил и поставен от апостолите в Азия за епископ на църквата в Смирна.
4. Ние също сме го виждали в ранната си младост. Понеже той живял дълго време и починал като стар човек със славна и забележителна мъченическа смърт след като винаги поучавал нещата, които научил от апостолите, които Църквата също предава и които единствено са верни.
5. За това свидетелстват всички азиатски църкви както и тези, които до настоящото време наследили Поликарп, който бил много по-достоверен и сигурен свидетел от Валентин, Маркион и от останалите еретици. Той също бил в Рим по времето на Аникет и станал причина мнозина да се обърнат от гореспоменатите ереси към Божията църква прогласявайки това, което приел от апостолите, тази единствена система на истината, която е предавана от Църквата.
- 6 Има и такива, които са чували от него, че Йоан когато отивал на баня в Ефес и видял в нея Керинт, побягнал от банята без да се изкъпе викайки: „Нека да бягаме, за да не би банята да падне понеже Керинт, врагът на истината, е в нея”.
7. Самият Поликарп, когато веднъж го срещнал Маркион и казал: „Познаваш ли ни?” отговорил: „Познавам първородния на сатаната.” Такава предпазливост били апостолите и техните ученици, че дори не разговаряли с тези, които изопачавали истината, както казва И Павел: „След като наставиш човек, който е еретик един-два пъти остави го като знаещ, че такъв се извратил и сгрешава от себе си” (Тит 3:10-11).

8. Има и едно много силно писмо на Поликарп написано до филипяните²²⁰, от което тези, които желаят да направят това и които са загрижени за своето спасение могат да научат каква била неговата вяра и проповедта на истината”. Такива са думите на Иринея.

9. Поликарп, в своето споменато по-горе писмо към филипяните, което все още е запазено, използва някои свидетелства извлечени от първото послание на Петър.

10. И когато Антоний, наречен Пий завършил двадесет и втората година от своето царуване²²¹, Марк Аврелий Вер, неговият син, който също се наричал Антоний, го наследил заедно с брат си Луций.

²²⁰ Това е единствения цялостен запазен текст от Поликарп.

²²¹ Антоиний Пий управлявал от 22 юли 128 до 7 март 161.

Глава 15

При царуването на Вер Поликарп и други пострадали мъченически в Смирна

1. По това време, когато най-голямото гонение опустошавало Азия, Поликарп завършил живота си като мъченик. Но аз считам за вай-важно това, че неговата смърт, запис за която все още съществува, трябва да бъде записана в тази история.
2. Има едно писмо написаното от църквата, над която той предстоявал, до енориите в Понт, което говори за събитията, които ги връхлетели със следните думи:
3. „Божията църква, която е във Филомелиум и до всички енории на светата католическа Църква на всяко място, милост, мир и любов от Бога Отца да ви се умножат. Ние ви пишем, братя, поради това, което се случило с тези, пострадали мъченически и на блажения Поликарп, който сложил край на гонението подпечатвайки го със своето мъченичество”.
4. След тези думи, преди да говорят за Поликарп, те записали събитията, които постигнали останалите мъченици и описали голямата твърдост, която те показали сред трудностите. Понеже те казват, че гледащите отстрани били поразени от удивление когато виждали как са разкъсвани от бичуване до най-вътрешните им вени и артерии, така че скритите вътрешни части и членове на тялото били изложени пред погледите и как те използвали черупки от морски миди и други остри шипове, прибъгвали да всеки вид наказание и мъчение и накрая ги хвърляли за храна на дивите зверове.
5. Те записали, че най-благородният Германикус се отличил особено побеждавайки с Божията благодат страха от телесна смърт посаден от природата. Когато проконсула желаел да го убеди, посочвал му неговата младост и го увещавал, тъй като бил много млад и красив, да се смили над себе си, той не се поколебал, но с готовност привлякъл зверовете към себе си, убеждавайки и дразнейки ги, за да може по-бързо да бъде освободен от техния несправеден и беззаконен живот.
6. След славната му смърт цялото множество, чудейки се на смелостта на възлюбения от Бога мъченик и духовната сила християнския род, започнало изведнъж да вика: „Махнете атеистите; нека да видим Поликарп”.

7. И понеже се повдигнало твърде голямо вълнение в следствие на виковете един човек на име Фригий Квинт, който наскоро бил дошъл от Фригия, виждайки зверовете и другите мъчения бил покосен от страх и се отказал от търсеното спасение.

8. Горespoменатото послание показва, че той, твърде бързо и без достатъчно благоразумие, се хвърлил заедно с останалите към трибунала, но когато бил хванат дал ясно за всички доказателство, че не е редно такива хора прибързано и безразсъдно да се излагат на опасност. Така се обърнали нещата по отношение на тях.

9. Най-почтения Поликарп когато първоначално чул за тези неща останал безгрижен, запазил спокоен и непоклатим ум и бил решен да остане в града. Но убеден от приятелите си, които го умолявали и убеждавали да се оттегли тайно, той отишъл в една ферма не много отдалечена от града и живеел там с неколцина спътници като ден и нощ не правел нищо освен да се бори с Господа в молитва, умолявайки, искайки и търсейки мир за църквите по целия свят понеже такъв бил неговият обичай.

10. Три дена преди ареста му докато се молел той видял във видение как възглавницата, на която спял се запалила и изгоряла. Събуждайки се той веднага изтълкувал видението на присъстващите почти пророкувайки какво ще се случи и казал ясно на намиращите се с него, че той трябва да бъде умре заради Христос от огън.

11. Тогава докато онези, които го търсели претърсвали ревностно, казват, че той отново бил принуден от грижата и любовта на братята да отиде в друга ферма. Не след дълго дошли преследвачите му и като хванали двама от слугите измъчвали единия, за да научат от него къде се крие Поликарп.

12. Идвайки късно през нощта те го намерили прострян в горницата откъдето можел да избяга в друга къща. Но той не направил това казвайки: „Да бъде Господната воля”.

13. И когато научил, че те са тук, както казва разказът, той слязъл долу и се разговарял с тях с твърде радостно и благо изражение, така че тези, които не го познавали смятали, че виждат чудо гледайки напредналата му възраст, тежестта и силата на неговото държание и много се чудели, че се полагат такива усилия, за да се залови подобен човек.

14. Но той не се поколебал, а веднага наредил да им бъде сложена маса. След това ги поканил да седнат на богатата трапеза и поискал един час време, през което да може да се помоли необезпокояван. Когато те дали позволенията си той се изправил и се молел пълен с Господната благодат,

така че тези, които присъствали и го чули да се моли били удивени и мнозина от тях съжалили, че такъв достоен и богоугоден стар човек трябвало да бъде предаден на смърт.

15. В добавка към тези неща разказът за него съдържа следното описание: „Но когато накрая той завършил молитвата си след като споменал всички, които някога бил срещал, малки и големи, известни и неизвестни, цялата католическа Църква по целия свят, след като свършил определения му час, те го качили на едно магаре и го завели в града по време на великата Събота.²²² Той бил посрещнат от Ирод, началника на полицията, и от неговият баща Никет, които го взели в каретата си и, сядайки до него, се опитали да го убедят казвайки: „Каква вреда може да ти донесе да кажеш: Цезаря е Господ,” да му принесеш принос и да спасиш живота си?” Отначало той не отговорил, но когато те настоявали казал: „Няма да направя това, което ме съветвате”.

16. Когато не успели да го убедят те изrekli ужасни думи и го изхвърлили със сила от каретата, така че падайки той си счупил пищяла. Но без да се обърне назад той тръгнал по пътя незабавно и бързо, сякаш нищо не му се било случило и бил отведен до стадиона.

17. На стадиона имало такова брожение, че малцина чули един глас от небето, който достигнал до Поликарп когато той влизал там: „Бъди силен, Поликарпе, и се дръж мъжествено”. Никой не видял говорещия, но мнозина от нашите чули гласа.

18. Когато го водели имало голямо брожение, понеже хората били чули, че Поликарп бил заловен. Накрая, когато той пристигнал, проконсулт го попитал той ли е Поликарп. И когато казал, че е той последният се опитал да го убеди да се отрече казвайки: „Почети възрастта си” и други подобни неща, които били техният обичай да казват: „Закълни се в гения на Цезаря, покай се и кажи: Отричам се от атеистите”.

19. Поликарп, с достойно изражение изгледал цялата тълпа събрала се на стадиона, помахал с ръка към тях, въздъхнал и като вдигнал очи към небето казал: „Отричам се от атеистите”.

20. Но когато магистрата настоявал и казал: „Закълни се и ще те освободя, прокълни Христос,” Поликарп казал: „Осемдесет и шест години му служа и никакво зло не съм видял от него. Как да похуля царят, който ме е спасил”?

²²² Вероятно съботата между Разпети петък и Възкресение.

21. Но когато те отново настоявали и казвали: „Закълни се в гения на Цезаря,” Поликарп отговорил: „Ако вие напразно се надявате, че аз ще се закълна в гения на Цезаря, както вие казвате, преструвайки се, че не зная кой съм аз, чуйте ясно: аз съм християнин. Но ако желаете да чуете християнските учения определете един ден и слушайте”.

22. Проконсулт казал: „Убеди хората”. Но Поликарп казал: „Що се отнася до теб, аз те считам достоен да ти дам обяснение понеже ние сме учени да считаме принципите и властите определени от Бога за полагащата им се чест дотогава докато това не ни носи зло, но що се отнася до тях аз не ги считам за хора достойни да се защитавам пред тях”.

23. Но проконсула казал: „Имам диви зверове. Ще те хвърля на тях ако не се покаеш”. Но той казал: „Извикай ги, понеже покаяние от по-добро към по-лошо е промяна, която ние не можем да направим. Благородно дело е да се обърнем от нечестията към правдата”.

24. Но той отново му казал: „Ако презираш дивите зверове аз ще те изгоря с огън ако не се покаеш”. Но Поликарп казал: „Ти ме заплашваш с огън, който гори за час и след това изгасва понеже не познаваш бъдещия огън на вечното наказание, който е запазен за нечестивите. Но защо се бавиш? Направи каквото желаеш”.

25. Казвайки тези и други думи той бил изпълнен със смелост и радост и лицето му обляно от благодат, така че той не само, че не бил ужасен и поклатен от думите, които му говорели, но напротив, проконсула бил удивен и изпратил глашатая си да обяви три пъти сред стадиона: „Поликарп призна, че е християнин”.

26. Когато това било прогласено от глашатая цялото множество, както езичниците така и евреите, които живели в Смирна, изкрещели с голям гняв и със силен вик: „Този е учителят на Азия, бащата на християните, който отхвърля боговете ни и който е научил мнозина да не жертват и да не ги почитат”.

27. Когато чули това те извикали и поискали азиарха Филип да пусне един лъв срещу Поликарп. Но той отговорил, че това не е законно тъй като вече бил приключил игрите. Тогава те сметнали за добре да викат в един глас Поликарп да бъде изгорен жив.

28. Понеже трябвало да се изпълни видението, което му било показано с възглавницата, когато я видял да изгаря докато се молел и се обърнал и казал пророчески на верните, които били с него: „Трябва да бъде изгорен жив”.

29. Тези неща били направени с голяма бързина – по-бързо отколкото могат да бъдат разказани – тълпата веднага събрала от работилниците и баните дърва и съчки като евреите били особено ревностни в това какъвто е техния обичай.

30. Когато купчината била готова, свалили горната му дреха и разпасали пояса му, той се опитал да свали и обувките му макар никога преди да не бил правил това поради опита всеки от вярващите да докосне първо кожата му. Понеже към него се държали с пълна почтеност поради добродетелния му живот дори преди косата му да посивее.

31. Така приготвили материала за кладата, на която да го поставят и когато се готвели да го приковат към кладата той казал: „Оставете ме понеже този, който ми дава сили да издържа огъня ще ми помогне и да остана неподвижен в огъня без да е необходимо да ме приковават“. Така те не го приковали, а го завързали.

32. И той, с ръце зад себе си и завързан като благороден овен взет от голямо стадо, угодна жертва на всемогъщия Бог, казал:

33. „Отче на благословения и възлюбен Син, Исус Христос, чрез когото сме получили знание за теб, Боже на ангели и сили, на цялото творение и на целия род на праведните, които живеят в твоето присъствие, благославям те за това, че си ме счел за достоен за този ден и час, за да мога да се причисля към броя на мъчениците в Христовата чаша, за възкресение за вечен живот, както на душата така и на тялото, в безсмъртието на Светия Дух.

34. Нека да бъде приет сред тях пред теб в този ден в една голяма и угодна жертва която ти, верният и истинен Бог, преди това си приготвил, приел и завършил.

35. Затова аз те прославям за всичко. Благославям те, прославям те, чрез вечния първосвещеник, Исус Христос, твоя възлюбен Син, чрез когото, с когото, в Светия Дух, да бъде слава на теб, сега и завинаги, Амин”.

36. Когато принесъл това Амин и завършил молитвата си огнярят запалил огъня и докато големите пламъци се издигали, ние, на които било дадено да видим, видяхме едно чудо и го запомнихме, за да можем да разкажем това на другите.

37. Понеже огнят се издигнал като свод, като платно на кораб изпълнено с вятър, и оформил стена около тялото на мъченика. Сред него не изглеждало, че гори плът, а сякаш злато и сребро очистени в пещ. И ние

усетихме такава сладка миризма сякаш изпарения на тамян или някакви други скъпоценни аромати.

38. Накрая беззаконните човеци, когато видели, че тялото не може да бъде изгорено от пламъците, заповядали на екзекутора да се приближи и да го прободат с меч си.

39. И когато той направил това потекла много кръв, така че угасила огъня и цялото множество се удивлявало, че може да съществува такава разлика между невярващите и избраните, към които спадал и този човек, най-удивителният учител на нашето време, апостолски и пророчески, който бил епископ на католическата Църква в Смирна. Понеже всяка дума, която излизала от устата му се изпълнявала и ще се изпълни.

40. Но завистливият и ревнив дявол, врагът на праведния род, когато видял величието на неговото мъченичество и неукорният му от самото начало живот и когато го видял коронован с корона на безсмъртието и получаващ безценна награда, се погрижил дори тялото му да не може да бъде получено от нас, макар мнозина да искали да направят това и да имат общение с най-святата му плът.

41. Затова някои хора тайно предложили на Никет, баща на Ирод и брат на Алс, да помоли магистратите да не дават тялото „за да не би,” казали те, „да изоставят разпънатия и да започнат да се покланят на този човек”. Те казали тези неща поради думите и внушенията на евреите, които също виждали, че сме готови да го вземем от огъня без да знаем, че ние никога няма да сме в състояние нито да изоставим Христос, който пострадал за спасението на целия свят на тези, които се спасят нито да се покланяме на някой друг.

42. Понеже ние се покланяме на този, който е божий Син, а мъчениците, като ученици и подражатели на Господа ние почитаме както те заслужават поради несравнимата им любов към техния цар и учител. Дано ние също да можем да бъдем съучастници и ученици с тях.

43. Затова центурионът, когато видял свадливостта на евреите, го сложил наред и го изгорил какъвто е техният обичай. След това ние събрахме костите му, които били по-ценни от скъпоценни камъни и следвало да бъдат ценени повече от злато и ги положихме на подходящо място.

44. Там Господ ще ни позволи да идваме заедно когато имаме възможност и с радост да празнуваме раждането на мъченичеството за спомен на тези, които вече са воювали и за обучение и подготовка на тези, на които предстои да направят същото.

45. Такива са нещата, които сполетели блажения Поликарп, който пострадал като мъченик в Смирна заедно с единадесет други от Филадельфия. Този човек е запомнен повече от останалите от всички, толкова, че дори езичниците навсякъде говорят за него.

46. Такъв бил краят на почитаемия и апостолски Поликарп счетен за достоен както е записано от братята на църквата в Смирна в тяхното послание, което ние споменахме. В същата книга към него са добавени и други мъченичества случили се в същия град, Смирна, по същото време когато пострадал и Поликарп. Сред тях бил Метродор, който изглежда бил прозелит от сектата на маркионитите, който бил умъртвен чрез огън.

47. Един почитан мъченик от тези времена бил някой си човек на име Пионий. Тези, които желаят да се запознаят с няколкото негови изповеди, със смелостта на речта му, със защитата му на вярата пред хората и управниците, с наставническите му обръщения и преди всичко с думите му до тези, които се поддали на изкушенията в гонението и насърчителните думи, които той отправил към братята идващи да го посетят в затвора и мъченията, които понесъл в добавка, а освен това и страданията, разпъването, твърдостта на кладата и смъртта след всички необичайни процеси, могат да се обърнат към посланието на Древните мъченичества, събрани от нас, където те всички са описани.

48. Има и записи за други, които пострадали мъченически в Перам, един азиатски град – на Карп, и Папил, и на една жена на име Агатония, които след множество и забележителни свидетелства славно завършили живота си.

Глава 16

Философът Юстин проповядвал Христовото слово в Рим и пострадал мъченически

1. Около това време²²³, Юстин, който беше споменат от нас и по-рано (виж гл. 11), след като написал втората си книга в защита на нашите учения до вече споменатите управници²²⁴ бил почетен с божествено мъченичество в следствие на заговор срещу него от страна на Крескенс, един философ, който следвал живота и маниерите на циниците, чието име и носел. След като Юстин често го побеждавал в публични дебати той спечелил чрез своето мъченичество една последна награда умирайки в името на истината, която проповядвал.
2. Самият той, бивайки твърде учен в истината, в своята *Апология*, която вече споменахме, съвсем ясно предсказва какво ще се случи с него, макар това все още да не се било случило.
3. Думите му са следните (2 *Апология*, 3): “Следователно, аз също очаквам срещу мен да заговорничат и да бъда предаден на кладата от някои от хората, които назовах или може би от Крескентс, този любител на аплодисментите и хвалбите, защото не заслужава името философ този, който публично свидетелства срещу нас за неща, които не разбира казвайки, че християните са атеисти и нечестиви.
4. Той прави това, за да спечели благосклонността и да се хареса на изменчивата тълпа. Понеже като ни напада без да е прочел ученията на Христос той се показва напълно покварен и много по-лош от неграмотния, който често се въздържа да дискутира или да изказва лъжливо свидетелство относно неща, които не разбира. Но ако ги е чел и не е разбрал величието, което е в тях или разбирайки го действа така, за да не бъде заподозрян, че е такъв (християнин) той е много по-лош и изцяло покварен бивайки победен от тесногръди мнения и неразумен страх.
5. Защото бих желал да знаеш, че аз му зададох някои въпроси за това, разпитах го и показах най-убедително, че той наистина не знае нищо. И за да докажа, че говоря истината аз съм готов, ако този разговор не ви е бил докладван, да го проведе отново във Ваше присъствие. Това би било едно дело достойно за император.

²²³ Т.е. по време на управлението на Марк Аврелий и Луций Вер, 161-169.

²²⁴ Марк Аврелий и Луций Вер

6. Но ако моите въпроси и неговите отговори са ви били докладвани вие вече знаете, че той не познава нито един от тези предмети или ако е запознат с тях от страх от тези, които могат да го чуят не се осмелява да говори гласно, подобно на Сократ”. Това са думите на Юстин.

7. А това, че той посрещнал смъртта както предсказал в следствие на машинациите на Крескентс, е казано от Тациан, един мъж, който в младостта си поучавал гръцките науки и спечелил с това не малка слава и който оставил твърде много паметници за себе си в своите писания. Той е записал това в своята книга срещу гърците, където пише следното (*Слово към гърците*, 18): „И най-почитания Юстин казал истината, че споменатите преди малко хора са като разбойници”.

8. Тогава, след няколко забележки относно философите, той продължава както следва: „Крескентс, който приготвил своята мрежа във великия град, надминал всички в своята неестествена страст, която посветил изцяло на любов към парите.

9. И този, който проповядвал, че трябва да презираме смъртта сам толкова се боял от нея, че причинил смърт, сякаш тя била голямо зло, на Юстин, понеже последният, когато проповядвал истината, доказал, че философите са лакомни и измамници”. Такава била причината за смъртта на Юстин.

Глава 17

Мъчениците, които Юстин споменава в собствената си книга

1. Същият, преди своят конфликт, споменава в първата си *Апология* за други, които пострадали мъченически преди него и най-точно записва следните събития.
2. Той пише следното (2 Апология, 2): „Една жена живеела с неумерен съпруг. Самата тя по-рано била също така неумерена. Но когато познала учението на Христос станала здравомислеща и се опитала да убеди и съпруга си по подобен начин да бъде умерен, цитирайки учението на Христос и убеждавайки го, че тези, които не живеят умерено и съвместно със здравия разум ще бъде наказан във вечния огън.
3. Но той, продължавайки в същите крайности, чрез действията си отблъснал жена си от себе си. Защото тя, смятайки за зло да живее повече със съпруг, който във всичко вижда единствено начин да се предава на удоволствията противно на закона на природата и пренебрегвайки това, което е право, пожелала да се разведе с него.
4. Но притисната твърде много от своите приятели, които я съветвали да продължи да живее с него с вярата, че по едно или други време нейния съпруг ще се промени, тя извършила насилие върху собствените си чувства и останала с него.
5. Но когато съпругът и заминал за Александрия и оттам пристигнали известия, че той се държи по-лошо от всякога, тя – за да не може чрез продължение на брачните връзки с него и споделяйки неговата трапеза и неговото легло също така да стане съучастник с беззаконието и нечестивостта му – му дала това, което вие наричате разводно писмо и се разделила с него.
6. Но нейния благороден съпруг – докато трябвало да се радва, че действията, които тя преди без да се поколебае извършвала със слугите и наемниците, когато се наслаждавала в пиянството и във всеки порок, сега отхвърлила и желала той също да се откаже от тях – когато тя се отделила от него без неговото желание, повдигнал срещу нея обвинение твърдейки, че тя е християнка.
7. Тя представила писмо то вас, императоре, молейки първо да ѝ бъде позволено да уреди своите дела и след това да се защити от обвинението след като уреди делата си. И вие сте позволили това.

8. Тогава нейния бивш съпруг, понеже не бил повече в състояние да я преследва, насочил нападението си срещу един човек, Птоломей, когото Урбик наказал, и който бил нейният учител в християнското учение. Той направил това по следния начин:

9. Убедил един центурион – който и хвърлил Птоломей в затвора и който му бил приятел – да вземе Птоломей и да го разпита единствено за това: дали той е християнин? Птоломей, бивайки привързан към истината, като не обичал лъжата, когато се признал за християнин бил вързан от центуриона и за дълго време затворен.

10. Накрая, когато човекът отишъл при Урбик последният го попитал единствено дали е християнин? И отново, съзнавайки своето задължение посредством учението на Христос, той признал своето ученичество в божествената добродетел.

11. Защото всеки, който отрича нещо го отрича или понеже осъжда самото нещо или не желае да го признае понеже съзнава своето недостойнство и отделеност от него – нито едно, от които неща не са верни за истинския християнин.

12. И когато Урбик заповядал да бъде отведен и наказан, някой си Луций, който сам бил християнин, виждайки безпричинната присъда, която била издадена казал на Урбик: „Защо е тази присъда? Защо осъждаш този човек, който не е нито прелюбодеец, нито развратник, нито убиец, нито крадец, нито е признал каквото и да е престъпление, а единствено, че се нарича с името християнин? Тази твоя присъда, о Урбик, не е достойна нито за император Пий, нито за един философ, нито за свещения сенат“.

13. Той не отговорил на Луций нищо освен следното: „Струва ми се, че и ти си такъв“. И когато Луций отговорил „Аз наистина съм,“ заповядал той също да бъде отведен. Тогава Луций издигнал своята благодарност знаейки, че е предаден на такъв зъл управник и отива при Отца на небето. И когато и трети човек излязъл напред и заявил, че е християнин също бил предаден на наказание”.

14. Към това Юстин удачно и последователно добавя думите, които ние цитирахме по-горе (16.3): „Следователно, аз също очаквам срещу мен да заговорничат и да бъда предаден на кладата от някои от хората, които назовах (2 Апология, 3)” и т.н.

Книгите на Юстин, които са достигнали до нас

1. Този писател ни е оставил твърде много паметници за един ум обучен и живеещ божественото, които той е изпълнил с всякакви полезни неща. Тях ние ще споменем старателно отбелязвайки по пътя тези, които са достигнали до нашето знание.²²⁵

2. Има едно свое обръщение в защита на нашето учение адресирано до Антоний, наричан Пий, до неговия син и до Римския сенат. Друга книга съдържа втората му *Апология* от името на нашата вяра, която той изпратил до този, който наследил споменатия император и който носел същото име Антоний Вер, чието управление ние сега описваме.

3. Също и друга книга срещу гърците, в която подробно разглежда повечето от спорните въпроси между нас и гръцките философи и дискутира природата на демоните. За мен не е необходимо да добавям нищо повече от казаното тук.

4. Има и друга достигнала до нас творба срещу гърците, която той е нарекъл *Опровержение*. Освен нея съществува и една друга, *За Божият суверенитет*, който той доказва не само от Писанията, но и от книгите на гърците.

5. Има и друга книга наречена *Псалми* и друго обръщение, *За душата*, в която, след като разисква множество въпроси за споменатите проблеми той привежда мненията на гръцките философи, обещавайки да ги обори и предлага своето собствено виждане в друга книга.

6. Той написал и един диалог с евреите, който водел в града Ефес с Трифон, един от най-бележитите евреи в тези дни. В нея той разказва как Божията благодат го довела до ученията на вярата, с каква ревност преди това изучавал философия и колко пламенно търсел истината.

7. В същата книга той записал, че евреите заговорничели срещу Христовата проповед казвайки следното против Трифон (*Диалог с Трифон*, 17): „Вие не само, че не сте се покаяли за беззаконието, което сте извършили, но сте избрали и изпратили от Ерусалим по цялата земя хора,

²²⁵ Евсевий тук очевидно цитира единствено творбите, които сам е виждал, което е причината да пропусне книгата против Маркион.

които да казват, че се е появила безбожната ерес на християните и сте говорили публично тези неща, които всички, които ни познават не говорят срещу нас. Така вие сте причината не само за собствената си неправда, но на практика и на всички останали човеци”.

8. Той написал, че дори до неговото собствено време пророческите дарби продължавали да блестят в църквата (Пак там, 82). И той споменава Апокалипсиса на Йоан, изрично казвайки, че е апостолски (Пак там 81). Той споменава и някои пророчески послания и обвинява Трифон за това, че евреите са ги премахнали от Писанията (Пак там, 71). Много от неговите книги все още са в ръцете на братята.

9. Книгите на този човек били считани за толкова заслужаващи изучаване от древните, че Иринеи цитира неговите думи: например в четвъртата книга на своята творба *Против ересите* където пише следното (*Против ересите* IV.6.2): „И Юстин добре е казал в книгата си срещу Маркион, че не би повярвал дори на самият Господ ако Той би проповядвал друг Бог, различен от Създателя.” И отново в петата книга на същата творба той казва (*Против ересите*, V.26.2): „И Юстин казва добре, че преди идването на Господа Сатана никога не дръзвал да хули Бога понеже все още не знаел, че вече е осъден”.

10. Сметнах за необходимо да кажа тези неща за да насърча старателните да търсят книгите му с усърдие. Толкова за него.

Глава 19

Ръководителите на църквите в Рим и Александрия при царуването на Вер

1. В осмата година от гореспоменатото царуване Сотер наследил Аникет като епископ на Римската църква след като последния изпълнявал тази длъжност в продължения на единадесет години. Но когато Келадион предстоявал пред църквата в Александрия за четиринадесет години той бил заменен от Агрипин.

Глава 20

Ръководителите на Антиохийската църква

1. Отново по това време в Антиохийската църква Теофил бил добре познат като шестия от апостолите. Понеже Кеорнелий, който наследил Хер бил четвъртия и след тях Ерос петия по ред изпълнявали длъжността епископ.

Глава 21

Църковните писатели, които процъвтывали през тези дни

1. По това време в църквата благоденствали Хагезип, когото познаваме от разказаното по-напред и Дионисий, епископ на Коринт и друг епископ Питит от Крит. Освен тях живеели също Филип, Аполинарий, Мелито, Мусан, Модест и накрая Иринеи. От тях до нас са достигнали съчинения съдържащи здравата и православна вяра приета от апостолите.

Глава 22

Хагезип и събитията, които той споменава

1. Хагезип в петте книги *Спомени*²²⁶, които са достигнали до нас ни дава най-пълно описание на живота си. В тях той разказва как на едно пътуване до Рим срещнал твърде много епископи и че от всички тях той приел едно и също учение. Удачно е да чуем какво казва той след като прави някои забележки за посланието на Климент към Коринтяните.
2. Думите му са както следва: „И църквата в Коринт продължавала в истинската вяра докато Прим станал епископ в Коринт. Аз говорих с тях по пътя си към Рим и пребивавах за много дни в Коринт, през което време ние се освежихме взаимно в истинското учение.
3. Когато достигнах до Рим останах там до времето на Аникет, чийто дякон беше Елевтер. Аникет беше наследен от Сотер, а той от Елевтер. При всяко наследяване и във всеки град се приема това, което е проповядвано от Закона, пророците и Господа”.
4. Същият автор описва и началото на ересите, които се появили по това време със следните думи: „След като Яков праведния пострадал мъченически, подобно на Господа, Симеон, синът на чичото на Господа, Клопа, бил определен за следващ епископ. Всички го предложили за втори епископ понеже той бил братовчед на Господа.
5. Затова те наричат църквата девица понеже тя не е покварена от суетни разговори.
6. Но Тебутий, понеже не бил направен епископ, започнал да я покварява. Той също така се появил сред седемте секти сред хората подобно на Симеон, от когото произлизат симонианите, Клеобий, от когото идват клеобрианите, Доситей, от когото произлизат доситеите, Гортей, от когото произлизат гортеите и Масботей, от когото произлизат масботеите. От тях произлезли менандрианите, марконитите, карпократите, валентианите, василидеите и сатурнианите. Всеки въвел лично и отделно свое собствено различно учение. От тях идват лъжехристите, лъжливите пророци, лъжливите апостоли, които разделят единството на църквата чрез покварени учения изговорени срещу Бога и срещу неговият Христос”.

²²⁶ Съчинението не е достигнало до нас.

7. Същият автор записал и древните ереси, които се появили сред евреите със следните думи: „Освен това имало и различни мнения относно обрязването сред децата на Израел. Следните се противопоставяли на Юдовото племе и на Христос: есеите, галилеяните, хемеробаптистите, масботеите, самаряните, садукееите, фарисеите”.

8. Той написал и още много неща, които ние отчасти вече споменахме на удачните им места. Той цитира някои пасажии на еврейски език от сирийското евангелие според евреите показвайки, че е обръщенец от евреите и споменава други неща като взети от неписаната еврейска традиция.

9. И не само той, но и Иринеи и всички древни наричали притчите на Соломон най-добродетелна премъдрост. Когато говори за книгите наречени апокрифи той записал, че някои от тях били съставени по негово време от някои еретици. Но нека да продължим с други.

Глава 23

Дионисий, епископът на Коринт, и посланието, което той написал

1. Първо, ние трябва да говорим за Дионисий, който бил определен за епископ на Коринтската църква и свободно споделял своите вдъхновени трудове не само със своите хора, но и с такива от чужди земи и послужил много на всички с католическите послания, които написал до църквата.
2. От тях едното е адресирано до лакадемонианците и съдържа наставления за православната вяра и увещания за мир и единство. Едно е адресирано до атиняните, подтиквайки ги към вяра и към живот съответстващ на благовестието. Тях той обвинява в лекомислие сякаш почти са отпаднали от вярата след мъченичеството на своя управник Публий, което се случило по време на преследването през онези дни.
3. Той споменава и Квадрат, казвайки, че той бил поставен за епископ след смъртта на Публий и свидетелства, че чрез неговата ревност те отново били обединени заедно и вярата им била съживена. Освен той пише, че Дионисий Ареопагит, който бил обърнат към вярата от апостол Павел, първи получил епископство в Атинската църква.
4. Има запазено и още едно негово послание написано до никомедийците, в което той напада маркионската ерес и стои твърдо за правилото на истината.
5. Пишейки до църквата в Гротина заедно с другата енория в Крит той препоръчва техния епископ Филип поради множеството дела на твърдост, за които се свидетелства, че управляваната от него църква извършила и ги предупреждава да се пазят от измамата на еретиците.
6. Пишейки до църквата в Амастрия заедно с тези в Понт той споменава Василид и Елпист като го молели да пише, добавя обяснения на текстове от божествените Писания и споменава епископ Палм по име. Той им дава много съвети и по отношение на брака и целомъдрието и им заповядва да приемат тези, които се връщат след като са паднали без значение дали в престъпление или в ерес.
7. Сред тях има и друго послание адресирано до кносианците, в което той увещава Пинит, епископа на енорията, да не налага върху братята едно тежко и задължително бреме за целомъдрие, но да вземе под внимание слабостта на повечето.

8. Пинит, отговаряйки на това писмо, хвали и препоръчва Дионисий, но и на свой ред го увещава понякога да дава по-силна храна на хората, над които е поставен когато пише отново, с по-напреднало учение, така че те да не бъдат постоянно хранени с тези млечни учения и да не остаряят незабележимо докато все още са учени като деца. В това послание правоверието на Пинит във вярата и грижата му за доброто на хората, над които е поставен, неговата ученост и разбирането му на божествените неща, се виждат като в най-съвършено огледало.

9. Има запазено и друго послание написано от Дионисий до римляните и адресирано до Сотер, който бил епископ по онова време. Не можем да направим нищо по-добро от това да добавим няколко пасажа от писмото, в което той хвали римските практики, които били запазени от времето на преследването до наши дни. Думите му са следните:

10. „Понеже от началото вашата практика е била да правите добро на всичките братя по различни начини и да изпращате помощи на много църкви във всеки град. Облекчавайки по този начин нуждите на нуждаещите се и грижейки за братята в мините чрез даровете, които изпращате от самото начало, вие римляните пазите наследствените обичаи на римляните, които вашият блажен епископ Сотер не само поддържал, но и добавил към тях, доставяйки изобилие от провизии са светиите и насърчавайки братята от чужбина с блажени думи така както баща наставлява децата си”.

11. В същото това послание той споменава посланието на Климент към коринтяните, показвайки, че е било обичай от самото начало то да се чете в църквата. Думите му са следните: „Днес беше светия Господен ден, в който ние прочетохме вашето послание. От него, когато и да го четем, ние винаги ще сме в състояние да намерим съвет както и от предишното послание написано до нас от Климент”.

12. Същият писател казва следното и за своите собствени послания, твърдейки, че те са били изопачени: „Тъй като братята желаеха да напиша послания аз написах. Тези послания апостолите на дявола напълниха с нежелани неща, премахвайки някои неща и добавяйки други. Тяхното осъждение е запазено. И не е чудно понеже хора са се опитвали да изопачат и писанията на Господа, както правят и с по-маловажни писания”.

Освен тези има запазено още едно послание на Дионисий написано до Крисофора, една много вярна сестра. В него той пише каквото е удачно, давайки й подходящата духовна храна. Толкова за Дионисий.

Глава 24

Теофил, епископ на Антиохия

1. От Теофил, когото споменахме като епископ на Антиохия, са запазени три основни съчинения написани към Аутолик както и една друга творба наречена *Срещу ереста на Ермоген*, в която той използва свидетелства от Апокалипсиса на Йоан и накрая някои други катехизисни творби.

2. Що се отнася до еретиците те не по-малко отколкото в друго време били подобни на тръни, разрушаващи чистата жетва на апостолското учение и пастирите на църквата навсякъде се опитвали да ги възпрат подобно на диви зверове от стадото на Христос понякога чрез наставление към братята, в друго време по-явно говорейки срещу тях и оборвайки ги устно, а понякога и коригирайте техните мнения с най-удачни доказателства в писмена форма.

3. А че този Теофил, заедно с останалите, говорел срещу тях е явно от едно съчинение с необикновена стойност написано от него до Маркион. Тази творба също, заедно с останалите, които той изговорил, е запазена до наши дни.

Максимин, седмия от апостолите, го наследил като епископ на Антиохийската църква.

Глава 25

Филип и Модест

Филип, който, както научаваме от думите на Дионисий, бил епископ на епархията в Гортия, по подобен начин написал едно много подробно съчинение срещу Маркион, както направили и Иринеи и Модест. Последния споменат показал грешките на този човек по-ясно отколкото всички останали. Има и още някои, чийто съчинения се намират у твърде много братя.

Глава 26

Мелито и обстоятелствата, които той описал

1. В тези дни Мелито, епископ на епархията в Сардис и Аполинарий, епископ на Йерополис, били твърде известни. Всеки от тях на свой ред писал апологии за вярата към гореспоменатия император²²⁷ на римляните, който царувал по това време.

2. Следните съчинения на тези автори са ни известни. От Мелито две книги *За Пасхата* и една за *За поведението една За живота и пророците*, едно съчинение *За Църквата* и едно *За Господния ден*. По-нататък, едно *За вярата на човека*, едно *За неговото творение* и друго *За покорството на вярата* и едно *За сетивата*. Освен тях книгите *За душата и тялото*, *За кръщението*, *За истината* и *За сътворението и родословието на Христос* както и неговите книги *За пророчеството* и *За гостоприемството*. Освен тези *Ключът* и книгите *За дявола* и *Апокалипсиса на Йоан* и книгата *За Божията природа* и накрая книгата адресирана до Антонин.

3. В книгите *За пасха* той указва времето по което писал, започвайки със следните думи: „Когато Сервил Павел беше проконсул на Азия, по времето когато Сагарис пострада мъченически, в Лаодикия се повдигна голям спор за Пасхата, която се падна според правилото в тези дни. И следното беше написано”.

4. Климент от Александрия също говори за тази творба в собственото си съчинение за Пасхата, което, казва той, написал поради книгата на Мелито.

5. Но в книгата си адресирана до императора той записал следните събития случили се по негово време: „Тъй като, както досега никога не се беше случвало, расата на благочестивите търпи гонение, гонена в Азия с нов декрет. Понеже безсрамните клеветници и завистници на чуждата собственост, вземайки повод от декрета, открито грабят нощем и денем тези, които не са виновни за нищо лошо”. И малко по-нататък той казва: „Ако тези неща са извършени по ваша заповед, тогава добре. Понеже един справедлив владетел никога няма да предприеме несправедливи мерки и ние с радост приемаме честта от подобна смърт.

6. Ние ви молим единствено за следното: вие сам първо да изпитате авторите на тази вражда и справедливо да прецените дали те са достойни за смърт и наказание или са безопасни и тихи. Но ако, от друга страна, този съвет и този нов декрет, който не подобава да се прилага освен срещу

²²⁷ Марк Аврелий.

варварски врагове, не идва от вас, ние много повече ви умоляваме да не ни оставяте изложени на подобно незаконно ограбване от тълпата.”

7. И отново той добавя следното: „Понеже нашата философия преди това процъфтявала сред варварите, но след като израснала сред народите под ваша власт по времето на великото царуване на вашия предшественик Август тя се превърнала в специфично за вашата империя благословение и щастлива поличба. Понеже от това време римската сила расте във величие и слава. Тази сила сте наследили и вие, като желан император, и тя ще продължи с вашия син ако пазите философията, която расте с империята и която се появила при Август, тази философия, която вашите предшественици също така почитали заедно с останалите религии.

8. Най-убедителното доказателство, че нашето учение процъфтявало за доброто на империята е това – че никакво зло не се е случвало след царуването на Август, но обратното, всичко е славно и прекрасно според молитвите на всички.

9. Единствено Нерон и Домициан, убедени от някои клеветници, пожелали да унищожат нашето учение и от тях лъжата била предадена по-нататък в съгласие с една неразумна практика, която надделявала да се представят клеветнически обвинения срещу християните.

10. Но вашите благочестиви бащи поправили това невежество, често порицавайки писмено мнозина, които се осмелявали да опитват нови мерки срещу тях. Сред тях вашият дядо Адриан изглежда е писал заповеди до мнозина, сред които и Фундан, проконсулт и управителят на Азия. И вашият баща, когато вие сте управлявали заедно с него, писал до градовете, забранявайки им да предприемат каквито и да е нови мерки срещу нас и по-специално до ларисеаните, до солунците, до атиняните и до всички гърци.

11. Що се отнася до вас – тъй като вашето мнение за християните е същото като тяхното и дори много по-благосклонно и философско – ние сме още по-убедени, че вие ще направите всичко, за което ви молим”. Тези думи се намират в споменатата по-горе книга.

12. В *Откъсите* съставени от него същият автор ни дава началото на въведението на един каталог на признатите книги от Стария завет, които тук е необходимо да цитираме. Той пише следното:

13. „Мелито, до своя брат Онесим, поздрав. Тъй като ти често, в ревността си за словото, си изразявал желание да имаме откъси от Закона и Пророците относно Спасителя и относно цялата наша вяра и също така си

желаел да има едно точно изреждане за древните книги, свързано с техния брой и ред, аз се нагърбих с тази задача познавайки твоята ревност за вярата и желанието ти да получиш информация относно словото и знаейки, че ти, в своето следване на Бога, цениш тези неща повече от всичко, стремейки се да постигнеш вечно спасение.

14. Затова, когато отидох на изток и достигнах и до мястото където тези неща са били проповядвани и извършени, аз научих внимателно книгите на Стария завет и ти ги изпращам както с написани по-долу. Имената им са следните: На Мойсей, пет книги: Битие, Изход, Левит, Числа, Второзаконие, Исус Навин, Съдии, Рут, на царете, четири книги, на Летописите, две, Псалмите Давидови, Притчите на Соломон, като и Мъдростта, Екlesiаст, Песен на песните, Йов, на пророците, Исаия, Еремия, дванадесетте пророка в една книга, Данаил, Езекиил, Ездра.²²⁸ От тях аз също така направих извадки, които разделих в шест книги”.

Това са думите на Мелито.

²²⁸ Заедно с Неемия.

Глава 27

Аполинарий, епископа на църквата в Йеропол

Мнозина пазят книги на Аполинарий и следните достигнаха до нас: *Обръщение* към гореспоменатия император,²²⁹ пет книги *Срещу гърците*, *За истината*, книга първа и втора, и тези, които той написал след това срещу фригийската ерес,²³⁰ която не след дълго се проявила със нововъведенията си, но по това време била така да се каже в своето начало, тъй като Монтан със своите лъжепророчици, по това време оставял основите на своята ерес.

²²⁹ Марк Аврелий.

²³⁰ Т.е. монтанизма.

Глава 28

Мусаний и неговите съчинения

Що се отнася до Мусаний, когото споменахме сред гореизброените писатели, запазено е едно твърде елегантно съчинение написано от него срещу някои братя, които се поддали на ереста на т.нар. енкратити, която наскоро се появила и която въвеждала една странна и гибелна грешка. Казват, че Тациан бил авторът на това лъжеучение.

Глава 29

Ереста на Тациан

1. Той е този, чийто думи цитирахме малко по-горе (виж гл. 16) във връзка с почитания Юстин и за когото казахме, че бил ученик на мъченика. Иринея казва това в първата книга на своята творба *Против ересите* където пише следното за него и ереста му (I.28.1):

2. „Излизайки от Сатурнин и Маркион тези, които се наричат *енкратити* (себеобуздани) говорят срещу брака, отхвърляйки по този начин първоначалното божие творение и непряко обвинявайки този, който е създал човека мъж и жена с цел възпроизводството на човешката раса. Някои от тях се въздържат от животинска храна като по този начин доказват, че са неблагодарни на Бога, който е направил всички неща. Те отичат спасението на този, който е бил създаден първи”.

3. Все пак тези учения били измислени наскоро. Един човек наречен Тациан първи въвел богохулството. Той бил ученик на Юстин и докато бил с него не изразявал подобни възгледи, но след мъченичеството му той се отделил от църквата гордеейки се и надувайки се от мисълта да бъде учител, като че ли е по-велик от останалите и създал свое собствено учение. Той измислил една система за определени невидими *еони* подобно на последователите на Валентин; докато, подобно на Маркин и Сатурнин, твърдял, че брака не е нищо повече от поквара и блудство. Но отричането на спасението на Адам било нещо, което той сам измислил”. Така писал Иринея по това време.

4. Малко по късно един човек наречен Север добавил нова сила към гореспоменатата ерес и направил така, че тези, които водели началото си от нея били наречени по него северияни.

5. Те наистина използвали Закона, пророците и евангелията, но тълкували по свой собствен начин думите на свещените Писания. И те изопачавали апостол Павел и отхвърляли неговите послания като не приемали дори Деяния на апостолите.

6. Техният първоначален основател, Тациан, направил, не зная как, една комбинация и колекция от евангелията, на която дал името *Диатесерон* и която все още се намира в ръцете на някои хора. Но те казват, че той перифразирал някои думи на апостола, за да подобри техния стил.

7. Той оставил твърде много писания. От тях най-използваното сред мнозина е прослаvenото *Обръщение към гърците*, което изглежда е и най-

доброто и най-полезното от всичките му съчинения. В него той се занимава с най дълбоките древноности и показва, че Мойсей и пророците били по-древни от всички прославени гръцки мъже. Толкова за тези хора.

Глава 30

Сириецът Бардесен и запазените му творби

1. В същия регион, тъй като ересите изобилствали в региона между реките²³¹ някой си Бердесен, много способен мъж и добър оратор на сирийски език, написал един диалог срещу последователите на Маркион и втори срещу някои други, които били на различни мнения, пишейки на собствения си език както и много други книги. Неговите ученици, каквито той имал много (понеже бил силен защитник на вярата) ги превели от сирийски на гръцки.

2. Сред тях бил неговият много добър диалог *За съдбата* адресиран до Антоний и други книги, които казват, че написал по повод на гонението, което се повдигнало по това време.

3. Той отначало бил последовател на Валентин, но след това, отхвърляйки неговото учение и оборвайки повечето от измислиците му, разбрал, че трябва да се обърне към по-правилно мнение. Все пак той не измил изцяло мръсотията от старата ерес.

По това време Сотер, епископ на Римската църква, напуснал този живот.

²³¹ Т.е. Месопотамия.

КНИГА V

Въведение

1. Сотер, епископ на Римската църква, починал след като бил епископ за осем години и бил наследен от Елевтер, дванадесетия от апостолите. В седемнадесетата година на император Антоний Вер²³² гонението на нашите хора се усилило в някои области поради надигането на градски тълпи. Съдейки по броя в един единствен народ множество пострадали като мъченици по целия свят. За потомството е оставен запис на тези неща, който заслужава непрестанно да бъде припомнян.

2. Едно пълно описани съдържащо най-достоверната информация по въпроса се намира в нашия *Сборник на мъчениците*, съдържащ един разказ, който е както исторически така и наставнически. Тук аз ще повтора някои части от него, които са необходими за настоящата ни цел.

3. Други историци са описали военните победи и трофеите взети от враговете, умението на генералите и мъжествената храброст на войниците опетнени с кръв и с неизброими убийства заради децата, родината и други притежания.

4. Но нашия разказ за божие управление ще запише с незаличими букви най-мирната война водена заради мира на душата и ще разкаже за хора извършили смели дела заради истината вместо за родината и за благочестието вместо заради най-скъпите притежания. Той ще предаде на неумиращата памет дисциплината и тежко изпитаната твърдост на религиозните атлети, трофеите извоювани от демоните, победите над нашите невидими врагове и венците положени на главите им.

²³² 177. Евсевий бърка Марк Аврелий с Луций Вер.

Глава 1

Броят на тези, които се сражавали за религията в Галия по времето на Вер и природата на техните битки

1. Арената приготвена за тях била в Галия, страна, в която Лион и Виена са главните и най-забележителни градове. Рон преминава и през двата течейки изобилно през целия регион.

2. Най-бележитите църкви в страната изпратили на тези в Азия и Фригия свидетелство случилото се между тях.

Аз ще предам техните собствени думи.

3. „Христовите служители във Виена и Лион в Галия, до братята в Азия и Фригия, които държат същата вяра и надежда за изкупление, мир, благодат и слава от Бога Отца и от Христос нашия Господ“.

4. Тогава, след като изложили някои от нещата, те започват своят разказ по следния начин: „Величието на скръбта в този регион, яростта на езичниците срещу светиите и страданието на блажените мъченици ние не сме в състояние да опишем нито пък е възможно те изобщо да бъдат записани.

5. Понеже врагът ни нападнa с цялата си сила давайки ни да предвкусим какво ни очаква при бъдещето му идване. Той се опита по всякакъв начин да насъска и използва своите служители срещу божиите слуги, не само лишавайки ни от къщи, бани и пазари, но напълно забранявайки някой от нас да се появи, на което и да е място.

6. Но божията благодат обърна боят срещу него и избави слабите правейки ги твърди стълбове и давайки им чрез търпение да понесат целия гняв на злия. Те се включиха в битката срещу него понасяйки всякакъв срам и вреда и смятайки голямото си страдание за малко те отиваха при Христос, показвайки истински, че *„настоящите временни страдания не заслужават да се сравнят със славата, която предстои да се открие“* (Римляни 8:18).

7. Преди всичко те благородно понесоха насиетието на хората, виковете, ударите, влаченето, грабежите, замерването с камъни, арестите и всички неща, които една разярена тълпа с радост прави на своите врагове и противници.

8. След това, заведени във форума от хилеарха и градските власти, те бяха изпитани в присъствието на цялото множество и след като направиха изповед бяха затворени до пристигането на губернатора.

9. Когато след това те бяха доведени пред него и той се отнесе към нас с най-голяма жестокост, Ветий Епагат, един от братята и човек пълен с любов към Бога и своя ближен, се намеси. Неговият живот беше толкова почтен, че, макар и млад, той беше придобил репутация равна на старейшината Захарий. Понеже той *„ходеше безукорно в заповедите и повеленията на Господа”* (Лука 1:6) и беше неуморен във всяко добро дело за своя ближен, ревностен за Бога и ревностен по дух. Бивайки с такъв характер той не беше в състояние да понесе безпричинните присъди срещу нас, но изпълнен с възмущение помоли да му бъде позволено да свидетелства от името на братята си, че сред нас не се намира нищо безбожно или нечисто.

10. Но тези, които стояха на съдийските престоли викнаха срещу него понеже той беше известен човек и губернатора отказа да му позволи да свидетелства като просто го попита дали той също е християнин. И той, изповядвайки това със силен глас, сам беше отведен в числото на свидетелите бивайки наричан защитник на християните, но сам имайки Адвокатът в себе си (виж Йоан 14:16), Духът по-изобилно от Захарий. Той показва това чрез изобилието на своята любов като му беше угодно дори да положи живота си в защита на братята (виж Йоан 15:13). Понеже той беше и е истински ученик на Христос *„следващ Агнеца където и да отиде”* (Откровение 14:4)“.

11. „След това другите бяха разделени, прото-свидетелите били готови и с голяма готовност направиха своята изповед. Но някои изглеждаха неподготвени и необучени, слаби и неспособни да издържат на толкова голяма битка. Около десет от тях се отказаха причинявайки ни голяма скръб и неизказана печал и охладиха ревността на останалите, които все още не бяха заловени, но които, макар и претърпели всякакви страдания продължаваха непрестанно да свидетелстват и не ги изоставяха.

12. Всички ние много се страхуваме поради несигурността свързана с тяхната изповед, не защото се бояхме от страданията, които можем да претърпим, а понеже гледахме към края и бяхме уплашени, че някои от тях могат да отпаднат.

13. Но достойните бяха улавяни ден след ден, допълвайки техния брой, така че всичките ревностни и особено тези, чрез които делата ни бяха установени, се събираха заедно докато се събраха и двете църкви.

14. Някои от слугите и езичниците също бяха заловени тъй като губернатора беше заповядал всички да бъдем публично изпитани. Тези, бивайки впримчени от сатаната и страхувайки се от мъченията, които бяха видели, че понасят светиите, а също и подтиквани от войниците ни обвиниха лъжливо в тистенски гощавки и едиповски сношения както и в дела, които не само са незаконни за нас да говорим или да мислим, но за които дори не можем да повярваме, че са вършени от хора.

15. Когато тези обвинения бяха докладвани всичките хора заръмжаха като диви зверове срещу нас. Дори ако преди това някой бяха умерени поради приятелство сега се разгневиха прекомерно и скърцаха със зъби срещу нас. И се изпълни това, което беше казал нашия Господ: *„Ще дойде време когато всеки, който ви убие ще смята, че принася служба на Бога”* (Йоан 16:2).

16. Накрая светите свидетели понесоха страдания, които не могат да се опишат. Сатана всячески се опитваше някои от хулите да бъдат изречени от самите тях.

17. „Но най-големия гняв на множеството, губернатора и войниците беше насочен премного срещу Санкт, дяконът от Виена, Матур, скорошен обръщенец, но въпреки това благороден воин, срещу Атал, родом от Пергам, където той винаги беше стълб и основа и Блендина, чрез които Христос показал, че нещата, които изглеждат зли и презрени за човешките с Бога са голяма слава когато любовта към Него се показва със сила, а не се хвали с външното.

18. Понеже докато всички ние треперехме и земната ѝ господарка, която сама също беше свидетел, се страхуваше, че подари телесна слабост няма да успее да направи смела изповед, Блендина беше изпълнена с такава сила сякаш беше избавена и издигната над тези, които я измъчваха поред от сутрин до вечер по всякакъв начин, така че те признаха, че са победени и не могат да ѝ сторят нищо повече. Удивени от нейното устояване тъй като цялото ѝ тяло беше обезобразено и натрошено те свидетелстваха, че дори един от тези начини на мъчение е достатъчен, за да отнеме живота, да не говорим за множеството и различни големи страдания.

19. Но блажената жена, подобно на благороден атлет, поднови силата си заедно със своята изповед и нейната утеха, освежаване и отмора от болката на нейните страдания беше да извика: „Аз съм християнка и ние не сме сторили нищо лошо.”

20. „Санкт също издържа удивително и свръхчовешки целия, ужас който пострада. Докато злите човеци се надяваха чрез непрекъснатостта и

суровостта на мъченията да изкопчат от него нещо, което той не можеше да каже, той се препаса срещу тях с такава твърдост, че дори не можеше да изрече името си или да каже градът, в който живееше или дали е роб или свободен, но отговаряше на римски на всичките им въпроси: „Аз съм християнин”. Той изповяда това вместо име, град, раса и всичко друго и хората не чуха от него друга дума.

21. Затова губернатора и неговите мъчители силно пожелаха да го победят. И след като нямаше какво друго да му сторят накрая те привързаха нажежени до червено бронзови плочи към най-нежните части на тялото му.

22. Последните наистина изгоряха, но той остана непреклонен и неотстъпващ, твърд в своята изповед и освежен и подсилен от небесните извори на водата на живота, която извира от Христос.

23. Неговото тяло беше свидетел на страданията му, превърнало се цялото в една единствена рана, обезформено и напълно лишено от човешка форма. Христос, страдащ в него, изяви своята слава, избавяйки го от враговете му и правейки го пример за другите, показвайки, че нищо не е страшно там където се намира любовта на Отца и там където е Христовата слава няма никаква болка.

24. Понеже когато злите човеци го измъчваха за втори път след няколко дена предполагайки, че със своето тяло смазано и подутото до такава степен, че не може да понесе дори докосване с ръка, ако отново приложат същите инструменти ще го победят или поне чрез смъртта в следствие на страданията му другите ще се уплашат, това не само, че не се случи, но, противно на всички човешки очаквания тялото му се изправи, остана изправено при последвалите мъчения и възвърна първоначалния си изглед и движението на членовете, така че чрез благодатта на Христос тези втори страдания се превърнаха за него не в мъчение, а в изцеление”.

25. „Дявола, смятайки, че вече е погълнал Билия, която беше една от тези, които се отрекоха от Христос, желаейки да увеличи нейното осъждение чрез изричането на богохулство отново я доведе до мъчението, за да я убеди, бивайки вече слаба и неустойчива, да изкаже срещу нас нечестиви неща.

26. Но докато страдаше тя се възстанови и сякаш събуждайки се от дълбок сън, сякаш сегашното страдание ѝ напомни за бъдещото наказание в ада, тя се противопостави на богохулниците. „Как,” каза тя, „могат да ядат деца тези, които не смятат за законно да вкусват кръв дори на неразумни

животни?” И оттогава тя изповядваше, че е християнка и ѝ беше дадено място сред другите свидетели.

27. Но тъй като мъченията на тирана срещу Христос не доведоха до нищо поради търпението на блажените дяволът измислил други средства – килии в най-мрачната и най-окаяна част от затвора, разпъване от краката до петата дупка на дънера и други ужаси, които неговите слуги са привикнали на нанасят на затворниците когато са разярени и завладени от дявола. Мнозина се задушиха в затвора бивайки избрани от Господа за такава смърт, така че да се яви в тях неговата слава.

28. Но някои, макар да били измъчвани толкова жестоко, че изглеждаше невъзможно да останат живи дори при най-внимателното лечение, все пак, лишени от всякакво човешко внимание, оставени в затвора бяха подкрепени от Господа и укрепени както телесно така и душевно. Те наставляваха и увещаваха останалите. Но тези, които били млади и наскоро заловени и чийто тела не били привикнали на мъченията не можаха да понесат суровостта на затвора и починаха в него.

29. Блажения Потин, на когото беше дадено епископството в Лион, беше завлечен до съдийското място. Той беше на повече от деветдесет години и много слаб, като едва дишаше поради телесна слабост, но укрепен от духовна ревност чрез силното си желание за мъченичество. Макар тялото му да беше засегнато от голямата възраст и болести животът му беше пощаден, така че Христос да може да тържествува в него.

30. Когато той беше доведен от войниците до трибунала съпровождан от гражданските магистрати и едно множество, което викаше срещу него така сякаш той самият беше Христос, той даде благородно свидетелство.

31. Попитан от губернатора кой е богът на християните той отговори: „Ако беше достоен щеше да знаеш”. След това той беше грубо повлечен и понесе всякакви удари. Тези, които с е намираха близо до него го удряха с ръцете и краката си независимо от възрастта му, а далечните хвърляха върху му каквото им попадне под ръка. Всички мислеха, че ще бъдат виновни в голямо нечестие и зло ако не нанесат всеки възможен удар. Така те смятаха да отмъстят за собствените си богове. Едва дишащ той беше хвърлен в затвора и почина след два дена.

32. Тогава се изпълни великия божий план и състраданието на Исус се прояви отвъд всяка мяра по начин рядко виждан сред братята, но не и отвъд силата на Христос.

33. Понеже тези, които се отрекоха по време на първия си арест бяха затворени заедно с останалите и понесоха ужасно страдание, така че отричането им се оказа безполезно дори за сегашното време. Но тези, които изповядаха, че са затворени като християни не бяха обвинени в нищо. Към първите обаче се отнасяха като към убийци и покварени хора и бяха наказани два пъти по-сурово от другите.

34. Понеже радостта от мъченичеството, надеждата на обещанията, Христовата любов и Духът на Отца подкрепяха вторите, но съвестта толкова силно измъчваше първите, че те лесно се разпознаваха сред останалите по своите изражения когато бяха извеждани.

35. Понеже първите излизаха с раздост и върху лицата им се явяваха слава и благодат, така че дори в оковите си изглеждаха сякаш облечени в красиви дрехи подобно на невеста украсена с множество златни украшения. Те бяха парфюмирани с благоуханния мирис на Христос (ср. 2 Коринтяни 2:15), така че някои предполагаха, че са помазани със земни благоухания. Но другите бяха унижени, смирени, мрачни и пълни с всякакъв позор и бяха укорявани от езичниците като низки и слаби, бивайки обвинявани като убийци и изгубили почтеното и даващо живот Име. Останалите, виждайки това се укрепяваха и когато бяха питани без колебание изповядваха без да дават внимание на убежденията на дявола.”

36. След някои други думи те продължават:

„Накрая, след тези неща, те пострадаха мъченически по различни начини. Сплитайки венци от разноцветни и различни цветя те ги представили пред Отца. Затова беше удачно благородните състезатели, устояли на многобройните битки и победили величествено, да получат великия и нетленен венец.

37. Матур, Санкт, Блендина и Атал бяха заведени до амфитеатъра, за да бъдат хвърлени на дивите зверове и да дадат на езичниците публично и жестоко зрелище и беше определен ден, в който нашите хора да се сражават с дивите зверове.

38. Матур и Санкт преминаха отново през всяко мъчение в амфитеатъра сякаш преди това не бяха пострадали нищо или по-скоро, сякаш вече бяха победили противниците си в множество състезания и сега се бореха за самата корона. Те отново понесоха тичането след ръкавицата, жестокостта на дивите зверове и всичко, което разярените хора поискаха и накрая железния стол, в който телата им се печеха и ги измъчваха с дима си.

39. С това гонителите не спряха, но станаха още по яростни срещу тях решени да победят търпението им. Но дори така те не успяха да чуят и дума от Санкт освен изповедта, която той повтаряше от самото начало.

40. Тогава, след прекараха дълго време в голяма борба, накрая те бяха пожертвани ставайки в този ден забавление на света.

41. Блендина беше завързана на кол в оставена да бъде разкъсана от дивите зверове, които я нападаха. Понеже изглеждаше сякаш виси на кръст и поради ревностните ѝ молитви тя вдъхнови борците с голяма ревност. Към нея гледаха те докато се сражаваха и с вътрешните си очи виждаха под формата на своята сестра този, който заради тях бил разпънат, така че да убеди тези, които вярват в него, че всеки, който пострада заради Христовата слава ще живее с живия Бог.

42. Тъй като никой от дивите зверове не я докосна тя беше свалена от кола и отново хвърлена в затвора. По този начин тя беше запазена за друго състезание, така че побеждавайки в повече битки да направи неизбежно наказанието на злата змия и макар да била малка, слаба и презряна все пак да се облече с Христос могъщия и побеждаващия Атлет, да може да събуди ревността на братята и многократно побеждавайки врага да приеме, чрез своята битка, нетленния венец.

43. Хората викаха силно за Атал понеже той беше известен човек. Той с готовност се включи в състезанието с добра съвест и искрена християнската дисциплина тъй като винаги беше свидетел за истината сред нас.

44. Той беше въведен в амфитеатъра, а пред него носеха надпис написан на римски: „Това е християнинът Атал” и хората се изпълниха с презрение към него. Но когато губернаторът научи, че е римлянин заповяда да бъде отведен обратно при останалите, които се намираха в затвора и за които той беше писал на цезаря и чийто отговор все още очакваше.

45. Но останалото време не било изгубено нито безполезно за тях понеже според обичаят им неизмеримото състрадание на Христос беше изявено. Понеже чрез продълженият им живот смъртта оживя и свидетелите направиха услуга на тези, които не дадоха свидетелство. Девицата - майка много се радваше приемайки живи тези, които родила като мъртви.

46. Защото чрез тяхното свидетелство мнозина от отреклите се бяха възстановени, отново родени, отново запалени за живот и научени на изповед. Обновени и заздравени те пристъпиха пред съдийския престол, за да бъдат отново разпитани от губернатора. Бог, който не желае смъртта на

грешника, но милостиво го кани към покаяние, постъпи милостиво към тях.

47. Понеже цезарят заповяда те да бъдате предадени на смърт, но всеки, който се отрече да бъде освободен. Затова в началото на публичният фестивал, който се провеждаше там и който посещаваха тълпи хора от всички народи, губернаторът извика блажените пред съдийския престол, за да ги превърне в представление и зрелище за множеството. Затова той отново ги изпита и обезглави тези, които изглежда, че притежават римско гражданство, а останалите прати на дивите зверове.”

48. „Христос много се прослави в тези, които по-рано се отрекли от него понеже противно на очакванията на езичниците те направиха изповед. Понеже те бяха изпитани като подготвени да бъдат освободени, но изповядаха и се причислиха към чинът на свидетелите. Някои обаче не направиха това, тези, които никога не са притежавали белега на вярата нито пък някакъв страх за сватбените дрехи (ср. Матей 22:11), нито разбиране за страха божий, но като синове на погибелта похулиха пътя чрез своето отпадане.

49. Всички останали обаче се прибавиха към Църквата. Докато те бяха изпитвани някой си Александър, фригиец по рождение и лекар по професия, който живееше в Галия в продължение на много години и беше добре известен със своята любов към Бога и смело говорене (понеже той не бил лишен от дял в апостолската благодат) застана пред съдийския престол и ги насърчаваше да изповядат чрез знаци, които изглеждали на стоящите до него като родилни мъки.

50. Но хората разярени заради това, че тези, които преди това се отрекли сега изповядаха извикаха срещу Александър сякаш той беше причината за това. Тогава губернатора го извика и попита кой е. Когато той отговори, че е християнин последният твърде разярен го предаде на дивите зверове. На следващия ден той влезе заедно с Атал. Понеже, за да угоди на хората губернатора заповяда Атал отново да бъде предаден на дивите зверове.

51. Те бяха мъчени в амфитеатъра с всички инструменти използвани за тази цел и след като издържаха твърде тежка борба накрая бяха пожертвани. Александър нито стенеше нито мърмореше по какъвто и да е начин, но общуваше в сърцето си с Бога.

52. Когато Атал беше поставен на железния стол и пушекът се издигна от горящото му тяло той каза на хората на римски език: „О! Това, което можете да направите е да погълнете човека. Но ние не ядем хора, нито пък

вършим някакво друго зло”. И попитан както е името на неговия Бог той отговори: „Името на Бога не е като човешките имена”.

53. „След всичко това на последния ден на състезанията, Блендина отново беше изведена заедно с Понтик, едно петнадесетгодишно момче. Те всеки ден бяха водени, за да бъдат свидетели на страданията на другите и убеждавани да се закълнат в идолите. Но понеже останаха твърди и ги презряха множеството се разяри, така че нямаше жалост към младостта на момчето нито почит към женския пол.

54. Затова те ги подложиха на всички ужасни мъчения и ги преведоха през всички изтезания постоянно искайки от тях да се отрекат, но неспособни да постигнат това. Понеже Понтик, насърчаван от своята сестра, така че дори езичниците можеха да видят, че тя го утвърждава и насърчава, след като благородно понесе изтезанията предаде духа си.

55. Блендина, бивайки блажена майка, насърчаваше своите деца и изпратила ги пред нейния победоносен цар, сама понесла всички борби и побърза след тях, радостна и щастлива да си отиде сякаш била повикана на венчална трапеза, а не предавана на дивите зверове.

56. След бичуването, дивите зверове и нагорещения стол накрая тя беше обвита в мрежа и хвърлена пред един бик. Стъпкана от животното, но без да чувства нищо от случващото се с нея поради своята надежда и държейки твърдо това, което ѝ беше поверено и общението ѝ с Христос тя също стана жертва. Самите езичници изповядаха, че никога сред тях не е имало жена, която да изтърпи толкова много и такива ужасни мъчения.

57. Но дори така тяхната ярост и жестокост към светиите не беше задоволени. Понеже подбудени от дивия звяр, дивите и варварски племена не се укротяват лесно и тяхното насилие намери друга удобна възможност в мъртвите тела.

58. Понеже, поради липсата на човешки разум, факта, че те били победени не ги засрами, а само разпали гнева им като на див звяр и накара както губернатора така и хората да се отнасят несправедливо с нас. Това стана, за да може да се изпълни Писанието: *„Който върши неправда, нека върши и за напред неправда; и който е нечист, нека бъде и за напред нечист”* (Откровение 22:11).

59. Понеже те хвърлиха на кучетата тези, които починаха от задушаване в затвора и ден и нощ ги пазеха внимателно да не би някой да бъде погребан от нас. И те поставиха на показ останките останали от дивите зверове и от огъня, обезобразени и овъглени и оставиха главите на други на техните

тела и ги пазеха по подобен начин, за да не бъдат погребани чрез стража войници в продължение на много дни.

60. Някои бяха ядосани и скърцаха със зъби срещу тях желяйки още по-сурово наказание. Други пък се смееха и ги подиграваха като превъзнасяха собствените си идоли и им приписваха наказанието на християните. Дори по-разумните и тези, които изглежда симпатизираха донякъде ги укоряваха често казвайки: „Какъв е техния Бог и каква е тяхната религия, която те избраха вместо живота?”

61. Така различно беше тяхното поведение към нас. Но ние бяхме в дълбока скръб понеже не можехме да погребем телата им. Понеже нито нощта позволяваше това нито парите убеждаваха, нито имаше състрадание, но пазеха стража ден и нощ сякаш предотвратяването на погребението щеше да им даде някакво голямо предимство.”

В добавка те след някои други неща:

62. „Телата на мъчениците, след като бяха по този начин изложени и показвани в продължение на шест дена накрая бяха погребани, превърнати в прах и разпръснати по река Рейн от злите човеци, така че дори следа да не остане от тях на земята.

63. Те направили това сякаш бяха в състояние да победят Бога и да попречат на новородението им. „За да нямат”, като те казваха, „надежда за възкресение”, чрез надеждата, с която донесоха сред нас тази нова и чужда религия, заради която независимо от ужасните неща са готови да отидат на смърт с радост. Нека сега да видим дали ще възкръснат отново и дали техния Бог може да им помогне и да ги избави от ръцете ни”.

Глава 2

Възлюбените от Бога мъченици с кротост служели на падналите при гонението

1. Такива неща се случили в Христовите църкви при гореспоменатия император, от което можем разумно да предположим за положението и в останалите провинции. Удачно е да добавим и части от същото писмо, в което умереността и състраданието на тези свидетели е описано със следните думи.

2. „Те били толкова ревностни за своето подражание на Христос, „Който бивайки в Божия образ пак не счете че трябва твърдо да държи равенството с Бога” (Фил. 2:6) – че макар и достигнали до такава чест и след като дали свидетелство не веднъж и дважд, но много пъти – след като били хвърлени обратно в затвора от дивите зверове, покрити с изгаряния, белези и рани – все пак те не се провъзгласили за свидетели, нито пък желаели ние да ги наричаме с това име. Ако някой от нас в писмо или разговор, говорел за тях като за свидетели, те го укорявали остро.

3. Понеже те с радост се отказвали от прозвището свидетел за Христос „Верният и истинен свидетел” (Откровение 3:14), „първороденият от мъртвите” (Откровение 1:5) и „князът на живота в Бога” (ср. Откровение 3:14) и ни напомняли за свидетелите, които вече били починали като казвали: „Тези са свидетели, които Христос е сметнал за достойни да бъдат взети в своята изповед, подпечатвайки свидетелство си с отминаването си, а ние сме ниски и смирени изповедници”. И те със сълзи умолявали братята да принасят усърдни молитви, за да могат да се намерят съвършени.

4. Те доказали с делата си силата на „свидетелството” показвайки голяма дързост към всичките братя и ясно показали своето благородство чрез търпение, безстрашие и смелост, но отказали титлата „свидетел“ като отличаваща ги от братята понеже били пълни със страх от Бога.”

5. Малко по-нататък за тях се казва: „Те се смирили под мощната ръка, чрез която сега са твърде възвишени (ср. 1 Петър 5:6). Те защитавали всички, но не обвинявали никого. Те прощавали на всички, но не свързвали никого. И те се молели за тези, които били жестоки към тях както самият Стефан, съвършеният свидетел: „Господи, не им считай това за грях” (Деяния 7:60). Но ако той се молел за тези, които го замервали с камъни колко повече правел това за братята”!

И отново, след като споменават някои други неща, те казват:

6. „Понеже чрез искреността на любовта тяхната най-голяма борба била звярът след като се задавил да изплюе живи тези, които смятал, че е погълнал. Понеже те не се хвалели пред падналите, а им помагали в тяхната нужда с тези неща, с които самите те изобилствали имащи майчино състрадание и проливайки много сълзи заради тях пред Отца.

7. Те се молели за живот, той им го дал и те го споделяли с ближните си. Победили над всичко те отивали при Бога. Винаги обичащи мира и препоръчвайки ни мир те с мир отивали при Бога без да оставят в скръб своята майка нито разделения и караници сред братята, но радост, мир, съгласие и любов”.

8. Този запис за любовта на тези блажени хора към падналите братя може да бъде от полза поради нечовешкото и безмилостно отношение на хората, които след тези събития действали неумерено към членовете на Църквата.²³³

²³³ Тук Евсевий намеква за новицианите, които били много сурови в отношението си към падналите и които по това време се разпространили много и формирали агресивна и компактна организация.

Глава 3

Видението, което се явило в сън на свидетеля Атал

1. Същото писмо на гореспоменатите свидетели съдържа друго описание достойно да бъде запомнено. Никой няма да възрази, че го предоставяме на знанието на нашите читатели.

2. То е следното: „Някой си Алкибиад, който бил един от тях, живеел много строг живот като не приемал нищо друго освен хляб и вода. Когато той пожелал да продължи да живее по същия начин и в затвора, след първия му сблъсък в амфитеатъра на Атал било открито, че Алкибиад не прави добре като отрича Божиите творения и поставя камък за препъване пред другите.

3. Алкибиад се покорил и приемал всичко без ограничение благодарейки на Бога. Понеже те не били лишени от Божията благодат, а Светия Дух бил техен съветник”. Нека това да е достатъчно по въпроса.

4. Последователите на Монтан, Алкибиад и Теодот във Фригия сега за първи път започнали да разпространяват широко своите идеи за пророчеството и понеже много други чудеса по Божията благодат все още се случвали в различните църкви техните пророчества с готовност били приемани от мнозина. Когато относно тях се повдигнал раздор братята в Галия изказали своето твърде разсъдливо и правоверно мнение по въпроса и написали няколко писма от свидетелите, които били предадени на смърт сред тях. Тези те изпратили, докато все още били в затвора, до братята в Азия и Фригия и до Елевтер, който бил епископ на Рим преговаряйки за мира в църквите.

Глава 4

Иринеј е препоръчан от свидетелите в едно писмо

1. Същите свидетели също така препоръчали Иринеј, който по това време вече бил презвитер на Лионската епархия на гореспоменатия римски епископ, казвайки много добри неща за него както показва следния откъс:

3. „Молим се, брате Елевтере, да се радваш в Бога във всичко и винаги. Ние помолихме нашия брат и другар Иринеј да донесе до теб това писмо и те молим да го почетеш като ревностен за Христовия завет. Понеже ако можем да смятаме, че длъжността може да донесе праведност върху някого ние следва да препоръчаме него сред първите като презвитер на църквата”.

3. Защо е необходимо да предаваме целия списък свидетели даден във вече споменатото писмо, от които някои били обезглавени, други хвърлени на дивите зверове, а други заспали в затвора или да прилагаме броят на изповедниците все още живи по това време? Понеже този, който желае може лесно да намери пълното съдържание на самото писмо, което, както казах, е записано в нашия *Сборник на мъчениците*. Такива били нещата случили се при управлението на Антоний.²³⁴

²³⁴ Т.е. Антоний Вер.

Глава 5

Бог изпратил дъжд от небето за цезаря Марк Аврелий според молбата на нашите хора

1. Споменава се, че цезарят Марк Аврелий, брат на Антоний, преди да влезе в битка с германците и сарматияните се намирал в голямо затруднение понеже армията му страдала от жажда. Но войниците от т. нар. Мелитински легион, чрез вярата, която им давала сила от това време до сега, когато излизали срещу враговете си коленичили на земята, както е нашият обичай да се молим, и принесли молитви към Бога.

2. Това била странна гледка за врага, но се казва, че веднага последвало нещо странно. Светкавица довела враговете до бягство и унищожение, а дъжд освежил армията на тези, които призовали Бога и които се намирали на ръба на жадна смърт.

3. Тази история е разказана от един автор-нехристиянин, който описвал времената, за които говорим и е записана и от нашите хора. Невярващите историци споменават удивлението, но не признават това за отговор на нашите молитви. Но от нашите хора, като приятели на истината, случаят е обяснен по един прост и безизкусен начин.

4. Сред тях е Аполинарий, който казва, че от това време нататък легионът, чрез чийто молитви станало чудото приел от императора титла подходяща за събитието бивайки наречен на езика на римляните Гръмотевичния легион.

5. Тертуалин е достоверен свидетел за тези неща. В *Апологията* на вярата, която той адресирал до Римския сенат, и която творба ние споменахме по-рано (виж 2.2.4 и 3.33.3) той потвърждава историята с по-големи и по-силни доказателства.

6. Той пише (*Апология* 5), че все още има запазени писма от най-разумният император Марк, в които той свидетелства, че неговата армия, на крачка от жадна смърт в Германия, била спасена чрез молитвите на християните. И той също казва, че този император заплашил със смърт тези, които повдигат обвинения срещу нас.

Той добавя по-нататък:

7. „Какви са тогава тези закони, които се прилагат спрямо нас от безчестните, несправедливите, презрените, свирепите, тщеславните, безумните? Траян отчасти отмени тези закони, като забрани да се издирват

християните, не ги приложи нито Веспасиан, макар че разгроми юдеите, нито Адриан, макар че изследваше всички любопитни факта, нито Пий, нито Вер”. Но нека всеки да разглежда тези неща както иска, ние трябва да продължим по-нататък.

8. Потин, умрял заедно с другите мъченици в Галия, на възраст деветдесет години и Иринеј го наследил в епископството на Лионската църква. Ние научихме, че той в своята младост, слушал Поликарп.

9. В третата книга на своята творба *Против ересите* той включва списък на римските епископи до Елевтер (за чието време ние сега говорим) и по времето на когото той написал своята книга. Той пише следното (*Против ересите* III.3.3):

Глава 6

Списък на римските епископи

1. “Блажените апостоли, след като основали и изградили църквата, предали в ръцете на Лин епископския офис. Този Лин Павел споменава в посланието до Тимотей.

2. Него наследил Анаклет. И след него, трети след апостолите, бил избран Климент. За този човек, понеже бил виждал светите апостоли и бил говорил с тях, може да се каже, че апостолската проповед все още звучала (в ушите му) и традицията била пред очите му. Нито пък той бил сам (в това) понеже имало мнозина други, които били наставлявани от апостолите.

3. По времето на този Климент, понеже в църквата в Коринт възникнало не малко несъгласие между братята, Римската църква изпратила много силно писмо до коринтяните, наставлявайки ги към мир, обновявайки вярата им и изповядвайки традицията, която те наскоро приели от апостолите”.

Малко по-нататък той казва:

4. „Климент бил наследен от Еварист; Александър следвал след Еварист, след това, шести от апостолите, бил избран Сикст, след него Телесфор, който станал славен мъченик; след него Хигин, след това Пий, тогава, след него, Анисет. Сотер наследил Анисет и сега Елевтер държи епископството”.

В този ред на и чрез тази приемственост традицията в Църквата и проповядването на истината достигнали от апостолите до нас”.

Глава 7

Дори то това време верните вършели чудеса

1. Тези неща пише Иринея, съгласно с казаното от нас, в съчинението, което съставлява пет книги и на което той дал името *Оборване и отхвърляне на лъжливо нареченото знание*. Във втората книга на същото съчинение той показва, че проявите на божествената и чудна сила продължавали и до неговото време в църквите.

Той казва (*Против ересите* II.31.2):

2. „И толкова далеч са те от способността да възкресят мъртвите, както Господ възкресявал, и апостолите правили посредством молитва, и както често е било правено в братството по причина на някаква необходимост цялата църква на това конкретно място се е молела с много пост и молитва на светиите така че духът на мъртвия се връща и човекът бива възстановен чрез молитвите на светиите²³⁵„.

3. И отново, след някои бележки, той казва (II.32.4):

„Все пак ако те твърдят, че нашият Господ също вършел такива дела само привидно ние ще ги препратим към пророческите писания и ще докажем от тях, че всички неща за него били предсказани и несъмнено се случили и че той е единственият божий Син. Поради това също и тези, които наистина са негови ученици приемайки благодат от него в негово име вършат (чудеса) за доброто на другите човеци според дарбата, която всеки от тях е приел от него.

4. Понеже някои наистина и несъмнено изгонват дяволи, така че тези, които по този начин са очистени от зли духове често повярват (в Христос) и се присъединяват към Църквата. Други имат предзнание за идните неща: те виждат видения и изговарят пророчества. Други изцеляват болни като полагат на тях ръце и те оздравяват. Да, освен това, както казах, дори мъртви биват възкресявани и остават с нас за много години.

5. И какво повече да кажа? Не е възможно да се изброят всички дарове, които Църквата (разпръсната) по целия свят е приела от Бога в името на Исус Христос, който бил разпънат при Понтий Пилат и които употребява

²³⁵ Евсевий не цитира точно. В своя контекст пасажът на Иринея представлява оборване на лъжливите претенции на Симон и карпократите.

ден след ден за доброто на езичниците нито мамейки някого, нито приемайки награда (Деяния 8:9,18) от тях (поради подобни чудодейни действия). Понеже както тя е получила даром (Матей 10:18) от Бога, свободно и служи тя (на другите).”

И на друго място (*Против ересите* V.6.1) същият автор пише:

6. „По подобен начин и ние чуваме за мнозина братя в Църквата, които притежават пророчески дар и които чрез Духа говорят всякакви езици и изваждат на светло за обща полза скритите неща на човешките, и извяват Божиите тайни”.

Толкова за факта, че множество дарове оставали сред тези, които били достойни дори до нашето време.

Глава 8

Твърденията на Иринея за божествените Писания

1. Тъй като в началото на своята творба ние обещахме да приведем, когато е необходимо, думите на древните презвитери и писатели на църквата, в които те определят тези традиции, които достигнали до тях относно каноничните книги и тъй като Иринея бил един от тях, сега ние ще дадем техните думи и, първо, това, което той казва за светите евангелия (*Против ересите* III.1.1):

2. „Матей написал евангелие за евреите на собствения си диалект, докато Петър и Павел проповядвали в Рим и положили основите на Църквата.

3. След тяхното заминаване Марк, ученикът и преводачът на Петър, също ни предоставил писмено това, което Петър проповядвал. Също и Лука, спътникът на Павел, написал на книга евангелието проповядвано от него.

4. След това Йоан, ученикът на Господа, който се бил облегал на гърдите Му, сам написал едно евангелие докато живеел в Ефес, в Азия”.

5. Той казва тези неща в третата книга на гореспоменатата творба. В петата книга той говори следното за Апокалипсиса на Йоан и за числото на името на Антихриста (V.30.1):

„При това положение на нещата, а и след като това число съществува във всички най-добри и древни преписи (на Апокалипсиса), пък и тези, които лично са видели Йоан свидетелстват за него, и когато разума ни учи, че числото на името на звяра, съобразено с гръцкото пресмятане по съдържашите се в него букви...”

И по-нататък той казва за същото (V.30.3):

6. “Аз, обаче, не се решавам твърдо да го обявя за име на Антихриста, знаейки, че ако е било необходимо открито да бъде възвестено неговото име в настоящето, то би било обявено от този, който е и видял откровението. Защото откровението е било малко преди нашето време, но почти през нашия век, в края на царуването на Домициан”.

7. Той казва тези неща за Апокалипсиса в споменатата книга. Той също така споменава първото послание на Йоан привеждайки много доказателства от него и по подобен начин, първото послание на Петър. И той не само познава, но и приема, Пастира, пишейки като следва (IV.20.2):

„Добре говори Пастирът казвайки: „Преди всичко вярвай, че Бог е един, Който е създал и завършил всичко”.

8. Той използва почти точните думи от Премъдрост Соломонова, казвайки (IV.38.3): „Виждането на Бога носи безсмъртие, а безсмъртието ни приближава до Бога”. Той споменава и спомените на един апостолски презвитер, чието име не е споменато и ни дава неговото обяснение на светите Писания.

9. Той споменава и Юстин Мъченик (4.6.2) и Игнатий (5.28.4) използвайки и свидетелства от техните писания. Освен това той обещава да обори Маркион от собствените му писания в една отделна книга (I. 27. 4, III. 12. 12).²³⁶

10. Относно превода на вдъхновените писания от седемдесетте, чуйте думите, които той пише (III.21.1):

„Тогава Бог станал човек и самият Господ ни спасил, давайки ни знаменieto на девата. Но не както намекват някои от тези, които твърдят, че обясняват Писанията (по следния начин): „*Ето, млада жена ще зачене и ще роди син*” (Исая 7:14) както ефесянинът Теодот тълкува това място и Акила от Понт; и двамата еврейски прозелити. Ебионитите, които ги следват твърдят, че той бил роден от Йосиф”.

11. Малко след това той добавя:

„Понеже преди римляните да притежават своето царство, когато още персите владеели Азия, Птоломей, синът на Лагус, желаейки да украси библиотеката, която направил в Александрия с писанията на всичките човечи, които заслужават, помолил евреите в Ерусалим да преведат своите писания на гръцки език.

12. И те – понеже по това време все още били поданици на македонците – изпратили на Птоломей седемдесет от своите старейшини, които били учени в Писанията и в двата езика. Така Бог изпълнил своята цел.²³⁷

13. Но той, желаейки да ги изпита поотделно, понеже се страхувал да не би да се наговорят и скрият истината от писанията чрез собственото си тълкуване, ги разделил един от друг и заповядал всеки да направи свой собствен превод. Той направил това по отношение на всички книги.

²³⁶ Нямаме запазена такава книга на Иринея.

²³⁷ Това изречение е различно от текста на Иринея.

14. Но когато те застанали заедно на същото място пред Птоломей и всеки от тях сравнил своя превод с превода на всички останали, Бог наистина се прославил и Писанията били признати за наистина божествени. Понеже всички те прочели общия превод (който били приготвили) със съвсем същите думи и съвсем същите имена от началото до края, така че дори присъстващите езичници признали, че Писанията били тълкувани по Божие вдъхновение.

15. И няма нищо чудно, че Бог направил това – този, който когато по време на плена на хората под Навухудносор Писанията били преведени и когато след седемдесет години евреите се върнали в своята земя по времето на Артаксеркс, царят на персите, вдъхновил свещеника Ездра от левиевието племе да напише отново всички предишни думи на предишните пророци и отново да даде на хората Мойсеевото законодателство.”

Тези са думите на Иринея.

Глава 9

Епископите по времето на Комод

1. След като Антоний бил император в продължение на петнадесет години Комод получил властта. В първата му година Юлиан станал епископ на Александрийските църкви след като Агрипин заемал служението в продължение на дванадесет години.

Глава 10

Философът Пантен

1. Около това време, Пантен, един човек широко известен заради своята ученост, застанал начело на училището на верните в Александрия. Това е училище за свещени науки, което продължава и до наши дни и, както ни беше казано, е ръководено от хора с големи способности и ревност за Божествените неща. Казва се, че сред тях Пантен бил по това време особено виден тъй като бил обучен в стоическата философска система.
2. Казват, че той показал такава ревност за божие Слово, че бил назначен за проповедник на Христовото благовестие на източните народи и бил изпратен до Индия. По онова време все още имало множество евангелисти на Словото, които се стремели усърдно да използват вдъхновената си ревност по примера на апостолите за растеж на божие Слово.
3. Пантен бил един от тях и за него казват, че отишъл в Индия. Казват, че сред хората там, които познавали Христос, той открил евангелието според Матей, което предшествало собственото му пристигане. Понеже Вартоломей, един от апостолите, им проповядвал и ги оставил с писанията на Матей на еврейски език, които те запазили дори до това време.
4. След множество добри дела накрая Пантен станал глава на Александрийското училище и изяснявал съкровищата на божественото учение както устно така и писмено.

Глава 11

Климент Александрийски

1. По това време станал известен и Климент, който се обучавал с него в божествените Писания в Александрия. Той носел същото име както един човек, който в древността бил глава на Римската църква и който бил ученик на апостолите.
2. В своите *Нυποτυposes* той споменава Пантен по име като свой учител. Струва ми се, че той има предвид същия човек и в първата книга на своите *Стромати* когато, говорейки по-явно за наследниците на апостолите, които срещал казва:
3. „Тази книга не е писание изкусно написана, за да се показва, но бележките ми са събрани от древни времена като едно лекарство срещу забравливостта, един безизкусен образ и грубо описание на тези могъщи и живи думи, които съм имал привилегията да чуя от блажени и твърде забележителни мъже.
4. Един от тях – Йониан – бил в Гърция, другият в Магна Гърция, друг от Коле-Сирия, другият от Египет. Имало други на изток, един от тях бил асириец, другият евреин в Палестина. Но когато се срещнах с последния, който по своите способности беше първи, след като го преследвах до убежището му в Египет, аз намерих покой.
5. Тези мъже, пазейки истинската традиция на блаженото учение, идващо от светите апостоли, Петър, Яков, Йоан и Павел, като синът го получавал от бащата (но малцина били като бащите) по божията воля е достигнало дори до нас за да пазим тези древни и апостолски семена“.

Глава 12

Ерусалимските епископи

1. По това време епископ на Ерусалимската църква бил Нарцис. Той бил почитан от мнозина на своето време. Той бил тринадесетия по ред от времето на обсадата на евреите при Адриан. Ние показахме, че по това време Ерусалимската църква за първи път се състояла от езичници, а не от обрязани и че Марк бил първият епископ от езичниците, който предстоявал над тях.

2. След него епископи били: първо Касиан, след него Публий, след това Максим, след тях Юлиан, след това Гай, след него Симах и другия Гай и отново един Юлиан, след тях Капито, Валенс и Долихиан и след всички тях Нарцис, тринадесетия в последователно наследяване от апостолите.

Глава 13

Родо и неговото описание на Маркионския раздор

1. По това време Родо, един човек от Азия, който бил обучен, както самият той казва, от Тациан, с когото ние вече се запознахме (виж 4.29) след като написал няколко книги разпространил една и относно Маркионската ерес. Той казва, че тази ерес по негово време се разделила на различни мнения и докато описва тези, които иницирали разделението той удачно оборва лъжеученията на всеки един от тях.

2. Чуйте какво писал той:

„Те също така не са съгласни и помежду си твърдейки несъвместими неща. Понеже Апел, един от тях, гордеейки се с начина си на живот и с възрастта си, признава едни принципи, но казва, че пророчествата са от противен дух. Той бил доведен до това мнение от една девица на име Филомения, която била обладана от демон.

3. Други от тях са Потит и Василик, които признават два принципа както прави и самият Маркион.

4. Тези, които следвали вълкът от Понт и подобните на него неспособни да разберат разделението на нещата станали небрежни и без да привеждат никакво доказателство утвърждавали два принципа. Други пък, изпадайки в дори по-лоша грешка, смятали, че има не само две, но три природи. Техен водач бил Синер, както казват тези, които защитават неговото учение”.

5. Същият автор пише, че разговарял с Апел. Той казва следното:

„Старецът Апел, когато говори с нас, беше оборен за много от лъжливите си твърдения. Поради това той каза, че съвсем не е необходимо да се проверява нечие учение, а всеки трябва да продължи да държи това, което вярва. Понеже той казвал, че тези, които вярват в разпънатия ще се спасят стига да вършат добри дела. Но както казахме преди неговото учение за Бога било най-неясното от всички. Понеже той говорел за един принцип както казва и нашето учение”.

6. Тогава, след като излага своето собствени учение, той добавя:

„Когато му казах: Каж ми как знаеш това или как твърдиш, че има един принцип, той отговори, че пророчествата сами оборвали себе си понеже не казвали нищо истинско, понеже били непоследователни, лъжливи и

противоречащи си. Но как има един принцип той каза, че не знае, но бил убеден в това.

7. Тъй като аз го заклет да говори истината той се закле, че прави това когато казва, че не знае как има един нероден Бог, но че вярва в това. Тогава аз се разсмях и го укорих понеже, макар да се наричаше учител, той не знаеше как да докаже това, което мислеше.”

8. В същата творба, написана до Калисио, същият автор признава, че е бил наставяван в Рим от Тациан. И той казва, че Тациан подготвял една *Книга на проблемите*, в която обещава да обясни неясните и скрити части от Божествените Писания. Самият Родо обещава да даде в своя собствена книга разрешение на проблемите на Тациан. Има също така запазен негов коментар върху *Хексамерон*.²³⁸

9. Този Апел писал множество нечестиви неща за Мойсеевия закон, богохулствайки срещу Божиите думи в много от своите писания и изглеждал твърде ревностен да ги обори и отхвърли.

Толкова за тези.

²³⁸ Книгата не се споменава от никой друг нито имаме запазени фрагменти от нея.

Глава 14

Лъжливите фригийски пророци

Врагът на божията църква, който винаги мрази доброто и обича злото и не пропуска да опита всяка хитрост срещу човека не преставал да работи и направил да се появи една странна ерес срещу Църквата. Понеже из Азия и Фригия подобно на отровни влечуги плъзнали някои хора хвалейки се, че Монтан бил Параклет и че жените, които го следвали, Прискила и Максимила, били пророчици на Монтан.

Глава 15

Схизмата на Бласт в Рим

Други, от които главният бил Флорин, процъфтявали в Рим. Той отпаднал от презвитерската позиция в Църквата. С Бласт се случило същото. Те също така убедили мнозина в Църквата в своята правота като всеки се опитвал да постави своето нововъведение на мястото на истината.

Глава 16

Обстоятелствата свързани с Монтан и неговите лъжепророци

1. Срещу т. нар. фригийска ерес,²³⁹ силата, която винаги се грижела за истината повдигнала едно силно и неуязвимо оръжие, Аполинарий от Йерополис, когато ние споменахме по-рано (виж 4.21,26 и 27 и 5.5) и заедно с него мнозина други, за които в нашата история има множество материали.

2. Един от тези в началото на книгата си срещу тях казва, че първо разговарял с тях устно.

3. Той продължава своята книга по следния начин:

„След като твърде дълго и достатъчно време бях подтикван от теб, о, възлюбени Авирций Марсел, да напиша книга срещу ереста на тези, които са наречени по името на Милтиад,²⁴⁰ аз се колебах до сега не поради липса на способност да оборя лъжеучението или да свидетелствам за истината, а поради страх и осъзнаване, че на някои може да се строи, че добавям към ученията или заповедите на евангелието на Новия завет, към които за един, който е избран да живее според благовестието е невъзможно нито да добави нито да отнеме.

4. Но след като наскоро бях в Анкира в Галатия, аз намерих църквата там сериозно нападната от тази новост, която не пророчество, като те го наричат, а всъщност е лъжливо пророчество, както ще бъде показано. Следователно, доколкото ни позволяваха способностите, с божията помощ, ние дискутирахме в църквата в продължение на много дни за тези и други неща повдигнати отделно от тях, така че църквата се възрадва и укрепи в истината, а тези от противната страна бяха за известно време възпрени и противника се натъжи.

5. Презвитерите на това място, нашият съпрезвитер Зотик от Отрос, който също присъстваше ни помоли да оставим запис на казаното срещу потисника на истината. Ние не направихме това, но обещахме да го напишем веднага щом Господ ни позволи и да им го изпратим бързо”.

6. Казал това и други неща в началото на своята книга, той продължава да излага причината за гореспоменатата ерес като следва:

²³⁹ Т.е. монтанистите.

²⁴⁰ Появата на това име вместо името на Монтан на това място е странно.

„Тяхното противене и скорошната им ерес, която ги разделила от Църквата, се повдигнала по следната причина.

7. Имало едно село наречено Арбадау в тази част на Мизия, която граничи с Фригия. Казват, че първо там, когато Грат бил проконсул на Азия, един скорошен обръщенец, на име Монтан, поради неугасимо желание да води, дал на врага възможност да ни нападне. Той не бил на себе си и изведнъж изпадайки в някаква лудост и екстаз, побеснял и започнал да бърбори и говори странни неща, пророкувайки по начин противен на обичайно приетия в Църквата, който от самото начало ни е предаден от традицията.

8. Някои от тези, които чули лъжливите му думи по това време били възмутени и го смъррили като човек обладан и намиращ се под контрола на демон и воден от нечист дух отклоняващ множеството. Те му забранили да говори помнейки разликата определена от Господа и неговото предупреждение да се пазим внимателно от идващите лъжепророци. Но други въобразявайки си, че са обзети от Светия Дух и от пророческа дарба се издигнали и надули немалко. Забравяйки предупреждението на Господа те предизвикали лудия, коварен и съблазняващ дух и били измамани от него. В следствие на това той вече не можел да бъде контролиран и принуден да замълчи.

9. Така чрез хитрост, или по-скоро чрез подобно нечестиво умение, дявола измисляйки разруха за непокорните и недостойно почитан от тях, тайно възбудил и възпламенил тяхното разбиране, което вече се било отдалечило от истинската вяра. Той разбунил и две жени и ги изпълнил с лъжлив дух, така че те говорели бурно, неразбираемо и странно, подобно на вече споменатия човек. Духът ги обявил за блажени тъй като те се радвали и се гордеели в него и ги накарал да се надуват чрез големите си обещания. Но понякога той открито ги смъррял по един мъдър и верен начин, така че да може да изглежда като укорител. Въпреки това излъганите във Фригия били малцина.

Арогантния дух ги накарал да ругаят цялата вселенска Църква под небето понеже духът на лъжепророчеството не получил от нея нито почит нито достъп.

10. Понеже верните се срещали често и на много места в Азия, за да обсъдят този въпрос и да изпитат новите думи, намерили ги за нечестиви и отхвърлили ереста. Така тези хора били изгонени от Църквата и лишени от общение”.

11. Разказал тези неща от начало и продължавайки оборването на тяхната заблуда през цялата си творба във втората книга той говори по следния начин за сетнината им:

12. „Затова те ни наричат убийци на пророците, понеже ние не приемаме техните бърбиви пророци, които, казват те, са тези, които Господ обещал да изпрати на хората. Но нека те да отговорят сякаш се намират в Господното присъствие: Кой от тези, от приятелите, на тези, които започнали да говорят, от Монтан и от жените, били преследвани от евреите или убити от нечестиви хора? Никой. Или има ли някой от тях хванат и разпънат заради името? Със сигурност, не. Или била ли е някога някоя от тези жени бичувана в синагогите на евреите или бита с камъни? Не, никоя и никога.

13. Казват, че Монтан и Максимила умрели от друг вид смърт. Понеже казват, че подтиквани от духа на лудост, те и двамата се обесили, не по едно и също време, а по времето, което обичайните сведения дават за смъртта им. Така умрели те и завършили живота си като предателя Юда.

14. Така обичайните сведения казват, че забележителния човек, първият служител на тяхното т. нар. пророчество, някой си Теодот – който сякаш бил някак си взет и приет в небето, изпаднал в транс и се предал на измамлив дух – паднал и умрял нещастно.

15. Така казват за тези неща. Но тъй като ние не сме ги видели, о, приятели, не претендираме, че знаем Може би така, а може би не, умрели Монтан, Теодот и гореспоменатата жена”.

16. Той отново казва в същата книга, че светите епископи по това време се опитали да оборят духа в Максимила, но им било попречено от други, които помагали на духа.

17. Той пише следното:

„И не оставили духа, в същата книга на Астерий, Урбан, да казва чрез Максимила: „Изгонен съм от овца като вълк. Аз не съм вълк. Аз съм слово, дух и сила”. Но нека той ясно да покаже и да докаже силата в Духа. И чрез Духа нека да убеди да го изповядат тези, които присъствали, за да разискват и говорят с бърбивия дух – тези бележити мъже и епископи Зотик от село Камана и Юлий от Апамея, чийто уста последователите на Темосо затворили отказвайки да позволят лъжливият и изкусителен дух да бъде оборен от тях”.

18. Отново в същата творба, след като казва други неща за оборване на лъжливите пророчества на Максимила, той споменава времето когато написал този разказ и споменава предсказанията ѝ, в които тя пророкува войни и безредие. Тяхната лъжливост той оборва по следния начин:

19. „Не е ли показано ясно, че това е лъжливо? Понеже днес вече са изминали повече от тринадесет години откакто жената е починала и все още не се е случила нито частична нито цялостна война в света, а вместо това, по Божията милост, имаме мир дори за християните”. Тези неща са взети от втората книга.

20. Аз ще добавя и кратки части от третата книга, в която той говори за техните хвалби, че мнозина от тях пострадали мъченически по следния начин:

„Следователно, когато губят, бивайки оборени във всичко, което казват, те се опитват да намерят убежище в своите мъченици, твърдейки, че имат много мъченици и че това е сигурно доказателство за силата на т.нар. пророчески дух, който е в тях. Но това, изглежда е напълно невярно”.

21. Понеже и някои еретици имат твърде много мъченици, но ние със сигурност няма поради тази причина да е съгласи с тях или да изповядаме, че те държат истината. И първо, тези наречени маркионити, от ереста на Маркион, казват, че имат множество мъченици за Христос и все пак не изповядват самият Христос в истина”.

Малко по-нататък той продължава:

22. „Когато призованите към мъченичество от Църквата заради истината на вярата се срещнали с някои от т. нар. мъченици на фригийската ерес, те се отделили от тях и починали без да влязат в общение с тях понеже не пожелали да дадат своето съгласие с духа на Монтан и жените. А че това е вярно и се е случило в нашето собствено време в Апамея на Меандър сред тези, които пострадали мъченичество с Гай и Александър от Евменея е добре известно”.

Глава 17

Милтиад и неговата книга

1. В тази творба той споменава един автор, Милтиад, твърдейки, че той също написал книга за гореспоменатата ерес. След като цитира някои от неговите думи, той казва:

„След като намерих тези неща в една тяхна книга противопоставяща се на творбата на брат Архибиад, в която той показва, че един пророк не трябва да говори в екстаз аз я предадох съкратено”.

2. Малко по-нататък в същата творба той дава един списък на тези, които пророкували под Новия завет, сред които споменава някой си Амия и Квадрат казвайки:

„Но лъжливият пророк изпада в екстаз, в който не усеща срам или страх. Започвайки със съзнателно невежество той продължава, както беше казано, в неволна душевна лудост.

3. Те не са в състояние да покажат, че някой от древните или някой от новите пророци е бил по този начин воден в Духа. Нито пък могат да се хвалят с Агав, Юда, Сила, дъщерите на Филип, с Амия от Филадельфия, с Квадрат, или с някой друг сякаш принадлежи към тях”.

4. И отново, след малко, той казва: „Понеже ако, както било при Квадрат и Амия, както те твърдят, жените с Монтан получавали пророчески дар, нека да покажат кой сред тях го е получил от Монтан или от жените. Понеже апостолите смятали, че е необходимо пророческия дар да продължи през цялото време докато Църквата съществува до последното идване. Но те не могат да покажат това, макар че вече са изминали четиринадесет години от смъртта на Максимила”.

5. Той пише това. Милтиад, когото той споменава, е оставил и други паметници за своята ревност към божествените Писания в съчиненията, които написал срещу гърците и срещу евреите отговаряйки на всеки от тях в отделна книга. Освен това той написал една защита към земните управници от името на философията, която следвал.

Глава 18

Начинът, по който Аполоний оборил фригийците и хората, които той споменава

1. Тъй като т. нар. фригийска ерес все още процъфтявала по неговото време, и Аполоний, един църковен писател, работил за нейното оборване и написал специална книга срещу нея поправяйки в детайли лъжливите пророчества, които се разпространявали сред тях и порицавайки живота на основателите на ереста. Но чуйте неговите собствени думи относно Монтан:

2. „Неговите действия и учението му показали що за учител бил той. Той учел отхвърляне на брака, постановил закони за поста, нарекъл Пепуза и Тимион, две малки градчета във Фригия, Ерусалим, желаейки да събере в тях хора от всички посоки, назначил събирачи на пари, измислил приемането на дарове под формата на приноси, давал заплата на тези, които проповядвали учението му, т.е., за да може учението му да победи посредством лакомия”.

3. Това написал той за Монтан. И малко по-нататък той пише следното за неговите пророчици: „Ние показахме, че самите тези първи пророчици веднага щом се изпълнили с Духа изоставили съпрузите си. Колко лъжливо следователно говорят тези, които наричат Приска девица”.

4. След това той казва: „Не ви ли показва цялото Писание, че на пророк е забранено да приема дарове и пари? Следователно когато видя пророчица, която приема злато и скъпи дрехи как мога да не я порица?”

5. И отново малко по-нататък той говори за един от техните изповедници:

„По този начин Темизо, който бил облечен в благовидно сребролюбие, не бил в състояние да издържи знакът на изповедта, но отхвърлил оковите заради изобилие от притежания. Все пак, макар че трябвало да се смири заради това той се осмелил да се хвали като мъченик и подражавайки на апостол той написал едно католическо послание, за да наставлява тези, чиято вяра била по-добра от неговата собствена спорейки за думи с празни звуци и богохулствайки срещу Господа, апостолите и светата Църква”.

6. И отново относно останалите почитани сред тях като мъченици той пише следното:

„Да не говорим за мнозина нека самата пророчица да ни каже за Александър, който сам се нарича мъченик, с когото тя има навика да

пирува и на когото мнозина се покланят. Няма нужда да споменаваме неговите грабежи и другите му дръзки дела, за което е бил наказан – архивите ги съдържат.

7. Кой от тях прощава чуждите грехове? Дали пророка грабежите на мъченика или мъченикът сребролюбието на пророка? Понеже въпреки, че Господ казва: „*Не вземайте нито злато нито сребро нито две дрехи*” тези хора, напълно противно, съгрешават в притежаването на забранени неща. Понеже ние ще покажем, че тези, които те наричат пророци и мъченици събират своята печалба не само от богатите, но също и от бедните, сираците и вдовиците.

8. Но ако те са сигурни в себе си нека да се изправят и да говорят за тези неща, така че ако бъдат убедени те да отгук нататък да се въздържат от престъпление. Понеже плодовете на пророците трябва да се изпитват „*понеже дървото се познава по плода му*” (Матей 12:33).

9. Но за да могат тези, които искат да узнаят за Александър, той бил изпитан от Емилий Фронтин, проконсул на Ефес, не заради името, а заради грабежите, които извършил, бивайки вече отстъпник. След това лъжливо заявявайки заради Господното име, той бил освободен, измамвайки верните, които се намирали там. Собствена му енория, от която идвал, не го приела понеже бил грабител. Тези, които желаят да научат за него имат публичните записи на Азия. И все пак пророкът, с когото той прекарал много години не знае нищо за него!

10. Изобличавайки него, ние изобличаваме и претенциите на пророка. Ние можем да покажем същото за мнозина други. Но ако те са сигурни в себе си оставете ги да се подложат на изпита”.

11. Отново, в друга част от своята книга, той говори за последователите на пророците, с които те се хвалели:

„Ако те отричат, че техните пророци са приемали дарове нека да признаят следното: че ако за тях се докаже, че са приемали на дарове, те не са истински пророци. Понеже ние ще представим множество доказателства за това. Но е необходимо всички плодове на един пророк да бъдат изследвани. Кажете ми, боядисва ли косата си един пророк? Гримира ли очите си? Наслаждава ли се на украшения? Играе ли пророкът с маси и зарове? Дава ли заеми с лихва? Нека те да засвидетелстват дали това са законни неща или не, а аз ще покажа, че същите са вършени от тях”.

12. Този Аполоний твърди в същата книга, че по времето на нейното писане се навършили четиридесет години от времето, когато Монтан започнал да претендира, че пророкува.

13. И той също казва, че Зотик, който беше споменат и от предишния автор, когато Максимила претендирала, че пророкува в Пепуза, ѝ се противопоставил и се заел да обори духа, който действал в нея, но му било попечено от съгласните с нея. Той споменава също и за някой си Трасий, сред мъчениците от своето време.

Освен това той говори за една традиция, че Спасителя заповядал на своите апостоли да не напускат Ерусалим за дванадесет години. Той също така използва свидетелството от Откровението на Йоан и твърди, че мъртвите, чрез божията сила, били възкресявани от Йоан още в Ефес. Той добавя и други неща, чрез които напълно и цялостно оборва грешките на ереста, за която говорим тук. Това са нещата записани от Аполоний.

Глава 19

Серapiон и фригийската ерес

1. Серapiон, който, както сведенията казват, наследил по това време Максимин като епископ на Антиохийската църква, споменава книгата на Аполинарий срещу гореспоменатата ерес (виж 4.27.1). И той намеква за него в едно частно писмо до Карик и Понтий, в което сам разобличава същата ерес и добавя следните думи:

2. „За да можете да видите, че делата на тази лъжлива банда от нови пророци, както се наричат, за извращение за цялото братство по света, ви изпращам писанията на най-блажения Клавдий Аполинарий, Йерополски епископ в Азия”.

3. В това писмо на Серapiон се намират и подписите на няколко епископа, един от които се подписва по следния начин:

„Аз, Аврелий Сирений, свидетел, се моля за вашето здраве”.

И друг по следния начин:

„Елий Публий Юлий, епископ на Дебелт, тракийска колония. Тъй както Бог живее в небето блажения Сота в Анхиало пожела да изгони демона от Прискила, но лицемерите не му позволиха”.

4. В същото писмо се съдържат и личните подписи на мнозина други епископи, които са съгласни с него”.

Толкова за тези хора.

Глава 20

Писанията на Иринея срещу римските схизматици

1. Иринея, написал няколко писма срещу тези, които нарушавали здравите правила на Римската църква. Едно от тях било до Бласт, *За схизмата*, друго до Флорин, *За Монархията или За това, че Бог не е автор на злото*, понеже Флорин изглежда защитавал това виждане. И понеже той бил повлечен от заблудата на Валентин, Иринея написал своята книга *За Огдоада*, в която показва, че самият той познавал първите наследници на апостолите.

2. Към края на съчинението можем да открием една много красива забележка, която сме подбудени да вмъкнем в нашата книга. Тя е следната:

„Заклевам тези, които преписват тази книга, в нашият Господ Исус Христос и в неговото славно явление когато той дойде, за да съди живите и мъртвите, да сравнят това, което пише и да го поправят внимателно чрез този манускрипт както и да добавят тази клетва към преписа”.

3. Тези неща може с полза да бъдат прочетени в неговата книга и предадени от нас, така че да имаме този древен и наистина свят човек като най-добър пример, на който да внимаваме крайно.

4. В писмото до Флорин, за което говорихме, Иринея отново споменава своята близост с Поликарп, казвайки:

„Тези учения, о Флорине, да се изразя меко, не са добри. Тези учения са противни на Църквата и водят към най-голямо нечестие хората, които ги приемат. Тези учения дори еретиците извън Църквата никога не са се осмелявали да публикуват. Тези учения, презвитерите, които били преди нас, и които били спътници на апостолите, не са ни предали.

5. Понеже когато бях момче аз ги видях в мала Азия, заедно с Поликарп, вървящи с блясък в царския двор²⁴¹ и реших да се опитам да спечеля неговото одобрение.

6. Спомням си събитията от това време по-ясно отколкото нещата случили се през последните години. Понеже това, което момчетата учат докато умът им се развива, остава в тях, така че аз съм в състояние да опиша самото място, в което блажения Поликарп стоеше докато говореше, неговото изливане и влизането му, начинът му на живот, физическия

²⁴¹ Изречението е неясно.

изглед, разговорите му с хората и описанието, което даде на разговорите с Йоан и с останалите, които били с Господа. И докато си спомняше техните думи и това, което бил чул от тях за Господа, и за чудесата и неговото учение, които приел от свидетели на „Словото на живота” (виж 1 Йоан 1:1) Поликарп ги предаде изцяло в съгласие с Писанията.

7. Тези неща, които са ми били казани по божия милост, аз слушах от тях внимателно записвайки ги не на хартия, а в сърцето си. И на всички, чрез божията благодат, аз ги предавах вярно. Мога да свидетелствувам пред Бога, че ако блажения и апостолски презвитер беше чул нещо подобно, той би извикал и би си запушил ушите и, като беше обичаят му, би възкликнал: О, добри Боже, за какви времена ме пожали, че да чуя подобни неща? И той би побягнал от мястото където седящ или стоящ би чул подобни думи.

8. Това може да бъде показано ясно от писмата, които той изпратил или до съседните църкви за тяхното укрепване или до някои от братята, които наставлявал или увещавал”.

Толкова за Иринея.

Глава 21

Аполоний пострадал мъченически в Рим

1. По същото време, при управлението на Комод, нашето положение се подобрило, чрез божията благодат църквите по целия свят се радвали на мир и словото на спасението водело всяка душа от всяка човешка раса към посветено почитане на Бога на вселената. Така сега в Рим мнозина, които се отличавали много по своето богатство и семейство се обърнали заедно с целия си дом и роднини към спасението.

2. Но демонът, който мрази доброто, бивайки зъл по природа, не можел да понесе това, но се приготвил за битка повдигайки множество обвинения срещу нас. Той изправил пред съдийския престол Аполоний от града Рим, един човек почитан сред верните за своето познание и философия, подбуждайки един от слугите му, който бил подходящ за това, да го обвини.

3. Но този окаян човек повдигнал обвинението не на удачното време понеже по царска заповед било незаконно информаторите за такива неща да живеят. Неговите крака били строшени след като съдията Перен издал тази присъда срещу него.

4. Но мъченикът, превъзлюбен от Бога, след като бил ревностно запитван от съдията да се представи пред Сената, направил пред всички красноречива защита на вярата, за която свидетелствал. И тъй по решение на Сената той бил осъден на смърт чрез обезглавяване понеже един древен закон повелявал тези, които били поставяни пред съдийския престол и отказвали да се отрекат да не бъдат освобождавани. Тези, които желаят да знаят неговите думи пред съдията и отговорите на въпросите на Перен и цялата му защита пред Сената ще ги намерят в записите на древните мъченици, които ние сме събрали.

Глава 22

Епископите, които били известни по това време

1. В десетата година от царуването на Комод Виктор наследил Елевтер след като последния бил епископ в продължение на тринадесет години. В същата година след като Юлиан завършил своята десета година, Деметрий получил властта над Александрийските епархии. В същото време гореспоменатия Серапион, осмият от времето на апостолите, все още бил добре известен като епископ на Антиохийската църква. Теофил предстоявал в Кесария в Палестина и Нарцис, когото споменахме преди, все още управлявал в Ерусалим. По същото време Бакхил бил епископ на Коринт в Гърция и Поликрат на епархията в Ефес. Освен тези множество други били известни по това време. Но ние приведохме имената единствено на тези, свидетелството за здравата вяра на които е достигнало писмено до нас.

Глава 23

Въпросът за Пасхата

1. По това време възникнал един не маловажен въпрос. Понеже епархиите в цяла Азия, както е според една по-стара традиция, имали обичай четиринадесетия ден от новолунието, на който ден било заповядано на евреите да жертват агнето, да бъде честван като празник за Пасхата на Спасителя. Следователно необходимо било да се прекрати поста на този ден без значение какъв ден от седмицата се пада той. Но обичаят на останалите църкви по света не бил да приключват по това време тъй като те пазели практиката, която, според апостолската традиция, първенствува и до наше време, да не приключват поста в друг ден освен в този, в който Спасителят възкръснал.

2. Поради тази причина се събирали синоди и епископски събрания и всички в единодушие, чрез взаимна кореспонденция постановили църковно постановление, че тайната на възкресението на Господа не трябва да бъде празнувана в друг ден освен в господния и че ние трябва да приключваме пасхалния пост на този ден. Все още има запазени писания от тези, които тогава се събрали в Палестина, над които Теофил, епископ на Кесария и Нарцис, епископ на Ерусалим, предстоявали. Има и други писания останали от тези, които се събрали в Рим, за да обсъдят същият въпрос, които носят името на Виктор както и на епископите от Понт, над които предстоявал Палм като най-възрастен и на епархиите в Галия, над които епископ бил Иринеи и на тези от Оршон и тамошните градове и личното писмо на Бакхил, епископ на Коринтската църква и на твърде много други, които изразили същото мнение и решение и хвърлили същия жребий.

3. Това, което беше представено по-горе било решено с единодушие.

Глава 24

Несъгласието в Азия

1. Но епископите в Азия, водени от Поликрат, решили да спазват стария обичай, който им бил предаден. Смят той, в писмо, което изпратил до Виктор и Римската църква, изложил със следните думи традицията, която достигнала до него:

2. „Ние пазим точния ден като нито прибавяме нито отнемаме. Понеже в Азия също са заспивали велики светили, които ще станат отново в деня на Господното пришествие, когато Той ще се върне със слава от небесата и ще потърси всичките светии. Сред тях са Филип, един от дванадесетте апостоли, който заспал в Йерополис и неговите две дъщери девици, и другата дъщеря, която живяла в Светия Дух и сега почива в Ефес. Освен това Йоан, който бил едновременно свидетел и учител, който се облягал на гърдите на Господа и бивайки свещеник носел свещенически одежди.

3. Той заспал в Ефес.

4. И Поликарп в Смирна, който бил епископ и мъченик, и Трасий, епископ и мъченик в Еумения, който заспал в Смирна.

5. Нужно ли е да споменавам епископа и мъченика Сагарис, който заспал в Лаодикия, или блажения Папирий, или Мелито, евнухът, който живял напълно в Светия Дух и който лежи в Сардис очквайки епископство от небесата когато възкръсне от мъртвите?

6. Всички тези пазели четиринадесетия ден от Пасхата според благовестието, без да се отклоняват в каквото и да е отношение, но пазейки правилото на вярата. И аз също, Поликрат, последният от всички вас, постъпвам според традицията на моите роднини, някои от които аз следвам отблизо. Понеже седмина от роднините ми са били епископи и аз съм осмият. Моите роднини винаги са пазели денят, в който хората премахват кваса.

7. Затова, братя, аз който съм живял бшестдесет и пет години в Господа, срещал съм се с братята по света и съм преминал през цялото Свето Писание, аз не се плаша от страшни думи. Понеже този, който е по-голям от мен е казал: „*Трябва да се покоряваме на Господа, а не на човеци*”.

8. След това той писал до всички епископи, които били с него и мислели като него. Думите му са следните:

„Аз мога да спомена епископите, които присъстват, които свиках по ваше желание, чийто имена, ако трябва да ги запиша, биха съставили голямо множество. И те, виждайки моята нищожност, дадоха своето съгласие с писмото, знаейки, че аз не нося сивите си коси напразно, но винаги съм управлявал живота си според Господ Исус”.

9. Затова Виктор, който предстоявал над Римската църква веднага се опитал да отдели от общение азиатските епархии заедно с църквите, които били съгласни с тях, като неправовърни. Той написал писма заявявайки, че всичките братя били изцяло отлъчени.

10. Но това не се харесало на всички епископи. Те го помолили да обмисли как да се постигне мир, разбирателство и единство между ближните. Думите им са налични и остро порицават Виктор.

11. Сред тях бил Иринеи, който, изпращайки писма от името на братята в Галия, над които предстоявал, твърдял, че тайната на възкресението на Господ трябва да се пази единствено в Господния ден. Той умело наставлявал Виктор, че не трябва да отсичаме всички божии църкви, които пазят традицията на един древен обичай и след много други думи продължава както следва:

12. „Понеже спорът е не само за денят, но и за самият начин на поста. Понеже някои смятат, че трябва да постят само един ден, други два, а трети повече. Освен това някои броят своите дни като състоящи се от четиридесет часа ден и нощ.

13. И тази разлика от обичаи не е започнала в наше време, но много преди това, по времето на нашите предшественици. Вероятно те не са държали на стриктната точност и по този начин са въвели един обичай за своя пост според собствената си простота и обичайно състояние. Все пак обаче всички те са живели не по-малко в мир и ние също живеем в мир един с друг, а несъгласията относно поста потвърждават съгласието във вярата”.

14. Той добавя и следния пример, който считам за удачно да приведа:

„Сред тях били презвитерите преди Сотер, който предстоявали над църквата, която сега ти управляваш. Ние имаме предвид Аникет, Пий, Хигин, Телесфор и Сикст. Те нито сами го пазели нито позволявали на тези след тях да правят това. И все пак, макар че не го пазели те не били по-малко в мир с тези, които идвали при тях от епархиите, в които това било пазено, макар че това пазене било по-противно на тези, които не го пазели.

15. Но никой не бил отхвърлян поради тази причина, но презвитерите преди теб, които не го пазели, давали евхаристия на тези от другите епархии, които го пазели.

16. И когато блаженият Поликарп бил в Рим по времето на Аникет и те имали дребни разногласия за други неща те веднага сключили мир един с друг без да се карат за това. Понеже нито Аникет можел да убеди Поликарп да не пази това, което той винаги бил пазил заедно с Йоан, Господният ученик и останалите апостоли, с които той бил свързан; нито пък Поликарп убедил Аникет да го пази като казал, че трябва да пази обичаите на презвитерите, които били преди него.

17. Но макар нещата да стояли по такъв начин те продължили заедно и Аникет отредил отслужването на евхаристията в църквата на Поликарп очевидно като знак на уважение. Те се разделили с мир както този, който го пазел така и този, който не го пазел, запазвайки мира в цялата църква”.

18. Така Иринеи, който наистина бил удачно наречен, станал помирител по този въпрос, наставлявайки и преговаряйки по този начин от името на църковния мир. Той изпратил писма свързани с този объркан въпрос не само на Виктор, но и на повечето от останалите църковни водачи.

Глава 25

Всички достигнали до съгласие относно Пасхата

1. Тези в Палестина, които споменахме, Нарцис и Теофил, заедно с Касий, епископ на църквата в Тир, Клар, на църквата в Птолемея и тези, които се срещнали с тях, след като казали много неща относно традицията свързана с Пасхата, която достигнала до тях посредством апостолската приемственост, в края на своето писмо добавили следните думи:

2. „Ние ще изпратим копие на нашето писмо до всички църкви, така че да не дадем повод на тези, които лесно прилъгват душите им. Ние ви показахме, че и в Александрия тя се пази на същия ден както и при нас. Понеже писма бяха извратени от нас до тях и от тях до нас, така че по същия начин и в същото време да пазим светия ден”.

Глава 26

Еlegantната книга на Иринея, която достигнала до нас

1. Освен книгите и писмата на Иринея, които вече споменахме, до нас е достигнала една негова книга, *За познанието*, написана срещу гърците кратко и със забележителна сила и друга, която той е посветил на един брат Маркиан, *Демонстрация на апостолската проповед*, в която той споменава посланието към Евреите и т. нар Премъдрост Соломонова, цитирайки от тях. Това са книгите на Иринея, които са достигнали до нашето знание.

Комод, след като приключил своето управление след петнадесет години, бил наследен от император Север, който управлявал по-малко от шест месеца след смъртта му като Пертинакс управлявал в междинното време.

Глава 27

Делата на другите, които живели по това време

1. Много паметници за вярната ревност на древните църковни мъже от това време все още се пазят от мнозина. От тези ние трябва да споменем конкретно писанията на Хераклит *За апостола* и тези на Максим по въпроса толкова широко дискутиран сред еретиците *Произхода на злото* и *За Твореца на материята*. Също и тези на Кандид за *Хексамерон* и на Апион по същия въпрос. Така също и Секст *За възкресението* и другите творби на Арабиан и писанията на множество други, по отношение на които понеже ние разполагаме с данни, не е възможно да кажем в нашата творба кога са живели и да дадем някакво описание за историята им. До нас са достигнали и творбите на мнозина други, чийто имена не можем да приведем, правоверни и църковни, като показват техните тълкувания на божествените Писания, но непознати за нас, понеже имената им не се съдържат в техните творби.

Глава 28

Тези, които първи представили ереста на Артемон, техният начин на живот и как те се осмеляват да изопачават светите Писания

1. В една трудолюбиво написана книга от един от тези писатели срещу ереста на Артемон, която Павел от Самосата се опитал отново да възроди в наши дни, има описание удачно за историята, която ние сега изследваме.
2. Понеже той критикува, като късно нововъведение, горespoменатата ерес, която учи, че Спасителя бил просто човек понеже те се опитат да я представят като значима чрез претенции за древност. След като привежда в своята книга множество други аргументи за оборване на богохулствените им лъжи той добавя следните думи:
3. „Понеже те казват, че всички ранни учители и апостолите приели и учили това, което те сега казват и че истината на благовестието била запазена до времето на Виктор, който бил тринадесетия епископ на Рим от Петър, но от времето на неговия наследник Зефирин истината била изопачена.
4. И това, което те казват би могло да бъде достоверно ако преди всичко божествените Писания не им противоречаха. И има писания на някои братя по-стари от времето на Виктор, които те написали от името на истината срещу езичниците и срещу еретиците, които съществували по онова време. Аз има предвид Юстин, Милтиад, Тациан, Климент и много други, които всички говорят за Христос като за Бог.
5. Понеже кой не знае книгите на Иринея, Мелито и на другите, които учили, че Христос е Бог и човек? И колко много псалми и химни написани от верните братя от началото прославяйки Христос, божието Слово, говорейки за него като за божествен.
6. Как тогава като мненията държани от Църквата са били проповядвани толкова много години може нейното проповядване да е било забавено, както твърдят те, до времето на Виктор? И как не се срамуват да говорят така лъжливо за Виктор, знаейки, че той отсякъл от общение обучаваха Теодот, водачът и бащата на това отричащо Бога отстъпление и първият, който казал, че Христос е просто човек? Понеже ако Виктор бил съгласен с неговите мнения, както те лъжливо твърдят, как така той отсякъл Теодот, измислялият тази ерес?”
7. Толкова за Виктор. Неговото епископство продължило десет години и Зефирин бил избран за негов наследник около деветата година от

управлението на Север. Авторът на гореспоменатата книга, относно основателят на тази ерес, описва едно друго събитие, което се случило по времето на Зефирин със следните думи:

8. „Аз ще напомня на мнозина от братята за един факт, който се случил в наше време, който, ако се беше случил в Содом, би могъл, мисля, да бъде едно предупреждение за тях. Имало един изповедник, Наталий, не преди много време, а в наши дни.

9. Този човек бил по едно време измамен от Асклепиодот и от един друг Теодот, менител на пари. Те и двамата били последователи на Теодот, обущарят, който, както аз казах, бил първият отлъчен от Виктор, епископ по това време, поради своите мнения или поради своето безумство.

10. Наталий бил убеден от тях да бъде поставен за епископ от тази ерес със заплащане, която да му бъде плащана от тях в размер на сто и петдесет динария месечно.

11. Когато по този начин се свързал с тях той няколко пъти бил предупреждаван от Бога чрез видения, понеже милостивия Бог на нашия Господ Исус Христос не желаел един свидетел за неговите собствени страдания да погине бивайки изгонен от Църквата.

12. Но понеже той не обръщал голямо внимание на виденията понеже бил впримчен от първата позиция сред тях и от това срамно сребролюбие, което погубило твърде много хора, той бил бичуван от един свят ангел и наказван сурово през цялата нощ. Тогава, след като станал сутринта, той сложил вретиче и се покрил с прах и пепел и с голяма бързина и сълзи паднал пред Зефирин, епископа, търкаляйки се в краката не само на свещениците, но и на миряните. Със сълзите си той трогнал състрадателната Църква на милостивия Христос. И макар че използвал много молитви и оказвал белезите от бичовете, които бил понесъл, все пак той едва бил приет в общение”.

13. Ние ще добавим от същия автор някои други откъси за тях, които са както следва:

„Те използват божествените Писания небрежно и без страх. Те са отхвърлили правилото на древната вяра и те не познават Христос. Те не се стремят да узнаят това, което казват божествените Писания, но се трудят усърдно над всеки силогизъм, който може да бъде измислен, за да подкрепи тяхното нечестие. И ако някой им приведе откъс от божественото Писание те виждат или съединителна или разделителна форма на силогизъм която може да бъде изведена от него.

14. И понеже са от земята и говорят земно и не познават този, който е дошъл отгоре, те отхвърлят светите божии Писания и се посвещават на геометрия. Евклид е усърдно изследван от някои от тях и Аристотел и Теофраст са почитани, а Гален вероятно дори е боготворен.

15. Но че тези, които използват изкуствата на невярващите за своите собствени еретически мнения и прелюбодействат с простата вяра на божествените Писания чрез безбожни умения, са далеч от вярата каква нужда има да казваме? Затова и те смело слагат ръцете си върху божествените Писания смятайки, че могат да ги поправят.

16. Че аз не говоря лъжливо за тях относно това може да научи всеки, който желае. Понеже ако някои събере техните собствени книги и ги сравни една с друга ще открие, че те се различават твърде много.

17. Например последователите на Асклепиад не са съгласни с тези на Теодот. И много от тези писания могат да бъдат открити понеже техните ученици усърдно пишат корекции, както те ги наричат, т.е. изопачения на всяко от тях. Отново, привържениците на Хермогюфил не са съгласни с тях и тези на Аполонид не са в съгласие със самите себе си. Понеже можете да сравните тези, които са подготвени от тях по-рано с тези, които те са изопачили по-късно и ще откриете, че те са много различни.

18. Но от безочливостта на тази обида е видно, че самите те са невежи. Понеже те или не вярват, че божествените Писания са били изговорени от Светия Дух и по този начин са невярващи или пък се смятат за по-мъдри от Светия Дух и в този случай какво са ако не обладани от демон? Те не могат да отрекат извършването на престъплението понеже копията са били написани със собствените им ръце. Понеже те не са приели подобни Писания от техните наставници нито пък могат да посочат копия, от които са ги преписали.

19. Някои от тях са решили, че си струва да ги изопачават, а просто са отрекли Закона и пророците и по този начин чрез своите незаконни и нечестиви учения претендиращи че притежават благодат са потънали в най-дълбокото погубление”.

Нека това да е достатъчно за тези неща.

КНИГА VI

Глава 1

Преследването по времето на Север

Когато Север започнал да преследва църквите атлетите на религията навсякъде дали славни свидетелства, но особено в Александрия. В този град, сякаш в най-известен театър, божиите атлети били доведени от Египет и от цяла Тебаия според своите заслуги и чрез своето търпени след множество изтезания и дори смърт били увенчани от Бога. Сред тях бил Леонид, както се наричал бащата на Ориген, който бил обезглавен докато синът му бил все още малък. Колко забележителна била привързаността на този божий син към божие Слово вследствие на наставленията на неговия баща няма да пропуснем да споменем накратко тъй като неговата слава била твърде хвалена от мнозина.

Глава 2

Обучението на Ориген още от неговото детство

1. Много неща могат да се кажат в опит да опишем живота на този човек докато все още бил в училище, но този предмет би изисквал самостоятелна книга. Все пак в настоящия момент, пропускайки много неща, ние ще изложим няколко факта за него, колкото е възможно по-накратко, събирайки ги от определени писма и от думите на все още живите хора, които го познавали.

2. Това, което те казват за Ориген ми изглежда достойно да бъде споменато.

Била десетата година от царуването на Север когато Леат бил управител на Александрия и над останалата част от Египет и Деметрий наскоро приел епископството на тамошната епархия като наследник на Юлиан.

3. Тъй като огънят на гонението горял ярко и множества получавали мъченически корони такова желание за мъченичество обзело душата на Ориген, макар да бил още момче, че той се запътил към опасността, втурвайки се напред и стремейки се в своята ревност към битка.

4. Неговият живот би приключил много бързо ако не бил избавен от небесното провидение за полза на мнозина, което възпряло на желанието му чрез неговата майка.

5. Отначало тя го увещавала и го молела да се смили над майчините й чувства към него. Но когато видяла, че след като баща му бил хванат и затворен, той започнал да желае това още повече и напълно се отдал на своята ревност за мъченичество, тя скрила всичките му дрехи и по този начин го принудила да остане в къщата.

6. Тъй като нямало какво друго да направи и ревността му, която надвишавала неговата възраст, не му позволявала да стои спокоен, той изпратил до баща си насърчително писмо относно мъченичеството, в което го наставлявал казвайки: „Постарай се да не промениш ума си заради нас”. Това може да бъде записано като първото доказателство за младежката мъдрост на Ориген и за голямата му любов към благочестието.

7. Понеже дори тогава той бил натрупал не малко съкровища чрез думите на вярата, бивайки от детството си обучаван в божествените Писания. Той ги изучавал без пристрастие понеже неговият баща, освен че му предал обичайното образование ги направил предмет на не по-малко внимание.

8. Преди всичко, преди да го настави в гръцките науки, той го научил на свещените изисквайки от него да учи и да рецитира всеки ден.

9. Това не било досадно за момчето, но то било жадно и прилежно в учението. И то не се задоволявало с това, което било просто и очевидно в свещените думи, но търсело нещо повече и дори на тази възраст се занимавало с по-дълбоки спекулации. Така то озадачавало баща си като питало за истинското значение на вдъхновените Писания.

10. Баща му привидно го мъмрел казвайки му да не изследва отвъд това, което е удачно за възрастта му или по-далеч от явното значение. Но в себе си той се радвал много и благодарял на Бога, авторът на всяко добро, че го е счел за достоен да бъде баща на такова дете.

11. Казват, че често стоейки до спящото дете, той откривал гърдите му сякаш на тях бил изобразен Светия Дух и почитателно ги целувал, считайки се за благословен с такъв богоугоден потомък. Тези и други подобни неща се разказват за Ориген когато той бил още момче.

12. Когато баща му завършил живота си мъченически той останал с майка си и още шест по-малки братя още преди да навърши седемнадесет години.

13. Тъй като бащините му притежания били конфискувани за царската хазна той и семейството му се оказали в нужда от потребното за живота. Но той бил сметен за достоен за божествена грижа и намерил благоволение и почивка при една твърде богата жена, която се отличавала с начина си на живот и в други отношения. Тя се отнасяла с голямо уважение към един известен еретик, който тогава живеел в Александрия, но родом бил от Антиохия.²⁴² Той й бил като осиновен син и тя се отнасяла към него с голяма милост.

14. Но макар на Ориген да се налагало да общува с него все пак той представил по това време големи доказателства за своето правоверие. Понеже когато поради очевидните умения на Павел да дебатира – понеже такова било името му – големи множества се събирали около него, не само от еретици, но и от нашите хора, Ориген никога не се съгласил да се моли заедно с него понеже държал, макар да бил още момче, правилото на Църквата и мразел, както той се изразявал, еретичните учения. Бивайки обучен в гръцките изкуства от баща си след смъртта му той се посветил още по-усърдно и изключително на изучаването на литературата, така че получил значителна подготовка по филология и скоро след смъртта на

²⁴² За този еретик на име Павел е известно единствено това, което тук ни казва Евсевий.

баща си бил в състояние, посвещавайки се на този предмет, да печели средства напълно достатъчни за нуждите на неговата възраст.

Глава 3

Докато бил още много млад той прилежно учел Христовото Слово

1. Но докато преподавал в училище, както той сам ни казва, и в Александрия нямало кой да наставлява хората във вярата, понеже всички способни на това били избягали поради страха от преследването, някои езичници дошли при него, за да чуят божиято слово.

2. Първият от тях, казва той, бил Плутарх, който след като живял добре, се удостоил с божествено мъченичество. Вторият бил Херакъл, брат на Плутарх, който също като него представил изобилни доказателства за философски и аскетичен живот и бил сметен за достоен да замести Деметрий като епископ на Александрия.

3. Той бил на осемнадесет години, когато оглавил катехизисното училище. Той също така придобил известност по време на гонението на Акила, Александрийският управител, и името му било почитано сред водачите на вярата, поради милостта и добротата, които показал към всички свети мъченици, както тези, които познавал, така и непознатите.

4. Понеже той не само, че бил с тях когато те били в окови и до окончателната им присъда, но когато светите мъченици били водени на смърт той бил твърде дързък и вървял с тях към опасността. Понеже действал смело и с голяма дързост поздравявал мъчениците с целувка, често езическите тълпи събрали се заради тях се разярявали и понякога дори се спускали върху него.

5. Но чрез помощта на божията ръка той бил напълно и чудотворно избавян. Същата тази божествена и небесна помощ отново и отново, невъзможно е да кажем колко често, поради голямата ревност и дързост за Христовото слово, го пазела когато попадал по този начин в опасност. Толкова голяма била ненавистта на невръящите към него, поради множествата наставени от него в свещената вяра, че те поставили ред войници около къщата, в която живеел.

6. Така ден след ден гонението се надигало срещу него, така че целия град повече не можел да го търпи, но той бил гонен от къща в къща и във всяка посока поради множествата, които посещавали божествените наставления, които той давал. Понеже поведението и живота му също били правилни и похвални според практиката на божествената философия.

7. Понеже казват, че начинът му на живот отговарял на неговото учение и учението му на неговия живот. Така поради божията сила действаща в него той подбудил твърде много хора към ревност подобна на своята собствена.

8. Но когато видял, че дори още повече идват при него, за да бъдат наставени и катехизисното училище било поверено единствено на него от Деметрий, който предстоявал над църквата, той сметнал поучението на граматика за несъвместимо с обучението в божествените предмети и

оттогава се отказал от своето граматическо училище като маловажно и като пречка за божествено учение.

9. Тогава, разсъждавайки, че няма да има нужда от чужда помощ, той се разделил с всички ценни книги от древната литература, които притежавал, задоволявайки се да получава от продавача само по четири обола на ден. В продължение на много години той живеел философски по този начин отхвърляйки всички подтици на младежките желания. През целия ден той се подлагал на голяма дисциплина и през по-голямата част от нощта се предавал на изучаване на божествените Писания. Той се ограничавал колкото е възможно повече до най-философски живот, понякога чрез дисциплината на поста, а понякога лишавайки се от сън. И в своята ревност той никога не спял на легло, а върху земята.

10. Повече от всичко той учел, че думите на Спасителя в евангелието трябва да бъдат живени, при което наставлявал, че не трябва да притежаваш две горни дрехи нито да се използват обувки, нито пък човек да се занимава с грижи за бъдещето.

11. С ревност надвишаваща неговата възраст той живеел в студ и голота и отивайки до големи крайности на бедността много учудвал хората около себе си. Наистина той натъжил мнозина от приятелите си, които желали да споделят своите притежания с него поради тежките трудове, които виждали, че понася в поучението на божествените неща.

12. Но той не намалил своето устояване. Казват, че в продължение на няколко години никога не носел обувки и за твърде много години се въздържал от вино и от всички други неща отвъд необходимата храна, така че намирал в опасност да се съкруши и да повреди здравето си.

13. Представяйки такива доказателства за философски живот на тези, които го наблюдавали той възпламенил мнозина от учениците си към подобна ревност, така че видни мъже дори от невярващите езичници и такива, които следвали учението и философията посещавали неговите наставления. Някои от тях приели до дълбините на душата си вярата в божественото слово и се показали бележити в гонението, което тогава течало, а някои били заловени и пострадали мъченически.

Глава 4

Учениците на Ориген, които станали мъченици

1. Първият от тях бил Плутарх, когото току що спомнехме (виж 6.3.2). Докато го водели на смърт човекът, за когото говорим и който бил с него в края на живота му, бил нападнат от съгражданите му, сякаш той бил причината за смъртта му. Но Божието провидение го опазило и този път.
2. След Плутарх, вторият мъченик от учениците на Ориген бил Серений, който чрез огън дал доказателство за вярата, която приел.
3. Третият мъченик от същото училище бил Хераклид, а четвъртият след него бил Херод. Първият от двамата все още бил катехумен²⁴³, а вторият току що бил кръстен. И двамата били обезглавени. След тях, петият от същото училище прогласен за състезател в благочестието бил един друг Серений, за когото казват, че бил обезглавен след продължителни мъчения. От жените Херая умряла докато все още била катехумен приемайки огнено кръщение както казал самият Ориген.

²⁴³ т.е. подготвящ се за кръщение.

Глава 5

Потамиена

1. Василид може да се смята за седмият. Той довел до мъченичество прославената Потамиена, която хората все още помнят заради многото неща, които претърпяла за това, че опазила свето целомъдрие и девство. Понеже тя преуспявала към съвършенство по ум и във физическа благодат. Пострадала много заради Христовата вяра накрая, след мъчения, които са твърде ужасни и страшни, за да се изговорят, тя, заедно със своята майка, Мерсела, бала предадена на смърт чрез огън.

2. Съдията, чието име било Акила, който след като измъчил цялото ѝ тяло, я заплашил, че накрая ще я предаде на гладиаторите, за да я опозорят. След като помислила малко, попитана за своето решение, тя дала отговор, който бил сметнат за нечестив.

3. Поради това тя веднага получила присъда и Василид, един от служителите в армията, трябвало да я предаде на смърт. Но докато хората се опитвали да я дразнят и обиждат с грозни думи, той отблъснал тези, които я обиждали, показвайки ѝ голяма милост и благодат. И разбирайки за състраданието на човека към нея тя го наставила да има смелост понеже ще моли своя Господ за него след като си отиде и той скоро ще приеме своята награда за милостта, която ѝ е показал.

4. Казала това тя благородно устояла докато горящата купчина била натрупвана малко по малко около различни части на тялото ѝ, от края на пръстите до върха на главата ѝ. Такава била борбата понесена от известната девица.

5. Не много след това Василид, когато другите войници поискали от него да се закълне по някаква причина, казал, че не му е позволено да се кълне за каквото и да е понеже той е християнин и явно изповядал това. Отначало те помислили, че се шегува, но когато продължил да твърди това той бил заведен при съдията и, признавайки обръщението си пред него, бил затворен. Но братята в Бога дошли при него и го разпитали за причината за неговото внезапно и забележително решение. Казват, че той отговорил, че Потамиена, за три дена след своето мъченичество стояла до него през нощта, поставяла корона на главата му и казала, че е молела Господа за него и е получила каквото е искала и че скоро ще го вземе при себе си.

6. Тогава братята му дали Господния печат²⁴⁴ и на следващия ден, след като дал славно свидетелство за Господа, той бил обезглавен. Записани са и мнозина други в Александрия, които по това време бързо приели Христовото слово

²⁴⁴ т.е. кръщението.

7. понеже Потамиена им се явявала в сънища и ги наставлявала. Но нека това да е достатъчно по въпроса.

Глава 6

Климент Александрийски

1. Климент, който наследил Пантен, бил по това време натоварен с катехизисните наставления в Александрия, така че и Ориген, още като момче, бил един от учениците му. В първата книга на своята *Стромата*, която Климент написал, той дава една хронологична таблица, описваща събитията до смъртта на Комод. Така става ясно, че книгата е написана по времето на Север, за чието време ние сега говорим.

Глава 7

Писателят Юда

1. По това време един друг автор, Юда, говорейки за седемдесетте седмици на Данаил представил хронологията до десетата година от управлението на Север. Той смятал, е идването на Антихрист, за когото говорел много, било приближило. До такава степен възбудата причинена от гонението на нашите хора по това време смутила умовете на мнозина.

Глава 8

Смелите дела на Ориген

1. По времето когато Ориген ръководел катехизисните наставления в Александрия, той извършил едно дело, което показвало младежки и незрял ум, но в същото време дало най-голямо доказателство за вяра и въздържание. Понеже той взел думите „*А има и евнуси, които сами са скопили себе си заради Божието царство*“ (Матей 19:12) в прекалено буквален и краен смисъл. И за да изпълни думите на Спасителя, и в същото време, за да отнеме от невярващите всяка възможност за скандал – понеже, макар и млад, той се срещал за изучаване на божествените писания както с мъже, така и с жени – той привел в действие думите на Спасителя.
2. Той смятал, че това няма да стане известно на мнозина от познатите му. Но за него било невъзможно, макар да желал да направи това, да опази едно такова действие в тайна.
3. Когато Деметрий, който предстоявал над тази епархия, най-накрая научил това, той твърде много се възхитил от дързостта на действието и тъй като виждал неговата ревност и искреност във вярата, веднага го наставил да бъде смел и го подтикнал още повече да постоянства в делото на катехизисните наставления.
4. Такъв бил той по това време. Но скоро след това, виждайки, че преуспява и става велик и забележителен сред всички хора, същият Деметрий завладян от човешка слабост писал за неговото дело до епископите по света като за най-глупавото. Но епископите от Кесария и Ерусалим, които били особено забележителни и отличаващи се сред палестинските епископи, сметнали Ориген за достоен за най-голяма почест, ръкополагайки го за презвитер.
5. Така неговата слава нараснала много, името му било почитано навсякъде и той придобил не малка репутация за добродетел и мъдрост. Но Деметрий, понеже нямал нищо друго, което може да каже срещу него, освен това дело, извършено през неговата младост, го обвинил горчиво и се осмелил да включи в тази обвинения заедно с него и хората, които го издигнали в презвитерство.
6. Тези неща обаче се случили малко по-късно. А по онова време Ориген продължавал безстрашно да наставлява в Божествените неща в Александрия ден и нощ всички, които идвали при него, посвещавайки цялото си свободно време без прекъсване на божествено изучаване и на учениците си.

7. Север, след като управлявал в продължение на осемнадесет години, бил наследен от своя син, Антоний.²⁴⁵ Сред онези, които дързостно издържали гоненията по това време и били опазени от Божието провидение през борбите и изповедите, бил и Александър, за когото ние вече говорихме като епископ на църквата в Ерусалим. Поради неговото превъзходство в изповядването на Христос той бил счетен за достоен за това епископство, докато Нарцис, неговият предшественик, все още бил жив.

²⁴⁵ Север управлявал малко повече от седемнадесет години и починал на 4 февруари 211 г. Той бил наследен от двамата си сина Марк Аврелий Север Антоний Басиан (известен повече със своя прякор Каракула, който обаче никога не е използван в официални документи и надписи) и Луций или Публий Септимий Гета. Евсевий споменава само първия като го нарича с официалното му име Антоний.

Глава 9

Чудесата на Нарцис

1. Гражданите на тази епархия споменават множество други чудеса на Нарцис според традицията на братята, които го наследили, сред които се разказва следното чудо като извършено от него.

2. Казват, че веднъж маслото се развалило, докато дяконите го наглеждали в нощта на пасхалното бдение. И когато цялото множество било разтревожено, Нарцис накарал тези, които държали светилници да почерпят вода и да му я донесат.

3. Това било веднага направено и той се помолил над водата и с твърда вяра в Господа им заповядал да я наляят в лампите. Когато те направили това, противно на всички очаквания, чрез една прекрасна и божествена сила природата на водата се променила в тази на масло. Малка част от него била запазена дори до наши дни от братята като спомен за чудото.

4. Има още много неща, достойни да бъдат споменати за живота на този човек, сред които е това. Някои низки хора, които не могли да устоят на силата и устойчивостта на неговия живот и страхувайки се от наказание за множеството зли дела, които били извършили, се опитали да заговорничат срещу него и повдигнали ужасно обвинение.

5. За да убедят тези, които чули това, те потвърдили обвинението с клетви. Един призовал върху себе си наказание чрез огън, друг развала на тялото си чрез лоша болест, третият загуба на зрението. Но макар те да се заклели по този начин, не успели да убедят вярващите, понеже целомъдрието и добродетелният живот на Нарцис били добре познати на всички.

6. Но той не можел по никакъв начин да понесе нечестието на тези мъже и тъй като от дълго време водел философски живот, побягнал от цялата църква, скрил се на тайно място в пустинята и останал там в продължение на много години.

7. Но великото око на съда не било безразлично към тези неща, скоро погледнало към нечестивите мъже и докарало върху тях проклятията, с които те се обвързали. Домът на първия напълно изгорял от една единствена малка искрица и той загинал заедно със семейството си. Вторият бързо бил покосен от болестта, която призовал върху себе си – от пръста на крака си чак до върха на главата си.

8. Но третият, разбирайки какво се случило с другите и страхувайки се от неизбежния съд на Бога, владетеля на всичко, признал публично, че те заедно са измислили всичко. И в своето покаяние той толкова отслабнал в голямата си скръб и постоянния плач, на който се предавал, че очите му били повредени. Такова било наказанието, което тези хора понесли за своята измама.

Глава 10

Ерусалимските епископи

1. Когато Нарцис се оттеглил и никой не знаел къде се намирал, предстоятелите на съседните църкви сметнали за най-добре да ръкоположат друг презвитер. Името му било Дий. Той предстоявал само за кратко време и Германио го наследил. Той бил последван от Кордиой, по чието време Нарцис отново се явил, сякаш възкръснал от мъртвите. Братята веднага го помолили отново да поеме епископското служение тъй като всички го почитали още повече поради неговото оттегляне и философия и особено поради наказанието, което Бог нанесъл заради него.

Глава 11

Александър

1. Но тъй като поради преклонната си възраст Нарцис не бил повече в състояние да изпълнява официалните си задължения Божието провидение повикало в служение заедно с него чрез откровение дадено в нощно видение вече споменатия Александър, който по това време бил епископ на друга епархия.

2. Така по божие водителство, той пътувал от Кападокия, където първоначално бил епископ, до Ерусалим, заради един обет и заради информация за неговите места. Хората там го приели с голяма радост и не му позволили да се върне поради едно друго нощно видение, което им се явило, което дало свършено ясно послание на най-ревностните сред тях.

3. Понеже станало ясно, че ако те излязат извън портите ще посрещнат епископа определен за тях от Бога. Те направили това с единодушното съгласие на епископите от съседните църкви и го заставили да остане.

Самият Александър в лично писмо до Антоноит, което все още се пази сред нас, споменава съвместното епископство с Нарцис, пишейки следните думи в края на писмото:

„Поздравява ви Нарцис, който е бил епископ тук преди мен и сега е заедно с мен в молитвите, бивайки на сто и шестнадесет години. Той ви наставлява, както правя и аз, да бъдете на един ум”.

4. Тези неща се случили по този начин. При смъртта на Серапион, Асклепиад, който сам се отличил сред изповедниците по време на гонението, го наследил в епископство в Антиохийската църква. Александър намеква за неговото избиране пишейки следното до църквата в Антиохия:

5. „Александър, служител и затворник на Исус Христос, до благословената църква в Антиохия, поздравя от Господа. Господ направи оковите на моето затворничество леки и лесни, тъй като аз научих, че, по Божието провидение, Асклепиад, който по отношение на истинската вяра е превъзходно съоръжен, е поел епископството на вашата свята църква в Антиохия”.

6. Той показва, че изпратил писмото по Климент пишейки към края му следното:

„Почтени мои братя, изпращам това писмо до вас по Климент, блажения презвитер, мъж добродетелен и одобрен, когото самите вие добре познавате и признавате. Намирайки се тук по божията грижа и провидение, той укрепил и изградил църквата на Господа”.

Глава 12

Серapiон и запазените негови книги

1. Възможно е други да са запазили още спомени от литературните произведения на Серапион, но до нас са достигнали единствено тези адресирани до някой си Домнин, който, по времето на гонението, отпаднал от вярата в Христа и преминал към еврейското поклонение както и тези адресирани до Понт и Карик, църковни мъже, и други писма до различни хора както и още една книга написана от него за т. нар. евангелие на Петър.

2. Той написал последната, за да обори грешките, които съдържа това евангелие поради някои в Росийската епархия, които били подмамани от него към неправилни идеи. Може би е добре да предадем няколко кратки откъса от неговата книга показващи мненията му. Той пише следното:

3. „Понеже ние, братя, приемаме както Петър така и другите апостоли като Христос, но разумно отричаме писанията, които са му приписвани лъжливо, знаейки, че те не са ни били предадени.

4. Когато ви посетих аз приех, че вие всички държите истинската вяра и тъй като не бях чел евангелието, което се представя под името на Петър аз казах: Ако това е единственото нещо, което води до спорове помежду ви нека да бъде четено. Но сега, след като научих от това, което ми беше казано, че умовете им са били завлечени към някаква ерес, аз ще побързам отново да дойда при вас. Затова, братя, очаквайте ме скоро.

5. Но вие ще научите, братя, от това, което ви е било писано, че ние разбираме същността на марсианската ерес и че, без да разбира какво казва, той сам си противоречи.

6. Понеже получили това евангелие от други, които са го изучили внимателно, а именно, от наследниците на тази, които първоначално го използвали, които ние наричаме докети (понеже повечето от мненията им са свързани с учението на тази школа) ние бяхме в състояние да го прочетем и намерихме много неща в съгласие с истинското учение на Спасителя, но някои неща добавени към това учение, които ние по-нататък ви посочваме.”

Толкова за Серапион.

Глава 13

Писанията на Климент

1. Всичките осем *Стромата* на Климент са запазени сред нас като им е дадено следното заглавие: „Строматата на Тит Флавий Климент за гностичните бележки на истинската философия”.
2. Книгите наречени *Хипотипосис* са същия брой. В тях той споменава Пантен по име като свой учител и ни дава своите мнения и традиции.
3. Освен тези имаме негова *Убеждаваща книга* написана към гърците, три книги на една творба наречена *Наставник*, друга със заглавие *Как се спасява богатият?* книгата *За Псахата*, дискусии *За Поста* и *За злото говорене*, *Убеждаваща книга за търпението* или *За наскоро кръстените* и една, която носи името *Църковен канон* или *Против юдаизаторите*, която той посветил на Александър, по-горе споменатият епископ.
4. В *Стромата* той не само се занимава подробно с Божествените Писания, но цитира и всичко казано от гръцките автори, което му се струва полезно.
5. Той разяснява мненията на мнозина, като гърнци така и варвари. Той също така оборва лъжливите учения на ересиарсите и освен това разглежда голяма част от историята давайки ни една извадка от твърде разнообразно знание, което заедно с всичко останало той смесва с философски виждания. Вероятно е поради тази причина той да е нарекъл книгата си с подходящото име *Стромата*.
6. В тези книги той използва и свидетелства от спорните писания, т. нар. *Премъдрост Соломонова* и *Исус син Сирахов* като и от *Посланието към евреите* и тези на Варнава, Климент и Юда.
7. Той споменава също книгата на Тациан *Обръщение към гърците* и говори за Тациан като за автор на една хронологична книга. Той споменава еврейските автори Филон, Аристокбул, Йосиф, Деметрий и Еуполем сякаш всички те показват в книгите си, че Мойсей и еврейската раса са съществували преди появата на гърците.
8. Тези книги съдържат и много други знания. В първата от тях²⁴⁶ авторът говори за себе си като за живеещ след апостолските наследници.
9. В тях той също обещава да напише коментар на Битие²⁴⁷. В книгата си *За Псахата* той признава, че е бил подтикнат от приятелите си да запише за потомството традициите, които е чул от древните презвитери и в същата книга той споменава Мелито и Иринея както и някои други и привежда извадки от техните писания.

²⁴⁶ Т.е. *Стромата*.

²⁴⁷ *Стромата* 6.18.

Глава 14

Писанията споменати от него

1. Да обобщим, в *Хипотипосис* той накратко описва всички канонични Писания без да пропуска и спорните книги. Имам предвид Юда и останалите католически послания, Варнава и т. нар. *Апокалипсис на Петър*.
2. Той казва, че *Посланието към евреите* е написано от Павел и че било адресирано до евреите на еврейски език, но Лука го превел внимателно и го публикувал на гръцки. Поради тази причина стилът на това послание и на *Деяния* е еднакъв.
3. Той казва, че името на апостол Павел вероятно не са било добавено понеже изпращайки го към евреите, които били предубедени и подозрителни към него, той мъдро не желал да ги отблъсне още в самото начало чрез името си.
4. По-нататък той казва: „Но сега, както е казал блаженият презвитер, тъй като Господ, който е апостол на всемогъщия, бил изпратен до евреите, Павел, като изпратен до езичниците, поради своята скромност не написал името си в посланието до евреите, но поради почит към Господа и понеже бил глашатай и апостол на езичниците той писал на евреите от своят излишък”.
5. Отново, в същата книга, Климент привежда традицията на най-ранните презвитери, относно реда на евангелията по следния начин:
6. „Евангелията съдържащи родословията,” казва той, „били написани първи. Евангелието според Марк се появило по следния повод. Тъй като Петър открито проповядвал Словото в Рим и извявал благовестието чрез Духа, мнозина от присъстващите поискали Марк, който го следвал от дълго време и помнел какво е казал, да ги запише. И написвайки евангелието той го дал на тези, които го поискали.
7. Когато Петър научил това той нито го забранил нито го насърчил. Най-накрая, Йоан, смятайки, че външните факти са вече изяснени в евангелието, подтикван от приятели и вдъхновен от Духа, написал едно духовно евангелие”. Това е описанието на Климент.
8. Отново гореспоменатия Александър в едно сигурно писмо до Ориген, говори за Климент и Пантен като за познати. Той пише следното:
„Понеже това, както ти знаеш, била божията воля, потомственото приятелство, което съществува между нас да остане ненакърнено; не, по-скоро трябва да става все по-топло и силно.
9. Понеже ние добре знаем тези блажени отци, които отъпкали пътя преди нас, с които ние скоро ще бъдем, Пантен, истински блажения мъж и господар и светия Климент, моят господар и благодетел и, ако има някой

друг като тях, който аз съм познавал, теб, най-добрият във всичко, мой господар и брат”.

10. Толкова за това. Но Адамантий, понеже това било едно от имената на Ориген, когато Зефирин бил епископ в Рим, посетил Рим „желаейки,” както сам той казва на едно място, „да види най-древната Римска църква”.

11. След кратък престой там той се върнал в Александрия. Там той упражнявал задълженията си на катехизатор с голяма ревност. Деметрий, който по това време бил епископ там, го подтиквал и дори умолявал да работи старателно и за полза на братята.

Глава 15

Херакъл

1. Но когато видял, че няма време за по-задълбочено изучаване на Божествените неща и за изследване и тълкуване на светите Писания както и за наставление на идващите при него – понеже те идвали един след друг от сутрин до вечер, за да бъдат научени от него, те едва му оставяли време да диша – той разделил множеството. От тези, които познавал добре той избрал Херакъл, който бил ревностен ученик на божествените неща и в други отношения много учен човек, не невеж във философията и го направил сътрудник в наставлението. На него той поверил началното наставление на начинаещите, а запазил за себе си учението на тази, които били по-напреднали.

Глава 16

Ревностното изучаване на божествените Писания от Ориген

1. Толкова ревностен и усърден бил Ориген в своето изследване на Божествените думи, че научил еврейски език и си набавил свои собствени еврейски Писания като тези, които се намирили в ръцете на евреите. Той изследвал също и работата на другите преводачи освен тази на седемдесетте. В добавка към добре известните преводи на Акила, Симах и Теодот той открил и някои други, които били неизвестни поради дълбоката си древност – по какъв начин аз не зная – и чрез това търсене той ги извадил на яве.
2. Тъй като не знаел кои са авторите той просто казал, че ги намерил в Никополис близо до Атиум и на някои други места.
3. В *Хексалта* на Псалмите, след четирите известни превода, той добавил не само пети, но и шести и седми. За един от тях той заявил, че го открил в кутия в Йерихон по времето на Антоний синът на Серве.
4. След като събрал всички тези той ги разделил на секции и ги поставил един срещу друг заедно със самият еврейски текст. По този начин той ни оставил копие от т. нар. *Хексапла*. Отделно той подготвил и едно издание на Акила, Симах и Теодот заедно със *Септуагинта* в т. нар. *Тетрапла*.

Глава 17

Превода на Симах

1. Що се отнася до тези преводи трябва да кажем, че Симах бил ебионит. Но така наречената ерес на ебионитите твърдяла, че Исус бил син на Йосиф и Мария, смятайки Го просто за човек и силно настоявала за пазенето на Закона по един еврейски начин, както вече видяхме в тази история. Коментарите на Симах все още се намират и в тях той изглежда подкрепя тази ерес като напада евангелието според Матей. Ориген твърди, че набавил този и други коментари на Симах на Писанието от някоя си Юлиана, която, казва той, получила книгите като наследство от самият Симах.

Глава 18

Амвросий

1. По това време Амвросий, който държал ереста на Валентин, бил осъден чрез представянето на истината от Ориген и когато умът му бил просветен от светлината приел православното учение на Църквата.
2. Също и мнозина други, чрез славата на оригеновата ученост, която била известна навсякъде, идвали при него, за да изпитат познанията му по свещените Писания. И твърде много еретици и не малко от най-известите философи, усърдно учили под неговото ръководство, приемайки наставленията му не само относно Божествените неща, но и относно светската философия.
3. Понеже когато разбирал, че някой човек има по-висок интелект той го наставлявал и във философските клонове (на познанието) – в геометрията, аритметиката и другите подготвителни науки – и след това по-нататък във философските системи и обяснявал техните писания. Той правел наблюдения и бележки за всеки от тях, така че се прославил като велик философ дори сред самите гърци.
4. Той наставлявал мнозина от по-малко учените в обикновените училищни клонове, казвайки, че те ще са от не малко помощ в изучаването и разбирането на божествените Писания. Поради тази причина той смятал за особено необходимо за себе си да бъде умел в светското и философско познание.

Глава 19

Обстоятелствата свързани с Ориген

1. Гръцките философи от тази епоха са свидетели на неговите познания в тези области. Те често го споменават в творбите си. Понякога му посвещават книгите си, друг път му ги представят сякаш на учител за оценка.

2. Защо е необходимо да казваме това когато дори Порфирий, който живял в Сицилия в наши дни и писал книги против нас, опитвайки се в тях да клевети божествените Писания, споменава тези, които ги тълкували. И неспособен по никакъв начин да намери смислено основание против ученията поради липса на аргументи започнал да клевети и очерня техните тълкуватели, опитвайки се да zlepостави особено Ориген, когото той казва, че познавал от младостта си.

3. Но без да съзнава това той всъщност препоръчал човека, казвайки истината за него в някои случаи, в които не можел да направи друго, но изричайки лъжи там където смятал, че няма да бъде уловен. Понякога той го обвинява като християнин, а друг път описва умението му във философското познание. Но чуйте собствените му думи:

4. „Някои хора, желаейки да намерят решение на низостта на еврейските Писания, вместо да ги изоставят, се обърнали към обяснения несъвместими и противоречащи на написаните думи, които обяснения, вместо да осигурят защита на чужденците съдържат тяхно одобрение и защита. Понеже те се хвалят, че ясните думи на Мойсей са енигми и ги смятат за пророчества пълни с тайни мистерии. След като се провалили в умственото разсъждение поради глупост те представят своите обяснения”. По-нататък той казва:

5. „Като пример за подобен абсурд аз посочвам един човек когото съм срещал в младостта си и който тогава беше хвален твърде много, и все още е, заради писанията, които оставил. Имам предвид Ориген, който е твърде почитан от учителите на тези учения.

6. Понеже този човек, след като слушал Амоний, който достигнал до най-голямото умение във философията в наши дни, извлякъл голяма полза от своя учител в познанието на науката. Но що се отнася до правилния избор в живота той тръгнал в обратна посока.

7. Понеже Амоний, бивайки християнин, и отгледан от християнски родители, когато се предал на изучаването на философията веднага се покорил на начина на живот изискван от законите. Но Ориген, бивайки изучен като грък в гръцката литература, се обърнал към варварско безразсъдство. Носейки познанието, което придобил той търгувал с него живеейки като християнин и противно на законите, но в своето мнение за

материалните неща и за божеството приличал на грък и по този начин смесвал гръцкото учение с чужди басни.

8. Понеже той постоянно изучавал Платон и се занимавал с писанията на Немений и Корний, Апоофаний, Лонгиний, Модерат и Никомах и с тези, които били известни сред питагорейците. Той използвал книгите на стоика Каремон и на Корнит. Запознавайки се чрез тях напълно с предобразното тълкуване на гръцките мистерии той го приложил към еврейските Писания”.

9. Тези неща са казани от Порфирий в третата книга на неговата творба срещу християните. Той говори вярно за заниманията и учеността на човека, но явно лъже (понеже кой противник на християните не прави това?) когато казва, че се отклонил от гърците и че Аманий отпаднал от живота на благочестие в езическите обичаи.

10. Понеже Ориген бил научен на християнските учения от своите родители както ние вече казахме. А Аманий държал непоклатимо и неопетнена божествената философия до края на живота си. Неговите творби продължават да показват това тъй като той все още е хвален от мнозина заради писанията, които оставил. Например, творбата наречена *Хармонията на Мойсей и Исус* и други такива за достъпни за учените.

11. Това е достатъчно, за да докаже клеветата на лъжливият обвинител както и умението на Ориген в гръцкото познание. Той защитава своето усърдие в това срещу някои, които го обвинявали в едно писмо, в което написал следното:

12. „Когато се посветих на словото и славата на умението ми се разнесе надалеч и когато еретици и хора запознати с гръцкото учение и по-конкретно с философията, идваха при мен видях ми се необходимо да изследвам ученията на еретиците и какво казва философията за истината.

13. В това ние следваме Пантен, който бил полезен на мнозина преди нашето време чрез цялостната си подготовка в тези неща както и Херакъл, който сега е член на Александрийското презвитерство. Аз го намерих с един учител по философия, с когото той беше вече пет години преди аз да започна да слушам лекции по тези предмети.

14. И макар че по-рано носел обикновените дрехи той ги оставил настрана и приел, и все още носи, философска мантия като продължава усърдно да изучава гръцките книги”.

Това той казал в своя защита относно изучаването на гръцката литература.

15. Около това време, докато все още се намирал в Александрия, дошъл един войник, който донесъл писмо от управителя на Арабия до Деметрий, епископа на епархията, и до префекта на Египет, който по това време управлявал, с което изисквал по най-бързия начин те да изпратят Ориген до него, за да го разпита. Изпратен при него той отишъл в Арабия. И след

като за кратко време постигнал целта на посещенията си той се върнал в Александрия.

16. Но след известно време в града избухнала голяма война и той се оттеглил от Александрия. Смятайки, че за него няма да е безопасно да остане в Египет той отишъл; в Палестина и пребивавал в Кесария. Докато бил там епископите на църквата в тази страна поискали от него да проповядва и да изяснява Писанията публично, макар все още да не бил ръкоположен за презвитер.

17. Това е явно от това, което Александър, епископ на Ерусалим и Теоктист на Кесария писали до Деметрий по този въпрос защитавайки се по следния начин:

„Той каза в писмото си, че подобно нещо не се е чувало никога нито пък се е случвало, мирянин да проповядва в присъствието на епископи. Не знаем как той твърди нещо, което е напълно невярно.

18. Понеже винаги когато се намират хора способни да наставляват те биват наставени от светите епископи да проповядват на народа. Така е правил в Ларанда, Еуелпис от Неон, в Икониум, Паулин от Келсий и в Сердика Теодор от Атика, които са наши блажени братя. Вероятно това е било правено и на други, неизвестни за нас, места”.

Той бил почетен по този начин докато все още бил млад човек не само от своите съграждани, но и от чужди епископи.

19. Но Деметрий изпратил за него чрез писмо призовавайки го чрез членове и дякони на църквата да се завърне в Александрия. Така той се върнал и подновил своите обичайни занимания.

Глава 20

Запазените писания от писателите по онова време

1. По онова време в Църквата имало множество учени мъже, чийто писма един към друг са запазени и лесно достъпни. Те са запазени до наше време в библиотеката в Алиа, която била построена от Александър, който по онова време бил предстоятел на Църквата. От тази библиотека ние бяхме в състояние да съберем материали за настоящата книга.
2. Сред тях Берил ни е оставил, освен писмата и книгите, няколко елегантни творби. Той бил епископ на Бостра в Арабия. По подобен начин Иполит, предстоятел на друга църква, ни оставил своите писания.
3. До нас е достигнал също и диалогът на Гай, един твърде учен човек, който живял в Рим по времето на Зефирин, заедно с Прокъл и се противопоставял на фригийската ерес. В това той препятствал на готовността и дързостта на своите опоненти да добавят нови писания. Той споменава само тринадесет послания на светия апостол без да смятаме това към евреите. И до наши дни има някои сред римляните, които не го смятат за дело на апостола.

Глава 21

Епископите, които били добре известни по онова време

1. След като Антоний управлявал в продължение на седем години и шест месеца Макрин го наследил. Той управлявал само една година и бил наследен от другия Антоний. По време на неговата първа година римският епископ Зефирин, след като изпълнявал тази длъжност в продължение на осемнадесет години, починал и Калист получил епископство.
2. Той го изпълнявал в продължение на пет години и бил наследен от Урбан. По това време Александър станал римски император, след като Антоний управлявал едва четири години. По това време Филет също наследил Асклепиад в Антиохийската църква.
3. Ако някога имало благочестива жена то майката на императора на име Мемаея била такава, като при това живеела религиозен живот. Когато името на Ориген се разнесло навсякъде и достигнало дори до нейните уши, тя силно пожелала да види човека и преди всичко да изпита неговото прославно познание на Божиите неща.
4. Намирайки се по това време в Антиохия тя изпратила за него един военен ескорт. След като останал с нея за кратко време и показвайки й много неща, които послужили за божия слава и за удостоверяване на божественото учение, той побързал да се върне към поверената му работа.

Глава 22

Книгите на Иполит достигнали до нас

1. По това време Иполит, освен много други творби, написал една книга, която ни оставил. В нея той представя хронологична таблица и дава някои пасхални канони за шестнадесет години достигайки до първата година от времето на император Александър.
2. От останалите му книги следните са достигнали до нас: *За Хексамерон*, *За делата след Хексамерон*, *Срещу Маркион*, *За Песен на песните*, *За части от Езекиил*, *За Пасхата*, *Срещу всички ереси*. Могат да се намерят и много други книги запазени от мнозина.

Глава 23

Ревността на Ориген и издигането му в презвитерство

1. По това време Ориген започнал своите коментари върху Божествените Писания подтикван към това от Амвросий, който използвал множество стимули, не само наставлявайки го със слово, но и предоставяйки изобилни средства.
2. Понеже той диктувал на повече от седем писари, които се сменяли един друг през определено време. Той използвал и не по-малко преписвачи освен момичетата, които били умели в елегантния краснопис. За всичко това Амвросий предоставил необходимите средства изобилно показвайки безкрайна сериозност в прилежност и ревност за божите думи, чрез което особено го подтикнал към подготовката на неговите коментари.
3. Докато тези неща се случвали Урбан, който бил осмия епископ на Римската църква, бил наследен от Понтиан и Зебин наследил Филет в Антиохийската.
4. По това време Ориген бил изпратен в Гърция поради належаща нужда във връзка с църковните дела и докато минавал през Палестина бил ръкоположен за презвитер в Кесария от епископите на страната. Въпросите свързани с него по този повод и решението им от тези, които предстоявали над църквите, освен останалите неща касаещи божие слово, които той публикувал в своя разцвет, изискват отделна книга. Ние писахме донякъде по-пространно за тях във втората книга на *Защитата*,²⁴⁸ която съставихме от негово име.

²⁴⁸ Евсевий говори за книгата *Защита на Ориген* съставена от него и от Памфилий, която не е достигнала до нас.

Глава 24

Коментарите, които той подготвил в Александрия

1. Може би е добре да добавим, че в шестата книга на своя *Коментар върху евангелието според Йоан* той казва, че е подготвил първите пет докато се е намирал в Александрия. От неговата творба върху евангелието според Йоан до нас са достигнали само двадесет и две книги.
2. В деветата от тези върху Битие, от която има общо дванадесет, той казва не само, че предишните осем са били съставени в Александрия, но и двадесет и петте върху псалмите и Плачът на Еремия. От последните до нас са достигнали пет книги.
3. В тях той споменава книгата *За възкресението*, от която имаме две книги. Той също така написал книгата *За началата* преди да отпътува за Александрия както и една книга наречена *Стромата*, в десет книги, която съставил в същия град по време на управлението на Александър, както показват бележките написани със собствените му ръце в началото на книгата.

Глава 25

Неговият обзор на каноничните писания

1. Когато разглежда Псалм 1 той дава един списък на светите Писания от Стария завет както следва: „Трябва да кажем, че каноничните книги, така както са ни ги предали евреите, са двадесет и две, което съответства на броят на буквите от тяхната азбука”. По-нататък той казва:

2. Двадесет и двете книги на евреите са както следва: Тази, която се нарича от нас Битие, но от евреите, от според началните думи на книгата, Берешит, което означава „В началото;” Изход, Увлесмот, т.е. „Това са имената;” Левит, Уикра „И той каза;” Исус Навиев, Йосо неб Ноун; Съдии и Рут, които сред тях са една книга, Сафатеим; Първа и втора книга на царете, в една, Самоуел т.е. „Призован от Бога;” Трета и четвърта книга на царете, в една Уамелч Давид т.е. „Царството на Давид;” на Летописите, първа и втора, в една, Дабрейамейн т.е. „Запис на дните;” Ездра, Първа и втора в една, Езра т.е. „Помощник;” книгата на Псламите, Сфартелеим; Притчи Соломонови, Мелот; Еклесиаст, Кохелет; Песен на песните (а не както някои смятат Песни на песните), Сир Хасирим; Исаия, Еремия с Плач и посланието в една; Данаил, Езекиил, Йов, Естир. И освен тези имаме Макавеите, които са наречени Сербет Сабаниел”. Тези той споменава в гореспоменатата книга.

3. В първата си книга от евангелието според Матей, говорейки за канонът на Църквата, той казва, че признава единствено четири евангелия пишейки следното:

4. „Сред четирите евангелия, които единствени са неоспорими в Божията Църква под небето, аз научих от традицията, че първото било написано от Матей, който някога бил бирник, но след това апостол на Исус Христос и че то било подготвено за обърналите се от юдаизма и публикувано на еврейски език.

5. Второто е от Марк, който го написал според наставленията на Петър, който в своето католическо послание го признава за син казвайки: „Поздравява ви с избраната с вас църква във Вавилон, и син мой Марко” (1 Петър 5:13).

6. Третото е от Лука, евангелието препоръчвано от Павел и съставено за обръщенците езичници. Последното е от Йоан”.

7. В петата книга на своето *Тълкуване на евангелието според Йоан* той говори за апостолските послания: „Но този, който „бил направен служител на един нов завет, – не на буквата, но на духа” (2 Коринтяни 3:6) т.е. Павел, който „от Ерусалим и околностите му дори до Илирик напълно проповядвал Христовото благовестие” (Римляни 15:19) не писал до всички църкви, които наставлявал и до тези, до които писал той изпратил само няколко реда.

8. Петър, върху когото е съградена Христовата църква, „срещу която няма да надделят портите на ада” (Матей 16:18) оставил едно признато послание, а може би и второ, което обаче е спорно.

9. Защо е нужно да говорим за този, който се облягал на Исусовото лоно, Йоан, който ни е оставил едно евангелие, макар да свидетелства, че можел да напълни целия свят с написани книги (Йоан 21:25)? Той написал и Апокалипсиса, но му било заповядано да замълчи и да не запише думите на седемте гръма.

10. Той освен това ни оставал и едно много кратко послание, а може би и второ и трето, макар не всички да приемат тези за автентични. Всички те заедно да не съставляват дори сто реда.”

11. Освен това той казва следното за посланието към евреите в своите *Омилки* върху него: „Стилът на посланието наричано „към евреите” не е груб както езикът на апостола, който сам признава, че е „груб в говорене” (2 Коринтяни 10:10) т.е. в изразяването си. А че стилът на това е по-чист гръцки ще признае всеки, който е способен да сравнява гръцката изразност.

12. Освен това, че разсъжденията на посланието са чудесни и не по-ниски от признатите апостолски писания ще признае всеки, който внимателно изследва апостолския текст”.

13. По-нататък той добавя: „Ако трябва да дам своето мнение, бих казал, че мислите са на апостол, но дикцията и фразеологията са на някой, който е запомнил апостолското учение и когато е намерил време е записал това, което учителят му е казал. Затова ако някоя църква смята, че това послание е написано от Павел нека да бъде похвалена заради това. Понеже не без причина древните ни го предали като павлово.

14. Но кой в действителност е написал посланието Бог знае. Твърдението на някой, които са били преди нас е, че Климент, епископ на римляните, написал посланието, на други, че това бил Лука, авторът на евангелието и на Деяния”. Но нека това да е достатъчно по въпроса.

Глава 26

Херакъл станал епископ на Александрия

1. В десетата година на гореспоменатото царуване Ориген отишъл от Александрия и Кесария оставяйки отговорността за катехетическото училище в града на Херакъл. Не много след това Деметрий, епископът на Александрия, починал, след като служел в продължение на четиридесет и три пълни години и Херакъл го наследил. По това време се отличавал и Фирмилиан, епископ на Кесария и Кападокия.

Глава 27

Как епископите се отнасяли с Ориген

1. Той бил толкова доброжелателно настроен към Ориген, че го поканил да дойде в страната за полза на църквите и освен това да го посети в Юдея, оставайки с него за известно време, за полза на Божиите дела. Александър, епископ на Ерусалим, и Теоктист, епископ на Кесария, често се обръщали към него като към единствен свой учител и му позволявали да изяснява божествените Писания и да върши другите дела свойствени на църковните задължения.

Глава28

Гонението при Максим

1. Римският император Александър завършил своето царуване след тринадесет години и бил наследен от Максим Цезар. Поради своята омраза към домът на Александър, в който имало множество вярващи, той започнал гонение заповядвайки единствено църковните управници да бъдат предадени на смърт като отговорни за евангелското поучение. По това време Ориген написал своето съчинение *За мъченичеството* и го посветил на Амвросий и Протоктет, един презвитер от кесарийската епархия понеже гонението се стоварило върху тях с необикновена тежест, и, както се говори, те се прославили със своята изповед при управлението на Максимин, което продължило три години. Ориген споменава това като време на гонение в двадесет и втората книга на *Коментарът на Йоан* и в няколко писма.

Глава 29

Фабиан, който бил чудно избран от Бога за епископ на Рим

1. Гордиан наследил Максим като римски император,²⁴⁹ а Понтиан, който бил епископ на Римската църква за шест години, бил наследен от Антерос. След като той изпълнявал длъжността си един месец Фабиан го заменил.
2. Казват, че Фабиан, идвайки след смъртта на Антерос заедно с други хора, пребивавал в Рим и докато се намирал там бил избран за епископ чрез най-удивително проявление на божествената и небесна благодат.
3. Защото когато всичките братя се събрали, за да изберат чрез гласуване, кой следва да заеме църковното епископство, те мислели за неколцина известни и почитани сред множеството, но Фабиан, макар да присъствал, не идвал на ум на никого. Но казват, че изведнъж един гълъб се спуснал надолу и кацнал на главата му наподобявайки слизането на Светия Дух върху Спасителя под формата на гълъб.
4. Тогава всички хора, сякаш движени от божия Дух, с пълна готовност и единодушие извикали, че той е достоен и без да се бавят го взели и го поставили на епископския престол.
5. По същото време Зебин, епископа на Антиохия, починал и Бабилас го наследил. В Александрия Херакъл, след като получил епископските задължения от Деметрий, бил наследен в управлението на катехизисното училище от Дионисий, който също бил от учениците на Ориген.

²⁴⁹ Гордиан младши, внук на Гордиан I, и племенник на Гордина II, станал император след убийството на Балбин в Италия през 238 на петнадесет годишна възраст и управлявал до началото на 244 когато бил убит от войниците и наследен от Филип. Евсевий го представя като пряк наследник на Максимин понеже изминали само два или три месеца между смъртта на първия и възкачването на трона на втория.

Глава 30

Учениците на Ориген

1. Докато Ориген изпълнявал обичайните си задължения в Кесария мнозина ученици дошли при него не само от околността, но и от други страни. Сред тях били Теодор, същият който се отличил сред епископите от нашето време под името Григорий и неговият брат Атенодор, които станали особено известни. Откривайки, че те дълбоко се интересуват от гръцките и римските науки той им вдъхнал любов към философията и насочил ревността им към изучаване на божествените неща. След като останали с него пет години те показали такъв напредък, че макар все още да били млади и двамата били почетени с епископство сред понтските църкви.

Глава 31

*Африкански*²⁵⁰

1. Пак по това време бил добре известен и Африкански, писателят на книгата наречена *Кести*. Запазено е едно негово писмо до Ориген, изразяващо съмнение относно историята на Сусана и Данаил като измислена и невярна. Ориген отговаря на това много подробно.
2. Други творби на същият Африкански достигнали до нас са неговите пет книги *За хронологията*, една творба написана с много труд и акуратност. В нея той казва, че отишъл в Александрия поради голямата слава на Херакъл, който особено се отличил в изучаването на философията и други гръцки науки и чието избиране за епископ на тамошната църква ние вече споменахме.
3. Има запазено и едно друго писмо от същият Африкански до Аристид за предполагаемото несъответствие между Матей и Лука в родословието на Христос. В него той показва ясно аргументите на евангелистите от едно описание, което достигнало до него, което ние вече приведохме на удачното му място в първата книга на тази творба (виж 1.7).

²⁵⁰ Т.е. Юлий Африкански.

Глава 32

Коментарите на Ориген съставени в Кесария и Палестина

1. Около това време Ориген подготвил своите коментари върху Исаия и Езекиил. От първия до нас са достигнали тридесет книги, което е до третата част на Исаия, до видението на звяра в пустинята (ср. Ис. 30:6), а от Езекиил двадесет и пет книги, които са всичко, което той написал за пророкът.
2. Намирайки се по това време в Атина той завършил своят коментар на Езекиил и започнал коментара на Песен на Песните, който завършил до книга пета. След завръщането си в Кесария той завършил и този, общо в десет книги.
3. Но защо да описваме тук всичките книги на този човек, като това би изисквало отделна книга? Ние сме направили и това в нашия разказ за живота на Памфилий, един свят мъченик от нашето собствено време. След като показахме колко голямо било прилежанието на Памфилий в божествените неща ние добавихме и един каталог на библиотеката, в която той събрал с творбите на Ориген и на други църковни писатели. Този, който желае може да научи оттам кои книги на Ориген са достигнали до нас. Но сега ние продължаваме с нашата история.

Глава 33

Грешката на Берил

1. Берил, когото наскоро споменахме като епископ на Бостра и Арабия, се отвърнал от църковния стандарт и се опитал да въведе идеи чужди на вярата. Той се осмелил да твърди, че нашият Спасител и Господ не предсъществува във свойствена за Него форма преди да живее сред хората и че не притежавал свойствена божественост, а единствено тази, с която Отец обитавал в Него.
2. Мнозина епископи изследвали и разисквали с него този въпрос и Ориген, бивайки поканен заедно с останалите, отначало отишъл на едно събиране с него, за да разбере истинските му виждания. Но когато разбрал вижданията му и осъзнал, че са погрешни, след като го убедил с аргументи и демонстрация той го върнал обратно към правото учение и възстановил предишните му здрави мнения.
3. Все още съществуват писания останали от Берил и от синода събрал се по този повод, които съдържат въпросите поставени му от Ориген и дискусиите, които се провели в неговата епархия както и всички неща случили се по това време.
4. Възрастните братя сред нас са ни предали много други факти за Ориген, които аз намерих за удачно да пропусна тъй като не са свързани с тази творба. Но това, което е сметнато за необходимо да бъде записано за него може да се намери в *Апологията* за него, написана от нас и Памфилий, светия мъченик от нашето време. Ние внимателно я подготвихме като за по-голяма достоверност работихме съвместно.

Глава 34

Филип Цезар

1. Гордиан бил римски император в продължение на шест години когато Филип, заедно със своя син Филип, го наследил.²⁵¹ Казват, че той, бивайки християнин, пожелал в деня на последното пасхално бдение да сподели с множеството молитвата в църквата, но престоляващия не му позволил да влезе докато не направи изповед и не бъде причислен сред тези, които са извършили престъпление и заемат местата за покаяние. Понеже ако той не направел това никога нямало да бъде приет от него поради множеството престъпления, които бил извършил. Казват, че той с готовност се подчинил показвайки с поведението си един искрен и благочестив страх от Бога.

²⁵¹ По-младият Гордин управлявал от лятото на 238 до началото на 244, когато бил убит от войници и бил наследен от своя преториански префект Филип от Арабия. Последният приел името Марк Юлий Филип и управлявал до 249 когато бил победен и наследен от Деций. Неговият син, Филип, който по времето на възцаряването на своя баща бил на седем години, веднага бил провъзгласен за цезар и след това получил и титлата Август. Той носел името Марк Юлий Филип Север и бил убит при смъртта на своя баща.

Глава 36

Динисий наследил Херакъл в епископство

В третата година на този император Херакъл починал след като изпълнявал службата в продължение на шестнадесет години и Дионисий приел епископството на Александрийската църква.

Глава 36

Другите дела на Ориген

1. По това време, докато вярата се разпространявала и нашето учение се прогласявало дързостно пред всички, Ориген, бивайки, както казват, на повече от шестдесет години и след като постигнал голямо умение поради непрестанните си занимания твърде разумно позволил неговите публични лекции да бъдат записвани от писари, нещо, което той по-рано не позволявал.
2. Също по това време той написал една творба в осем книги в отговор на тази наречена *Истинската реч*, която беше написана от нас против епикуреца Целз и двадесет и пет книги върху евангелието според Матей освен тези върху дванадесетте пророка, от които сме открили едва двадесет и пет.
3. Има запазено и едно негово писмо до император Филип и друго до Севера, неговата съпруга, както и няколко други до различни хора. В друга книга ние сме ги подредили до сто на брой, така че те да не бъдат повече разпръснати, толкова колкото сме били в състояние да съберем, които са били запазени тук и там от различни хора.
4. Той писал също така и до Фабиан, епископа на Рим, и до мнозина други управници на църквите за своето правоверие. Пример за това имаме в осмата книга на неговата *Аполигия*, която ние сме написали в неговата защита.

Глава 37

Раздорът сред арабите

Около това време хората в Арабия, се обърнали към едно учение противно на истината. Те казват, че в настоящото време човешката душа умира и погива заедно с тялото, но във времето на възкресението те ще бъдат изцяло обновени. Отново по това време се събрал доста голям синод и Ориген, бивайки поканен на него, говорил публично по въпроса като в резултат на това мненията на преди това отпадналите се променили.

Глава 38

Ереста на елекеситите

По това време се появила и друга грешка наречена ереста на елекеситите, която била погасена още в самото си начало. Ориген говори за нея в една публична омилия върху Псалм 82:

„Наскоро се появи един човек, който се надуваше твърде много със собствените си способности, прогласявайки това безбожно и нечестиво мнение, което напоследък се появи в църквите наречено „за елекеситите”. Ще ви покажа какви зли неща учи това мнение, за да не бъдете подведени от него. То отрича определени части от всичките Писания. Освен това то използва определени части от Стария завет и евангелията, но напълно отрича апостола. То твърди, че да се отрече Христос е нещо, което няма особено значение и че този, който разбира, когато обстоятелствата налагат това, ще се отрече с устата си, но не и със сърцето си. Те са написали една книга, за която казват, че паднала от небето. Те твърдят, че всеки, който чуе и повярва това ще получи прошка на греховете си, прошка различна от тази, която дава Исус Христос”.

Такова е описанието на тези хора.

Глава 39

Преследването при Деций и страданията на Ориген

1. След като управлявал в продължение на седем години Филип бил наследен от Деций. Поради омразата си към Филип той започнал да преследва църквите, при което Фабиан пострадал мъченически в Рим и Корнилий го наследил в епископството.
2. В Палестина Александър, епископ на ерусалимската църква, бил доведен заради Христос пред съдийския престол на кесарийския управител и след като благородно се оправдал чрез една втора изповед бил хвърлен в затвора, коронясан с пообелили коси и на почтена възраст.
3. След неговата почтена и забележителна изповед пред трибунала на управителя той заспал в затвора и Мазебен станал наследник на ерусалимското епископство.
4. Бабил в Антиохия, след като подобно на Александър починал в затвора след своята изповед, бил наследен от Фабий в епископството на църквата.
5. Но колко много и колко велики неща се случили с Ориген по време на гонението и какъв бил техният краен резултат – когато злият демон изпратил всичките си сили и се борел срещу този човек с най-големите си умения и сила, нападайки го повече от другите, срещу които се борел по това време – и какви и колко много неща претърпял той заради христовото Слово, възета и телесни изтезания с желязна яка и в тъмницата и колко много дни с крака разпънати на клада той търпеливо понасял заплахата на огъня, и всички други неща, които му нанесли неприятелите му, и как мъките му свършили докато съдията се борел с цялата си сила да опази живота му, и какви думи изговорил той след тези неща, пълни с утеха към нуждаещите се от помощ, множеството му писма показват с истина и точност.

Глава 40

Какво се случило с Дионисий

1. Ще цитирам част от писмото на Дионисий до Герман, в което се разказва какво се случило на първия. Говорейки за себе си той пише следното: „Говоря пред Бога и Той знае, че не лъжа. Не тичам воден от собствените си импулси нито без посока.

2. Но дори преди това, в същия час, в който се случваше гонението на Деций, Сабин изпрати един фрументарий да ме търси и аз останах в дома си в продължение на четири дена докато той пристигна.

3. Той продължи да търси всички места – пътища, реки и полета – където смяташе, че може да съм се скрил или да минавам. Но той беше поразен от слепота и не намери къщата понеже не мислеше, че бивайки гонен аз ще си остана у дома. И след четири дена Господ ми заповяда да тръгна и направи път за мен по чуден начин, така че аз и придружителите ми, и мнозина от братята си отидохме заедно. А че това се случи по Божието провидение е явно от последвалото, с което вероятно ние сме били полезни на някого”.

4. По-нататък той разказва какво се случило с него след бягството.

„Около залез след като бях заловен заедно с хората с мен аз бях заведен от войниците при Тапозирис, но по Божието провидение Тимотей не присъстваше и не беше заловен. Идвайки по-късно той намери къщата изоставена и пазена от войници, а нас хванати.

5. След малко той казва:

„И как забележително уреждаше нещата той? Понеже истината трябва да бъде казана. Един от хората от покрайнините срещнал Тимотей бягащ и обезпокоен и го запитал защо бърза толкова. Той му казал истината.

6. Когато човекът чу това (той отивал на сватба понеже било обичайно да се прекарва цялата нощ на такива събирания) той влезе и разказа всичко на седящите на масата. И те, сякаш по предварителен сигнал, станаха едновременно, спуснаха се и връхлетяха върху нас с вик. Веднага войниците, които ни пазеха, побягнаха и те дойдоха при нас докато лежахме.

7. Но аз, Бог знае, отначало помислих, че върху нас идват крадци, за да ни ограбят и оберат. Така че аз останах на леглото, на което лежах облечен единствено с ленена дреха и им предложих останалите си дрехи, които лежаха до мен. Но те ме накараха да стана и да си отида бързо.

8. Тогава аз разбрах защо са дошли и извиках, умолявайки ги да си отидат и да ни оставят. И аз ги молих ако искат да ми помогнат по някакъв

начин да предварят тези, които ме водеха и сами да ми отсекаат главата. Когато извиках по този начин, както знаят моите другари и партньори, те ме вдигнаха със сила. Но аз се хвърлих обратно на земята, а те ме хванаха за ръцете и краката и ме извлякоха.

9. Следват свидетелите на тези неща: Гай, Фауст, Петър и Павел. Но тези, които ме бяха хванали бързо ме изведоха от селото и поставяйки ме на едно магаре без седло ме отведоха”.

Дионисий разказва тези неща за себе си.

Глава 41

Мъчениците в Александрия

1. Същият автор, в своето писмо до Фабий, епископ на Антиохия, разказва следното за мъчениците в Александрия по времето на Деций:

„Гонението сред нас не започна по царска заповед, но продължи цяла година. Пророкът и авторът на злото в този град, който и да е той, преди това действаше и настройваше срещу нас езическите тълпи, разпалвайки сред тях суеверията за страната им.

2. Подбудени по този начин и намирайки добра възможност за всяко нечестие, те сметнаха, че единственото благочестиво служение, което могат да принесат на своите демони е да ни убият.

3. Първо те хванаха един старец на име Матрас и му заповядаха да изрече нечестиви думи. Но когато той не се подчини те го биха с тояги, разкъсаха лицето му и очите му с остри колове, извлякоха го от града и го биха с камъни.

4. След това те заведоха пред своите идоли една вярна жена на име Квинта, за да я накарат да им се поклони. И когато тя се отвърна с отвращение те завързаха краката ѝ и я влачиха през целия град по покритите с камъни улици като я блъскаха в колоните и в същото време я бичуваха. След това като я отведоха на същото място те я убиха с камъни.

5. Тогава всички единодушно се втурнаха в домовете на благочестивите и извличаха всеки, който някой от тях познаваше като свой съсед като ги ограбваха и плячкосваха. Те взеха за себе си по-ценните неща, а победните и тези направени от дърво разпръснаха и изгориха по улиците, така че градът заприлича на завладян от врагове.

6. Но братята се отдръпнаха и избягаха като *„радостно посрещаха разграбването на имота си“* подобно на хората, на които свидетелствал Павел. Не зная за никой освен може би за малцина от попадналите в ръцете им, които по това време са се отрекли от Господа.

7. След това те хванаха и най-почитаната девица Аполония, една възрастна жена, и удряйки я в челюстите избиха всичките ѝ зъби. Те запалиха огън извън града и заплашиха да я изгорят жива ако не се присъедини към тях в нечестивите им кръсъци. Тя, като се помоли малко, беше пусната и с готовност сама скочи в огън и изгоря.

8. Тогава те хванаха Серапион в собствената му къща, изтезаваха го жестоко и след като счупиха всичките му крайници го хвърлиха с главата надолу от горния етаж. Нямаше улица нито обществен път, който да е отворен за нас през деня или през нощта. Понеже винаги и навсякъде те всички крещяха и ако някой не повтаряше нечестивите им думи веднага биваше извличан и изгарян.

9. Нещата продължиха по този начин доста дълго време. Но размириците на гражданската война дойдоха върху нечестивите хора и обърнаха тяхната жестокост спрямо нас един към друг. Така ние си отдохнахме за малко понеже яростта им спрямо нас престана. Сега обаче ни известиха за промяна на това по-меко управление и ни обхвана голям страх какво ще се случи.

10. Появи се указ - страшен като най-ужасното време предсказано от нашия Господ – така че ако е възможно ще се съблазнят дори избраните.

11. Всички се притаиха. Мнозина от по-видните в страха си веднага излязоха напред. Други, които бяха на държавна служба бяха повлечени от своите официални задължения, а други подтиквани от близките си. Извиквани по име те пристъпваха и извършваха нечистите и нечестиви жертви: някои бледи и трепереха сякаш не принасяха жертва, а сами бяха принасяни на идолите. Множеството ги обсипваше с насмешки тъй като на всички беше ясно, че те се страхуваха както да умрат така и да принесат жертва.

12. Други се приближаваха до олтарите с по-голяма готовност заявявайки, че никога не са били християни. За тях се сбъдва предсказаното от нашия Господ, че те „мъчно“ ще се спасят (Матей 19:23). От останалите едни следваха един, а други друг от тези класи, някои бягаха и някои биваха залавяни.

13. От последните някои останаха верни в окови и затворени и някои, които бяха затворени дори за много дни все пак се отказаха от вярата преди да бъдат изведени на съд. Останалите, след като понесоха големи мъки, накрая се отрекоха.

14. Но здравите и блажени стълбове на Господа подкрепяни от Него и приели сила и мощ подходящи за силната вяра, която притежаваха, станаха прекрасни свидетели за царството.

15. Първият от тези беше Юлиан, един мъж, който толкова страдаше от подагра, че не беше в състояние да седи или да ходи. Доведоха го заедно с двама други, които го носеха. Единият от тях веднага се отрече. Но другият, чието име беше Кронион, по презиме Еун, както и старецът Юлиан, изповядаха Господа и бяха развеждани на камили из целия град, който, както знаете, е много голям и от това издигнато положение бяха бити и накрая изгорени в голям огън заобиколени от всички жители.

16. Но един войник на име Беза, който се намираше до тях докато те бяха водени укори тези, които ги обиждаха. Те закрещяха срещу него и този мъжествен Божи воин беше обвинен и след като завърши благородно голямото състезание за благочестие беше обезглавен.

17. Един друг, либиец по рождение, но по име и блаженство истински макарец²⁵² беше убеждаван силно от съдията да се отрече, но след като не

²⁵² Гръцката дума „макария“ означава блажен.

се съгласи беше изгорен жив. След тях Епимах и Александър, след като останаха в окови за дълго време и понесоха безбройни мъки, стъргалки²⁵³ и бичувания, също бяха погълнати от силния огън.

18. Заедно с тях имаше и четири жени. Амонария, една света девица, съдията измъчва неуморно и по всякакъв начин понеже тя от самото начало заяви, че няма да направи нищо от това, което ѝ заповядват. И след като напълно удържа на обещанието си тя беше извлечена. Другите бяха Меркурия, една много забележителна жена и Дионисия, майка на много деца, която обаче не обичаше децата си повече от Господа. Тъй като губернаторът се срамуваше от безполезността на мъченията и след като винаги биваше победен от жените, те бяха предадена на смърт от меч без да бъдат изпитвани чрез мъчения. Победителката Амонария ги понесе от името на всички.

19. Египтяните Херон и Атер, а с тях и Диоскор, едно момче на около петнадесет години, бяха доведени. Отначало съдията се опита да измами момчето чрез ласкави думи сякаш то можеше да се предаде лесно и след това да го принуди чрез мъчения като някой, който лесно би се поддал. Но Диоскор нито се убеди нито се пречупи.

20. Тъй като останалите останаха твърди той ги бичува жестоко и след това ги предаде на огъня. Но почитайки начина, по който Диоскор се беше отличил публично и неговите мъдри отговори и убеждения той го отпрати казвайки, че по причина на младостта му му дава време да се покае. Този най-богоугоден Диоскор сега се намира сред нас очаквайки по-голям сблъсък и по-трудно състезание.

21. Някой си Немсион, също египтянин, беше обвинен в съучастничество в грабеж. Но когато се оправда пред центуриона по обвинение твърде чуждо на истината той бе набеден, че е християнин и заведен в окови пред губернатора. Най-неправедният магистрат го измъчва и бичува двойно повече от обичайното за кражба и след това го изгори заедно с разбойниците почитайки по този начин човекът подобно на Христос.

22. Една група войници, Амон, Зено, Птоломей и Игнен, и заедно с тях и един възрастен човек, Теофил, застанаха заедно пред трибунала. Тъй като един човек, който беше изпитван като християнин изглеждаше склонен да се отрече, те стояха скърцайки със зъби, правеха знаци с лицата си, стискаха ръце и жестикулираха с телата си. И когато всеобщото внимание се обърна към тях преди някой да ги хване те се втурнаха към трибунала казвайки, че са християни, така че губернаторът и съвета се изплашиха. Така тези, които бяха изпитвани се показаха твърде смели въпреки възможността да страдат докато съдиите им треперели. Когато бяха извлечени от трибунала те ликуваха в своите свидетелства. Сам Бог им даде славно да тържествуват.

²⁵³ Инструмент за мъчение, който изстъргвал плътта, през която бил прокаран.

Други, за които разказва Дионисий

1. „Мнозина други в градове и села били разкъсани от езичниците, от които аз ще спомена един като пример. Исхирион работел като слуга на един от управниците. Работодателят му заповядал да принесе жертва и отказът му го обидил и понеже той останал твърд, се отнесъл зле с него. Тъй като продължавал да отказва той взел един дълъг прът, пробол вътрешностите му и го убил.
2. Защо трябва да говоря за множествата, които се скитали в пустините и планините и загинали от глад и жажда, от студ и болести, от разбойници и диви зверове? Тези, които оцелели са свидетели за своето избиране и победа.
3. Но аз ще спомена една случка като пример. Каремон, един много възрастен човек, бил епископ на града наречен Нил. Той побягнал заедно със съпругата си в Арабската планина и не се върнал. И макар че братята търсели усърдно те не успели да намерят нито тях нито телата им.
4. Мнозина, които побягнали в същата тази Арабска планина били отведени в робство от варварите сарацини. Някои от тях бяха откупени с трудности и на висока цена, а други все още не са. Разказах тези неща, братя мои, не без причина, а за да можете да разберете колко много и колко големи неволи дойдоха върху нас. Най-добре ще разберат тези, които са понесли най-много от тях”.
5. Малко по-нататък той добавя: „Тези божествени мъченици сред нас, които сега седят заедно с Христос и са наследници на царството му, участници в неговия съд и съдещи заедно с Него, приели някои от братята, които били отпаднали и станали виновни понеже принесли жертва. Когато сметнали, че тяхното обръщение и покаяние били достатъчни, за да бъде приемливо за този, който никога не желае смъртта на грешника, а неговото покаяние, след като показали това те ги приели обратно и ги събрали заедно, срещнали се с тях и ги приели в общение чрез молитви и общо ядене.
6. Какво да кажем, братя, за подобни хора? Какво да направим? Дали трябва да мислим и да постъпим по същия начин като тях, да спазим техните решения и любов и да покажем милост към тези, над които те се смилили? Или да кажем, че решението им е несправедно и да се поставим като съдии над мнението им, да съжаляваме за милостта им и да преобърнем решенията?” Тези думи Дионисий твърде удачно добавил когато споменавал хората, които се показали слаби във времето на гонението.

Глава 43

Новат, начинът му на живот и ереста му

1. След това Новат, един презвитер в Римската църква, се изпълнил с гордост срещу тези хора, сякаш за тях нямало повече надежда за спасение, дори ако те сторят всичко спадащо към истинското и чисто обръщение и станал водач на ереста на тези, които, в гордостта на своето въображение, се нарекли катарии.

2. В Рим се събрал твърде голям синод от епископи на брой шестдесет и много повече презвитери и дякони, докато пастирите от съседните провинции частно разисквали в своите места какво следва да се направи. Всички се съгласили с един декрет, че Новат и присъединилите се към него, както и тези, които приели неговото братоомразно и нечовешко мнение трябва да се считат за странници на Църквата, но че те трябва да излекуват тези от братята като паднали и да им служат с лекарството на покаянието.

3. До нас е достигнало посланието на Корнелий, епископ на Рим, до Фабиан от Антиохийската църква, което показва какво се случило на събора в Рим и какво се видяло добре на всички в Италия и Африка и на съседните райони. Също и други писма написани на латински език от Киприан и тези с него в Африка, които показват, че те са съгласни с необходимостта да се помогне на изкушилите се и да се отсекаат от католическата църква водачът на тази ерес и всички присъединили се към него.

4. Друго писмо на Корнелий относно решението на синода е прикрепено към тези, както и други за поведението на Новат, от които е удачно да приведем извадки, така че всеки, който чете тази книга да научи за него.

5. Корнелий информира Фабиан какъв човек бил Новат със следните думи:

„Но, за да узнаеш, че преди много време този забележителен човек желяел епископство, но пазил тези амбиции за себе си и ги прикривал – използвайки като прикритие за своя бунт тези изповедници, които били съгласни с него от самото начало – аз искам да говоря.

6. Максим, един от презвитерите и Урбан, който на два пъти се удостоил с най-високата чест на изповедник, заедно със Сидоний и Келрний, един човек, който с божията благодат твърде героично изтърпял всякакви мъчения и чрез силата на своята вяра победил слабостта на плътта и неприятеля – тези хора разпознали неговата измама и двуличието, неговата лъжливост и вероломство, липсата му на общение и зло приятелство. Те се завърнали в светата Църква и заявили в присъствието на мнозина, епископи, презвитери и голямо множество миряни, цялата му дълго

прикривана измама и нечестие. Това те направили с плач и покаяние понеже чрез убеждението на умелия и зъл звяр те за известно време напуснали Църквата”. Малко по-нататък той казва:

7. „Колко забележителна, възлюбени братко, е промяната и преобразяването, която ние видяхме да се случва в него за съвсем кратко време. Понеже този твърде забележителен мъж, който се беше обвързал с ужасни обети по никакъв начин да не търси епископство изведнъж се появи като епископ сякаш хвърли сред нас някаква машина.

8. Понеже този догматист, този защитник на Христовото учение се опита да вземе и задържи епископството, което не му беше дадено отгоре и избра двама от спътниците си, които се отказаха от своето спасение. Тях той изпрати в един малък и незначителен ъгъл на Италия, за да може там чрез някакви измислени аргументи, да измами трима епископа, които били провинциални и много обикновени хора. Те силно и твърде разпалено казвали, че е необходимо бързо да дойдат в Рим, за да може цялата размирица там да бъде успокоена посредством тяхното посредничество, заедно с останалите епископи.

9. Когато те дойдоха, бивайки, както казахме, много обикновени хора в изкуството и умението на измамата, те били прибрани на сигурно място заедно с други избрани хора като тях. И до десетия час, когато те били пияни и болни, той ги принудил чрез сила да го удостоят с епископство чрез едно лъжливо и празни ръкополагане. Понеже то не дошло до него, той си отмъстил чрез измама и предателство.

10. Един от тези епископи малко след това се върнал към Църквата, тежестки и изповядвайки своето отпадане. Ние общувахме с него като с мирянин като всички присъстващи се застъпиха за него. А на другите епископи ние ръкоположихме наследници и ги изпратихме на местата откъдето бяха те.

11. Този враг на евангелието тогава не знаел, че трябва да има само един епископ в една католическа църква и все пак той не бил невеж (понеже как би могъл да бъде), че в нея има четиридесет и шест презвитера, седем дякона, седем под-дякона, четиридесет и двама аколита, четиридесет и двама екзорсита, четци и вратари и над хиляда и петстотин вдовици и хора в нужда, които всички благодатта и Господаря поддържали.

12. Но дори това голямо множество, толкова необходимо в Църквата, не само тези, които чрез Божието провидение били богати и пълни, заедно с още много, даже неизброимо множество не могли да го отвърнат от подобно убеждение и да го върнат в църквата”.

13. Отново, по-нататък, той добавя думите: „Позволете ни да кажем още: По причина на какви дела или поведение той се осмелява да спори с епископата? Бил ли е отгледан в Църквата от самото начало, понесъл ли е много трудности заради нея и преминал ли е през многото и големи опасности на религията? Това със сигурност не е така.

14. Но сатаната, който влязъл и живял в него от дълго време, станал причина за убеждението му. Бивайки избавен от екзорсистите той се разболял тежко. И когато изглеждало, че ще умре той приел кръщение чрез обливане на леглото, на което лежал ако изобщо можем да кажем, че такъв човек го е приел.

15. И когато бил изцелен от болестта си той не приел другите неща, които са необходими според църковните канони, нито дори подпечатването от епископ. И тъй като не приел това как би могъл да приеме Светия Дух?”

16. Малко по-нататък той отново казва:

„Във времето на гонението чрез страхливост и любов към живота, той отрекъл, че бил презвитер. Понеже когато бил разпитан и помолен от дяконите да излезе от стаята, в която се бил затворил и да подкрепи братята доколкото било законно и възможно за един презвитер да подкрепя тези от братята, които се намирали в нужда и се нуждаели от помощ той дал толкова малко внимание на молбите им, че се отвърнал и изпаднал в ярост. Понеже той казал, че не желае повече да бъде презвитер понеже се възхищавал от друга философия”.

17. Пропускайки някои неща той добавя следното:

„Понеже този забележителен човек се отрекъл от божията Църква, в която, когато повярвал, бил сметнат достоен за презвитерство чрез благосклонността на епископа, който го ръкоположил. На това се възпротивил целия клир и мнозина от миряните понеже не било законно някой, който бил облят на болничното си легло поради болестта си да встъпи в клира, но епископа помолил да му бъде позволено да ръкоположи само този”.

18. Към тези той добавя и друго, най-лошото от престъпленията на човека, както следва:

„Понеже когато той принасял евхаристията и давал част на всеки човек, докато правел това той убедил окаяният човек да се закълне на мястото на благословението. Държейки ръката му в своите той не го пуснал докато последният не се заклел по следния начин (понеже аз предавам неговите думи):

„Закълни ми се в тялото и кръвта на нашия Господ Исус Христос, че никога няма да ме изоставиш и да се върнеш при Корнелий”.

19. Нещастният човек не вкусил докато не нанесъл проклетие върху себе си. И вместо да каже „Амин“ докато вземал хляба той казал: Никога няма да се върна при Корнелий”. По-нататък той отново казва:

20. „Но познай, че сега той е останал гол и изоставен тъй като братята го изоставят всеки ден се завръщат в Църквата. Също и Мойсей, блаженият мъченик, който наскоро претърпя сред нас славно и почетно мъченичество, докато все още беше жив, виждайки неговата дързост и глупост, отказа общение с него и с петимата презвитери, които се бяха отделили от Църквата”.

21. В края на своето писмо той дава списък на епископите, които дошли в Рим и осъдили глупостта на Новат, изброявайки техните имена и епархиите, над които всеки от тях предстоявал.

22. Той споменава и тези, които не дошли в Рим, но които чрез писма изразили своето съгласие с вота на тези епископи споменавайки техните имена и градовете, от които те ги изпратили”. Корнелий написал тези неща до Фабий, епископ на Антиохия.

Описанието на Дионисий на Серапион

1. Към същият този Фабий, който изглежда в някаква степен клонял към тази схизма, написал писмо и Дионисий от Александрия. В него той пише много други неща свързани с покаянието и описва борбите на тези, които наскоро претърпели мъченичество в Александрия. След другите неща той споменава един удивителен факт, който заслужава да бъде включен в настоящата книга. Той е както следва:

2. „Ще ти дам един пример, който се случи сред нас. Имаше някой си Серапион, възрастен вярващ, който дълго време беше живял безукорно, но който падна в изпитанията. Той често молеше, но никой не му даваше внимание понеже беше принесъл жертва. Но той се разболя и за три дена остана безгласен и в несвяст.

3. Възстановявайки се до известна степен на четвъртия ден той изпрати да повикат сина на дъщеря му и каза: Колко дълго ще чакаш, дете мое? Умолявам те, побързай и ме освободи. Повикай един от презвитерите при мен. Казвайки това той отново изгубил гласа си. Момчето изтичало при презвитера. Но било нощ, той бил болен и заради това не успял да отиде.

4. Но понеже бях заповядал хората близо до смъртта, ако поискат това, и особено ако са молели по-рано, да получават опрощение, за да могат да си отидат с добра надежда, той дал на момчето малка порция от евхаристията, казвайки му да я натопи и да остави една малка капка да падне в гърлото на стареца.

5. Момчето се върнало с нея и докато се приближавало, преди да влезе, Серапион отново се надигнал и казал: „Ти дойде, дете мое, а презвитерът не дойде. Но направи бързо каквото ти е наредил и ме остави да си отида”. Тогава момчето я натопило и оставило да капне в устата му. След като я преглътнал той веднага предал дух.

6. Не е ли очевидно, че той бил опазен и животът му продължен докато не получил опрощение и след като греховете му били изличени можели да му бъдат признати множеството добри дела, които е извършил?”

Глава 45

Едно писмо на Дионисий до Новат

1. Но нека да видим как същият човек се обърна към Новат когато той смутил братството в Рим. Понеже той твърдял, че някои от братята били причина за неговото отпадане и схизма сякаш бил принуден от тях, забележете начина, по който той писал до него:

2. „Дионисий, до своя брат, Новат, поздрав. Ако, както казваш, ти липсважелание, ще го докажеш ако се оттеглиш доброволно. Понеже е по-добре да понесеш всичко отколкото да разделяш божията Църква. Дори мъченичеството заради препятстване на разделението няма да бъде по-малко славно от отказа да се поклониш на идолите. Не, за мен това изглежда по-велико. Понеже в единия случай човек понася мъченичество заради своята собствена душа, а другия заради цялата Църква. И сега ако ти не можеш да убедиш или склониш братята да дойдат до единство твоята праведност би била по-голяма от тяхната грешка и едното няма да се счита, но другото ще бъде похвалено. Но ако не си в състояние да надделееш над непокорния спаси поне собствената си душа. Моля се за твоего добро и оставайки в мир в Господа”.

Това той писал до Новат.

Глава 46

Другите писма на Дионисий

1. Той написал и едно писмо до братята в Египет *За покаянието*. В него той излага това, което му се струвало удачно относно падналите и описва класовете престъпления.
2. Има запазено също и едно лично писмо *За покаянието*, което той написал до Конон, епископ на Ермополската епархия и друго *За увещателния характер*, към стадото в Александрия. След тях има и едно написано до Ориген *За мъченичеството* и до братята в Лаодикия, на които епископ бил Телимидър. По подобен начин той написал едно *За покаянието* на братята в Армения, епископ на които бил Мерозан.
3. Освен това той писал до Корнелий в Рим когато получил от него писмо против Новат. В него той твърди, че бил поканен от Елен, епископ в Кападокия и Теоктаст от Палестина да се срещне с тях на синода в Антиохия, където някои хора се надявали да установят схизмата на Новат.
4. Освен това той пише, че бил информиран, че Фабий е заспал и че Деметриан бил определен за негов наследник в епископата на Антиохия. Той пише също с тези думи за Ерусалимският епископ: „Понеже блаженият Александър след като беше затворен в затвора бързо се помина”.
5. В добавка към тези е запазено и едно дяконско писмо на Дионисий изпратено до хората в Рим чрез Иполит. Той написал до тях и друго писмо *За мира* и подобно *За покаянието* и още едно до изповедниците там, които все още поддържали мнението на Новат. Той изпратил още две до същите след като те се завърнали в Църквата. И той общувал с мнозина други чрез писма, които оставил след себе си като полза по различни начини за тези, които сега прилежно изследват писанията му.

КНИГА 7

Въведение

В тази седма книга на църковната история великият епископ на Александрия, Дионисий отново ще ни помогне чрез своите думи разказвайки няколко събития от своето време в писмата, които ни оставил. Започвам с тях.

Глава 1

Нечестието на Деций и Галий

След като Деций управлявал в продължение на две години той бил убит от децата си и Галий го наследил. По това време умрял Ориген бивайки на 69 годишна възраст. Дионисий, пишейки до Хермамон говори за Галий както следва:

„Галий нито разпозна нечестието на Деций нито се замисли върху това, което го погуби, но се спъна в същия камък макар той да се намираше пред очите му. Понеже когато управлението му беше успешно и делата му успяваха според намерението му той нападна светите човеци, които се застъпваха пред Бога за неговият мир и успех. Така заедно с тях той преследваше и молитвите за собствения си успех”.

Толкова за него.

Глава 2

Римските епископи по това време

Корнилий след като бил епископ на град Рим за около три години бил наследен от Луций. Той починал след по-малко от три месеца и предал задълженията си на Стефан. Към него Дионисий написал първото от своите писма за кръщението тъй като се повдигнал не малък спор дали тези, които са се отвърнали от някаква ерес трябва да се очистват чрез кръщение. Надделели древните порядки и те трябвало да получат единствено ръкополагане съпроводено с молитви.

Глава 3

Киприан и епископите с него отначало смятали, че обърналите се от ерес трябва да се очистят чрез кръщение

Преди всички Киприан, пастир на Картагенската църква, твърдял, че те не трябва да се приемат освен ако не бъдат очистени от своята грешка чрез кръщение. Но Стефан, смятайки за ненужно да добавя някакво нововъведение противно на традицията, която държали от началото, бил твърде раздразнен от това.

Глава 4

Писмата, които Дионисий написал на Стефан

Затова Дионисий, който подробно общувал с него относно този въпрос чрез писма накрая му показал, че откакто гонението престанало църквите навсякъде отхвърлили новостта на Новат и се намирили в мир помежду си. Той написал следното:

Глава 5

Мирът последван от гонение

1. „Знай, брате мой, че всички църкви на изток и отвъд, които по-рано бяха разделени, са се обединили. И всички епископи навсякъде са на един ум и много се радват в мира, който надхвърли всички очаквания. Деметриан в Антиохия, Теоктист в Кесария, Мезабан в Елия, Марин в Тир (понеже Александър заспал), Халиодор в Лаодикия (понеже Телемидър бил мъртъв) Хелений в Тарс и всички църкви в Киликия, Фирмилиан и цяла Кападокия. Аз споменавам единствено по-именитите епископи, за да не стане прекалено дълго писмото ми и думите ми обременителни.

2. И цяла Сирия и Арабия, на които ти изпрати помощ когато имаха нужда и на които току що писа, Месопотамия, Понт и Витиния, накратко всички навсякъде се радват и прославят Бога за единството и братската любов”. Толкова от Дионисий.

3. Стефан, след като изпълнявал службата си две години бил сменен от Ксис. Дионисий изпратил към него второ писмо за кръщението, в което му показвал едновременно мнението и съдбата на Стефан и на другите епископи и казал следното за Стефан:

4. „Затова той, след като по-напред писа на Хелений, Фирмилиан и на всички в Киликия, Кападокия, Галатия и в съседните народи, каза, че няма да общува с тях поради същата тази причина, а именно, понеже те прекръщават еретиците. Но обмисли значението на въпроса.

5. Понеже, както научих, в по-големия синод на епископите е бил издаден декрет относно този въпрос, в смисъл, че тези, които се обръщат от някаква ерес следва да бъдат наставлявани и след това да бъдат умивани и очиствани от мръсотията на старото и нечисто учение. И аз писах умолявайки го за всички тези неща”.

По-нататък той казва:

6. „Писах също, отначало с няколко думи, а наскоро и с много, на нашите възлюбени съ-презвитери, Дионисий и Филемон, които преди това бяха на същото мнение като Стефан и ми писаха по този въпрос”. Толкова относно гореспоменатия спор.

Глава 6

Ереста на Савелий

В същото писмо той споменава и за еретическите учения на Савелий, които по това време станали известни и казва: „Понеже относно учението, което в момента се представя в Птоломея на Пентаполиса – което е нечестиво и съдържа голямо богохулство срещу всемогъщия Бог-Отец и нашия Господ Исус Христос и голямо неверие относно единородния Син и първородения на всяко създание, Словото, което станало човек, и липса на разбиране за Светия Дух – тъй като до мен достигна известие и от двете страни и братята разискват въпроса, аз написах писма, в които разглеждам въпроса дотолкова доколкото съм способен с божията помощ. От тях аз изпращам три копия”.

Глава 7

Извратената грешка на еретиците. божиято видение на Дионисий и църковния канон, който той приел

1. В третото писмо за кръщението, което същият Дионисий написал на Филемон, римският презвитер, той казва следното: „Но аз изследвах думите и традициите на еретиците и омърсявайки за кратко време умът си с техните извратени мнения, аз получих от тях следната полза, че ги оборих и ги намразих още повече.
2. И когато един човек от презвитерите ме възпря боейки се, че аз щя бъда повлечен от мръсотията на тяхното нечестие (понеже то ще омърси душата ми) – в което също, аз разбрах, че той говори истината – от Бога ми бе дадено видение, което ме укрепи.
3. И думите, които дойдоха към мен ми заповядаха, казвайки следното: „Прочети всичко, което можеш да намериш понеже ти си способен да поправиш и докажеш всичко. Това от самото начало е било за теб причината на твоята вяра”. Аз получих видението като съгласно с апостолското слово, което им казва, че те са по-силни „Бъдете умели среброменители”²⁵⁴.
4. Тогава, след като казва някои неща за всички еретици, той добавя: „Аз получих това правило и заповед от нашия блажен отец Херакъл. Понеже тези, които идват от ересите, макар да са се отделили от църквата – или по-скоро не са се отделили, но изглежда са се срещали с тях и все пак са били обвинени във връзка с някое лъжеучение – когато ги е отлъчил от църквата той не ги приема обратно макар те да молят за това докато публично не изкажат всичко, което са чули от неприятелите им. След това обаче той ги приема без да изисква ново кръщение. Понеже преди това те са приели Светия Дух от него”.
5. Отново, след като разглежда въпроса цялостно той добавя: „Аз също така научих, че това не е нова практика въведена единствено в Африка, но дори отдавна, във времето на епископите преди нас, това учение е било прието в най-големите църкви и от синодите на братята в Икония, Синада и в много други. Да отхвърля съвета им и да ги хвърля в борба и раздор аз не мога да понеса. Понеже е казано „*Да не преместваши междите на ближния си, които дедите ти са поставили*” (Втор. 19:14).
6. Четвъртото писмо за кръщението било написано до Дионисий от Рим, който тогава бил презвитер, но не след дълго приел епископството на църквата. От това, което е казано в него от Дионисий Александрийски е очевидно, че той също така бил учен и почитан човек. Сред останалите неща той му пише следното относно Новат.

²⁵⁴ Тези думи се срещат в по-кратка или по-дълга форма и при други църковни отци.

Глава 8

Ереста на Новат

„Понеже с добра причина ние чувстваме омраза спрямо Новат, който разцепи църквата, повлече някои братя към нечестие и богохулство, въведе нечестиви учения за Бога и клевети нашия най-милостив Господ Исус Христос като немилостив. Освен всичко това той отхвърля светото кръщение, преобръща вярата и изповедта, които го предшестват и напълно лишава от тях Светия Дух, ако наистина е останала някаква надежда Той да остане или да се върне в тях”.

Глава 9

Нечестивото кръщение на еретиците

1. Петото му писмо било написано до Ксисст, епископа на Рим. В това, след като казва много неща относно еретиците той описва нещо, което се случило по неговото време както следва: „Понеже наистина, братко, аз се нуждая от съвет и питам за твоето мнение по един въпрос, който достигна до мен понеже се страхувам, че може да греша.
2. Един от братята, които се събират, който от дълго време бил смятан за вярващ и който преди моето ръкополагане и мисля преди избирането на блажения Херакъл, бил член на общността, бил сред наскоро кръстените. Когато чу въпросите и отговорите той дойде плачейки и окайвайки се при мен, падна в краката ми и призна като протестираше, че кръщението, с което е бил кръстен при еретиците не било от този вид, нито по някакъв начин подобно на него понеже било пълно с нечестие и богохулство.
3. Той каза, че сега душата му била пронизана от скръб и че няма увереност да вдигне очите си към Бога понеже е участвал в тези нечестиви думи и дела. Поради тази причина той помоли да приеме това най-съвършено очистване и благодатен дар.
4. Но аз не се осмелих да направя това и казах, че неговото дълго общение е достатъчно. Понеже аз не смея да обнова от началото някой, който е чул благодаренията и се е присъединил към изговореното Амин, който е стоял до масата и е протягал ръката си, за да приеме благословената храна и след като я е приел за дълго време е участвал в тялото и кръвта на нашия Господ Христос. Но аз го наставих да се укрепи, да пристъпи и да участва със светиите с твърда вяра и добра надежда.
5. Но той не спря да плаче, трепереше когато се приближаваше към масата и едва, макар и подканван, се осмели да участва в молитвите”.
6. Освен тези има запазени и друго писмо на същия човек относно кръщението написани от него и от неговата енория към Ксисст и църквата в Рим. В него той разсъждава върху въпроса с повече аргументи. Има запазено и още едно писмо след тези адресирано до Дионисий Римски относно Луций. Толкова за тези.

Глава 10

Валериан и гонението по негово време

1. Гай и другите управници²⁵⁵, след като се задържали на власт по-малко от две години били свалени и Валериан, заедно със сина си, Галиен получили империята. Нещата, които Дионисий разказва за него можем да научим от неговото послание към Ермамон, в което той казва следното:

2. „И по подобен начин е открито на Йоан „Понеже му се даде,” казва той „уста да говори горделиво и богохулно и власт за четиридесет и два месеца” (Откровение 13:5).

3. Удивително е, че и двете неща се случили по времето на Валериан. Това е още по-забележително когато видим предишното му поведение понеже той бил кротък и приятелски настроен спрямо божиите хора тъй като никой от предишните императори не ги е третираше толкова добре и с такава почит. Дори тези, които открито казвали, че са християни не приемали християните с такова забележително гостоприемство и приятелство както той в началото на своето управление. Понеже целият му дом бил пълен с богобоязливи хора и бил Божия църква.

4. Но учителят и управникът на синагогата на египетските магьосници²⁵⁶ го убедил да промени поведението си подтиквайки го да убива и преследва чистите и свети мъже понеже те се противели и препятствали на покварените и извратени чародейства. Понеже има и е имало хора, които само със своето присъствие и изглед, макар само да дишали и говорели били в състояние да разпръскват съветите на греховните демони. Той го убедил да чародейства, да използва извратени магии, да принася неприемливи жертви, да избива множество деца, да принася потомството на нещастните бащи, да разкъсва членовете новородени бебета и да осакатява и разсича божите творения сякаш чрез подобни практики може да се постигне щастие”.

²⁵⁵ Евсевий без съмнение говори за Гал, Волусиан, неговия син и сърегент, и Емилиан, неговият враг и наследник. Самият Гал, заедно със сина си Волусиан, когото той направил цезар и сърегент, управлявал от края на 251 до около средата на 253 когато империята била узурпирана от Емилиан, а той и синът му били убити. Емилиан бил признат от Сената за законен император, но след четири месеца Валериан, първият генерал на Гал – който вече бил провъзгласен за император от своите легиони – отмъстил за убийството на Гал и седнал на трона. Валериан управлявал до 260 г. когато неговият син, който от самото начало управлявал заедно с него го наследил и управлявал до 268.

²⁵⁶ Макриан, един от най-способните генерали на Валериан, който упражнявал голямо влияние над него и бил издигнат до най-високата позиция в армията и направен главен съветник.

5. Към това той добавя и следното: „Наистина великолепни били благодарствените приноси, които Макриан им принесъл²⁵⁷ заради империята, която желяел. Казват, че по-рано той бил главният финансов министър на императора. Въпреки това той не направил нищо заслужаващо похвала или за обща полза, а паднал под пророческите думи:
6. *„Горко на тези, които пророкуват от собственото си сърце и не търсят общото добро”* (Езек. 13:3). Понеже той не зачитал общото провидение нито търсел волята на Този, Който е пред всички и чрез всички и над всички. Затова и станал враг на неговата католическа църква, отдалечил се от божиеото състрадание и отпаднала доколкото е възможно то спасението му. В това той показал истината на собственото си име”.
7. И отново, по-нататък той казва: „Понеже Валериан подтикнат към подобни действия от този човек бил предаден на обиди и укори според казаното от Исая: *„Както те са избрали своите пътища и душата им се наслаждава в гнусотиите им така и аз ще избира мечтанията им, И ще докарам върху тях ония неща, от които те се боят”* (Исая 66:3-4).
8. Този човек лудо желяел царството макар да бил недостоеен за него. И бивайки неспособен да постави царската мантия на сакатото си тяло поставил двамата си сина да понесат греховете на баща си. Понеже за тях Божиите думи били ясни: *„Въздавам беззаконието на бащите върху чадата до третото и четвъртото поколение на ония, които Ме мразят”* (Изход 20:5).
9. Понеже трупайки на главите на синовете си собствените си зли желаня, в които успявал, той прехвърлил на тях своето собствено нечестие и омраза към Бога”.

Тези неща Дионисий казва за Валериан.

²⁵⁷ т.е. на злите духове.

Глава 11

Събитията случили се времето на Дионисий и тези в Египет

1. За гонението, което било толкова яростно в неговия регион и страданията, които Дионисий и някои други понесли заради благочестието си спрямо Бога на вселената, ще разкажат неговите собствени думи, които той написал в отговор на Герман, един епископ живял по същото време, който го клеветил. Той казва следното:

2. „Наистина аз се намирам в опасност да изпадна в крайна глупост бивайки принуден да отнеса прекрасното божие провидение към нас. Но тъй като е казано, че „добре е да пазим покритата царската тайна, но почитено е да откриваме Божиите дела” аз ще се отговоря на обвиненията на Герман.

3. Аз не отидох сам при Емилиян, а със своя презвитер Максим и дяконите Фауст, Евсевий и Чермон. Един брат от Рим също дойде с мен.

4. Но отначало Емилиян не ми каза: „Не се събирайте,” понеже това беше безполезно за него ако някой желаше да постигне първото. Понеже той не беше загрижен за нашите събрания, а че самите ние не трябва да сме християни. И той ми заповяда да се откажа от това смятайки, че ако аз се отвърна останалите ще ме последват.

5. Но аз не му отвърнах нито неподходящо нито с много думи: „*Ние трябва да се покоряваме на Бога, а не на човеци*”. И аз открито засвидетелствах, че служа на единствения Бог, а не на други и че няма да се откажа от това нито пък някога ще престана да бъда християнин. След това той ни заповяда да отидем в едно село близо до пустинята, наречено Кефро.

6. Но послушай думите изговорени и от двете страни така както са записани: „Дионисий, Фауст, Максим, Марсец и Чармон изправени на съд, казва префектът Емилиян:

7. ”Разговарях уста с уста с вас за снизходителността, която нашите господари са показали към вас. Понеже те ви дадоха възможност да се спасите ако се обърнете към това, което е съобразно с природата, почитате боговете, които са пазили тяхната империя и забравите тези, които са противни на природата. Какво ще кажете за това? Понеже аз не смятам, че вие сте неблагодарни към тяхната милост понеже те ви сочат един по-добър път?

8. Дионисий отговорил: „Не всички хора почитат всички богове, но всеки тези, които одобрява. Затова ние почитаме единия Бог, създателят на всичко, който е дал империята на придобилите Божието благоволение Валериан и Галиен. Ние непрестанно се молим тяхната империя да не се поклати”.

9. Префектът Емилиян им казал: „Но кой ви забранява да го почитате ако той е бог заедно с тези, които са богове по природа? Понеже ни е заповядано да почитаме боговете и боговете, които познаваме.” Дионисий отговорил:

10. „Ние не почитаме друг”. Префектът Емилиян им казал: „Виждам, че вие сте едновременно неблагодарни и неразумни спрямо милостта на нашите господари. Затова няма да останете в града. Ще бъдете изпратени в района на Либия, на едно място наречено Кефро. Понеже аз съм избрал това място по заповед на нашите господари и няма да бъде позволено на вас или на някой друг нито да се събирате нито да влизате в т. нар. гробници.

11. Но ако някой бъде видян извън мястото, което аз заповядах или се намери в някое събрание той ще донесе гибел на себе си понеже наказанието няма да го отмени. Затова отивайте където ви беше казано”.

„И той бързо ме отпрати макар да бях болен и не ми даде дори ден отсрочка. Каква възможност имах да се събирам или да не се събирам”?

12. По-нататък той казва: „Но с божията помощ ние не се отказахме от откритите събрания. И аз призовах още по-усърдно тези, които бяха в града сякаш бях с тях бивайки, да се изразя така, „липсващ телом, но присъстващ духом”.

В Кефро с нас се събра една голяма църква от братята, която ни следваше от града както и тези, които се присъединиха от Египет и там „*Бог ни отвори врата за Словото*” (Кол. 4:3).

13. Отначало ние бяхме гонени и замервани с камъни, но след това не малко от езичниците се отрекоха от идолите и се обърнаха към Бога. Понеже до това време те не бяха чували Словото, тъй като то им беше показано за първи път от нас.

14. И сякаш Бог ни беше довел при тях точно с тази цел и когато извършихме това служение Той ни премести на друго място. Понеже Емилиян изглежда ни заведе на по-трудно и по-либийско място, така че им заповяда да се съберат от всички краища в Мареот и им определи различни села из страната. На нас той заповяда да се разположим по-близо до главния път, за да можем да бъдем уловени първи. Понеже явно той уреждаше и подготвяше нещата, така че когато пожелае да ни хване всички без затруднение.

15. Когато за първи път ми беше заповядано да отида в Кефро аз не знаех къде се намира това място и едва ли бях чувал дори името му. Все пак аз отидох с готовност и радостно. Но когато ми казаха, че трябва да напусна областта Колетион тези, които присъстваха знаят колко бях разстроен.

16. Понеже тук аз ще обвиня себе си. Отначало аз бях натъжен и много обезпокоен. Понеже макар мястото да ни беше по-добре известно и познато все пак за страната се казваше, че била оскъдна на братя и на добри хора и че пътниците били изложени на опасности и несигурност от разбойници.

17. Но аз бях утешен когато братята ми напомниха, че мястото се намира по-близо до града и че макар Кефро да ни даваше много възможности да говорим с братята от Египет, така че бяхме в състояние да разпрострем църквата по-широко, тъй като това място беше по-близо до града ние щяхме да имаме повече възможности да виждаме тези, които истински обичахме, с които бяхме най-близко свързани и които ни бяха най-скъпи. Понеже те можеха да идват и да остават и можехме да правим специални събрания сякаш се намирахме в отдалечено предградие. Така и стана”. След другите неща той пише отново както следва за нещата, които се случили с него:

18. „Герман се хвали с много изповеди. Той несъмнено може да говори за много несгоди, които е издържал. Но дали може да избори толкова колкото сме преживели ние с присъди, конфискации, забрани, разграбване на имота, загуба на достойнство, презрение на светската слава, пренебрежение на ласкателствата на губернатори и на съветници и търпеливо издържане на заплахите на противниците, на викове, на опасности и гонения, на скитания и беди и на всякакви трудности каквито дойдоха върху мен при Деций и Сабин и които продължават дори и сега при Емилиян? Къде е бил виждан Герман? И какво може да се каже за него?

19. Но аз се отвърщам от тази голяма глупост, в която изпадам по причина на Герман. Поради същата причина аз се въздържам да спомена братята, които знаят какво се е случило”.

20. Същият автор в писмо до Домитий и Дидим споменава някои конкретни неща за гонението както следва: „Тъй като хората ни са много и непознати за теб излишно е да изброявам имената им. Но знай, че мъже и жени, млади и стари, девиси и матрони, войници и цивилни от всяка раса и възраст, някои чрез бичуване и огън, други чрез меч, победиха в борбата и получиха своите корони.

21. Но за някои дори продължителното време не беше достатъчно да ги направи приемливи за Господа. Изглежда и в моят случай не е минало достатъчно време. Затова той ми напомня за времето, което би му било угодно казвайки: „*В благоприятно време те послушах и в спасителен ден ти помогнах*” (Ис. 49:8).

22. Понеже тъй като питах за нашето положение и пожела да ти разкажа как съм ще чуеш напълно как ние – т.е. аз, Гай, Фест, Петър и Павел бяхме отведени като затворници от един центурион и магистрати заедно с

техните войници и слуги и как някои хора от Матреотис дойдоха и ни завлякоха със сила тъй като не пожелахме да ги последваме.

23. Сега аз, Гай и Петър сме сами, без другите братя и затворени в една пустиня и сухо място в Либия на три дена път от Паратоноим”.

24. По-нататък той казва: „Презвитерите Максим, Диоскор, Деметрий и Луций се скриха в града и тайно посещаваха братята. Фауст и Акила, които бяха по-видни в света се скитат в Египет. Дяконите Фауст, Евсевий и Чаремон оцеляха от мора. Евсевий е един от хората, които Бог подкрепи и даде сила да служи енергично на затворените изповедници и да изпълнява опасната задача да подготвят за погребение телата на усъвършенстваните и блажени мъченици.

25. Както казах по-рано, до настоящото време губернаторът продължава да праща на жестока смърт тези, които са изправяни пред съда. Той уби някои чрез мъчения и отпрати други в затвор и окови. Той не допуска никой да се приближи до него и изпитва дали някой е направил това. Все пак Бог даде покой на угнетените чрез ревността и постоянството на братята”.

26. Толкова за Дионисий. Но трябва да се знае, че Евсевий, когото той нарича дякон, скоро след това станал епископ на църквата в Лаодикия и Смирна и Максим, за когото той казва, че по онова време бил презвитер, наследил самият Дионисий като епископ на Александрия. Фест, който бил с него по онова време и който се отличил чрез своята изповед бил опазен до гонението в наше време когато, бивайки много възрастен и сит с дни, той завършил живота си мъченически, бивайки обезглавен. Такива са нещата случили се по онова време с Дионисий.

Глава 12

Мъчениците в Кесария и Палестина

1. По време на гореспоменатото гонение при Валериан, трима човека в Кесария, в Палестина, явно свидетелствайки за Христос били почетени с божествено мъченичество ставайки храна за дивите зверове. Единият от тях се наричал Приск, другият Малх, а името на третия било Александър. Казват, че тези тримата, които живеели в покрайнините, отначало се държали страхливо сякаш били безгрижни и несмислени. Понеже когато била дадена възможност за тези, които копнеели за наградата с божествено желание те погледнали лековато на нея, за да не би преждевременно да получат мъченическата корона. Но след като размислили по въпроса те побързали към Кесария, явили се пред съдията и посрещнали краят, който споменахме. Казват, че освен тях при това гонение в същия град една жена преживяла същата борба. Говорят обаче, че тя принадлежала към сектата на Маркион.

Глава 13

Мирът по времето на Галиен

1. Скоро след това Валериан станал роб на варварите и синът му, оставайки единствен владетел, управлявал по-благоразумно. Той веднага преустановил гонението срещу нас чрез публична заповед и насърчил епископите да упражняват свободно обичайните си задължения с декрет, който казвал следното:

2. „Император цезар Публий Лициний Галиен Пикс Феликс Август до Дионисий, Пин, Деметрий и останалите епископи. Заповядах щедростта на дарът ми да бъде изявена пред целия свят, за да могат те да се отдръпнат от местата за религиозно поклонение²⁵⁸. За тази цел вие можете да използвате това копие от моят декрет, така че никой да не ви притеснява. Това, което сега можете да правите законно вече от дълго време е било признато от мен²⁵⁹. Затова Аврелий Кириней, който отговаря за тези неща, ще следи за спазването на заповедите, които дадох”.

3. Това е превод на документа от латински, за да може той да бъде по-лесно разбран. Друг негов декрет бил насочен към епископите, позволявайки им да влязат във владение на т. нар. гробища²⁶⁰.

²⁵⁸ Текстът е неясен. Някои смятат, че става дума за прекратяване на заточението, а други за постановление езичниците да отстъпят на християните завладените от тях храмове.

²⁵⁹ Това се отнася за по-ранен едикт издаден веднага след възцаряването на императора, но който не бил признат в Египет поради узурпатора Маркиан.

²⁶⁰ Валериан забранил достъпа на християните до тези места, които служели както за поклонение така и за религиозни събирания.

Глава 14

Епископите от това време

По това време Ксисст все още предстоявал пред Римската църква, Деметриан, наследника на Фабий, над Антиохийската и Фирмилиан на Кесария в Кападокия. Освен тези Григорий и неговият брат Атенадор, приятелите на Ориген, предстоявали над църквите в Понт. След като Теоктисст от Кесария починал той бил наследен от Домн. Последният държал епископата само за кратко и Теотекеън, нашият съвременник, го наследил. Той също бил член на училището на Ориген. В Ерусалим, след смъртта на Мазабан, Именей, който бил славен сред нас в продължение на много години, наследил неговия престол.

Глава 15

Мъченичеството на Марин в Кесария

1. По това време когато църковният мир бил навсякъде възстановен Марин в Кесария, Палестина, който бил почетен заради военските си заслуги и забележителен в семейна добродетел и богатство бил обезглавен заради своето свидетелство за Христос по следната причина:

2. Лозовата клонка е символ на чест сред римляните и тези, които я получат стават центуриони. Когато едно такова място се освободило Марин трябвало да заеме позицията по силата на нейното наследяване. Но когато трябвало да получи почестите пред трибунала се явил друг човек, който твърдял, че според древните повели за него не е законно да получи римските почести тъй като бил християнин, не принасял жертви на императора и че службата принадлежала на него.

3. Поради тази причина съдията, чието име било Ахей, се обезпокоил и отначало попитал за мнението на Марин. Когато видял, че последният многократно изповядва, че е християнин той му дал три часа, за да размисли.

4. Когато излизал от трибунала Теотекън, тамошният епископ, го взел настрана, поговорил с него и хващайки го за ръката го отвел в църквата. Заставайки там с него в светилището той повдигнал донякъде неговото наметало и посочил мечът, който висял на страната му. В същото време той поставил пред него Писанието на божествените евангелия и го приканил да избере кое от двете неща желае. Без колебание той протегнал десницата си и взел божествените Писания: „Дръж се здраво тогава,” казал Теотекън, „дръж се здраво за Бога и подкрепен от него ще можеш да получиш това, което си избрал и да си отидеш с мир”.

5. Веднага след като се върнал той чул викове, които го призовавали пред трибунала понеже определеното му време вече било изтекло. Заставайки пред трибунала и показвайки голяма ревност за вярата той веднага бил отведен и завършил живота си със смърт.

Глава 16

Историята на Астирий

Астериий също е възпоменаван заради своята благочестива дързост свързана със следния случай. Той бил римлянин от сенаторски ранг, притежавал благоволенieto на императора и бил добре известен на всички поради благородния си произход и голямото си богатство. Но присъствайки на смъртта на мъченика той взел тялото му на раменете си и украсявайки го с богати и скъпи дрехи го положил в забележителен гроб и му отдал подобаващо погребение. Приятелите на този човек, които са живи и до днес разказват много неща за него.

Глава 17

Знаците в Пенея за великата сила на Спасителя

Сред тях е следното чудо. В Кесария Филипова, която финикийците наричат Пенея, има извори в подножието на планината Пенея, от които извира реката Йордан. Казват, че на определен празничен ден там била хвърляна жертва и чрез силата на демона тя чудно изчезвала и че това, което се случвало било забележително чудо за присъстващите. Веднъж там присъствал и Астерий и виждайки множеството учуден от това той съжалил тяхната заблуда, погледнал към небето и помолил Бога над всичко чрез Христос да смърти демона, който мамел хората и да сложи край на тяхната заблуда. Казват, че когато се помолил за това жертвата веднага изплувала на повърхността на водата. Така чудото се провалило и никога повече не се случило на това място.

Глава 18

Статуята, която издигнала жената с кръвотечението

1. Тъй като споменах този град не мятam за удачно да пропусна една история, която е достойна да бъде разказана на потомството. Казват, че жената с кръвотечението, която, както научаваме от светото евангелие, била изцелена от Спасителя, дошла на това място. Нейната къща е известна в града и забележителните паметници за милостта на Спасителя към нея продължават да стоят.
2. Понеже тук, до градските порти, поставена на камък, се намира една бронзова статуя на коленичила жена с прострени ръце, която се моли. Срещу нея има друг издигнат образ на мъж, направен от същия материал, облечен прилично в двойна дреха и протегнал ръката си към жената. В краката му, отстрани на статуята, расте странно растение, което се извива до подгъва на бронзовото наметало и лекува всякакви болести.
3. Казват, че тази статуя е образ на Христос. Тя стои и до наши дни, така че самите ние, когато бяхме в града, я видяхме.
4. И не е странно, че тези от езичниците, които в миналото получили полза от Спасителя, направили такива неща тъй като ние сме научили, че ликовете на неговите апостоли, Павел и Петър както и на самият Христос, са запазени на изображения какито древните имали навика да правят подобно на езическите обичаи оказвайки тази чест на хората помогнали им по някакъв начин.

Глава 19

Епископството на Яков

Тронът на Яков, който получил епископството на Ерусалимската църква от самият Спасител и апостолите и който, както показват божествените писания, бил наричан брат на Христос, е запазен дори до днес. Братята, които го наследили в това засвидетелствали ясно пред всички почитта, която както древните хора така и нашите съвременници показвали и показват към светите мъже заради тяхното благочестие. Толкова за това.

Глава 20

Празничните послания на Дионисий, в които той ни дава един пасхален канон

Дионисий, освен посланията, които вече споменахме, написал по това време и своите запазени празнични послания, в които използва хвалебствени думи за пасхалния празник. Той адресира едно от тях до Флавий и друго до Домитий и Дисим, в които представя един осемгодишен канон твърдейки, че не е удачно да се пази пасхалния празник след пролетното равноденствие. Освен тези той изпратил и други послания до своите съпрезвитери в Александрия както и до различни хора докато гонението все още продължавало.

Глава 21

Случките в Александрия

1. Мирът едва бил възстановен когато той се върнал в Александрия, но понеже размириците и войната отново избухнали намирайки за невъзможно на надзирава всичките братя разделени на различни места от размириците по времето на Пасхата, сякаш все още се намирал в изгнание, той се обърнал към тях с писмо.

2. И в друго пасхално писмо, написано по-късно до Хиеркас, епископ в Египет, той описал размириците, които бушували в Александрия по следния начин:

„Чудно ли е, че ми е трудно да общувам чрез писма с тези, които живеят надалеч, когато не мога да говоря дори със себе си или да управлявам собствения си живот?

3. Наистина аз трябва да пиша до тези, които са като мои собствени части, живеещи в един дом, братя с една душа и граждани на една и съща църква, но как да им ги изпратя аз не зная. Понеже за човек е по-лесно да отиде не само отвъд границите на провинцията, но дори от изток до запад отколкото от Александрия до Александрия.

4. Понеже самото сърце на града е по-объркано и непроходимо от голямата и непроходима пустиня, в която Израел бродел в продължение на поколения. И нашето спокойно и тихо пристанище сега е разделено и преградено като морето, през което Израел преминал и в което египтяните се издавили. Понеже често поради кланетата то прилича на Червеното море.

5. И реката, която тече през града понякога изглежда по-суха от безводната пустиня и по-изсъхнала от тази, в която Израел, когато преминавали през нея толкова страдал от жажда, че възроптал срещу Мойсей и реката потекла към тях от една скала, чрез този, който единствен върши чудеса.

6. Тя потекла толкова изобилно, че наводнила цялата област, пътищата и полетата, заплашвайки да повтори потопа, който се случил в Ноевите дни. Тя тече винаги замърсена с кръв и заклани и удавени хора както станала за фараона чрез Мойсей когато той превърнал водата в кръв, така че завоняла.

7. Каква друга вода може да очисти водата, която очиства всичко? Как може океанът, толкова огромен и неизбродим за човеците, ако бъде излян върху нея, да очисти това горчиво море? Или как може великата река, която извираше от Едем, ако излеем четирите извора, на които тя се разделила при Гион, да очисти мръсотията?

8. Как може да се очисти въздухът замърсен от тези пагубни изпарения? Понеже такива пари се издигат от земята, от морските ветрове, бриза от

реката и мъглите от пристанището, а росата се издига от мъртвите тела разлагащи се на своите елементи около нас.

9. Все пак хората се чудят и не могат да разберат откъде идват тези непреставаци зарази, страшната болест, откъде смъртоносната погибел от всякакъв вид, откъде различните и пагубни човешки унищожения, защо жителите в този велик град вече не са толкова многобройни, от нежните младенци до най-напредналите по възраст, тези държаливи старци, които преди изобилстваха. Мъжете между четиридесет и седемдесет години тогава бяха толкова много, че сега техният брой не може да бъде достигнат дори когато хората между четиринадесет и осемдесет са записани за обществено снабдяване с храна.

10. Изглеждащите най-млади станаха на еднаква възраст с тези, които по-рано бяха най-стари. Но макар да виждат човешката раса постоянно да намалява и да изчезва и макар че пълното им унищожение да приближава и напредва, те не трепват”.

Глава 22

Бедствията, които дошли върху тях

1. След тези събития една гибелна болест последвала войната и в навечерието на празника той писал отново на братята разказвайки за страданията последвали това бедствие.

2. „За другите настоящото време може да не изглежда подходящо за празнуване. Нито това нито някое друго време е подходящо за тях – нито тъжните времена, нито дори тези, които се считат за особено весели. Но сега всичко е сълзи и всеки скърби и виковете отекват ежедневно в града поради множествата мъртви или умиращи.

3. Понеже както е писано за първородния на египтяните така и сега *„се повдигна голям плач понеже нямаше къща без мъртвец (Изход 12:30)“*. И стига това да беше всичко!

4. Понеже вече се случиха много ужасни неща. Първо, те ни изгониха и когато останахме сами, преследвани и предавани ежедневно на смърт, дори и тогава ние почетохме празника. Всяко място на скръб за нас беше място за празнуване: полето, пустинята, странноприемницата, затворът. Но най-славния празник имаха усъвършенстваните мъртви, които го празнуваха в небето.

5. След тези неща последваха война и глад, които ние понесохме наравно с езичниците. Но единствено ние понесохме нещата, които те ни причиниха. Така в същото време ние понасяхме и следствията от това, което те ни причиняваха и които причиняваха един на друг. Все пак ние отново се радвахме на Христовия мир, който той даде единствено на нас.

6. След като за много кратко време се радвахме на почивка ни нападна тази болест. За тях тя беше по-страшна от всеки ужас и по-нетърпима от всяка напаст и, както е казал един от техните писатели, единственото нещо, което надвива всяка надежда. Но за нас не беше така, а както всички останали неща и това беше просто упражнение и изпит. Понеже то не отмина и нас, но нападна езичниците по-сурово”.

7. По-нататък той добавя:

„Повечето от нашите братя бяха щедри в своята голяма любов и братска милост. Те празнуваха един с друг и неуморно посещаваха болните и помагайки им ревностно им служеха в Христос. Те умираха заедно с тях с пълна радост поемайки чуждите страдания, вземайки болестите на ближните върху себе си и доброволно понасяйки болките им. Мнозина, които се грижеха за болните и даваха сила на другите сами починаха вземайки върху себе си тяхната смърт. Известната поговорка, която изглеждаше просто израз на учтивост, те превърнаха в реалност приемайки своето отминаване така както другите „сметта”.

8. Най-добрите от братята ни си отидоха от този живот по този начин, някои презвитери и дякони както и хората с най-добра репутация. Така този вид смърт чрез голямото благочестие и силна вяра, която тя показаха изглежда не отстъпваше по нищо на мъченичеството.

9. Те вземаха телата на светиите в отворените си ръце и в пазвите си и затваряха очите и устата им, отнасяха ги на раменете си и ги полагаха, навеждаха се над тях и ги прегръщаха и ги подготвяха подходящо умивайки и обличайки ги. Малко по-късно те сами получаваха подобно отношение понеже оцелелите неотклонно следваха тези, които бяха отишли преди тях.

10. Но при езичниците беше съвсем различно. Те изоставяха тези, които се разболяваха и бягаха от най-скъпите си приятели. Те ги изхвърляха на улиците когато бяха полумъртви и оставяха мъртвите като боклук, непогребани. Те отказваха всякакво участие или общение със смъртта, която все пак, въпреки всички предпазни мерки, за тях не беше лесно да избегнат”.

11. След това послание, когато мирът бил възстановен в града, той написал друго пасхално послание към братята в Египет както и няколко други след него. Има още едно запазено писмо „*За съботата*” както и друго „*За упражненията*”.

12. Освен това той написал и едно писмо до Ермамон и братята в Египет, описвайки подробно нечестието на Деций и неговите наследници и споменавайки за мира по времето на Галиен.

Глава 23

Управлението на Галиен

1. Но нищо не е толкова добро колкото да чуем собствените му думи, които са следните:

„След като предал един от императорите, които били преди него, и воювал с другия, той погинал бързо заедно с цялото си семейство. Галиен бил прогласен и веднага и навсякъде признат за стар и нов император, понеже бил преди тях и останал и след това.

2. Това се случило според словото изговорено от пророк Исаия: „*Ето, старото се свърши и ще дойде нещо ново*” (Исаия 42:9). Понеже както облакът преминава под лъчите на слънцето и скривайки ги за малко време застава на тяхно място, но когато отmine или се разпръсне изгряващото слънце отново се появява. Така и Макриан, който пристъпил напред и заел империята от Галиен го няма, тъй като никога не е бил. Но другият е същият както преди.

3. И царството му, сякаш отхвърлило старата епоха и очистено от старото нечестие, сега разцъфва още повече и е чуто и видно по-надалеч разширявайки пределите си.

4. След това той описва времето, за което пише със следните думи:

„Реших да опиша времето на имперските години. Понеже разбрах, че тези най-нечестиви хора, макар да бяха известни за кратко време станаха безименни. Но по-верния и по-богоугоден управник, преминавайки през седемте години, сега завършва деветата, в която ние ще пазим празника”.

Глава 24

Непос и неговата схизма

1. Освен тези от него били написани и двете книги на *Обещанията*. Поводът за тях бил Непос, един египетски епископ, който учел, че обещанията на светите мъже в божествените Писания трябва да се разбират по един по-еврейски начин и че на земята ще има реален милениум на телесна наслада.

2. Тъй като учел, че основава частното си мнение на Откровението на Йоан той написал книга по въпроса наречена *Откровението на алегористите*.

3. Дионисий му възразил в своите книги за *Обещанията*. В първата той представя собственото си мнение за догмата, а във втората разглежда Откровението на Йоан и споменавайки в началото Непос пише за него по следния начин:

4. „Но тъй като те се обръщат към една книга на Непос на която с увереност се уповават, сякаш тя доказва без всякакво съмнение, че Христос ще царува на земята, аз изповядвам, че в много други отношения аз одобрявам и обичам Непос заради неговата вяра, труд и старание в Писания и за множеството псалми, на които много братя продължават да се наслаждават. Почитта ми към него е още по-голяма поради факта, че той е отишъл в покой преди нас. Но истината трябва да бъде обичана и почитана повече от всичко друго. И докато трябва да хвалим и да одобряваме щедро това, което е казано правилно ние също така трябва да изследваме и да поправяме това, което не изглежда вярно.

5. Ако той представя своите мнения устно, просто като разговор, убеждаването и примирението на тези, които спорят чрез въпроси и отговори следва да е достатъчно. Но понеже някои считат книгата му за изключително достоверна и тъй като някои учители считат, че закона и пророците нямам никаква стойност, не следват евангелията и гледат лековато на апостолските послания докато изговарят обещания свързани с ученията на тази книга сякаш тя представлява някаква по-висша скрита тайна и не позволяват на по-простите ни братя да имат каквито и да е значими и висши мисли за славното и божествено явление на нашия Господ, за нашето възкресение от мъртвите, за събирането ни в него и за ставането ни като него, но точно обратното, ги водят към надежда за малки и смъртни неща в Божието царство и към неща, които и сега съществуват – тъй като случаят е такъв е необходимо да дискутираме с нашия брат Непос сякаш той е сред нас”.

По-нататък той казва:

6. „Когато се намирах в областта Арсиное където, както знаете, това учение преодоляваше за дълго време, така че доведе до схизми и апостасии

на цели църкви, аз извиках презвитерите, учителите и братята от селата – тези братя, които също желяеха да присъстват – и ги увещавах да изпитат публично този въпрос.

7. Така когато те ми дадоха тази книга сякаш тя представляваше оръжие и непревземаема крепост седейки с тях от сутрин до вечер в продължение на три последователни дена аз се опитах да поправа написаното в нея.

8. И аз се радвах на постоянството, искреността, схватливостта и ума на братята докато разглеждахме по ред и с умереност въпросите и трудностите докато достигнем до съгласие. Ние се въздържахме да защитаваме по всеки възможен начин и с раздражение мненията, които някога сме държали освен ако те не изглеждат верни. Нито пък ние прикривахме възраженията, но се стараехме доколкото е възможно да ги представим и да утвърдим нещата, които лежаха пред нас и ако представените разсъждения ни убеждаваха ние не се срамувахме да променим мнението си и да се съгласим с другите, но точно обратното, съзнателно и искрено и със сърце отворено пред Бога, ние приемахме това, което беше утвърдено от доказателствата и ученията на светите Писания.

9. Накрая авторът и разпространителят на това учение, който се наричаше Корацій пред всички присъстващи братя призна и засвидетелства пред нас, че той няма повече да държи това учение нито да го разисква нито да го споменава или учи понеже е напълно убеден от аргументите срещу него. Някои от другите братя също изразиха своето удовлетворение от събирането и от духа на единство и хармония, който всички показаха”.

Глава 25

Апокалипсиса на Йоан

1. След това той говори по следния начин за Апокалипсиса на Йоан:

„Някои преди нас са оставяли настрана и напълно са отхвърляли тази книга критикувайки я глава по глава, казвали са, че е лишена от смисъл и съдържание и са твърдели, че името ѝ е лъжливо.

2. Понеже те казват, че тя не е дело на Йоан нито е откровение понеже е покрита дебело и изцяло с булото на неяснотата. Те твърдят, че никой от апостолите и светиите нито пък някой от църквата е нейният автор, а Керинт, който основал сектата, която се нарича с името му, керинтиани, желаейки да има по-голям авторитет за измислицата му дал нейното име.

3. Понеже той учел, че божие царство ще бъде единствено земно. И понеже сам бил посветен на телесните наслади и изцяло плътски по природа той си въобразявал, че царството ще се състои от нещата, които сам желаел, а именно, в насладите на корема и в сексуална страст, т.е. ядене, пиене, омъжване и в празници, жертви и убиване на жертви, под прикритието на които той смятал, че може по-приемливо да угажда на своите апетити.

4. Но аз няма да се опитвам да отхвърля тази книга тъй като много братя я почитат твърде много. Но аз мисля, че не съм в състояние да я разбера и че във всяка нейна част има скрит и по-удивителен смисъл. Понеже макар да не разбирам, аз смятам, че зад думите лежи един по-дълбок смисъл.

5. Аз не ги оценявам и съдя според собствения си разум, но предавайки повечето на вярата ги смятам за твърде възвишени, за да мога да ги схвана. И аз не отричам това, което не съм в състояние да схвана, а се удивлявам понеже не мога да го разбера”.

6. След това той изследва цялата книга Откровение и след като доказва, че не е възможно тя да се разбира според буквалния смисъл продължава със следното:

7. „Следователно, че той се е наричал Йоан и че книгата е написана от някой си Йоан, аз не отричам. Съгласен съм и че тя е дело на свят и вдъхновен човек. Но не мога да се съглася, че това бил апостолът, Завидеевия син, братът на Яков, от когото са написани евангелието на Йоан и католическите послания.

8. Понеже от характера на двете и от начина на изразяване и от цялостното написване на книгата аз съдя, че тя не е негова. Понеже евангелистът никъде не дава своето име или разкрива себе си нито в евангелието нито в посланията”.

9. По-нататък той добавя:

„Йоан никога не говори за себе си. Но авторът на Апокалипсиса се представя още в самото начало: *„Откровението от Исуса Христа, което му даде Бог, за да покаже на слугите Си онова, което има да стане скоро; а Христос прати та го яви чрез ангела Си на Своя слуга Йоан който възвести Божието слово и свидетелството Исус Христово - и всичко що е видял”* (Откр. 1:1-2)

10. След това той написал едно послание: *„Йоан до седемте църкви, които са в Азия, благодат и мир да бъде на вас”* (Откр. 1:4). Но евангелистът не слага своето име дори на католическото си послание, а без въведение започва да говори за тайната на самото божествено откровение: *„Това, което беше отначало, което чухме, което видяхме с очите си”* (1 Йоан 1:1). Понеже заради подобно откровение Господ благословил и Петър казвайки: *„Блажен си ти Симоне сине Йонов понеже плът и кръв не са ти открили това, а отец ти, Който е на небето”* (Мт. 16:17).

11. Дори уважаваните второ и трето послание на Йоан макар да са много кратки не съдържат името на Йоан, а са подписани с анонимната фраза *„презвитерът”* (виж 2 Йоан 1 и 3 Йоан 1). Но този автор не счита за достатъчно да даде името си веднъж и след това да продължи с книгата си, а го споменава и втори път: *„Аз Йоан, който съм ваш брат и участник в изпитанията и в царството и в търпението за Исус Христос бях на острова наречен Патмос заради Божието Слово и свидетелството за Исуса”*. И след това завършва по следния начин: *„Блажен този, който пази думите на пророчеството в тази книга. Аз Йоан видях и чух тези неща”* (Откр. 1:9).

12. Но това, че този, който е написал тези неща се е наричал Йоан трябва да бъде вярвано така както сам казва, макар да не е ясно кой е бил той. Понеже той не казва, както често в евангелията, че той бил възлюбеният ученик на Господа или този, който се облягал на гърдите му, или братът на Яков, или един, който е видял и чул Господа.

13. Понеже той би казал тези неща ако желаел ясно да се разкрие. Но той не казва никое от тях, а говори за себе си като за наш брат и съучастник, като свидетел за Исус и като благословен понеже е видял и чул откровенията.

14. Но аз смятам, че имало много хора със същото име както апостол Йоан, който, поради любовта си към него и понеже го почитали, подражавали му и желаели да обичат Господа така както той го обичал, приели същото име така както мнозина от децата на верните са наричани Павел или Петър.

15. Така например има един друг Йоан по презиме Марк, споменат в Деяния на апостолите (Деяния 12:12,25; 13:5,13; 15:37), когото Варнава и Павел водели със себе си и за когото е казано: *„И имаха Йоан за свой прислужник”* (Деяния 13:5). Но че той е този, който пише това аз не твърдя. Понеже не е писано, че той отишъл с тях в Азия, а: *„А когато*

Павел и придружаващите го отплаваха от Патос дойдоха до Фригия и Памфилия където Йоан се отдели от тях и се върна в Ерусалим” (Деяния 13:13).

16. Аз мисля, че това е бил някой друг от Азия понеже казват, че в Ефес има два паметника всеки носещ името Йоан.

17. От идеите, думите и от тяхната подредба може разумно да се заключи, че единият е различен от другия.

18. Понеже евангелието и посланието са съгласни едно с друго и започват по един и същ начин. Едното казва: *„В началото беше Словото,”* (Йоан 1:1) а другото: *„Това, което беше отначало”* (1 Йоан 1:1). Първото: *„Словото стана плът и пребиваваше между нас, и видяхме славата му като славата на Единородния на Отца,”* (Йоан 1:14) а другото казва същото само, че по малко по-различен начин: *„Това, което чухме, което видяхме с очите си и което ръцете ни попипаха за Словото на живота – и живота се яви”* (1 Йоан 1:1-2).

19. Понеже той въвежда тези неща в началото изказвайки ги, както става ясно нататък, в противовес на тези, които казват, че Господ не е дошъл в плът. Поради тази причина той и внимателно добавя: *„И ние видяхме и свидетелствуваме и ви извяваме вечния живот, който беше в Отца и се яви нам. Това, което сме видели и чули, него възвестяваме и на вас”* (1 Йоан 1:2-3).

20. Той продължава да говори за това и не се отклонява от предмета си, а разглежда всичко във връзка с тези идеи, от които ние накратко ще споменем няколко.

21. Всеки, който внимателно изследва ще открие изразите „животът,” „светлината,” „обръщането от тъмнината” често се срещат и в двете. Освен това откриваме „истина,” „благодат,” „радост,” „плътта и кръвта на Господа,” „съда,” „прошката на греховете,” „Божията благодат към нас,” „заповед да се обичаме един друг,” за да можем да „пазим заповедите,” „съдба на света, дявола, Антихриста,” „обещанието на Светия Дух,” „обновлението от Бога,” „вярата, която винаги се изисква от нас,” „Отец и Синът” се срещат навсякъде. Всъщност ясно може да се види, че един и същ човек е написал както евангелието така и посланието.

22. Но Апокалипсиса е различен от тези книги и не е като тях. Той нито говори за тези неща и дори не се приближава до тях. В тях, да се изразим така, почти няма и една еднаква буква.

23. Дори повече от това, посланието – да пропусна евангелието – не споменава нито пък съдържа каквато и да е информация за Апокалипсиса нито пък Апокалипсиса за посланието. Но Павел, в своите послания, казва някои неща за откровенията си макар да не ги е написал от самия себе си (виж 2 Кор. 12:1; Гал. 2:2).

24. Освен това може да бъде показано, че стилът на евангелието и посланието се различават от този на Апокалипсиса.

25. Понеже те не само, че са написани без грешка що се отнася до гръцкия език, но и с елегантност на изказа, на разсъжденията и на цялостната си структура. Те по никакъв начин не издават някакво варварство, грешки или каквато и да е вулгарност. Понеже изглежда, че авторът е притежавал и двете изкисвания за разказвача – т.е. дарът на познание и дарът на изказ – тъй като Господ му дал и двете неща.

26. Аз не отричам, че другият автор е видял откровение и е приел познание и пророчество. Но аз разбирам, че неговият диалект и език не са точно гръцки, а че той използва варварски идиоми и на някои места прави грешки.

27. Не е необходимо да посочвам тук тези неща понеже не желая никой да мисли, че аз говоря това с подигравателен дух. Понеже аз ги споменавам единствено с цел да покажа ясно разликата между книгите”.

Глава 26

Посланията на Дионисий

1. Освен тези са запазени и много други писма на Дионисий като тези срещу Савелий, адресирани до Амон, епископ на църквата във Верникия, едно до Телесфор, едно до Еупранор и още едно до Амон и Еупор. Той написал и четири други книги по същия въпрос, които са адресирани до човек носещ същото име, Дионисий от Рим.
2. Освен тези много от неговите писма са с нас както и големи книги написани в епистоларна форма като тези *За природата* адресирани до младият Тимотей и една *За изкушенията*, която също е посветена на Ефранор.
3. Освен това в едно писмо до Василид, епископ на епархията в Патеполис, той казва, че е написал едно изложение за началото на Еклесиаст. Той също така ни оставил и различни писма адресирани до същия човек. Толкова за Дионисий.

След като свършихме задачата си ние можем да покажем на потомството характера на нашата епоха.

Глава 27

Павел от Самосата и ереста, която той въвел в Антиохия

1. След като Сикст предстоявал над Римската църква в продължение на единадесет години Дионисий, носещ същото име както този от Александрия, го наследил. По същото време Деметриан починал в Антиохия и Павел от Самосата приел това епископство.
2. Тъй като той държал, противно на църковното учение, низки и нечестиви учения за Христос, а именно, че по природа Той бил обикновен човек, Дионисий от Александрия бил помолен да дойде на събор. Но понеже не бил в състояние да направи това поради напредналата си възраст и телесна слабост, той дал мнението си по въпроса под формата на писмо. Но всички останали пастири от всички места побързали да се съберат в Антиохия като срещу грабител на Христовото стадо.

Глава 28

Бележитите епископи на това време

1. От тях най-бележит бил Фирмилиан, епископ на Кесария Кападокийска, братята Григорий и Атенодор, пастири на църквите в Понт, Елен от Тарсийската епархия и Никомас от Икониум, а освен това Именей от Ерусалимската църква и Теотекън от съседната ѝ Кесарийска църква. Освен тях бележит бил и Максим, който предстоявал по забележителен начин над братята в Бостра. Ако някой трябвало да ги преброи той не би пропуснал да отбележи мнозина други освен презвитерите и дяконите, които по това време се събрали по същата причина в гореспоменатия град. Но тези били най-бележитите.
2. Когато всички те се събрали по различно време и побързали да разгледат въпроса, аргументите и въпросите били разглеждани на всяко събиране като защитниците на самосатеца се опитвали да скрият и отрекат своята неправоверност, а останалите ревностно се опитвали да изложат и покажат неговата ерес и богохулството му срещу Христос.
3. Междувременно Дионисий починал в дванадесетата година от царуването на Галиен след като заемал епископството в Александрия в продължение на седемнадесет години и Максим го наследил.
4. След като предстоявал петнадесет години Галиен бил наследен от Клавдий, който след две години предал управлението на Аврелиан.

Глава 29

Павел, след като бил оборен от Малкион, един презвитер от софистите, бил отлъчен

1. При неговото управление се провел последният събор съставен от твърде много епископи и водачът на ереста в Антиохия бил открит, лъжеучението му показано ясно пред всички и той бил отлъчен от католическата църква под небето.
2. Малкион бил този, който в най-голяма степен го извлякъл от скривалището му и го оборил. Той бил човек учен в други отношения и водач на софисткото училище за гръцки учения в Антиохия. Въпреки това заради по-голямото благородство на неговата вяра в Христос той бил направен презвитер на епархията. Този човек, след като провел разговор с него, който бил записан от стенографите и който ние знаем, че все още съществува, сам бил в състояние да открие човекът, който разединявал и мамел останалите.

Глава 30

Посланието на епископите срещу Павел

1. Пастирите, които се събрали по този въпрос написали с общо съгласие едно послание адресирано до Дионисий, епископ на Рим и Максим, на Александрия, и го изпратили до всички провинции. В него те показали на всички своята ревност, извратената грешка на Павел и споровете и дискусиите, които провели с него и показали целия живот и поведение на човека. За момента е добре да споменем следните пасажи от тяхната книга:

2. „До Дионисий и Максим и до всички наши съслужители по целия свят, епископи, презвитери и дякони, и до цялата католическа църква под небето, Елен, Именей, Теофил, Теотекън, Максим, Прокъл, Никомас, Елиан, Павел, Болан, Протоген, Йеракс, Евтих, Теодор, Малхион и Луций, заедно с всички, които са с нас в съседните градове и народи, епископи, презвитери и дякони и Божиите църкви, поздрав до възлюбените в Господа”.

3. Малко по-нататък те продължават по следния начин: „Ние изпратихме до всички и призовахме мнозина от епископите отдалеч, за да ни освободят от гибелното учение като Дионисий от Александрия и Фирмилиан от Кападокия, тези блажени мъже. Първият от тях, понеже не сметна авторът на заблудата за достоен да бъде адресиран, изпрати писмо до Антиохия написано не от него, а от цялата епархия, на което по-долу ние прилагаме копие.

4. Но Фирмилиан дойде два пъти и прокле нововъведенията му както ние присъстващите знаем и свидетелстваме заедно с мнозина други, които разбраха това. Но тъй като той обеща да промени мнението си последният му повярва и се надяваше, че без всякакъв укор от Словото необходимото ще бъде сторено. Така той отложи въпроса бивайки подлъган от този, който измами дори собственият си Бог и Господ и не държеше вярата, която преди това беше държал.

5. Фирмилиан беше готов отново да дойде до Антиохия и дори стигна до Тарс понеже беше научил от опит за неговото отричащо Бога нечестие. Но докато ние, събралите се заедно, които го повикаме, очаквахме идването му, той почина”.

6. След другите неща те описват по следния начин живота, който той водел.

7. „Понеже той се отклони от правилото на вярата и отиде след низки и лъжливи учения, необходимо е – тъй като той не е между нас – да произнесем присъда за неговите практики: като например, че преди това безпаричен и беден, неполучил наследство от баща си нито пък натрупал такова чрез търговия или бизнес, сега той притежаваше изобилни богатства натрупани чрез своите беззаконни и богохулни действия и чрез

нещата, които изтръгва от братята лишавайки наранените от правата им и обещавайки им да им помогне, за да получат наградата си, но въпреки това мамейки ги и ограбвайки тези, които в своите бедствия са готови да дадат, за да могат да се примирят с потисниците си смятайки, че печелят нечестие.

8. Той е надменен, надува се и търси светско достойнство предпочитайки да бъде наричан дукенарий вместо епископ. Той ходи важно по пазара четейки писма и рецитирайки ги докато върви на публични места придружаван от множество телохранители вървящи преди и след него, така че поради неговата гордост и надменността на сърцето му хората завиждат на вярата или направо я ненавиждат.

9. На църковните събрания той често извърта съумявайки да прослави себе си и да излъже с външността си. Той изумява умовете на простите приготвяйки за себе си трибунал и издигнат престол – не като последовател на Христос – и притежавайки лично съдилище – подобно на светските управници – което и нарича така. Той се пляска по рамото си с ръце и тропа по трибунала с крака. Освен това той мъмри и обижда хората, които не го аплодират, не размахват кърпи сякаш са в театъра и не викат и не скачат наоколо като мъжете и жените събрани около него, които го слушат по този непристоен начин, но слушат почтително и с ред както подобава в божия дом. Освен това той силно и яростно публично напада хората, които разясняваха Словото и заради това се бяха простили с живота си и се възвеличаваше не като епископ, а като софист и жонгльор.

10. Той прекрати псалмите на нашия Господ Исус Христос сякаш са писани днес от наши съвременници и обучаваше жени да му пеят в църквата на великия ден на Пасхата, нещо, от което всеки би се разтреперил ако го чуе, и убеди епископите и презвитерите от околните области и градове, които идваха при него когато говорят на народа да го посъветват за същите неща.

11. Защото, да преминем към това, за което ние сега ще говорим, той не желае да признае, че божият Син е слязъл от небето. И това не е просто твърдение, а е изобилно доказано от записките, които ние ви изпращаме и не на последно място, когато той казва: „Исус Христос е отдолу”. Но тези, които му пеят и го превъзнасят сред хората казват, че техният нечестив учител е слязъл долу като ангел от небето. И той не забранява това, а арогантният човек дори присъства когато те говорят така.

12. Има жени, които принадлежат на него и на презвитерите и дяконите с него. Макар да знае това и да е обвинил тези хора все пак той си затваря очите за другите им неизличими грехове, за да може да ги обвърже и така, поради страх, те да не смеят да го обвинят за нечестивите му думи и действия. Но той също така и ги е обогатил, поради което е обичан и почитан от тези, които вършат подобни неща.

13. Ние знаем, възлюбени, че епископа и всички свещеници трябва да бъдат пример на народа във всяко добро дело. И ние сме наясно, че мнозина са паднали или са възбудили подозрения поради жените, които са допуснали при себе си. Така че дори да приемем, че той не е извършил греховно действие все пак ние трябва да избягваме подозрението, което се появява от подобно нещо, за да не би да възмутим някого или да накараме друг да му подражава.

14. Понеже как би могъл той да укори или увещае някой друг да не е твърде фамилиарен с жените – за да не падне както е писано – ако самият той вече е отпратил една и сега при него има други две, разцъфнали и красиви, които води където и да отиде и в същото време живее в лукс и преяждане?

15. Поради тези неща всички тъжели и скърбели в себе си, но толкова се страхували от тиранията и силата му, че не се осмелявали да го обвинят.

16. Но, както казахме, макар човекът да можел да бъде призван да отговаря за постъпките си, ако държал католическото учение и се числял към нас, понеже той бил презрял тайната и опората в извратеното учение на Артем (понеже защо да не споменем баща му?), ние смятаме за ненужно да изискваме от него отчет за тези неща”.

17. След това, към края на посланието, те добавят следните думи:

„Затова ние се принудихме да го отлъчим тъй като той се обърна срещу Бога и отказа да се покори и да поставим на мястото му друг епископ на католическата църква. Вярваме по божие водителство ние избрахме Домн, който е надарен с всички качества необходими за един епископ и който е син на блажения Деметриан, който преди това предстояваше по един забележителен начин над същата епархия. Ние ви уведомяваме за това, за да можете да му пишете и да получите писма на общение от него. Но нека този човек да пише до Артем и нека тези, които мислят подобно на Артем да общуват с него”.

18. Тъй като Павел паднал от епископството както и от православната вяра Домн, както казахме, станал епископ на Антиохийската църква.

19. Но тъй като Павел отказал да предаде църковната сграда император Аврелиан бил уведомен и той решил спорът най-справедливо заповядвайки сградата да бъде дадена на тези, на които епископите от Италия и Рим я предадат. По този начин човекът бил изгонен от църквата с най-голям позор от светските власти.

20. Така се отнесъл Аврелиан към нас по това време, но в хода на царуването си той се променил и бил убеден от някои свои съветници да започне да ни преследва. От всички страни се заговорило за това.

21. Но когато той се готвел да направи това и бил готов да подпише декрета срещу нас божия съд го застигнал и го възпрял в самият момент на

действието му показвайки по начин, който всички били в състояние ясно да видят, че управниците на този свят никога няма да могат да победят Христовата църква освен ако ръката, която я защитава не позволи това като небесен и божий съд за нейна дисциплина и поправление когато това му се види угодно.

22. След като управлявал шест години Аврелиан бил наследен от Проб. Той управлявал същия брой години и Кар заедно със синовете си Карин и Нумериан, го наследили. След като царували по-малко от три години управлението отишло в Диоклециан и хората около него. При тях се случило гонението от наше време и свързаното с него разорение на църквите.

23. Малко след това Дионисий, епископ на Рим, след като служел в продължение на девет години, починал и бил наследен от Феликс.

Глава 31

Извратената ерес на манихеите, която започнала по това време

1. По това време лудият, наречен по своята демонска ерес, се въоръжил с извратеност на разума, тъй като дявола, Сатана, който сам воюва срещу Бога, го поставил за погубление на мнозина. По начина си на живот той бил варварин, както в дела така и в думи, а по природа бил демоничен и луд. Затова той се опитвал да се представи за Христос и надувайки се в лудостта си заявил, че е Параклет и самият Свети Дух. След това, подобно на Христос, той избрал дванадесет ученици като спътници на своето учение.
2. Измисляйки едно лъжливо и безбожно учение събрано от множество отдавна изчезнали нечестия той ги разпространил подобно на смъртоносна отрова от Персия до нашата част на света. От него нечестивото име на манихеите все още се държи от мнозина. Такава била основата на това „*криво наречено знание*,“ което се появило по онова време.

Глава 32

Забележителните църковници от нашето време и кои от тях оцелели до запустението на църквите

1. По това време Феликс, който след като предстоявал над Римската църква в продължение на пет години бил сменен от Евтихиан, но той след по-малко от десет месеца оставил тази служба на Кай, който живял в наше време. Той я изпълнявал за около петнадесет години и бил на свой ред заменен от Марселин, който беше завлечен от гонението.
2. По същото време Тимей приел епископата в Антиохия след Домн и Кирил, който живял в наши дни, го наследил. По това време той се запознал с Доротей, един мъж учен сред хората от своето време, който бил почетен с презвитерска служба в Антиохия. Той обичал красивите и Божествени неща и се посветил на еврейския език, така че да може да чете Писанията с умение.
3. Той бил много щедър и не бил невеж за пропедевтиката на Грациан. Освен това той бил евнух от самото си раждане. Поради тази причина, сякаш по чудо, императорът го взел в семейството си и го почел като го поставил върху морава тирска постелка. Ние сме го слушали как мъдро обяснява Писанията в църквата.
4. След Кирил, Тиран приел епископата на църквата в Антиохия. По това време се случило разорението на църквите.
5. Евсевий, който произлизал от Александрия, управлявал епархиите на Лаоидкия след Сократ. Причината да се премести натам бил въпросът с Павел. Поради тази причина той дошъл в Сирия и бил възпрепятстван да се върне у дома си от хората ревностни за Божиите неща. Сред съвременниците ни той е един прекрасен пример за религия, както лесно може да се види от думите на Дионисий, които ние цитирахме.
6. Анатолий бил определен за негов наследник. Така след първия добър човек дошъл друг такъв. Той също бил александриец по рождение. В ученост и умения в гръцката философия като аритметика и геометрия, астрономия и диалектика като цяло както и в теорията на физиката той бил първи сред най-умелите мъже на нашето време като в същото време бил начело и в науката на реториката. Казват, че поради тази причина той бил помолен от жителите на Александрия да започне там училище по аристотелова философия.
7. С него свързват и много друго бележити дела по време на обсадата на Пирохеиум в Александрия, поради което той бил особено почитан от всички заемащи висши длъжности. Но аз ще приведа следващото като само един пример.
8. Казват, че хлябът на обсадените привършил, така че било по-трудно да се устои на глада отколкото на враговете отвън. Но намирайки се там той

разрешил проблема. Докато другата част на града била подпомагана от римската армия и поради тази причина не била под обсада Анатолий изпратил за Евсевий – понеже той все още се намирал там преди да бъде преместен в Сирия и бил сред тези, които не били обсадени, а освен това притежавал и огромна репутация и прославно име, което достигнало дори до римския генерал – и той му разказал за хората загинали при обсадата от глад.

9. Когато научил това той помолил римския военачалник като възможно най-голямата награда, да гарантира безопасност на дезертиралите поради неприятелите. След като молбата му била удовлетворена той предал тази новина на Анатолий. Веднага щом получил посланието последният събрал съвета на Александрия и отначало предложил всички да постигнат примирие с римляните. Но когато разбрал, че те са разгневени от предложението му той казал: „Не мисля, че ще ми се противопоставите ако ви посъветвам да изпратите временните заместници и тези, които за момента не са ни от полза като старите жени, децата и старците извън стените, за да отидат където им се види угодно. Понеже по каква причина трябва ние да задържаме тези, които и без това скоро ще умрат? И защо да убиваме с глад телесни осакатените когато можем да осигуряваме храна само на мъжете и младежите и да раздаваме необходимия хляб на тези, които са нужни за гарнизон на града?”

10. С подобни аргументи той убедил събранието и изправяйки се пръв дал своя глас за това цялото множество, били те мъже или жени, които не били необходими за армията, да напуснат града понеже ако останели и се намирали ненужно в него за тях бе имало надежда за спасение, а биха загинали от глад.

11. Тъй като всички други сенатори се съгласили с това той спасил почти всички обкръжени. Той направил така, че първо тези, които принадлежали на църквата и след това останалите от града, от всяка възраст, да могат да избягат, не само споменатите в декрета, но, под прикритието на тези, и множество други хора, тайно предрешени в женски дрехи. Под неговото водителство те напуснали града под прикритието на нощта и избягали в римския лагер. Там Евсевий, подобно на баща и лекар, приел всички омаломощени от дългата обсада и им помагал с всякакво старание и грижа.

12. Лаодикийската църква била почетена с двама такива пастири един след друг, които, по Божие провидение, дошли от споменатата по-рано война в Александрия в този град.

13. Анатолий не написал много книги, но от достигналите до нас ние можем да съдим за неговото красноречие и ерудиция. В тях той излага по-конкретно своето мнение за Пасхата. Смятаме за важно тук да приведем следните извадки от тях:

14. *От Пасхалния канон на Анатолий.* “Тогава в първата година на новолунието на първия месец, което е началото на всеки цикъл от

деветнадесет години, на двадесет и шестия ден от египетския Фаменот, но според месеците на македонците, двадесет и шестия ден от Дистър или, както казват римляните, единадесетия преди априлския Календс.

15. На споменатия двадесет и шести Фаменот слънцето не само е влязло в първия сегмент, а вече е преминало и до четвъртия ден в него. Те са навикнали да наричат този сегмент първия додекатоморин, равноденствие, началото на месеците и краят на планетарната обиколка. Затова ние казваме, че тези, които поставят първия месец в него и чрез това определят четиринадесети за Пасха правят не малка и обикновена грешка.

16. И това не е наше мнение, а е било известно на древните евреи дори преди Христос и те внимавали да го спазват. Това може да бъде научено от казаното от Филон, Йосиф и Мойсей и не само от тях, но дори и от още по-древните, двамата Агатоибили по прозвище Майсторите, и известният Аристокбул, който бил избран измежду седемдесетте преводачи на свещените и Божествени еврейски писания от Птоломей Филадельф и неговият баща и който посветил своите тълкувателни книги върху Мойсеевия закон на същите царе.

17. Тези писатели обяснявайки въпроси свързани с Изхода, казват, че всички трябва по един и същ начин да жертват пасхалните приноси след пролетното равноденствие в средата на първия месец. Но това се случва когато слънцето преминава през първия сегмент или, както го наричат някои от тях, зодиакалния кръг. Аристокбул добавя, че за празника Пасха е необходимо не само слънцето да е преминало през равноденствения сегмент, но и луната.

18. Понеже тъй като има два равноденствени сегмента, пролетен и есенен, напълно противоположни един на друг, и тъй като денят на Пасхата е бил определен на четиринадесетия ден от месеца, започвайки от вечерта; луната ще се намира напълно противоположно на слънцето както може да се види при пълнолуние и слънцето ще бъде в сегмента на пролетното равноденствие, а луната по необходимост в това на есенното.

19. Зная, че те са казали още много неща, някои от които вероятни, а други подлежащи на явна демонстрация, чрез които те се опитват да докажат, че е необходимо Пасхата и празника на безквасните хлябове да се пазят след равноденствието. Но аз се въздържам да изисквам подобни демонстрации по въпроси, по които завесата на Мойсеевия закон е била вдигната, така че сега най-сетне с открито лице ние можем винаги да гледаме Христос и ученията и страданията на Христос. А че при евреите първият месец е близо до равноденствието показват и ученията в книгата на Енох”.

20. Същият автор ни е оставил и *Институти по аритметика* в десет книги както и други доказателства за своята опитност и умение в Божествените неща.

21. Теотеъкн, епископ на Кесария в Палестина, първо го ръкоположил за епископ, възнамерявайки да го направи свой наследник в собствената си

епархия след смъртта си. И за кратко време и двамата предстоявали над една и съща църква. Но синодът, който се събрал, за да разреши въпроса за Павел го извикал в Антиохия и докато той преминавал през Лаодикия където Евсевий бил починал, бил задържан от братята там.

22. След като Анатолий преминал от този живот последният епископ на тази епархия преди гонението бил Стефан, който бил почитан от мнозина за своето познание на философията и гръцките науки. Но той не бил в еднаква степен посветен на божествената вяра както гонението показало. То разкрило, че той бил един страхлив и лишен от мъжественост двуличник, а не истински философ.

23. Това обаче не навредило сериозно на църквата понеже Теодот възстановил делата им след като веднага бил направен епископ на тази епархия от самият Бог, Спасителя на всички. Той оправдал чрез делата си както своето Божието име така и епископското си служение. Понеже той се усъвършенствал в медицинските грижи за телата и душите на хората. Нямамо друг човек, който с подобна кротост, искреност, състрадание и ревност да помага на нуждаещите се от помощта му. Той също така бил твърде посветен на божественото знание. Такъв човек бил той.

24. В Кесария, в Палестина Агапий наследил Теотекън, който най-ревностно изпълнявал епископските задължения. Ние знаем, че той също така се трудил усърдно и показал най-искрено благоразумие в своето надзорничество над хората, грижейки се особено за бедните с щедра ръка.

25. По това време той се запознал с Памфилий, най-красноречивия човек, живеещ истински философски живот, който бил сметен за достоен за презвитерско служение в тази епархия. Няма да е малко нещо да покажем какъв човек бил той и откъде дошъл. Но ние написахме в специална книга за него всички подробности за живота му и за училището, което той установил, за изпитанията, които понесъл в множеството изповеди по време на гонението и за венеца на мъченичеството, с който накрая бил почитен. От всички тези той наистина бил най-почтения.

26. Сред тези по-близо до нашето време ние знаем Пиерий от александрийските презвитери и Мелетий, епископ на църквите в Понт – редки хора.

27. Първият бил почитан заради живота си на крайна бедност и за философското си познание и бил изключително прилежен в съзерцанието и изясняването на божествените неща и в публичните разговори в църквата. Мелетий, когото учените наричали „медът на Атика,” бил човек, когото всеки би описал като най-съвършен във всяко знание. Би било невъзможно да почетем достатъчно реторичните му способности. Можем да кажем, че това той притежавал по природа, но кой може да надмине съвършенството на големият му опит и ерудиция в други области?

28. Понеже във всички области на знанието, в които бихте се опитали да го изпитате дори веднъж вие бихте казали, че той е най-умел и учен. Освен

това добродетелта на живота му не била по-малко забележителна. Ние го наблюдавахме добре по време на гонението когато в продължение на седем пълни години той избягваше яростта му в региона на Палестина.

29. Замбда приел епископата на църквата в Ерусалим след епископ Именей когото споменахме малко по-горе. Той скоро починал и Ермон, последният преди гонението в наши дни, наследил апостолския трон, който се пазел там до настоящото време.

30. В Александрия Максим, който след смъртта на Дионисий бил епископ за осемнадесет години, бил наследен от Теон. По негово време Ахилес, който по времето на Пиерий бил избран за презвитер в Александрия станал известен. Той бил поставен над училището на свещената вяра и показал философски подове най-редки и не отстъпващи на никого както и истинско евангелско поведение.

31. След като Теон изпълнявал службата за деветнадесет години Петър приел епископата в Александрия и бил твърде бележит за цели дванадесет години. От тях той управлявал църквата по-малко от три години поради гонението и през останалото време от живота си се посветил на по-сурова дисциплина и се грижел за светите неща в управлението на църквите по начин, който не останал неизвестен. По тази причина той бил обезглавен в деветата година от гонението и бил увенчан с мъченически венец.

32. След като в тези книги описахме последователността от раждането на нашия Спасител до разрушението на местата за поклонение – един период от 350 години – позволете ми да премина към живота на тези, които, в наше време, геройски се бориха за религията и да оставя в писмена форма информация на потомството за обхвата и размера на тези борби.

КНИГА 8

Въведение

Тъй като в книга седма описахме събитията от времето на апостолите ние сметнахме за удачно в тази осма книга да запишем за потомството информация за някои от най-важните неща случили се в нашето собствено време, които са достойни да бъдат записани. Ние ще започнем от това място.

Глава 1

Събитията, които предшестваха гонението в нашето време

1. Отвъд способностите ни е да опишем подобаващо размера и природата на славата и свободата, с които словото на благочестието към Бога на вселената проповядвано на света чрез Христос се удостоило сред хората, както гърци така и варвари, преди гонението в нашето време.
2. Благоволенieto показано на нашия народ от управителите трябва да бъде споменато като доказателство тъй като те им поверили управлението на провинции и поради голямото приятелство, което имали към нашето учение ги освободили от притеснението свързано с жертвите.
3. Защо да говорим за тези в царските дворци и за управниците над всички хора, които позволили на членовете на техните семейства, жените, децата и слугите да говорят открито пред тях за Бога словото на живота и почти да се хвалят със свободата на своята вяра?
4. Наистина те ги ценели високо и ги предпочитали пред собствените си слуги. Един такъв човек бил Доротей, най-посветеният и верен от всички тях и поради тази причина особено почитан от тези, които заемали най-почетените места в управлението. Заедно с него бил и прославеният Горгоний и всички, които били сметени за достойни поради Божието слово.
5. Човек можел да види владетели във всяка църква и всички служители и управници отдаващи най-големи почести. Как е възможно човек да опише всички тези огромни тълпи и множествата, които се събирали заедно във всеки град и забележителните събрания в домовете за молитва, поради която причина, понеже не се задоволявали с древните здания, те издигнали из основи нови църкви във всички градове?
6. Никаква завист не пречатствала напредъка на тези неща, които постоянно се разраствали, уголемявали се и успявали ден след ден. Нито пък зъл демон ги клеветял или им пречел чрез човешки съвет докато божествената и небесна ръка ги пазела и се грижела за неговият народ като достоен.
7. Но когато по причина за изобилната си свобода ние изпаднахме в разпуснатост и леност и започнахме да си завиждаме и да се караме един с друг и дори почти вдигнахме ръка един срещу друг, управници нападайки управници с думи като копия и хора съюзяващи се против други хора и чудовищното лицемерие и преструвката достигнаха най-голямото нечестие Божият съд с търпение, както е неговият навик, докато тъпите все още продължаваха да се събират, нежно и умерено започнало да измъчва епископите.
8. Това гонение започнало с братята от войската. Но сякаш без разум ние не бяхме в състояние да направим Бога благоразположен и благосклонен.

Някои, подобно на безбожниците, решили, че делата ни са незабелязани и неуправлявани. Така ние добавихме едно нечестие на друго. Почитаните от нас пастири захвърляйки покривалото на благочестие се радвали да воюват един с друг и не правели нищо освен да трупат караници, заплахи, завист, вражда и омраза един към друг подобно на тирани ревностно стремящи се да утвърдят собствената си власт. Така, точно според сумите на Еремия: *„Съкратил си дните на младостта му; Покрил си го със срам. Господ изстреби всичките Яковови жилища, и не пожали; Събори в гнева Си укрепленията на Юдовата дъщеря; събори ги до земята; Оскверни царството и първенците му”* (Палч 2:1-2).

9. И според предсказаното в Псалмите: *„Погнусил си се от завета със слугата Си; Унизил си короната му до земята. Съсипал си всичките му огради; Превърнал си крепостите му в развалини. Да! делото на ръцете ни утвърждавай го. Разграбват го всички, които минават по пътя; Стана за укор на съседите си. Възвисил си десницата на противниците му; Зарадвал си всичките му неприятели. Още си утъпил остроето на меча му, И не си го укрепил в боя. Направил си да престане блясъкът му, И тръшнах си престола му на земята. Съкратил си дните на младостта му; Покрил си го със срам”* (Псалм 89:39-45).

Глава 2

Разрушението на църквите

1. Всички тези неща се изпълниха сред нас когато видяхме със собствените си очи молитвените домове съборени до самите им основи и божествените, свети Писания предадени на пламъците на пазарите, пастирите на църквите подло криещи се тук и там, а някои от тях заловени позорно и подигравани от неприятелите им. В нас се изпълниха пророческите думи: „Той излива презрение върху князете, и ги прави да се скитат в пустиня, гдето няма път” (Псалм 107:40).

2. Но нашата задача не е да описваме окаяните нещастия, които накрая дойдоха върху тях така както не смятаме за удачно да описваме и разделенията и неестественото поведение на всеки един преди гонението. Затова ние решихме да не говорим нищо за тях освен това, в което можем да възхвалим божият съд.

3. Поради тази причина ние няма да споменем тези, които бяха поклатени от гонението нито пък тези, които след като участваха във всичко спасително претърпяха корабкрушение и по собствената си воля потънаха в дълбините на потопа. Но в тази история ние ще споменем най-общо събитията, които може да са полезни на първо място за нас самите и след това и за потомството. Следователно нека да опишем накратко светите битки на свидетелството на божие слово.

4. През деветнадесетата година от управлението на Диоклециан²⁶¹ в месеца дистър²⁶² наричан март от римляните когато приближаваше празника на Господните страдания навсякъде беше обнародван царският едикт заповядващ църквите да бъдат изравнени със земята, Писанията да бъдат унищожени с огън, хората заемащи почетни места да бъдат понижени и слугите в домовете, ако упорстват да изповядват християнството, да бъдат лишени от свобода.

Това беше първият едикт против нас. Но скоро след това бяха обнародвани други заповядващи всички църковни управници на всяко място да бъдат хвърлени в затвора и след това чрез всякакви методи да бъдат заставени да принесат жертва.²⁶³

²⁶¹ Диоклециан започва да управлява през 284 и следователно деветнадесетата година е 302.

²⁶² Седмия месец от македонската година съответстващ на нашия март.

²⁶³ На езически богове.

Глава 3

Какви били борбите преживени през гонението

1. Тогава наистина голямо множество църковни водачи с готовност понесли ужасни страдания и показали примери за благородни битки. Но много други, хладни по дух поради страха, лесно отслабнали още при първия сблъсък. От останалите всеки понесъл различни мъчения. Тялото на единия било бичувано с тояги. Друг бил наказан с повисване и дране, в които някои нещастници намерили смъртта си.

2. Други преминали през различни битки. Така един, когото другите бутали и насила го завлекли до проклетите и нечисти жертви, бил отпратен сякаш е пожертвал, макар да не бил сторил това. Друг, макар дори да не се бил приближил, нито да бил докоснал нещо омърсено, когато другите казали, че е принесъл жертва, си отишъл тихо понасяйки укорът.

3. Друг, бивайки заловен наполовина мъртъв, бил захвърлен настрана като вече умрял и отново друг, който лежал на земята бил влачен на голямо разстояние за краката си и счетен в числото на тези, които пожертвали. Един викал със силен глас и засвидетелствал своят отказ да принесе жертва, друг крещял, че бил християнин просиявайки в изповедта на спасителното Име. Друг протестирал, че не е принесъл жертва и никога няма да направи това.

4. Но те били ударени по устата и заставени да млъкнат от голяма група войници, които били подведени за тази цел. Те били удряни по лицето и бузите и извлечени със сила; за толкова важно считали враговете на благочестието чрез всякакви средства да изглежда, че са постигнали целта си. Но това не им помогнало срещу светите мъченици за достойно описание на които какви думи биха били достатъчни.

Глава 4

Известните божии мъченици, които изпълнили всяко място с паметта си и спечелили победните корони за вярата

1. Ние сме в състояние да разкажем за мнозина, които показали удивителна ревност за религията на Бога на вселената не само от началото на общото гонение, но и далеч преди това време докато все още имало мир.
2. Понеже макар този, който имал властта изглежда сякаш се пробудил от дълбок сън все пак от времето на Деций и Валериан той тайно и незабелязано подготвял заговор срещу църквите. Той не започнал война едновременно срещу всички нас, а отначало единствено срещу тези, които служели в армията. Понеже той си мислел, че останалите ще бъдат лесно победени ако нападне и надвие тези. Тогава мнозина от войниците били видени радостно да се оттеглят от армията, за да не е налага да се отричат от своята богобоязливост нито да се отричат от Твореца на вселената.
3. Понеже когато всеки началник започнал да преследва тези войници, разделяйки ги на племена и почиствайки тези, които били записани в армията давайки им избор или чрез покорство да приемат честта, която им принадлежала или от друга страна да бъдат лишени от нея ако не се покорят на заповедта, едно голямо множество от войни на Христовото царство без колебание веднага предпочели да изповядват Бога пред това да се наслаждават на привидната слава и благоденствие, които имали.
4. От тях от време за своето благочестиво постоянство някои не само губели своята позиция, но дори били предавани на смърт. Но автора на този заговор все още действал с умереност и само в някои случаи проливал кръв понеже множеството вярващи вероятно го плашело и го възпирало да започне война срещу всички тях.
5. Когато той започнал да напада по-дръзко невъзможно е да опиша колко много и от какъв вид божии мъченици можели да се намерят сред жителите на всеки град и страна.

Глава 5

Тези в Никомедия

1. Веднага след обнародването на декрета срещу църквите в Никомедия един човек не неизвестен, а твърде почитан със забележителни временни почести се прилепил ревностно към Бога и подбуден от пламена вяра, сграбчил едикта който бил изложен публично и явно и го разкъсал на парчета като нещо скверно и нечисто. Това станало в момент, в който двама от суверените се намирили в същия град – най-старшият и четвъртия по власт след него.

2. Този човек, първият на това място, след като се отличил по такъв начин понесъл това, което е вероятно да понесе човек сторил подобна дързост и опазил духът си радостен и безгрижен до смъртта.

Глава 6

Тези в двореца

1. Този период донесъл божествени и бележити мъченици повече от всички, които някога прославяли с песни и които били хвалени за своята смелост сред гърците или варварите в лицето на Доротей и служителите, които били с него в двореца. Макар да приемали най-големите почести от своите господари и с тях да се отнасяли като със собствени деца те предпочели укорите, процесите и множество видове смърт, които били приложени срещу тях като, както е и наистина, по-голямо богатство от славата и удоволствието на този свят.

2. Ние ще опишем начина, по който един от тях завършил живота си и ще оставим нашите читатели да си представят от това страданията на останалите. Един човек във вече споменатия град бил изведен пред управниците, за които говорихме. След това му било заповядано да принесе жертва, но тъй като отказал те заповядали той да бъде съблечен, вдигнат високо на показ и бичуван с тояги по цялото тяло докато победен, той пряко волята си направи това, което му било заповядано.

3. Но той останал непреклонен пред тези страдания и когато костите му вече се показвали те смесели оцет със сол и излели сместа над обезобразените членове на тялото му. Докато той понасял тази агония била донесена решетка и огън. Остатъците от тялото му, подобно на плът предназначена за храна, била поставени на огъня не всички веднага, за да не бъде погълнат изведнъж, а малко по малко. Тези, които го поставили на кладата не искали да спрат докато, след подобни страдания, той се покори на заповедите им.

4. Но той твърдо устоял на волята си и победоносно дал живота си докато страданията все още продължавали. Подобно мъченичество от страна на един от дворецовите служители наистина било достойно за неговото име понеже той се наричал Петър.

5. Мъченията на останалите, макар да не били по-малки от неговите, ние ще пропуснем, за да не ставаме прекалено многословни, споемнавайки единствено това, че Дориотей и Горгоний, заедно с други от царския дом, след различни страдания, завършили живота си чрез удушаване и понесли трофеите на дадената от Бога победа.

6. По това време Антим, който бих хвален в Никомедийската църква, бил обезглавен заради свидетелството си за Христос. Към него се присъединило едно голямо множество от мъченици, по причина на един пожар, който през тези дни, не зная как, избухнал в двореца на Никомедия, за който чрез лъжесвидетелство били обвинени нашите хора. Цели семейства на благочестивите в този град били предавани на смърт по царска заповед, някои от меч, а други от огън. Казват, че с явно божествена

и неописуема сила мъже и жени се хвърляли в огъня. Екзекуторите хванали голямо множество други, качили ги на една лодка и я пуснали в дълбините на морето.

7. Тези, които били почитани от господарите си сметнали за необходимо да изкопаят телата на имперските слуги, които били предадени на земята с подходящо погребение и да ги хвърлят в морето, за да не би някой, както те си въобразявали, да ги помисли за богове и да се покланя на техните гробове.

8. Такива неща се случили в Никомедия в началото на гонението. Но скоро след това когато един човек от страната наречен Мелитен и други в Сирия се опитали да завземат властта царски едикт заповядал всички предстоятели на църквите навсякъде да бъдат заловени и хвърлени в тъмница.

9. Това, което можело да се види след това превишава всяко описание. Огромно множество били хвърлени в затвора на всяко място и всички затвори, които преди това били приготвени за убийци и крадци на гробници били пълни с епископи, презвитери и дякони, четци и екзорсисти, така че в тях не останало вече място за истинските престъпници.

10. И тъй като други декрети последвали първия, постановяващи, че ако затворените склонят да принесат жертви могат да си излязат свободни, но тези, които откажат трябва да бъдат подложени на множество мъчения, как би могъл някой да изброи мъчениците във всяка провинция и особено тези в Африка, Мавритания, Тевис и Египет? От тази последна страна мнозина отишли в други градове и провинции и се прославили чрез мъченичество.

Глава 7

Египтяните във Финикия

1. Ние познаваме тези от Палестина, както и тези в Тир и Финикия. Кой от хората, които ги видели се учудвал на безбройните удари с камшик и на твърдостта, която тези наистина удивителни атлети на религията показали под тях? Или, веднага след бичуването, от борбата им с кръвожадните диви зверове, когато били хвърлени пред леопарди, различни видове мечки, диви глигани и бикове подтикнати с огън и нагорещено до червено желязо? Или от удивителното устояване на тези благородни мъже пред лицето на всякакви диви зверове?

2. Ние самите присъствахме когато се случваха тези неща и записахме божествените сили на нашия измъчван Спасител Исус Христос, които действаха и се проявиха могъщо в мъчениците. За дълго време човекоядните зверове не смееха да докоснат или да се приближат до телата на Божиите възлюбени, но се хвърляха към тези, които отвън ги дразнеха и насъскваха. Те никак не биха докоснали светите атлети, които стояха сами и голи и протягаха ръцете си към тях, за да ги привлекат към себе си – понеже им беше заповядано да правят това. Но всеки път когато се хвърляха към тях те бяха възпирани от някаква божествена сила и отново отстъпваха.

3. Това продължи дълго време и предизвика не малко учудване сред зрителите. И тъй като първия див звяр не направи нищо втори и трети бяха пуснати срещу един и същ мъченик.

4. Невъзможно беше човек да не се удиви от несломимата твърдост на светите мъже и от несломимото и непоклатимо постоянство на тези, чийто тела бяха млади. Можеше да се види един младеж на възраст под двадесет години, който стоеше развързан и разперил ръце под формата на кръст без да бъде ужасен или смутен, увлечен в искрена молитва към Бога без ни най-малко да отстъпва от мястото, на което стои докато мечките и леопардите дишаха ярост и смърт почти докосвайки плътта му. И въпреки това, не зная как, техните уста бяха възпрени от една божествена и непонятна сила и те тичешком се върнаха обратно на местата си. Такъв беше той.

5. Можеха да се видят и други, понеже те бяха петима, хвърлени пред един див бик, който хвърли във въздуха с рогата си тези, които се приближава към него отстрани, за да го бодат оставяйки ги полумъртви. Но когато се спусна с ярост и заплаха срещу светите мъченици, които стояха сами, той не успя да се приближи до тях и макар че риеше с копита, бодеше с рогата си във всички посоки и дишаше ярост и заплаха поради раздразнението от нагорещените железа все пак беше задържан настрана от тайното

Провидение. И понеже той по никакъв начин не ги нарани те пуснаха върху тях други диви зверове.

6. Накрая, след всички тези ужасни и различни атаки, те всички бяха посечени с меч и вместо да бъдат погребани в земята бяха предадени на морските вълни.

Глава 8

Тези в Египет

1. Подобна била и борбата на тези египтяни, които благородно се сражавали за религията в Тир. Но трябва да почетем и тези, които пострадали в родните си земи където хиляди от тях, мъже, жени и деца, презирайки настоящия живот заради учението на нашия Спасител, били умъртвени по различни начини.

2. Някои от тях след разпъване, дране, жестоко бичуване и безбройни други мъчения, за които е ужасно дори да слушаме, били предадени на огъня, някои били удавени в морето, някои смело поднесли главите си на тези, които ги обезглавили, някои умрели от мъченията, а други от глад. А други пък били разпънати, едни по обичайния начин използван за злодеите, а други, дори още по-жестоко, приковани на кръста с главата надолу и държани живи докато умрат на кръста от глад.

Глава 9

Тези в Тебия

1. Невъзможно е да се опишат яростта и изтезанията, които понесли мъчениците в Тебия. Те били драни по цялото тяло с мидени черупки вместо с куки докато умрат. Жените били връзвани за единия крак и издигани във въздуха със специални устройства, а телата им били целите голи и непокрити, изложени на всички присъстващи като едно твърде срамно, жестоко и нечовешко зрелище.

2. Други, които били връзвани за клони и дънери на дървета загинали. Понеже те приближавали най-здравите клони чрез специални устройства и връзвали членовете на мъчениците за тях. След това когато оставяли клоните да заемат обичайното си положение последните веднага разкъсвали членовете на завързаните.

3. Всичко това не се случило само за няколко дена, а в продължение на много години. Понякога повече от десет, а друг път повече от двадесет били предавани на смърт. Отново, не по-малко от тридесет, след това около шестдесет, а накрая и сто мъже заедно с малки деца и жени били убити в един ден, осъдени на множество и разнообразни мъчения.

4. Ние помирирахме най-прекрасната миризма и истинската божествената енергия и ревност на тези, които вярваха в божия Христос. Понеже веднага щом присъдата беше произнесена срещу първия един след друг останалите се втурнаха към съдийския престол и изповядаха, че са християни. Показвайки безразличие към ужасните неща и разнообразните мъчения те изповядаха смело и непоклатимо религията на Бога на вселената. И те приеха окончателната смъртна присъда с радост, смях и празнуване като пееха и принасяха химни и благодарност на Бога на вселената до последния си дъх.

5. Те наистина бяха прекрасни, но още по-прекрасни бяха тези, които отличаващи се с богатство, благороден произход, почести, ученост и философия, сметнаха всичко за второстепенно спрямо истинската религия и вярата на нашия Спасител и Господ Исус Христос.

6. Един такъв човек беше Филором, който заемаше висока длъжност в имперската управа в Александрия и който ежедневно въздаваше справедливост съпровождан от въоръжена охрана съответстваща на неговия ранг и високо достойнство. Такъв беше и Филей, епископ на църквата в Тимий, човек почитан заради своят патриотизъм и службата, която беше оказал на страната си както и заради философската си ученост.

7. Тези хора, макар и умолявани от множество роднини и други приятели, както и от мнозина на високи постове и дори когато самият съдия ги умоляваше да се смилят над себе си и да покажат милост към своите жени и деца, все пак ни най-малко не бяха убедени от тези неща да изберат

любовта към живота и да презрат заповедите на нашия Спасител относно изповедта и отричането. Но с мъжествен и философски ум, или по-скоро с благочестиви и обичащи Бога души, те устояха на всички заплахи и обиди на съдията. Накрая и двамата бяха обезглавени.

Глава 10

Писанията на мъченикът Филей описващи случилото се в Александрия

1. След като споменахме Филей като притежаващ висока репутация в светското знание нека той сам да бъде свидетел за себе си в следващите извадки, в които показва кой е и в същото време описва по-точно отколкото ние бихме могли мъченичествата случили се по негово време в Алесандрия.

2. „Имайки пред себе си всички примери, модели и благородни белези, които са ни дадени в божествените и свещени Писания блажените мъченици, които бяха с нас не се поколебаха, а с искреност насочиха очите и ушите си към Бога, Който е над всички и спрели умовете си върху смъртта за религията те се държаха здраво за своя призив. Понеже те разбираха, че нашия Господ Исус Христос заради нас е станал човек, за да може да премахне всички грехове и да ни даде средствата, чрез които можем да влезем във вечния живот. Понеже *„Той не пожела да държи равенство с Бога, но смири себе си приемайки образа на слуга. И като се намери в човешки образ стана послушен до смърт, даже смърт на кръст”* (Фил. 2:6-8).

3. Затова също, ревностни за още по-големи дарове, христоносните мъченици понесоха всички изпитания и всякакви изобретателни мъчения и то не само веднъж, а някои и втори път. И макар пазачите да се надпреварваха един друг да ги заплашват по всякакви начини не само с думи, а и с действия те не се отказаха от убеждението си понеже *„свършената любов пропъжда страха”* (1 Йоан 4:18).

4. Какви думи могат да опишат тяхната смелост и мъжеството им пред всяко мъчение? Понеже на всички, които пожелаха беше дадена свобода да ги насилват, някои да ги бият с пръчки, други с тояги, други да ги бичуват, а други с вериги и с въжета.

5. И зрителите на тази ярост бяха много и проявяваха голяма злоба. Понеже някои с ръце вързани на гърба им бяха окачени на колове като всеки техен член беше разпънат с различно устройство. Тогава мъчителите по команда разкъсваха с инструментите си целите им тела, не само страните им както се прави при убийците, но и стомаха, краката и бузите. Други бяха издигнати нависоко, повесени на портата за едната ръка и понесоха най-ужасното от всички страдания чрез подуване на техните стави и крайници. Други бяха завързани лице в лице за стълбове без краката им да докосват земята, но с тежести прикрепени към телата им, които ги теглеха надолу.

6. Те понасяха това не само за времето, през което управителят разговаряше с тях или си почиваше, а почти през целия ден. Понеже когато премина към други той остави подвластните си служители да наблюдават

първите и да гледат дали някой от тях, победен от мъчението няма да се пречупи. Той заповяда да ги завържат безмилостно с вериги и когато издишваха последния си дъх да ги хвърлят на земята и да ги влачат.

7. Понеже той каза, че не трябва да имат дори най-малка милост към нас, а да мислят и действат сякаш вече не съществуваме. Така враговете ни измислиха и това второ мъчение като допълнение към бичуването.

8. Някои също, след тези ужаси, бяха напъхвани в дънери като ръцете и краката им бяха разпънати през четири отвора, така че те бяха принудени да лежат на гърбовете си на дънерите неспособни да се държат поради новите рани, с които телата им бяха покрити по причина на бичуването. Други бяха хвърлени на земята и лежаха там поради пораженията от мъченията, давайки на зрителите една по-ужасна гледка за жестокостта, тъй като носеха на телата си белезите на множеството и различни наказания, които бяха измислени.

9. Докато това продължаваше някои починаха поради мъченията, засрамвайки неприятеля със своята упоритост. Други, наполовина мъртви бяха хвърлени в затвора и страдайки в агония почнаха след няколко дена. Но останалите, които се възстановиха след положената над тях грижа, придобиха увереност за времето на дългия си престой в затвора.

10. Затова, когато им заповядаха да изберат дали да бъдат освободени от насилие докосвайки се до нечиста жертва и да получат от нея омразната свобода или да откажат да пожертват и да бъдат осъдени на смърт, те не се поколебаха, а с радост отидоха на смърт. Понеже те знаеха това, което отнапред бяха известили светите Писания. Понеже е казано: *„Този, който жертва на чужди богове ще погине”* и *„Да нямаш други богове освен Мен”*.

11. Тези са думите на истинския философ и обичащ Бога мъченик, който, преди окончателната си присъда, докато все още бил в затвора, се обърнал към братята в своята епархия, описвайки им положението си като в същото време ги увещавал да стоят твърди, дори след неговата приближаваща смърт, за Христовата вяра.

12. Но защо е нужно да се спираме на тези неща и да продължаваме да описваме нови битки на божествените мъченици по света, особено когато те вече не били третираны според общия закон, а нападани като вражески войници?

Глава 11

Тези във Фригия

1. Един малък фригийски град населен изцяло с християни бил напълно обграден от войници докато там били и мъжете. Хвърляйки в него огън те ги изгорили, заедно с жените и децата, докато те викали към Христос. Те направили това понеже всички жители на града заедно с неговият управник, губернатор и всички, които заемали ръководни длъжности и цялото население казали, че са християни и по никакъв начин няма да се подчинят на хората заповядващи им да се покланят на идоли.

2. Имало и един друг почетен римлянин на име Адаукт произхождащ от благородно италианско семейство, който бил почетен с всяка чест, която императорът имал, така че той безукорно заемал дори най-висшите магистратски длъжности, както те ги наричат, на финансов министър. Освен всичко това той се прославил с благочестиви дела, изповядал Христос като Бог и бил почетен с мъченическа корона. Той влязъл в конфликт заради религията докато все още заемал поста на финансов министър.

Глава 12

Мнозина други мъже и жени, които пострадали по най-различни начини

1. Защо е нужно да споменаваме по име или брой множеството мъже или да описваме различните страдания на почтените Христови мъченици? Някои от тях били убити с брадва, както тези в Арабия. Членовете на други били пречупени, както тези в Кападокия. Някои, издигнати нависоко за краката и повесени надолу с главата докато под тях горял слаб огън, били задушавани от димът, който се издигал от горящите дърва, както станало в Македония. Други били осакатени чрез отрязване на техните носове, уши, ръце и други членове на телата им, както в Александрия.

2. Защо да събуждаме спомена за тези в Антиохия, които били печени на решетки, не толкова за да бъдат убити колкото за да бъдат подложени на продължително мъчение? Или на тези, които предпочели да сложат десницата си в огъня отколкото да докоснат мръсните идоли? Някои, измъквайки се от процеса вместо да паднат в ръцете на неприятелите си, се хвърляли от високи къщи предпочитайки смъртта пред жестокостта на нечестивите.

3. Един свят човек – с душа предадена на добродетел, в женско тяло – който бил забележителен повече от всички в Антиохия по богатство, семейство и репутация отгледал в принципите на религията двете си дъщери, които цъфтели в свежестта на живота. Тъй като спрямо тях се надигнала голяма завист хората търсели всякакви средства, за да ги премахнат. И когато станало известно, че отсъствали от града те лъжливо били повикани в Антиохия. Така те били уловени в мрежата на войниците. Когато жената видяла себе си и своите дъщери безпомощни и знаела, че мъжете ще им сторят неща страшни дори да се изговорят тя наставила себе си и своите девиси дори да не слушат това. Понеже, казала тя, да предадат душите си в робство на демоните било по-лошо от всяка смърт и погибел. И тя представила пред тях единственото избавление от всички тези неща – бягство към Христос.

4. Те послушали съвета ѝ. И след като подредили дрехите си те се отдалечили малко от пътя молейки пазачите си да им разрешат кратка почивка и се хвърлили в една река, която течала наблизко.

5. Така те се самоубили. Но в Антиохия имало още две девиси, които във всичко угаждали на Бога и били истински сестри, от знатно семейство и със забележителен живот, млади и цъфтящи, сериозни по ум, благочестиви по поведение и прекрасни по ревност. Сякаш земята не можела да понесе подобно съвършенство затова демонските поклонници заповядали те да бъдат хвърлени в морето. Така и сторили с тях.

6. В Понт други понесли страдания, които е ужасно да бъдат слушани. Пръстите им били пробождани с остри тръстики под ноктите. Разтопено и

кипящо олово било изливано по гърбовете на други и те били горени по най-чувствителните части на тялото.

7. Други изтърпели в своите вътрешности и интимни части срамни, нечовешки и неизговорими мъчения, които благородните и спазващи закона съдии, за да покажат суровост измислили като по-достойна проява на мъдростта. Те постоянно измисляли нови мъчения сякаш се стремели, надминавайки другите, да спечелят награда в някакво състезание.

8. Но в края на тези бедствия, когато не били в състояние да измислят по-големи жестокости, изморили се да убиват и се наситили от проливане на кръв, те се обърнали към това, което им се струвало милостиво и човеколюбиво отношение, като престанали да измислят повече ужаси срещу нас.

9. Понеже те казали, че не било удачно градовете да бъдат мърсени с кръвта на собствените им жители или че управлението на техните управници, които били кротки и меки спрямо всички, може да бъде опозорено чрез прекомерна жестокост и е по-удачно към всички да се показва доброта и човечност и че ние не трябва повече да бъдем предавани на смърт. Затова изпълнението на наказанията спрямо нас трябвало да бъдат прекратени поради човечността на управниците.

10. Така било заповядано очите ни да бъдат извадени и единият ни крайник осакатен. Понеже подобни неща били човечни в техните очи и най-лекото за нас наказание. Така поради това човечно според нечествите отношение било невъзможно да се изброи огромният брой хора, чието дясно око първо е било избодено с меч и след това обгорено с огън или чийто ляв крак е бил осакатен чрез изгаряне на ставата и след това осъдени да работят в медните мини в провинцията не толкова за полза колкото за да страдат. Освен всичко това други понесли различни процеси, които е невъзможно да бъдат изброени понеже мъжественото им търпение надминава всяко описание.

11. В тези борби благородните Христови мъченици просияли ярко пред целия свят и навсякъде удивили хората, които наблюдавали тяхното мъжество. Доказателствата за истинската божественост и неизговоримата сила на нашия Спасител се изявили чрез тях. Да споменем всеки един по име би било дълга, ако не и непосилна задача.

Глава 13

Епископите на църквата, които доказали чрез кръвта си истинността на изповядваната от тях религия

1. Що се отнася до управниците на църквата, които пострадали мъченически в главните градове първият мъченик за Христовото царство, когото ще споменем сред паметниците на благочестието бил Антимий, епископ на град Никомедия, който бил обезглавен.
2. Сред мъчениците в Антиохия бил Луциан, един презвитер в тази епархия, целият живот на когото бил чудесен. В Никомедия, в присъствието на императора, той прогласил небесното царство на Христос, първо в устна защита, а след това и чрез дела.
3. От мъчениците във Финикия най-забележителните били посветените пастири на духовното Христово стадо: Тираний, епископ на църквата в Тир, Зенобий, един презвитер от Сидон и Силван, епископ на църквите в Емеса.
4. Последният от тези, заедно с някои други, бил даден за храна на дивите зверове в Емеса и по този начин бил приет в ранга на мъчениците. Другите двама прославили божието слово в Антиохия чрез търпение дори до смърт. Епископът бил хвърлен в морските дълбини. А Зенобий, който бил много умел лекар, умрял от тежките мъчения, които претърпял.
5. От мъчениците в Палестина Силван, епископ на църквите в Газа, бил обезглавен заедно с тридесет и девет други в медните мини във Фено. Така също така и египетските епископи Пелий и Нил, заедно с други хора, претърпели смърт чрез огън.
6. Сред тях ние трябва да споменем Памфилий, един презвитер, който притежавал голяма слава в Кесарийската епархия и бил най-почитания сред мъжете от нашето време.
7. Добродетелта от тези мъжествени дела ние сме записали на удачното място. От тези, които претърпели забележителна смърт в Александрия, Египет и Тебия Петър, епископ на Александрия, един от най-чудесните учители на Христовата религия, трябва да бъде споменат първи. А неговите презвитери Фауст, Дий и Амоний, станали свършени Христови мъченици. Освен тях има още много забележителни хора, които са почитани от епархиите на своите страни и региони.

Не е за нас да описваме битките на хората, които се сражавали за Божествената религия по целия свят и да кажем точно какво се случило с всеки от тях. Това ще е удачно дело за тези, които са били свидетели на събитията. В друга книга аз ще опиша за потомството тези, които съм видял със собствените си очи.

8. Но в настоящата книга аз ще добавя към тези, които вече споменах отмяната издадена от нашите гонители и събитията случили се в началото на гонението, които ще са най-полezni за четящите ги.

9. Какви думи могат в достатъчна степен да опишат величието и голямото благоденствие на римското управление преди войната против нас когато управниците били миролюбиви и приятелски настроени? Тогава хората, които заемали най-високи постове в управлението и държали тази позиция в продължение на тридесет или четиридесет години прекарвали времето си в безметежен мир, в празници и публични игри и в най-приятни удоволствия и радост.

10. Докато по този начин тяхната власт растяла безпрепятствено и се увеличавала ден след ден те изведнъж променили приятелското си отношение спрямо нас и започнали една неумолима война. Но още не била приключила втората година от тази промяна когато цялото управление се сменило и преодолява всичко.

11. Понеже тежка болест сполетяла главният от тези, за които говорихме, чрез която разсъдъка му пострадал, а вторият по ранг след него се оттеглил, за да води личен живот. Едва се случило това и цялата империя се разделила, нещо което не е писано да се е случвало никога по-рано.

12. Скоро след това Констанций, който през целия си живот бил най-благосклонно настроен към поданиците си и най-приятелски към Божието слово, завършил живота си според естествения ред на природата и оставил собствения си син, Константин, както император и Август на негово място. Той бил първият от тях, който бил почетен сред боговете и след смъртта си приел всяка чест, която някой може да окаже на един император.

13. Той бил най-добрия и милия от императорите и единственият сред тях в наши дни, който прекарал цялото си управление по начин достоен за положението му. Освен това той се отнасял благосклонно и доброжелателно към всички. Той не участвал по никакъв начин във войната против нас, а запазил благочестивите, които се намирали под неговата власт здрави и необезпокоявани. Той нито събарял църковните сгради нито измислял нещо друго против нас. Краят на живота му бил достоен и трижди блажен. Единствено той в края на живота си оставил своята империя щастлива и славна на собствения си син и наследник – човек във всяко отношение твърде благоразумен и благочестив.

14. Неговият син Констанций веднага поел управлението бивайки провъзгласен за върховен император и Август от войниците и дълго преди това от самия Бог, Царят на всичко. Той се доказал като император притежаващ благочестието на баща си спрямо нашите учения. Такъв бил той.

Но след него за император бил избран Лициний чрез общия глас на управниците.

15. Тези неща много наскърбили Максимин понеже до това време той бил наричан от всички за единствен цезар. Поради тази причина, понеже бил много властен, той заграбил достойнството за себе си и станал Август, сам правейки себе си такъв. Междувременно този, когото споменахме като възстановил достойнството след своята абдикация когато бил хванат да заговорничи срещу живота на Константин, загинал от най-срамна смърт. Той бил първият, чийто декрети, статуи и публични паметници били унищожени поради неговото нечестие и злина.

Характера на враговете на религията

1. Неговият син Максентий, който получил властта в Рим, отначало се преструвал на благосклонен към нашата вяра, за да покаже отстъпчивост и ласкателство към римските граждани. Поради тази причина той заповядал неговите поданици да престанат да преследват християните, преструвайки се, че изповядва религия, която го прави по-милостив и кротък от предшествениците му.

2. Но след като чрез делата си не доказал, че е такъв човек какъвто се надявал той се хвърлил във всяко нечестие и не се въздържал от никаква нечистота или разпуснатост извършвайки прелюбодеяства и предавайки се на всякаква поквара. Понеже разделяйки съпруги от законите им съпрузи той ги насилвал и след това ги изпращал обратно безкрайно опозорени. И той правел това не само с малките и незнайните, но особено обидил най-видните и забележителни членове на Римския сенат.

3. Всичките му подчинени, народ и управници, почтени и неизвестни, линеели поради тежкото потисничество. Но дори и да мълчали и да понасяли горчивото слугуване, те не изпитвали някакво облекчение от жестокостта на тирана. Веднъж, поради малко желание, той наредил хората да бъдат посечени от телохранителите му. Голямо множество римски жители било избито насред града с копия и други оръжия, не от скити или варвари, а от собствените си съграждани.

4. Невъзможно е да изброим сенаторите, които били предадени на смърт заради своето богатство. Голямо множество били убити по различни причини.

5. Като връх на нечестието си тиранинът прибегнал до магия. В своите заклинания той разпарял бременни жени и разглеждал вътрешностите на новородените деца. Той убивал лъвове и вършел множество ужасни действия, за да призове демони и да избегне войната. Понеже единствената му надежда била, че чрез тези средства той ще получи победата.

6. Невъзможно е да изкажем начините, по които този римски тиранин угнетявал своите поданици, така че сте били доведени до такава крайна житейска нужда каквата според съвременниците никога не била познавана нито в Рим нито на някое друго място.

7. Но Максимин, източният тиранин, след като тайно сключил съюз с Римския тиранин, както с брат по нечестие, от дълго време търсел повод да

го разтрогне. След като най-накрая той бил уловен получил заслужено наказание.

8. Удивително е колко подобен в нечестие на Римския тиранин бил той или по-скоро колко го надминал в това. Понеже главните магьосници и заклинатели били почетени от него с най-високо положение. Ставайки крайно плах и суеверен той твърде ценял грешките на идолите и демоните и без да се допита до гадатели и предсказвачи, да се изразим така, не помръдвал дори пръста си.

9. Затова той ни преследвал още по-ожесточено от предшествениците си. Заповядал във всеки град да бъдат издигнати храмове и тайните дъбрави, които с течение на времето били унищожени, да бъдат бързо възстановени. Той назначил идолски жреци на всяко място и град и поставил над тях във всяка провинция, като първосвещеник, някой политически чиновник, който особено се бил отличил в нещо, давайки му група войници и телохранители. И на всички фокусници, сякаш те били благочестиви и възлюбени от боговете, той дал власт и най-големи привилегии.

10. От този момент нататък той потискал и тормозел не само един гард или страна, а всички провинции, които се намирили под властта му, изисквайки от тях огромни количества злато, сребро и продукти както и чрез тежки гонения и различни глоби. Той отнел собствеността от богатите, която те били наследили от предшествениците си и дал големи богатства и значителни парични суми на заобикалящите го ласкатели.

11. Той достигнал до такава крайност на глупостта и пьянството, че обезумял и се побъркал в пируванията си и давал заповеди, които отменял щом изтрезнеел. Той не оставил никой да го надмине в разврат и разгул, но станал наставник в безчестието на хората около него, както управници така и народ. Насърчавал армията да живее безразсъдно отдавайки се на всякакво веселие и невъздържаност, а управителите и генералите да насилват своите поданици с алчност и пожелание почти сякаш те владеели наравно с него.

12. Защо трябва да описваме разпуснатите, срамни дела на човекът или да изброяваме множеството, с които той прелюбодействал? Понеже той не бил в състояние да мине през някой град без непрестанно да покварява жени и да насилва девиси.

13. В това той имал успех с всички освен с християните. Понеже презирали смъртта те не се интересували ни най-малко от неговата власт. Заради това те понасяли огън, меч, кръст, дивите зверове и морските дълбини, отсичането на крайници, изгаряния, избождане на очите, поражения по

цялото тяло и овен това глад, мини и окови. Във всичко те показали търпение заради религията вместо да пренесат към идолите своята вярност към Бога.

14. Жените не били по-малко мъжествени от мъжете заради учението на божественото Слово тъй като издържали пререкания с мъжете и заслужили равни похвали за своите добродетели. Когато били отвличани за покварени цели те предавали живота си на смърт вместо телата си на нечестие.

15. Само една от тези, които били хванати за прелюбодейни цели от тиранина, най-забележителната и прочута християнска в Александрия, победила пълната със страсти и нетърпелива душа на Максимиан чрез истинска геройска твърдост. Почитана поради своето богатство, семейство и образование тя счела всичко това по-маловажно от добродетелта. Той я увещавал много пъти, но макар че тя да била готова да умре той не можел да я предаде на смърт понеже желанието му било по-силно от гнева.

16. Затова той е наказал като я заточил и отнел цялото ѝ имущество. Мнозина други неспособни дори да слушат заплахата за насилие от езическите управници понесли всякакви мъчения, разпъване и смъртни наказания.

Такива хора трябва да бъдат истински почитани. Но много по-голяма почит заслужила тази римлянка, която наистина се показала най-благородна и благоприлична от всички, които тиранинът Максентий, съвсем подобно на Максимиан, възнамерявал да насили.

17. Понеже когато разбрала, че тези, които служат на тиранина по този начин се намират в дома (тя също така била християнка) и че нейният съпруг, макар да бил римски префект, би ги оставил да я хванат и отведат, помолила за малко време, за да украси тялото си, влязла в покоите си, и оставайки сама се пронизала с меч. Умирайки на място тя оставила трупът си на тези, които дошли за нея. И чрез делата си, по-силни от всяко слово, тя показала на всички хора сега и нататък, че добродетелта, която се намира сред християните е единственото неуязвимо и неунищожимо притежание.

18. Такава била нечестивата кариера едновременно на двама тирани, които владеели над изтока и запада. Кой би се поколебал, след внимателно изследване, да каже, че гонението срещу нас донесло такива злини? Особено когато това крайно обръкване не престанало когато християните получили свобода?

Глава 15

Нещата, които постигнали езичниците

1. В продължение на всичките седем години от гонението те непрестанно заговорничели и враждували един против друг. Затова в морето не можело да се пътува нито пък човек да отплава от едно пристанище за друго без да бъде изложен на всякакви опасности: да бъде завързан на рейката и разкъсан на части, да се установи чрез всякакви мъчения дали не се изпратен от врага и накрая да бъде наказани с кръст или огън.

2. Освен тези неща се подготвяли щитове и брони, стрели и копия и други военни съоръжения, галери и морски брони се събирали на всяко място. Никой не очаквал нещо различно от това да бъде нападнат всеки ден. В добавка към това глад и епидемии дошли върху тях, за което ние ще разкажем когато е необходимо на удачното място.

Глава 16

Промяната към по-добро

1. Такова било състоянието на нещата по време на цялото гонение. Но в десетата година, по божията милост, то напълно престанало, след като започнало да намалява след осмата година. Понеже когато небесната и Божия благодат се показала благоприятна и доброжелателна към нас, нашите управници и хората, чрез които войната срещу нас била ревностно водена, твърде забележително променили мнението си, заповядали то да се прекрати и потушили големия огън на гонението, който бил запален чрез милостиви заповеди и наредби спрямо нас.

2. Това не станало поради някаква човешка причина нито пък резултатът, както някой може да каже, на състрадание и милост от нашите владетели. Далеч от това, понеже ежедневно от началото до този ден те измисляли все по-сурови и по-сурови мерки срещу нас и вършели ужаси чрез голямо множество инструменти. Това се случило несъмнено поради решението на божие провидение, от една страна да се примири с неговия народ, а от друга да нападне тези, които извършили тези злини и да покаже гняв спрямо автора на жестокостите на цялото гонение.

3. Понеже макар да било необходимо тези неща да се случат според Божия съд, все пак Словото казва: „Горко на този, чрез когото *дохожда изкушението*”. Следователно върху него дошло наказание от Бога, започвайки от тялото му и достигайки до душата му.

4. Понеже в тайните части на тялото му неочаквано започнал абсцес и във вътрешностите му се отворила незаздравяваща рана. Оттам излязло неописуемо множество червеи и се издигнала смъртоносна миризма, тъй като цялото му тяло, поради неговата лакомия, се променило преди болестта, в огромна маса от мека тлъстина, която загнила и по този начин представлявала ужасна и непоносима гледка за приближилите се.

5. Някои лекари напълно неспособни да понесат крайно неприятната миризма били убити. Други, тъй като цялата маса била загнила и достигнала до състояние отвъд всяка надежда за възстановяване, и те били неспособни да помогнат, били безмилостно предадени на смърт.

Промяната във владетелите

1. Борейки се с толкова много злини той мислел за жестокостите, които бил извършил против благочестивите. Затова обръщайки мислите си към себе си той първо открито се изповядал на Бога на вселената и след това, привиквайки приближените си, заповядал без бавене да прекратят гонението на християните и чрез царска заповед ги призовал да изградят църквите си и да извършват обичайното си богослужение, принасяйки молитви за императора. Делата веднага последвали думите.

2. Имперският декрет, който бил обнародван в градовете съдържал отмяна на делата против нас в следната форма:

3. „Император Цезар Геларий Валерий Максимин, Инвикт, Август, Понтифекс максимус, покорител на германите, покорител на египтяните, покорител на тебаните, пет пъти покорител на серматианците, покорител на персите, два пъти покорител на карпатите, шест пъти покорител на арменците, покорител на мидяните, покорител на адиабените, дванадесет пъти народен трибун, деветнадесети император, осми консул, баща на страната, проконсул

4. и императорът Цезар Флавий Константин, Пий, Феликс, Инвикт, Август, Понтифекс максимус, народен трибун, пети император, консул, баща на страната, проконсул,

5. и Император Цезар Валерий Лициний, Пий, Инвикт, Август, Понтифекс максимус, четвърти народен трибун, четвърти император, консул, баща на страната, проконсул, към хората в техните провинции, поздрав:

6. Сред другите неща, които заповядахме за обществена полза преди това ние пожелахме да възстановим всичко в съответствие с древните закони и обществената дисциплина на римляните и да направим така, че и християните, които са изоставили религията на своите предшественици, да се върнат към добрите нрави.

7. Понеже по някакъв начин такава арогантност ги беше обзела и такава глупост обладала, че те не следваха древните правила, които вероятно са били установени от собствените им предшественици, но направиха за себе си закони според собствените си цели, всеки както желае, и ги спазваха като по този начин се събираха в отделни събрания на различни места.

8. Когато издадохме декрета, че те трябва да се върнат към установените от древните постановления твърде много се преклониха пред принудата, но и твърде много, бивайки насилвани, пострадаха от различни видове смърт.

9. И тъй като мнозина постоянстват в тази глупост и ние разбираме, че те нито отдават на небесните богове подобаващото поклонение нито се покланят на Бога на християните в съгласие с нашата милост и неизменен обичай, чрез който желаем да покажем милост към всички, ние решихме, че трябва радостно да разпрострем снизхождението си и към този въпрос, за да могат те отново да бъдат християни и да съградят отново местата, в които имаха навика да се събират при положение, че те няма да правят нищо противно на закона. В друго писмо ще кажем на магистратите какво са длъжни да направят.

10. Затова, поради нашето снизхождение, те трябва да се молят на своя Бог за нашата сигурност и за тази на хората, така че обществените дела да могат да се вършат на всяко място и те да живеят в безопасност в домовете си.”

11. Такова е естеството на този едикт преведен доколкото е възможно от римския език на гръцки. Време е да видим какво се случило след тези събития.

Следващото се намира в някои копия на осмата книга

1. Авторът на едикта, много скоро след тази изповед бил освободен от болките си и починал. За него казват, че бил главния автор на начестивото гонението, опитвайки се, дълго преди останалите императори, да отвърне от вярата християните служещи в армията и най-вече тези в собствения си дом, понижавайки някой във военен ранг, срамно насилвайки други, други пък заплашвайки със смърт и накрая подбуждайки своите съратници в империята да станат главни гонители. Не е удачно да отменим с мълчание смъртта на тези императори.

2. Тъй като четирима от тях притежавали върховната власт, тези, които били напреднали във възраст и чест, след като гонението продължило по-малко от две години, се оттеглили от управлението, както вече казахме и прекарвали остатъка от живота си в обикновени и частни занимания.

3. Краят на техния живот бил както следва. Този, който бил първи по чест и възраст починал в следствие на дълго и тежко физическо неразположение. Този, който бил втори завършил живота си удушен, в съгласие с някои демонски предсказания поради своите много и тежки престъпления.

4. От тези след тях, последният, за когото говорихме като за автор на цялото гонение, пострадал много както вече описахме. Но този, който бил преди него, най-милостивият и добър император Констанций, прекарал цялото време на управлението си по начин достоен за своето положение. Освен това той се отнасял с всички най-благосклонно и доброжелателно. Той не участвал дори с най-малкото нещо във войната против нас и опазил благочестивите, които се намирали под неговата власт от насилие и вреда. Нито пък той разрушавал църковните сгради или строил нещо друго против нас. Краят на живота му бил щастлив и трижди благословен. Единствено той при смъртта си оставил своята империя щастлива и славна на своя син като негов наследник, човек, който във всяко отношение бил най-добродетелен и благочестив. Той веднага поел управлението провъзгласен от войниците за върховен император и Август

5. и се показал приемник на благочестието на баща си спрямо нашето учение. Такава била смъртта на четиримата, за които писахме, която се случила по различно време.

6. Освен това от всички тях само този, за когото споменахме малко по-горе, заедно с тези, които споделяли управлението заедно с него, накрая открито обнародвали гореспоменатата изповед в писмен едикт.

МЪЧЕНИЦИТЕ В ПАЛЕСТИНА

Въведение

В деветнадесетата година от управлението на Диоклециан, в месец Хентикс, който се нарича от римляните април, по времето на празника на страданията на Спасителя, когато Флавиан бил управител на провинция Палестина, навсякъде били обнародвано следното писмо, заповядващо църквите да бъдат изравнени със земята, Писанията изгорени с огън, заемащите важни постове да бъдат понижени, а домашните слуги, ако продължават упорито да изповядват Христос, да бъдат лишени от свобода.

Такава била силата на първия едикт против нас. Но скоро след това били издадени други писма, заповядващи всички епископи на църквите навсякъде първо да бъдат хвърлени в затвора и след това, с всякакви средства, да бъдат принудени да принесат жертви.

Глава 1

1. Първият от палестинските мъченици бил Прокопий, който преди да бъде затворен, веднага след първото си явяване пред съда на управителя, получил заповед да принесе жертва на така наречените богове, но заявил, че познава само един, който е достоен за жертва както самият той е пожелал. И когато му било заповядано да принесе възлияния на четиримата императори, той цитирал едно изречение, което те не харесали и заповядали веднага да бъде обезглавен. Цитатът принадлежал на поетът: „Управлението на мнозина не е добро. Нека един да е управник и цар²⁶⁴”.

2. Това се случило на седмия ден от месец Деций, или юни, както го наричат римляните, в четвъртия ден от седмицата. Този първи пример бил даден в палестинския град Кесария.

3. Отново в същия град мнозина управници на съседните църкви с готовност понесли ужасни страдания и показали на зрителите пример за достойно поведение. Но други, обезсърчение в духа си от ужас, лесно отслабнали още при първата битка. От останалите всеки понесъл различни мъчения, като безбройни бичувания, разпъване, изтръгване от страните им и окови, от които ръцете на някои останали повредени.

4. Те обаче понесли това, което ги сполетяло както съгласно с неведомите Божии цели. Понеже ръцете на един били хванати и той бил доведен до олтара, където те поставили в десницата му мръсен и проклет принос и той бил освободен сякаш го е принесъл. Друг дори не го докоснал и все пак когато някои казали, че е принесъл той си отишъл необезпокояван. Друг, след като бил заловен полумъртъв бил захвърлен настрана сякаш вече е починал и освободен от оковите си като бил записан сред извършилите принос. Когато друг извикал и засвидетелствал, че няма да се покори, той бил ударен по устата и накаран да млъкне от голяма група хора събрали се именно с такава цел и отвлечен със сила, макар че не бил принесъл. Толкова голямо значение придавали те на това, че използвали всякакви средства, за да постигнат целта си.

5. Така от всички тези, единствените, които се удостоили с короната на светите мъченици били Алфей и Закхей. След бичуване, дране, тежки окови и различни други мъчения изпитания и след като краката им били разпънати денем и нощем в кладата на седемнадесетия ден от месец Хиус – т.е. според римляните на петнадесетия ден преди декемврийските календи – когато изповядвали единствения Бог и Исус Христос като цар сякаш

²⁶⁴ οὐκ ἀγαθὸν πολυκοιρανίη εἶς κοίρανος ἕστω, εἶς βασιλεὺς.

били изговорили някакво богохулство те били обезглавени като предишния мъченик.

Глава 2

1. Това, което се случило на Роман в Антиохия през този ден също заслужава да се запише. Понеже той бил родом от Палестина, дякон и екзорсит в Кесарийската епархия. Присъствайки на разрушаването на църквите той видял множество мъже заедно с жени и деца отиващи на тълпи към идолите и принасящи им жертви, но поради голямата си ревност за религията той можел да понесе гледката и ги смъмрил с висок глас.

2. Арестуван заради дързостта си той дал най-благородното свидетелство за истината, което някога е произнасяно. Понеже когато съдията му казал, че ще умре от огън той приел присъдата с радостно лице и напълно подготвен ум, след което бил отведен. Когато бил вързан за кладата и дървата натрупани около него докато хората очаквали пристигането на императора преди да запалят огъня той извикал: „Къде е огънят ми“?

3. Казал това той отново бил извикан пред императора и подложен на необичайно мъчение, при което езикът му бил изтръгнат. Но той понесъл това с твърдост и чрез всичките си действия показал, че божиата сила била с тези, които понасяли всяка трудност заради религията, облекчавайки страданията им и укрепвайки ревността им. Когато научил за този странен начин на наказание благородният човек не бил ужасен и предложил с най-голяма готовност езикът си на хората, които го отрязали.

4. След това наказание той бил хвърлен в затвора и страдал там твърде дълго време. Накрая, когато приближавала двадесетата годишнина на императора и според установения милостив обичай била давана свобода навсякъде и на всички, които били в окови, единствено той бил завързан за пет кола забити в дупки в земята и докато лежал там бил разпънат и по този начин бил отличен с мъченичеството, което желал.

5. Макар да се намирал извън страната си все пак той бил родом от Палестина и поради тази причина е удачно да го споменем сред палестинските мъченици. Тези неща се случили така, както ги описахме, през първата година когато гонението било насочено единствено срещу църковните управници.

Глава 3

1. През втората година гонението срещу нас нараснало много. По това време Урбан, който бил управител на провинцията, за пръв път издал имперски едикт нареждащ на всички хора в различните градове да направят поне един принос и да принесат възлияние на идолите.

В Газа, един палестински град, Тимотей понесъл безброй мъчения, след които бил предаден на бавен огън. Давайки чрез своето търпение едно най-истинско свидетелство за искреното си благочестие пред Бога той получил венеца определен за победителите във вярата. В същото време Агапий и нашата съвременничка Текла, след като показали най-благородно постоянство, били предадени за храна на дивите зверове.

2. Кой човек видял тези неща не би се удивил или ако е чул за тях бе би се учудил? Понеже когато езичниците чествали своя фестивал и обичаен празник навсякъде било обявено, че освен обичайните забавления ще се проведат и публични битки на наскоро осъдените с дивите зверове.

3. Докато тези новини се разпространявали шестима младежи на име Тимотей, родом от Понт, Дионисий от Триполис във Финикия, Ромул, един поддякон от Досполската епархия, Паесис и Александър, и двамата египтяни, и един друг Александър от Газа, след като първо завързали ръцете си бързо отишли при Урбан, който тъкмо се готвел да открие забавленията, и засвидетелствали ревностно желание за мъченичество. Те изповядвали, че са християни и чрез желанието си за всички ужасни неща, показали, че тези, които се хвалят с религията на Бога на вселената не се боят от нападенията на дивите зверове.

4. Веднага след като предизвикали необикновено удивление в управителя и хората, които били с него, те били хвърлени в затвора. След няколко дена към тях се присъединили още двама. Единият, на име Агапий, при предишна изповед понесъл всякакви ужасни мъчения. Другият, който ги снабдявал с необходимите за живота неща, се наричал Дионисий. Всичките осем били обезглавени в един единствен ден в Кесария, на двадесет и четвъртия ден от месец Дистър, който е деветия преди априлските календи.

5. Междувременно императорите се сменили като първите двама заели най-висшите места, а другите двама се оттеглили от властта. Това затруднило обществените дела.

6. Скоро след това римското управление се разделило и между тях започнала жестока война. Това разделение и проблемите възникнали

поради него не се прекратило докато с нас не бил сключен мир в цялата Римска империя.

7. Понеже когато се явил мир за всички, подобно на ден след най-мрачната нощ, обществените дела на римското управление отново се утвърдили и станали щастливи и мирни, а отческото благоволение един към друг се възстановило. Но ние ще опишем по-подробно тези неща на удачното им време. Нека сега да се върнем към обичайния ред на събитията.

Глава 4

1. Цезарят Максимин, след като по това време поел управлението, сякаш за да представи всички доказателства за възродената си омраза срещу Бога и за своето нечестие, се въоръжил за гоненето срещу нас по-ревностно отколкото предшествениците си.

2. В следствие на това сред всички възникнало не малко объркване и те се разпръснали тук и там опитвайки се по някакъв начин да избегнат опасността и навсякъде царяла голяма суматоха. Но какви думи биха били достатъчни, за да опишем подобаващо божията любов и смелостта да изповяда Бога на блажения и изцяло невинен агнец – имам предвид мъченикът Апфианий – който представил пред очите на всички, пред портите на Кесария, един прекрасен пример за благочестие спрямо единия Бог?

3. По това време той нямал още и двадесет години и прекарал дълго време в Берития, за да придобие светско елинско образование, както подобавало на твърде богатото му семейство. Чудно е да се каже как, в един такъв град, той победил младежките страсти и се прилепвал към добродетелите, без да бъде съблазнен нито от здравето на тялото си нито от младите си съратници, живеейки тихо, трезво и благочестиво според изповедта на нашата християнска вяра и живота на учителите си.

4. Ако трябва да споменем родната му страна и да я почетом заради това, че раждала такива благородни борци за благочестието ние ще направим това с радост.

5. Младежът идвал от Пага – ако някой познава мястото – един незначителен гард в Лисия. След като се върнал от своето учение в Берития, макар баща му да заемал първото място в страната, той не можал да понесе да живее с него и с роднините си тъй като на тях не им било угодно да живеят според правилата на религията. Затова, сякаш воден от Божия Дух, и в съгласие с една естествена или по-скоро вдъхновена и истинна философия, по отношение на това, според как трябва да се живее един славен живот, и презирайки теленото удобство той тайно напуснал семейството си. И с вяра и надежда в Бога без да се грижи за ежедневните си нужди той бил доведен от божия Дух до града Кесария, където приготвил за себе си короната на мъченичество и благочестие.

6. Живеейки тук с нас и обсъждайки светите Писания, на които се наслаждавал за кратко време и отдавайки се на подходящи упражнения той достигнал до такъв край, който само чрез чудо би могъл да бъде повторен.

7. Кой, след като е чул за това, няма с право да почете неговата смелост, дързост, постоянство и дори повече от тези, смелите дела, които свидетелствали за една ревност за религията и за свръхчовешки дух?

8. Понеже по време на второто нападение срещу нас от страна на Максимин в третата година на гонението, тиранина за първи път издал едикти заповядващи на градските управители прилежно и бързо да се уверят, че всички хора принасят жертви на боговете. В града Кесария по заповед на управителя глашатаята събирали мъже, жени и деца около идолските храмове, а хилярхът привиквал всеки един от тях по име, четейки от един списък, докато от всички страни се стичала една огромна и нечестива тълпа. Тогава този младеж, когато никой не знаел намеренията му, безстрашно заблудил всички нас, които живеехме в един дом с него и цялата дружина войници изпратена от управителя, побързал към Урбан сякаш принасял възлияния и безстрашно хващайки го за десницата веднага прекратил жертвите му и умело и убедително, с божие вдъхновение, го наставил да изостави своята заблуда понеже не е добре да изоставя единствения и истинен Бога и да принася на идолите и демоните.

9. Вероятно е това да е било постигнато от младежа чрез Божествената сила, която го водела напред и заради която всички високо извикали, че християните, които наистина са такива, са толкова далеч от това да се откажат от религията в Бога на вселената, която веднъж са приели, че не само стояли над заплахите и наказанията, които последвали, но говорели смело и с благороден и свободен език и, ако е възможно, призовавали дори гонителите си да се откажат от своето невежество и да признаят единствения истински Бог.

10. Поради това този, за когото говорим и то бързо, както можело да се очаква след едно толкова дръзко дело, бил разкъсан от управителя и хората с него сякаш от диви зверове. След като понесъл множество неизброими удари по цялото си тяло той бил хвърлен право в затвора.

11. Там мъчителят разпъвал и двата му крака в клада в продължение на един ден и една нощ и на следващия го завел пред съдиите. Докато те се опитвали да го накарат да се предаде той показал голямо търпение пред страданията и ужасните мъчения. Страните му били драни не веднъж или два, а много пъти до костите и самите му вътрешности и той получил толкова удари по лицето и гърба си, че тези, които го познавали от дълго време не могли да разпознаят оттеклото му лице.

12. Но тъй като той въпреки това не се предал мъчителите, както им било заповядано, покрили лицето му с ленени кърпи напоени с мазнина и ги запалили. Никакви думи не могат да опишат агонията, които блажения

понесъл от това. Понеже огънят погълнал плътта му и проникнал в костите му, така че вътрешностите на тялото му се стопили и започнали да капят подобно на восък.

13. Но тъй като той не се предал и при това враговете му, бивайки победени, и неспособни да разберат свръхчовешката му устойчивост, отново го хвърлили в затвора. За трети път той бил изведен пред съдията и след като дал същата изповед, бивайки полумъртъв, накрая бил хвърлен в морските дълбини.

14. Но това, което се случило веднага след това трудно може да бъде повярвано от тези, които не са го видели. Макар да разбираме това ние все пак трябва да разкажем събитието, на което, да кажем ясно, станали свидетели всички жители на Кесария. Понеже това не се е случило отдавна, но всички видели великата гледка.

15. Понеже веднага щом хвърлили този настина свят и трижди блажен младеж в необятната морска бездна една необичайна суматоха и объркване завладели морето и всичките му брегове, така че земята и целия град били разтърсени от нея. В същото време с велико и неочаквано възмущение морето изхвърлило пред градските порти тялото на божествения мъченик сякаш не било в състояние да го приеме.

Глава 5

1. Около това време в града Тир един младеж на име Улпиан след ужасни мъчения и най-жестоко бичуване бил загърнат в сурова волска кожа заедно с едно куче и едно от тези отровни влечуги, аспида, и хвърлен в морето. Затова аз мисля, че можем удачно да го споменем във връзка с мъченичеството на Апфианий.

2. Скоро след това Едесий, един от братята на Апфианий, не само в Бога, но също и по плът, бивайки син на същия земен баща, понесъл страдания подобни на неговите, след като направил множество изповеди и продължителни мъчения в окови и след като бил осъден от управителя да работи в Палестинските мини. През всички тях той се държал по един наистина философски начин. Понеже той бил по-добре образован от брат си и учил философия.

3. Накрая в града Александрия той бил изправен пред съдията, който изпитвал християните и сипел обиди отвъд всяка граница. Последният обиждал светците по множество начини и предавал жени живели в най-голяма скромност и дори религиозни девиси на срамно отношение. Но той се държал подобно на брат си. Понеже въпреки че изглеждало, че тези неща не могат да се понесат той продължил напред със смела решителност и с думите и делата си покрил съдията със срам и позор. След като заради това претърпял множество различни мъчения той умрял от смърт подобна на тази на брат си, бивайки хвърлен в морето. Но това, както казах, се случило с него малко по-късно.

Глава 6

1. В четвъртата година на гонението против нас, на дванадесетия ден преди декемврийските календи, който е двадесетия ден от месец Диус, в деня преди шабата, когато тиранинът Максимин присъствал и давал великолепно представление за рождения си ден, следното събитие, което заслужава да бъде записано, се случило в града Кесария.

2. Според обичаят да се дават по-пищни тържества когато императорът присъства отколкото в други случаи, нови и чужди представления заменили обичайните забавления, като животни докарани от Индия или Етиопия или от други места, или пък хора, които можели да удивят зрителите с умели физически изпълнения. Но за императорът било необходимо да добавят към представлението и нещо още по-необикновено. Но какво можело да бъде това?

3. Едно свидетелство на нашето учение било представено сред тях и устояло в борбата за истинската и единствена религия. Това бил Агапий, който, както казахме малко по-напред, бил, заедно с Текла, хвърлен за храна на дивите зверове. Той също така три пъти и дори повече изминавал заедно с други престъпници пътя от затвора до арената и всеки път, след заплахи от джунглата дали поради страдание или с надежда, че той може да промени решението си бил опазван за друга битка. Но когато императорът се явил той бил изведен, сякаш бил удачно пазен за такъв случай, за да могат да се изпълнят в него думите на Спасителя, който той чрез божествено познание казал на учениците си, че те ще бъдат извеждани пред царе заради свидетелството за него (Матей 10:18).

4. Той бил поставен по средата на арената заедно с един престъпник, за който казват, че бил обвинен в убийството на господаря си.

5. Но този убиец на своя господар, когато бил хвърлен на дивите зверове, бил сметен за достоен за състрадание, почти като Варава по времето на Спасителя. Целия театър се огласил от викове и крясъци на одобрение понеже убиецът бил човеколюбиво пощаден от императора и сметен за достоен за почест и свобода.

6. А алтета на религията първо бил призован от тиранина и му била обещана свобода ако се отрече от своята изповед. Но той засвидетелствал с висок глас, че не поради някакво престъпление, а заради религията на създателя на вселената, той с готовност и радост би понесъл всичко, което могат да му сторят.

7. Казал това, той прибавил и дела на думите си и се втурнал да посрещне една мечка, която била пусната срещу него, оставяйки се с най-голяма готовност да бъде погълнат от нея. След това, все още дишащ, той бил хвърлен в затвора. И след като преживял един ден, за краката му били вързани камъни и той бил хвърлен в морските дълбини. Такова било мъченичеството на Агапий.

Глава 7

1. Отново в Кесария, когато гонението продължавало пета година, във втория ден на месеца Ксантикс, който е четвъртия преди априлските нонеи, на самият Господен ден от възкресението на нашия Спасител, Теодисия, една девица от Тир, вярна и сериозна девица, която все още не била навършила осемнадесет години, отишла при едни затворници, които изповядвали Христовото царство и, заставайки пред съдийския престол, ги поздравила и вероятно ги помолила да си спомнят за нея когато застанат пред Господа.

2. Веднага, сякаш била извършила нечисто и гнусно деяние, войниците я хванали и я завели пред управителя. И той веднага, подобно на луд човек и див звяр в гнева си, я измъчвал с ужасни и най-страшни мъки по нейните страни и гърди, дори до самите кости. И тъй като тя все още дишала и при това стояла с радостно и сияещо лице, той заповядал да я хвърлят в морските вълни. След това преминавайки от нея към други изповедници той осъдил всички на медните мини в Пено и Палестина.

3. След това на петия ден от месец Дий, на декемврийските нонеи според римляните в същия град, Силван (който по това време бил презвитер и изповедник, но който скоро след това бил удостоен с епископско звание и умрял като мъченик) и тези с него, хора, които били показали най-благородна твърдост за религията били осъдени от него да работят в същите медни мини, след като заповядал преди това глезените им да бъдат прогорени с нажежено желязо.

4. По същото време той предал на пламъците един човек, който се бил прославил чрез множество други изповеди. Това бил Доминий, добре познат в цяла Палестина заради голямата си смелост. След това същият съдия, който бил жесток изобретател на различни мъчения и на оръжия срещу Христовото учение, замислил срещу благочестивтието едно наказание, което никога преди това не било чувано. Той осъдил трима да се бият в един единствен юмручен бой. Предал да бъде погълнат от диви зверове Ауксентий, един посивял и свят възрастен човек. Други, които се намирили в зряла възраст той направил евнуси и ги осъдил на същите мини. А други, след сурови мъчения, хвърлил в затвора.

Сред тях бил моят най-скъп приятел Памфилий, който по причина на всяка добродетел бил най-бележитият мъченик от нашето време.

5. Урбан първо го изпитал в реторична философия и знание и след това се опитал да го убеди да принесе жертва. Но когато видял, че отказва и по

никакъв начин не се поддава на заплахите му, разярявайки се страшно, той заповядал да го измъчват с няколко различни мъчения.

6. Когато насилникът, след като бил почти доволен от мъченията състоящи се в неколkokратно и продължително дране на страните, все пак бил покрит със срам пред всички, той го пратил заедно с изповедниците в затвора.

7. Каква отплата за своята жестокост към светиите ще получи от божията справедливост този, който по този начин насилвал Христовите мъченици може лесно да бъде схванато от прелюдията, в която внезапно и не много след дръзките жестокости срещу Помфилий, докато все още бил управител, божия съд го застигнал. Понеже изведнъж този, който довчера съдел от издигнат трибунал пазен от отряд войници и управлявал целия Палестински народ, спътник и най-близък приятел и сътрапезник на самият тиранин, бил съблечен една нощ и се покрил с позор и срам пред хората, които по-рано му се възхищавали сякаш бил самият император. Той показвал едно страхливо и лишено от мъжественост поведение издавайки женски писъци и умолявайки всички, които преди това управлявал. Самият Максимин, на чието благоволение управителят Убран разчитал по-рано, когато бил толкова арогантен, и който сякаш го обичал безкрайно заради делата му против нас, застанал като груб и суров съдия в същата тази Кесария, за да произнесе против него смъртна присъда поради големия позор на престъпленията, които бил извършил. Но ние казваме това между другото.

8. Може да дойде удачно време когато да имаме възможността да опишем края и съдбата на тези нечестиви хора, които силно воювали против нас, както на самият Максимин така и на други с него.

Глава 8

1. До шестата година бурята против нас постоянно се усилвала. Преди това време имало много голям брой изповедници на религията в т. нар. Профириева кариера в Тебия, която получила името си от един камък намерен там. От тези сто човека без трима задно с жените и децата били изпратени при управителя на Палестина. Когато те изповядали Бога на вселената и Христос, Фирмилиан, който бил изпратен там като управител на мястото на Урбан наредил, в съответствие с императорските заповеди, те да бъдат осакатени чрез изгаряне на глезенните стави на левия крак и лявото око, заедно с клепача и очната ябълка като окото трябвало първо да бъде избодено, а след това унищожено с нагорещено желязо до самия корен. След това той ги изпратил в мините на провинцията да понасят трудности и да се трудят страдайки.

2. Обаче не било достатъчно единствено тези да бъдат лишени от очи, но и жителите на Палестина трябвало да понасят мъки. Понеже както споменахме малко по-горе те били принудени да участват в юмручен бой, без да получат нито храна от царските хранилища нито да преминават през необходимите за това предварително упражнения.

3. Изведени поради тази причина не само пред чуждоземци, но и пред самият Максимин и показали най-благородното упорство на изповедта и понасянето на глад и окови те получили наказание еднакво с тези, които споменахме, а заедно с тях и други изповедници от Кесария.

4. Веднага след това други, които се били събрали, за да слушат как се четат Писанията били хванати в Газа и някои понесли същите страдания в очите и краката. Други обаче били измъчвани с още по-големи и ужасни мъчения по страните.

5. Една от тях, в тялото на жена, но с разбирането на мъж, не била в състояние да понесе заплахата да бъде насилена и се обърнала направо към тирана, който поверил управлението на такива жестоки съдии. Тя първо била бичувана, а след това издигната високо на кол и страните ѝ били разкъсани.

6. Тъй като хората определени за това измъчвали непрестанно и жестоко по заповед на съдията друга, с ум отправен, подобно на първата, към нейната девственост – една жена, която била грозна на вид и пренебрежима по изглед, но от друга страна духовно силна си и надарена с разбиране превъзхождащо тялото ѝ – бивайки неспособна да понесе безмилостните, жестоки и нечовешки дела, с дързост превъзхождаща тази на борците прославили се сред гърците, извикала към съдията от тълпата:

„Колко дълго ще измъчвате така жестоко сестра ми“? Но той се разярил твърде много и заповядал жената веднага да бъде хваната.

7. Така тя била доведена и се нарекла с величественото име на Спасителя. Тя била подтиквана с думи да принесе жертва и тъй като отказала със сила била завлечена до олтара. Но сестра ѝ продължавала да проявява обичайната си ревност и с бърз и решителен удар ритнала олтара и го прекатурила заедно с огъня, който горял върху него.

8. Тогава съдията, разярен подобно на див звяр, нанесъл на страните ѝ такива мъчения, каквито не бил заповядал за никого по-рано, сякаш желяз ел да се насити със суровата ѝ плът. Но когато лудостта му била задоволена той завързал двете заедно, нея и тази, която тя нарекла своя сестра, и ги осъдил на смърт чрез изгаряне. Казват, че първата била родом от Газа, а другата на име Валентина, била от Кесария и добре позната на мнозина.

9. Но как да опиша подобаващо последвалото мъченичество, с което трижди блажения Павел бил удостоен. Той бил осъден на смърт по същото време като тях и с еднаква присъда. По времето на мъченичеството му, когато ексекюторът се готвел да му отсече главата, той помолил за кратка отсрочка.

10. Когато тя му била дадена той първо, с ясен и отчетлив глас, се помолил на Бога за своите братя християни молейки се за тяхната пощада и за това те скоро да получат свободата си. След това той поискал евреите да се обърнат към Бога чрез Христос. Продължавайки по ред той поискал същото за самаряните и умолявал тези от езичниците, които се намирили в заблуда и не познавали Христос да го познаят и да приемат истинската религия. Той не пропуснал и смесената тълпа, която стояла наоколо.

11. След всичко това, о! Велико и неизговоримо устояване! Той помолил Бог на вселената за съдията, който го осъдил на смърт и за най-висшите управници както и за човека, който щял да го обезглави и докато той и цялото множество го слушали, се молел техния грях спрямо него да не бъде използван против тях.

12. След като се помолил за тези неща със силен глас, като човек, който умира несправедливо и довел почти всички до сълзи, по собствена воля той се приготвил и предложил голия си врат за удар с меч и бил почетен с божествено мъченичество. Това се случило в двадесет и петия ден на месец Панем, който е осмия преди августовските календи.

13. Това бил краят на тези хора. Но скоро след това сто и тридесет почтени, изповядващи Христос атлети от египетската земя претърпели в самият Египет по заповед на Максимин същите страдания в своите очи и крака както предишните и били изпратени в гореспоменатите мини в Палестина. Никой от тях не бил изпратен в киликийските мини.

Глава 9

1. След тези благородни дела на забележителните Христови мъченици пламъкът на гонението затихнал и бил потушен, сякаш от святата кръв, облекчение и свобода били дадени на тези, които заради Христос се трудили в Тибериадските мини и за кратко време ние можехме да дишаме свободно.

2. Но по някакъв нов импулс, не зная какъв, този, който имал силата да преследва отново се надигнал срещу християните. Веднага писма от Максимин против нас били обнародвани навсякъде във всяка провинция. Управителят и военния префект били заставени чрез едикта и чрез писма и публични заповеди на магистратите, генералите и нотариусите във всеки град да изпълнят имперския декрет, който заповядвал, че с най-голяма бързина трябва да бъде отново построен олтарът на идолите и всички мъже, жени и деца, дори невръстните, които все още сучели трябвало да принесат жертва и да направят възлияние и че те трябвало да положат всяко старание и да ги принудят да вкусят от отвратителните приноси и че стоките, които се продават по пазарите следва да бъдат замърсени с възлияния от жертвите и срещу всяка баня трябва да се разположат войници, за да омърсяват с нечестиви жертви тези, които желаят да се окъпят тях.

3. Когато тези заповеди били изпълнени нашите хора, както било обичайно, отначало били твърде объркани и дори невярващите езичници обвинявали суровостта и крайната глупост на направеното понеже тези неща им се виждали крайни и тежки.

4. Докато най-суровата буря нападала всички и от всяка страна Божествената сила на Спасителя отново вдъхнала такава дързост на нашите борци, че без да бъдат принуждавани или влачени от никого те се хвърлили срещу заплахите. Трима от вярващите, събирайки се заедно, побързали при управителя докато той принасял жертви на идолите, и извикали към него да се откаже от тези заблуди понеже няма друг Бог освен Създателят на вселената. Когато той попитал кои са те смело изповядали, че са християни.

5. Тогава Фирмилиан, твърде разярен ги осъдил на смърт без да им налага други мъчения. Името на най-възрастния от тях било Антоний, на следващия Зебин, който бил родом от Елеотрополис, а на третия, Герман. Това се случило в тринадесетия ден от месец Дий, в средата на ноември.

6. Заедно с тях била свързана на същия ден и една жена, Ената, от Скитополис, която била надарена с венеца на девствеността. Тя наистина

не направила това, което сторили те, но била със сила завлечена пред съдията.

7. Тя понесла бичуване и жестоки обиди, които Максий, един трибун на съседната област, без знанието на по-висшите си началници, посмял да ѝ нанесе. Той бил човек по-лош от името си, кръвожаден в други отношения, крайно суров и изцяло зъл и порицаван от всички, които го познавали. Този човек съблякъл всичките дрехи на блажената, така че тя била покрита единствено от слабините до краката си, а останалото ѝ тяло било голо. Така той я превел през целия град Кесария и смятал за нещо голямо да я бие докато била влачена по пазара.

8. След такова отношение тя показала най-благородно постоянство пред съдийския престол на самия управител и съдията я осъдил да бъде закопана жива. Той също така показал своята ярост към благочестивите в с нечовешка продължителност, която противоречала на закона на природата, като не се срамувал дори да отказва погребение на бездиханните тела на светците.

9. Понеже той заповядал мъртвците да бъдат изложени на открито както храна за дивите зверове и да бъдат пазени внимателно денем и нощем. В продължение на много дни голямо множество хора ставали свидетели на тази жестока и варварска заповед. Те гледали сякаш това било нещо, което заслужава внимание, за да видят дали мъртвите тела няма да бъдат откраднати. Дивите зверове, кучетата и хищните птици разкъсвали тук и там човешките членове и целия град се напълнил с човешки части и кости.

10. Така нищо не можело да изглежда по-ужасно и страшно дори за тези, които преди това ни мразели, макар че те били удивени не толкова от бедите на тези, срещу които били сторени тези неща колкото от яростта срещу тях и естествената човешка природа.

11. Понеже близо до портите можело да се види сцена превъзхождаща всяко описание и трагично представяне. Понеже нямало едно място където се поглъщала човека плът, но тя била захвърляна навсякъде, така че някои казвали, че членове, парчета плът, части и вътрешности можели да се намерят дори вътре в портите.

12. След като тези неща продължили в продължение на много дни се случило едно удивително събитие. Въздухът бил ясен и чист и небето изглеждало напълно спокойно. Тогава изведнъж в града от колоните, които поддържали обществените веранди започнали да капят капки, сякаш те плачели със сълзи. Пазарът и улиците, макар по тях да нямало мъгла, били измокрени от вода появила се неизвестно откъде. Веднага след това било

докладвано, че земята, неспособна да понесе повече ужаса на тези неща проливала сълзи по тайнствен начин и че като укор за безмилостната и безчувствена човешка природа камъните и безжизнените дървета плачели за случилото се. Аз добре зная, че този разказ може да се стори празен или измислен за хората, които ще дойдат след нас, но не и за тези, които се уверили в неговата истинност по времето когато това се случило.

Глава 10

1. На четиринадесетия ден от месец алелай, деветнадесетия преди януарските календи, едни хора от Египет отново били хванати от тези, които проверявали преминаващите през портите. Те били изпратени да послужат на изповедниците в Киликия и сами получили същата присъда като хората, на които отивали да служат, бивайки осакатени в краката и очите си. Трима от тях показали в Асакалон, където били затворени, велика храброст понасяйки различни видове мъченичество. Един, на име Арес, бил осъден на пламъците, а другите, наречени Пробий и Илия, били обезглавени.

2. На единадесетия ден от месец аудиний, който е третия преди януарските иди, в града Кесария, Петър, един аскет, наричан също така Апеселан, от селото Анея на границата с Елеторополис, човек подобен на най-чисто злато, дал в пламъка благородно доказателство за своята вяра в Божия Христос. Макар съдиите и хората около него да го увещавали много пъти да се смили над себе си и да пощади цъфтящата си младост, той ги пренебрегнал предпочитайки надеждата в Бога на цялата вселена и на самия живот. Някой си Асклепий, за когото се смятало, че е епископ от сектата на Маркион, надарен с както той смятал ревност за религията, но „не според знанието” (Римляни 10:2) завършил живота си на същата погребална клада. Тези неща се случили по този начин.

Глава 11

1. Време е да опишем великото и похвално зрелище на Памфилий, един човек трижди прескъп на самия мен и на хората, които завършили живота си заедно с него. Те били дванадесет на брой и по този начин били сметени за достойни за благодатта на апостолската бройка.

2. От тях водачът и единствен почетен с презвитерско достойнство в Кесария, бил Памфилий, човек, който през целия си живот бил почитан за всяка добродетел, за това че презрял и отхвърлил света, че споделял притежанията си с нуждаещите се, за презрението към светските надежди и за философския си живот. Той особено напреднал преди всички в посвещението си на светите Писания и неуморна работа във всичко, с което се захващал и в помощта си към своите роднини и приятели.

3. В отделно произведение посветено на живота му в три книги ние вече описахме колко прекрасни били добродетелите му. Препращаме към тях хората, които намират удоволствие в такива неща и желаят да ги познават.

4. Втори след Памфилий, Валес, който бил почитан за посивелите си коси се включил в състезанието. Той бил дякон в Алия, възрастен човек с важен вид и добре обучен в светите Писания, ако някой може да се смята за такъв. Той до такава степен положил паметта за тях в сърцето си, че не му било необходимо да отваря книга когато трябвало да ги повтори.

5. Третият бил Павел от града Яма, който бил известен сред тях както най-ревностния по дух. Преди своето мъченичество той преминал през борбата на изповедта чрез обгаряне.

След като тези хора прекарвали в затвора цели две години поводът за тяхното мъченичество бил повторното пристигане на египетските братя, които пострадали с тях.

6. Те придружавали изповедниците в Киликия от мините, от които последните се завръщали в домовете си. При влизането през портите на Кесария стражите, които били варвари по характер, ги разпитали за това какви са и откъде идват. Те не скрили нищо от истината и били хванати като престъпници задържани при самото деяние. Те били петима на брой.

7. Изправени пред тиранина, понеже се държали твърде смело в неговото присъствие, те веднага били хвърлени в затвора. На следващия ден, който бил четиринадесетия преди мартенските календи те, според заповедта били изправени пред съдията, заедно с Памфилий и другарите му, които вече

споменах. Първо, чрез всякакви мъчения и чрез изобретяването на нови и странни машини, той изпитал неуязвимото постоянство на египтяните.

8. След като опитал жестокостта си върху техният водач, той първо го попитал кой е той. В отговор чул името на някакъв пророк вместо личното му име. Понеже това бил обичаят им, вместо имената на идолите, дадени им от техните бащи, ако имали такива, да приемат други имена. Така можете да ги чуete те да се наричат Илия, Еремия, Исаия, Самуил или Данаил, показвайки се по този начин като вътрешно истински евреи и истинският божиЙ Израел, не само чрез дела, но и чрез имената, които носели. Когато Фирмилиан чул няколко такива имена от мъчениците и не разбрал силата на думите той ги попитал за името на страната, от която произлизили.

9. Но те му дали втори отговор подобен на първия казвайки, че страната им е Ерусалим, като имали предвид това, което казва Павел *„Ерусалим който е над всички и който е на всички майка”* (Галатяни 4:26) и *„Но сте пристъпили до планината Сион, до гарда на живия Бог, небесния Еруслаим”* (Евреи 12:22).

10. Това имали в предвид те, но съдията мислейки единствено за земното, търсел внимателно, за да намери кой бил този град и в коя част на света се намирал. Затова той прибягнал до изтезания, за да открие истината. Обаче човекът, чиято ръка била извита зад гърба и краката му стиснати в странни машини, повтарял твърдо, че казва истината.

11. Питан многократно какъв бил този град, за който той говорел, той казал, че бил страната на благочестивия, понеже никой друг няма да има място в него и че се намира в далечния изток към изгряващото слънце.

12. Той философствал за тези неща съобразно разбирането си и по никакъв начин не се отказвал от тях въпреки мъченията, с които бил нападан от всяка страна. И сякаш бивайки без плът или тяло той като че не усещал страдания. Но учуденият съдия не бил търпелив и решил, че християните смятат да установят някъде своя държава независима и враждебна към римляните. Той го питал много за това и се опитвал да узнае къде се намира тази източна държава.

13. След като дълго време разкъсвал младежът с бичуване и го наказвал с всякакви мъчения той разбрал, че неговата устойчивост в това, което казал не можела да бъде разклатена от никакви мъчения и го осъдил на смърт. Такава сцена се разиграла около този човек. След като подложил и останалите на подобни мъчения той ги отпратил по същия начин.

14. След това бивайки уморен и разбирайки, че ги наказва напразно след като задоволил желанието си той продължил с Памфилий и неговите спътници. Когато узнал, че при предишните изтезания те са показали непроменима ревност за вярата той ги попитал дали сега ще се покорят. Получавайки от всеки един от тях само този единствен отговор, като тяхна последна дума на изповед и мъченичество, той им определил наказание подобно на предишните.

15. Когато това било сторено един младеж от слугите на Памфилий, който бил обучен в благородния живот и наставляван от такъв човек, научавайки присъдата произнесена над господарят му, извикал от тълпата и помолил телата им да бъдат изгорени.

16. Тогава съдията, който не бил човек, а див звяр или дори нещо по-жестоко от див звяр, без да взема предвид младостта на младежа му задал единствено същия въпрос. Когато научил, че изповядва, че е християни, сякаш улучен от стрела, той се изпълнил с ярост и заповядал на мъчителите да използват цялата си сила върху него.

17. Когато видял, че отказва да принесе жертва както му било заповядано, той заповядал да бъде дран до самите си кости и вътрешности, сякаш не ставало дума за човешка плът, а за кожа, дърво или някакъв друг нежив предмет. Но след дълго упорство той видял, че това е напразно, тъй като човекът не говорел и бил в безсъзнание и почти безжизнен тъй като тялото му било твърде осакатено от мъченията.

18. Но тъй като бил безмилостен и безчовечен той заповядал да бъде предаден веднага, в положението, в което се намирал, на бавен огън. И преди смъртта на земния си господар, макар да бил влязъл след него в състезанието, той бил освободен от тялото си, докато онзи, който бил ревностен за другите все още се бавел.

19. Тогава човек можел да види как Порфирий като някой, който побеждавал във всяка битка, тялото му покрито с прах, но духът му радостен, след толкова страдания, със смел и издигнат ум, се приближавал към смъртта. И сякаш наистина изпълнен с божия Дух, облечен единствено в философска роба хвърлена върху него като наметало, трезво и разумно той насочвал своите приятели към това, което желаел и им помагал, запазвайки радостното си разположение дори когато се намирал на кладата. И когато огънят се запазил отдалеч около него като кръг, след като вдишал дима с устата си, той запазил пълно и благородно мълчание до самата си смърт и единствената дума, която изрекъл когато пламъците го докоснали за пръв път била за помощ към Исус, божия Син. Такава била борбата на Порфирий.

20. Смъртта му била докладвана на Памфилий от един вестносец, на име Селевкий. Той бил един от изповедниците от армията. Като носещ подобно послание той скоро бил сметен за достоен за подобна участ. Понеже веднага щом известил за смъртта на Порфиорий и поздравил един от мъчениците с целувка, някои от войниците го хванали и го завели пред управителя. И той, сякаш бързащ да го изпрати като спътник на първия по пътя към небето, заповядал веднага да бъде убит.

21. Този човек бил от Кападокия, принадлежал към подобрена група войници и бил придобил не малка чест в нещата, почитани от римляните. Понеже в телосложение и телесна сила, ръст и мощ, той много превъзхождал останалите войници, така че появата му станала причина всички да говорят за него и целият му вид будел възхищение заради неговият ръст и симетрични пропорции.

22. В началото на гонението той се отличил в битките на изповедниците, чрез търпението, което показал при бичуването. След като напуснал армията той подражавал на религиозните аскети и сякаш бивайки техен баща и пазач се показал епископ и закрилник на сираците и беззащитните вдовици и на хората, които били нападнати от бедност и болести. Вероятно поради тази причина той бил сметнат за достоен за необичайния призив към мъченичество от Бога, който се радва на тези неща повече отколкото на дима и кръвта на жертвите.

23. Той бил десетия атлет сред тези, които казахме, че срещнали края си в един и същи ден. На този ден, както подобава, главната порта била отворена и на мъченика Памфилий и останалите с него бил даден свободен достъп до небесното царство.

24. По стъпките на Селевкий тръгнал Теодул, един посивял и благочестив старец, който принадлежал към дома на управителя и бил почитан от самият Фирмилиан повече отколкото останалите от семейството си по причина на възрастта си и понеже бил баща на трето поколение както и по причина на своята благодетелност и вяроност, които показвал към него. Докато следвал пътя на Селевкий когато бил доведен пред своя господар, последният се разгневил на него повече отколкото на тези, които дошли преди него и го осъдил да понесе мъченичеството на Спасителя на кръста.

25. Тъй като все още не достигал един човек, който да допълни бройката, която споменахме, Юлиан направил това. Той току що се бил завърнал от чужбина и все още не бил влязъл през градските порти когато, научавайки за мъчениците още докато пътувал, той веднага се затичал, за да ги види. Когато видял скините на светиите хвърлени на земята изпълвайки се с радост той прегърнал и целунал всички.

26. Началникът на убийците веднага го хванал докато той още правел това и го отвел пред Фирмилиан. Постъпвайки според обичая си той го осъдил на бавен огън. Така Юлиан, скачайки и викайки на висок глас благодарил на Господа, Който го счел за достоен за подобно нещо и го почел с мъченическа корона.

27. Той бил кападокиец по рождение и по начина си на живот бил твърде внимателен, верен и искрен, ревностен в други отношения и оживен от самия Свети Дух. Такива били хората, които били сметени за достойни да понесат мъченичество заедно с Памфилий.

28. По заповед на нечестивия управител техните свети тела били пазени за храна на дивите зверове в продължение на четири дни и също толкова нощи. Но тъй като, странно, чрез поведенческата божия грижа, нищо не се докосвало до тях – нито хищните птици, нито зверовете, нито кучетата – те били взети без поражения и след подходяща подготовка били изгорени по обичайния начин.

29. Когато новината какво се случило на тези хора се разпространила навсякъде Адриан и Елбул, които дошли от т. нар. Манганея²⁶⁵ в Кесария, за да видят останалите изповедници, също били запитани при портите за целта на идването си и когато признали истината били отведени при Фирмилиан. И той, както бил обичаят му, без бавене, наредил да бъдат жестоко измъчване по страните си и ги осъдил да бъдат погълнати от дивите зверове.

30. След два дена, на петия ден от месец дистър, третия преди мартенските нони, който се считал за празник на божествения покровител на Кесария, Адриан бил хвърлен на един лъв и след това убит с меч. А Елбул, два дена по-късно, на мертенските нони, т.е. на седмия ден от месец дистър, когато съдията усърдно го увещавал да принесе жертва, което би му донесло свободата, предпочел славна смърт за религията отколкото временен живот и станал подобно на другите храна за дивите зверове и като последен от кесарийските мъченици подпечатал списъка на мъчениците.

31. Тук е удачно да кажем как за едно кратко време небесното Провидение дошло върху нечестивите управници заедно със самите тирани. Понеже този Фирмилиан, който така насилвал Христовите мъченици, след като понесъл заедно с останалите най-сурово наказание, бил убит с меч. Такива били мъченичествата, които се случили в Кесария през цялото гонение.

²⁶⁵ Сирийската версия казва Витания.

Глава 12

1. Смятам, че най-удачно да прескоча всички други събития, които се случили междуременно: като това, което станало с епископите на църквите, когато вместо пастири на разумното Христово стадо, над което те предстоявали по беззаконен начин божия съд ги счел достойни за подобна присъда, направил ги пазачи на камили и неразумни животни и твърде изкривил телата им или ги осъдил да се грижат за императорските коне. Подминавам също и обидите, безчестията и мъченията, които те понесли от имперските началници и управители поради светите съдове и църковни съкровища. И освен тези неща пропускам желанието за власт от страна на мнозина, безредните и незаконни ръкополагания и схизмите сред самите изповедници както и нововъведенията, които ревностно се разпространявали сред останалата църква от нови и размирни членове, които добавяли нововъведение след нововъведение и ги налагали безпощадно сред другите нещастия от гонението трупайки беда върху беда. Считам за по-подходящо да замълча и да не споменавам тези неща, както казах в началото. Но нещата, които са трезви и достойни за похвала, според светите думи – *„и ако има нещо добродетелно и нещо похвално”* (Фил. 4:8) – аз считам за най-удачно да запиша и разкажа и да представя на вярващите слушатели историята на почтените мъченици. Смятам да завърша книгата с едно описание на мира, който ни се явил от небето.

Глава 13

1. Завършила седмата година на нашата борба и мерките на врага, които продължили до осмата година негласно станали по-малко сурови. Голям брой изповедници били събрани в медните мини в Палестина и действали със значителна смелост, така че дори си построили места за поклонение. Но управителят на провинцията, един жесток и нечестив човек, както показали неговите действията против мъчениците, когато пристигнал там и научил за това писал на императора повдигайки най-добрите обвинения, които могъл да измисли.

2. След това, бивайки назначен за управител на мините, той разделил групата изповедници, привидно сякаш по заповед на императора, и изпратил някои да живеят в Кипър, други в Ливан, а другите разпръснал по различните части на Палестина и им заповядал да работят различни работи.

3. Избирайки четирима от тях, които му се сторили техни водачи, той ги изпратил до началника на армиите в региона. Това били Пелей и Нил, египетски епископи, един презвитер и Патермут, който бил добре известен сред тях заради своята ревност във всичко. Началника на армиите поискал от тях да се отрекат от своята религия и когато не постигнал това ги осъдил на смърт чрез изгаряне.

4. Имало и други, които били определени да обитават различни места – като изповедниците, които поради своята възраст и осакатеност или поради други телесни слабости, които били освободени от служба. Силван, един епископ от Газа предстоявал над тях и бил достоен и истински християнски пример.

5. Този човек, който от първия ден на гонението и през цялото време докато то продължавало бил бележит заради своята изповед дадена във всякакви борби, бил опазен през цялото време, да се изразим така, за последния печат на битката в Палестина.

6. С него имало мнозина от Египет, сред които бил Йоан, който удивил всички от своето време с прекрасната си памет. По-рано той бил лишен от зрение. Въпреки това понеже се отличил с изповедта си той, заедно с останалите, кракът му бил изгорен. И макар зрението му да било унищожено той бил подложен на същото изгаряне с огън понеже ексекуторите следвали всичко, което било безмилостно, жестоко и безчовечно.

7. Тъй като бил такъв човек не е за голямо учудване че той имал философски навици и начин на живот нито, че той им изглеждал толкова удивителен поради силата на своята памет. Понеже той бил написал всичките божествени писания „не на плочи от камък” (2 Кор. 3:3), както казва божественият апостол, нито на животински кожи, нито на хартия, която времето и молците могат да унищожат, а „на плочи от плът, на сърцето” в една прозрачна душа и най-чисти очи на ума, така че всякога когато поискал можел да повтаря, сякаш от едно съкровище с думи, всяка част от Писанието, независимо дали ставало дума за закона, пророците, историческите книги, евангелията или писмата на апостолите.

8. Признавам си, че първия път когато видях човека бях удивен понеже той стоеше сред една голяма тълпа и повтаряше части от божеството Писание. Понеже чувах единствено гласа му аз реших, че според обичая на събирането, той чете. Но когато се приближих и разбрах какво прави той и видях, че всички около него са със здрави очи докато единствен той използваше очите на ума си, и въпреки това говореше естествено, подобно на някой пророк и твърде много превъзхождаше хората, чийто тела бяха здрави, за мен беше невъзможно да не прославя Бог и да не се удивя. В тези дела аз видях несъмнено и сигурно потвърждение на факта, че истинската мъжественост не се състои в превъзходно телосложение, а единствено в душата и разбирането. Понеже той, с осакатеното си тяло, показваше превъзходната сила, която беше в него.

9. Но що се отнася до тези, които споменахме като намиращи се на различни места и вършещи обичаните си задължения с пост, молитва и други упражнения, самият Бог намерил за удачно да им даде нещо превъзходно като протегнал десницата Си в отговор. Горчивият враг, понеже те се били въоръжили ревностно против него чрез молитвите си към Бога, не бил в състояние повече да им се противопоставя и решил да ги избие и премахне от земята понеже му пречели.

10. Бог му позволил да направи това, така че той да не бъде възпиран от нечестието, което желяел да стори, а те в същото време да получат наградите за множеството си битки. Затова по заповед на най-проклетия Максимин, четиридесет без един били обезглавени в един единствен ден.

11. Тези са мъченичествата случили се в Палестина в продължение на осем пълни години и гонението в нашето време е съгласно с описанието ни. Започвайки със събарянето на църквите то много се увеличавало когато от време на време се издигали враждебни спрямо нас управници. В борбата на многобройните и разнообразни битки се родило едно огромно множество от мъченици от всяка провинция – в земите простиращи се до Либия и през целия Египет и Сирия и на изток чак до Илирик.

12. Но страните отвъд тях, цялата Италия, Сицилия и Галия и земите на към залязването на слънцето в Испания, Мавритания и Африка понесли гонение за по-малко от две години и били сметени за достойни за по-бърна божествена намеса и мир. Така небесното провидение пощадило единството на целта и вярата на тези хора.

13. Понеже това, което никога преди не е било записвано в анализите на Римските управления се случило за първи път в наши дни противно на всички очаквания. Понеже по време на гоненето императорите се разделили на две групи. Братята живеещи в земите на тези, за които споменахме току що пребивавали в мир, но тези от другата страна преминали през безбройни изпитания.

14. Но когато божията благодат милостиво изявила своята грижа и над нас тогава и нашите управници, точно тези, които по-рано водели война срещу нас, променили намеренията си по най-удивителен начин, публично се отрекли от гонението и чрез множество едикти и милостиви декрети спрямо нас го премахнали. Това отричане също следва да бъде записано.

Край на книгата на Евсевий Памфилий за мъченически пострадали в Палестина.

КНИГА ІХ

Глава 1

Престорените облекчения

1. Имперският едикт за облекчаване на гонението, който цитирахме по-горе²⁶⁶ бил обнародван във всички части на Азия и съседните ѝ провинции. След като това се случило Максимин, източният тиранин, – най-нечестивият човек, който някога е съществувал и твърде враждебен към религията на Бога на вселената – след като по никакъв начин не се задоволил с направеното през гонението вместо да изпрати гореспоменатите декрети до подчинените му управители им дал устна заповед да смекчат войната против нас.

2. Понеже тъй като не бил в състояние по никакъв друг начин да се противопостави на решенията на стоящите над него, скривайки закона, който вече бил издаден и вземайки мерки да не стане известен на подчинените му области, той дал устна заповед на управителите си да смекчат гонението против нас. Те на свой ред си предавали заповедта един на друг в писмена форма.

3. Поне Сабин, който бил почетен с най-висш ранг сред тях, предал волята на императора към управителите на провинциите с документ написан на латински език, преводът, на който е както следва:

4. „С непрестанно и пълно посвещение техни височества, нашите божествени господари, императорите, преди това насочиха умовете на всички хора да следват светия и правилен начин на живот, така че тези, които изглежда живеят по начин противен на римляните, да се обърнат към поклонение на безсмъртните богове. Но упоритостта и напълно непроменимото решение на някои стигна толкова далеч, че те нито можеха да бъдат отвърнати от тяхната цел посредством праведния разум и заповед нито да бъдат уплашени от неизбежното наказание.

5. Следователно, тъй като стана ясно, че чрез подобно поведение мнозина поставят себе си в опасност, техни височества, нашите могъщи господари, императорите, чрез възвишеното благородство на чистотата, считайки за чуждо на височайшата си цел да излагат на опасност хората по тази причина, заповядаха на мен, техният посветен слуга, да пиша на вашите мъдрости, така че ако някой християни бъде хванат да се покланя заедно със своите хора, вие да се въздържате да го насилвате и заплашвате и не

²⁶⁶ Книга 8, гл. 17.

следва да считате за необходимо да го наказвате заради това. Понеже продължителните опити показаха, че те не могат по никакъв начин да бъдат убедени да се въздържат от подобно упорито поведение.

6. Затова ваша е грижата да пишете до кураторите, магистратите и областните надзорници на всеки град, така че те да знаят, че не е необходимо да продължават да обръщат внимание на този въпрос”.

7. Така управителите на провинциите мислейки, че целта на написаното им била известна, предали писмено императорската воля на кураторите, магистратите и префектите на различните области. Но те не се ограничили единствено до написаното, а се стремели по-скоро да осъществят предполагаемата воля на императора и на дело. Тези, които били затворили поради тяхната изповед за Бога те освободили както освен това пуснали на свобода и наказаните в мините. Понеже те искрено смятали, че това е истинската воля на императора.

8. Когато тези неща били направени изведнъж, сякаш светкавица осветяваща мрачното небе, човек можел да види във всеки град събрания идващи заедно и препълнени общности събиращи се според своя обичай. Всички невярващи езичници се удивили немалко от тези неща и на чудната промяна и признали, че Богът на християните е велик и единствено истинен.

9. Някои от нашите, които смело и вярно издържали битката на преследването, отново станали смели към всички. А тези, които се показали слаби във вярата и разтърсени в душите си чрез изкушенията се стремели искрено към изцеление умолявайки и настоявайки силните да им протегнат ръка за спасение и да молят Бога да бъде милостив към тях.

10. Тогава и благородните атлети на религията, които били освободени от страданията в мините се завърнали по домовете си. Щастливи и радостни те минавали през всеки град, пълни с неизказана наслада и със смелост, която не можела да се изкаже с думи.

11. Големи тълпи от хора пътували по главните пътища и по пазарите, хвалейки Христос с химни и псалми. Може би и вие сте виждали тези, които само преди малко време били извлечени в окови от родните си страни и осъдени на най-жестоки наказания да се връщат със светли и радостни лица по родните си огнища. Дори тези, които преди това желаели кръвта ни виждайки неочакваното чудо ни поздравявали за случилото се.

Глава 2

Последвалият обрат

1. Но тиранинът, който, както казахме, управлявал областите на Ориента, човек, който дълбоко мразел доброто и бил враг на всяка добродетел, не бил в състояние повече да понася това. Затова той не позволил нещата да останат такива повече от шест месеца. Издирвайки всички възможни средства за нарушаване на мира отначало той се опитал да ни възпре под претекст да не се събираме в гробниците.

2. След това с помощта на някои нечестиви хора той изпратил до себе си делегация говореща против нас, която предполагаемо молела от името на Антиохийските жители голяма услуга – да не позволява на християните да живеят в тяхната страна. Други хора тайно също били подтикнати към това. Авторът на всичко това в Антиохия бил Теотекън, един прикрит насилник и нечестивец, чийто характер не отговарял на името му.²⁶⁷ Той претендирал, че е куратор на този град.

²⁶⁷ Θεοτέκνος, “божие дете”.

Глава 3

Новата статуя в Антиохия

След като този човек воювал по всякакъв начин срещу нас и направил така, че нашите хора да бъдат усърдно гонени в театрите, сякаш са безчестни крадци, използвал всякакви клевети и обвинения срещу нас и станал причина за смъртта на големи множества, той най-накрая издигнал една статуя на Юпитер Филий чрез някакви фокуси и магически ритуали. След като измислил нечестиви форми на посвещение и злокобни тайнства свързани с нея чрез пророчествата, които претендирал, че произнася дори пред императора и чрез ласкателство, което се харесвало на управника, той повдигнал демона срещу християните и казал, че бог е дал заповед да изгони християните като негови врагове отвъд пределите на гарда и на околните провинции.

Глава 4

Паметниците срещу нас

1. Човекът, който започнал това успял в своята цел насърчил всички останали държавни служители в градовете под същото управление да издигнат подобни паметници. И управителите на провинциите смятайки, че това е угодно на императора, предложили на поданиците си да направят същото.
2. И тъй като тиранинът чрез официален документ заявил, че е доволен от това, което правят гонението отново пламнало против нас. След това в градовете били определени свещеници на образите, а освен тях и един първосвещеник от самият Максимин. Последните били избирани изсред тези, които се отличавали най-много в обществения живот и ставали известни на всеки пост, на който били поставяни, а освен това имали и голяма ревност да служат на тези, които почитали.
3. Наистина необикновеното суеверие на императора, да се изразим накратко, накарало неговите поданици, управници и обикновени граждани, за да му угодят и да сторят всичко възможно против нас. Те предположили, че могат най-добре да покажат благодарността си към него за облагите, които получавали като замислят срещу нас убийства и изнамират други способности за насилие.

Глава 5

Подправените писания

1. Така те подправили *Деянията на Пилат*²⁶⁸ и на нашия Спасител записвайки в тях всякакви богохулства против Христос и с одобрението на императора ги разпратили из цялата му подчинена империя, с писмена заповед те да бъдат изложени на показ на всяко място както в покрайнините така и в градовете, и ръководителите на училища да ги дават на своите учени вместо обичайните им уроци, за да бъдат те изучавани и запомняни наизуст.

2. Докато се случвали тези неща друг военачалник, когото римляните наричали Дукс, хванал няколко жени ползващи се с печална известност на пазара в Дамаск във Финикия и заплашвайки ги с мъчения ги принудил да дадат писмена декларация, че някога са били християнки и че са запознати с безбожните им дела – че в самите си църкви те вършат кръвосмешения както и множество други престъпления против нашата религия. Записвайки думите им той ги изпратил на императора, който заповядал тези документи също да бъдат публикувани във всяко място и град.

²⁶⁸ Документът не е достигнал до нас.

Глава 6

Хората, които по това време претърпели мъченичество

1. Не много след това обаче този военачалник станал убиец на самия себе си и платил цената за своето нечестие. Но ние отново бяхме принудени да понасяме изгнание и сурови гонения и управителите на всяка провинция отново бяха ужасно настроени против нас, така че дори някои от просветените в божие Слово бяха хванати и против тях безмилостно бяха произнесени смъртни присъди. Трима от тях в градът Емеса, във Финикия, след като признали, че са християни, били хвърлени за храна на дивите зверове. Сред тях бил епископът Силван, един много възрастен мъж, който изпълнявал своята длъжност в продължение на четиридесет години.
2. Около това време и Петър, който предстоявал твърде достойно над александрийските енории, един божествен пример за епископ поради превъзходството на своя живот и учението си в светите Писания, след като бил хванат без всякаква причина и съвсем неочаквано, бил, изглежда по заповед на Максимин, веднага и без обяснение обезглавен. Заедно с него още много египетски епископи имали същата съдба.
3. Луциан, един презвитер от александрийската енория, човек твърде чудесен във всяко отношение, умерен в живота и прославен с познанията си в божествените неща, бил доведен в града Никомедия, където се случило да се намира по това време императора. След като произнесъл пред управителя защита свързана с учението, което изповядвал, той бил хвърлен в затвора и предаден на смърт.
4. Такива изпитания донесъл върху нас Максимин, врагът на добродетелите, така че гонението, което се разпалило против нас изглеждало много по-жестоко от предишното.

Глава 7

Декрета против нас, който бил издълбан на стълбове

1. Паметниците срещу нас и имперските едикти издадени в техен отговор били издълбани на два медни стълба сред градовете – нещо, което не било правено никога и на друго място. Децата в училищата ежедневно изговаряло имената на Исус и Пилат и *Деянията*²⁶⁹, които били фалшифицирани с безразсъдна дързост.

2. Струва ми се необходимо да включа следния документ на Максимин, който бил изложен на стълбове, за да стане ясно едновременно надутата и надменна арогантност на мразещия Бога човек и непреставащата, мразеща злото божествена разплата против нечестивите, която дошла върху него и под чийто натиск той не след дълго променил поведението си към нас като потвърдил това с писмени закони.

Надписът съдържал следните думи:

Копие от превода на декрета на Максимин в отговор на паметниците против нас взет от Тирската колона.

3. „Сега най-сетне слабият човешки ум беше в състояние да се отърси и да премахне всяка мрачна мъгла и грешка, които по-рано замъглявали сетивата на нечестивите и безбожни човеци и ги обвивали в мрачно и пагубно невежество и да проумее това, което е водено и установено от добронамереното провидение на безсмъртните богове.

4. То показва колко велико, колко угодно и колко полезно е за нас, че вие сте дали най-убедително доказателство за благочестивото си решение. Понеже дори преди това беше известно на всеки колко голямо уважение и почит храните към безсмъртните богове притежавайки вяра състояща се не само от празни думи, а в постоянни и прекрасни примери на бележити дела.

5. Затова вашия град справедливо може да се нарече трон и обиталище на безсмъртните богове. От множество знаци е видно, че той процъфтява поради присъствието на небесните богове.

6. Затова, вашия град, независимо от множеството отделни преимущества и отхвърляйки предишните молби от свое собствено име, когато схванал, че привържениците на тази отвратителна суета отново започнали да се

²⁶⁹ Виж 9.5.1.

умножават и разпалвали един още по-голям пожар – подобно на пренебрегната и изгаснала погребална клада, чийто въглени отново се разпалват – веднага се обърна към нашето благочестие като метрополис на всяка вяра искайки някакво лекарство и помощ.

7. Очевидно е, че боговете са ви дали тази спасителна мисъл поради вашите вяра и благочестие.

Върховния и могъщ Юпитер, който престоюва пред вашия забележителен град, който пази отческите богове, вашите жени и деца, сърцата и домовете ви от всяка разрушителна болест, разпалил в сърцата ви това полезно решение, показвайки и доказвайки колко прекрасно, чудесно и величествено е да пазите с непрестанна почит поклонението на свещените обичаи на безсмъртните богове.

8. Понеже кой може да е толкова невеж и лишен от всякакво разбиране, че да не схваща, че по причина на нежната грижа на боговете земята не отказва засятото в нея зърно нито разочарова очакването на лозаря с напразни надежди, че нечестивата война не е наложена неизбежно на земята и заразените тела не са завличани на смърт под влиянието на смъртоносния въздух, че морето не се надига високо под напора на силни ветрове, че неочаквани бури не връхлитат разрушително. И освен това, че земята, хранителка и майка на всички, не е разтърсвана от най-големите си дълбини с ужасни трусове и планините върху нея не потъват в отворените бездни. Никой не е невеж за всичко това и за дори още по-големите злини, които по-рано често са се случвали.

9. Всички тези нещастия станали поради гибелната заблуда на празна суета на тези нечестиви хора, когато тя надвила в душите им и, почти можем да кажем, свалила целия свят в срам”.

10. След други думи той добавил: „Нека да погледнем на постоянните реколти, които вече надигат глави на широките поля и на поляните отрупани с цветя и растения в отговор на изобилните дъждове и на възстановената мекота и нежност на атмосферата.

11. Накрая, нека да се радваме, че силата на най-могъщия и ужасен Марс е била умилостивена от нашето благочестие, нашите жертви и нашата почит и нека поради тази причина да се радваме на сигурен и безгрижен мир и спокойствие. И нека всички, колкото и да са те, напълно да изоставят безумната си грешка и заблуда и да се върнат към здравия разум и радост и тези, които са били избавени от неочаквана буря или тежка болест да жънат плодовете на удоволствието през целия си останал живот.

12. Но ако все още продължават да упорстват в своята суета нека те, както пожелахте, да бъдат изгонени от вашия град и територия и по този начин, в съгласие с достойната за похвала ревност, която показвате по този въпрос, вашия град, освободен от всяка нечистота да може, според естественото си разположение, да принася светите жертви на вечните богове с ненамляваща почит.

13. Но за да познаете колко приемлива за нас е вашата молба по този въпрос и с каква готовност нашите умове доброволно ви носят полза, без паметници и молби, ние ви позволяваме да поискате всеки велик дар, който желаете в отговор на вашето благочестиво разположение.

14. Искайте сега, за да може това да бъде направено и за да го получите, понеже ще го получите без бавене. Това, след като е дадено на градът ви, трябва да служи като вечно свидетелство за почтително благочестие към безсмъртните богове и за факта, че вие сте получили от нашето благоволение заслужени награди за своя избор. Същото ще бъде показано и към вашите деца и към децата на децата ви”.

15. Това било обнародвано против нас във всичките провинции, лишавайки ни от всяка надежда за храна, поне от човеците, така че се изпълнили божите думи *„Ако е възможно да бъдат заблудени и избраните”* (Матей 24:24) чрез тези неща.

16. И тогава, когато надеждата на повечето от нас била почти напълно изчезнала, когато противниците ни се готвели да изпълнят споменатия декрет, който на някои места едва бил пристигнал, Бог, защитникът на своята църква, се намесил от небето в наша полза, възпирайки за една нощ хвалбите на тиранина против нас.

Глава 8

Нещастията, които се случили във връзка с тези неща посредством глад, мор и война

1. Обичайните зимни дъждове престанали да падат в желаното изобилие върху земята, явил се неочакван глад както и зараза и друга тежка болест, язва, която по причина на огнения си изглед била наречена *карбукнкул*²⁷⁰. Разпростирайки се по цялото тяло тя твърде много застрашавала живота на заразените, но понеже засягала най-вече очите тя лишила множество мъже, жени и деца от зрението им.
2. Освен това тиранинът бил принуден да отиде на война против арменците, които от древни времена били приятели и съюзници на римляните. Тъй като те също така били и християни и ревностни в благочестието си към Бога, врагът на Бога се опитал да ги принуди да жертват на идолите и демоните и по този начин превърнал приятелите във врагове и съюзниците в неприятели.
3. Всички тези неща се случили заедно, по едно и също време и оборили празните хвалби на тиранина против Бога. Понеже той се хвалел, че поради ревността си към идолите и враждата му против нас нито глад, нито болест, нито война ще се явят в неговото време. Затова тези неща дошли върху него едновременно, показвайки по този начин началото на гибелта му.
4. Самият той и войските му били разбити във войната против арменците и останалите жители на градовете под неговата власт били жестоко измъчвани от глад и болести, така че една маяка пшеница се продавала за 2500 атически драхми.
5. Умрелите в градовете били неизброими, а тези в селата и провинцията дори още повече. Списъците на събирачите на данъци, които по-рано включвали голям брой хора от провинцията били почти напълно изтрети – почти всички били бързо погубени от глада и заразата.
6. Някои се опитвали да продадат най-ценните си вещи на хората, които били по-добре запасени, в замяна на малко вързопче храна, а други продавали притежанията си малко по малко докато изпадали в крайна нужда. Някои дъвчейки стръкове сено и безразсъдно ядейки вредни билки подкопали и разрушили здравето си.

²⁷⁰ Според някои дребна шарка.

7. Някои от високопоставените жени в градовете подтиквани от нуждата към срамни крайности, отивали на пазарите, за да просят, давайки свидетелство за своята предишна свободна култура чрез скромния си вид и благоприличието на своите покривала.

8. Някои ходейки полумъртви като призраци се препъвали и влачели тук и там и прекалено слаби, за да стоят изправени падали по средата на улиците. Лежейки прострени в цял ръст те се молели някой да им даде малка хапка храна и с последния си дъх викали „Гладен съм!“ понеже имали сили само за този най-болезнен вик.

9. Други, които изглеждали по-добре запасени, удивени от множеството просяци, след като раздали големи количества накрая станали груби и нетърпеливи, очаквайки самите те скоро да пострадат от същите нещастия както просещите. Така по средата на пазарите и улиците, мъртви и голи тела лежали непогребани в продължение на много дни и предлагали най-тъжа гледка на тези, които ги виждали.

10. Но още по-лоша била заразата, която изяждала цели домове и семейства и особено тези, които глада не бил в състояние да разруши понеже имали изобилие от храна. Така богати хора, управници и множество хора на служба, сякаш подминати от глада били покосени от болестта с внезапна и бърза смърт. Затова всяко място било пълно с ридания, във всяка улица и пазар не можело да се види и чуе нищо друго освен плач с обичайните инструменти и гласовете на скърбящите.

12. По този начин смъртта воюваща с тези две оръжия, болестта и глада, унищожавала за кратко време цели семейства, така че човек можел да види две или три мъртви тела да бъдат отнасяни едновременно.

13. Такава била наградата от хвалбите на Максимин и от злините на градовете против нас.

Тогава доказателствата за всеобщата ревност и благочестие на християните станали явни на всички езичници.

14. Понеже единствено те сред цялото зло показвали доброта и смирение чрез делата си. Някои продължавали ежедневно да се грижат и да погребват мъртвите понеже имало мнозина, за които нямало кой да се грижи. Други събирали на едно място измъчваните от глада от целия град и давали хляб на всички, така че това станали известно на всички хора и те прославяли Бога заради християните. И поради самите факти те изповядвали, че християните наистина са благочестиви и религиозни.

15. След като това се случило Бог, великият небесен защитник на християните, открил в описаните събития своя гняв и възмущение за големите злини, които ни причинили, възвръщайки върху нас блестящата и славна светлина на своето провидение в наша полза. Така в най-дълбоката тъмнина от Него най-удивително блеснала светлината на мира и показала на всички, че самият Бог винаги е управлявал делата ни. Наистина от време на време Той наказвал народа Си и ги поправял при посещенията Си, но отново, след като ги наказвал достатъчно показвал милост и благоволение към тези, които се надявали на него.

Глава 9

Победата на възлюбения от Бога император

1. Така когато Константин, когото ние вече споменахме²⁷¹ като император, роден от император, благочестив син на най-благочестив и добродетелен баща, и Лициний, втория след него – двама възлюбени от Бога императори, почитани еднакво заради своят разум и благочестие – били подбудени срещу двамата най-нечестиви тирани от Бога, върховният владетел и спасител на всички и започнали официална война против тях имайки за свой съюзник Бог, Максентий бил победен в Рим от Константин по един забележителен начин и източният тиранин не го надживял много, а срещнал най-срамна смърт от ръката на Лициний, който все още не бил изгубил разума си.

2. Константин, който бил висшестоящ по достойнство и имперски ранг първоначално се смилил над потисканите в Рим хора и след като отправил молитва към небесния Бог и неговото Слово, самият Исус Христос, спасителят на всички, като към свой помощник, той потеглил с цялата си армия възнамерявайки да възстанови древната свобода на римляните.

3. Максентий уповавайки се повече на магическо изкуство отколкото на верността на поданиците си не смеел да излезе извън градските порти, но укрепил всяко място, област и град, които му били подчинени в околностите на Рим и в цяла Италия с голямо множество войници. Но императорът разчитайки на божията помощ нападнал първата, втората и третата армия на тиранина и ги победил всичките. След като преминал през по-голямата част от Италия той вече приближавал Рим.

4. Тогава, за да не бъде принуден да воюва против римляните заради тиранина самият Бог извел последния, сякаш воден на верига, на известно разстояние пред портите и потвърдил заплахите срещу нечестивеца, които още от древността били записани в светите книги – наистина считани от повечето за мит, но вярвани от верните – потвърдил ги, с една дума, чрез едно дело, което показал на всички, вярващи и невярващи, които видели чудото с очите си.

5. Така както по времето на самият Мойсей и на древния уповаващ на Бога еврейски народ *„Той хвърлил коня и ездача му в морето, морето ги погълна и ги покри с водите си”* (Изход 15:4-5) по същия начин и Максентий заедно със своите войници и телохранители *„потъна във водата като камък”* когато побягнал пред силата на Бога, който бил с

²⁷¹ Виж Книга 8, гл. 13.

Константин и преминавал през една лежаща на пътя му река, над която той бил направил мост от лодки подготвяйки по този начин собствената си гибел.

6. За него мога да кажа едно нещо: *„Изкопал е ров и направил го дълбок; Но той сам ще падне в ямата, която направи. Нечестиецо му ще се върне на самата негова глава, И насилиецо му ще слезе на самото негово теме”* (Псалм 7:15-16).

7. Така мостът над реката се скъсал, преминаващите паднали и веднага лодките заедно с тези в тях изчезнали в дълбините, а най-нечестивият сред тях преди всички други. Тогава щитоносците, които били с него както предсказва пророкът: *„потънали като камък в дълбоките води”* (Изход 15:10), така че този, който получил победата от Бога, ако не с думи, поне с дела, подобно на Мойсей, великият божий служител и хората, които били с него, удачно пели така както пели и за великият древен тиранин казвайки: *„Нека да пеем на Господа понеже Той велико възвеличи Себе Си , конят и ездачът му хвърли в морето. Той е мой помощник и защитник и стана ми спасение”* (Изход 15:1)²⁷² и *„Кой е подобен на Тебе, Господи, между боговете? Кой е подобен на Тебе, славен в светост, Дивен та да Те възпяват, правец чудеса?”* (Изход 15:11).

8. Тези и други подобни хваления изпял Константин със самите си дела на Бога, владетеля на вселената и автор на неговата победа, докато триумфално влизал в Рим.

9. Веднага всички членове на Сената и други най-почитани мъже заедно с целия римски народ ведно с жените и децата, го посрещнали като техен избавител, спасител и благодетел с блестящи очи и цяла душа, с радостни викове и неизказана радост.

10. Но той, като човек притежаващ свойствено благочестие спрямо Бога не се зарадвал на виковете нито се възгордял от похвалите, но разбирайки, че помощта му е от Бога веднага заповядал един трофей на страданията на Спасителя да бъде сложен в ръцете на собствената му статуя.

11. И когато я поставил със спасителния знак на кръста в десницата си на най-видното място в Рим, той заповядал следният надпис да бъде поставен върху нея на римски език: “С този почетен знак, истинския символ на смелост, аз спасих и освободих градът ви от игото на тиранина. Давайки свобода на Сената и на римския народ аз им върнах древната забележителност и слава”.

²⁷² Евсевий следва LXX, който значително се различава от еврейския текст.

12. След това самият Константин, и заедно с него император Лициний, който все още не бил споходен от лудостта, в която след това изпаднал, хвалежки Бога както автор на благословието си, с една воля и един ум съставили най-пълния и цялостен декрет за християните и изпратили известие за чудесата, които Бог извършил за тях и за победата над тиранина заедно с копие от декрета до Максимин, който все още владее изтока и се преструвал на техен приятел.

13. Той, бивайки тиранин, бил дълбоко наранен от това, което научил. Но понеже не желал да се покори на други хора, нито пък, от друга страна, да откаже това, което било заповядано, поради страх от тези, които го заповядвали, сякаш със своя собствена власт той се обърнал с принуда към подчинените му управители с тази първа заповед относно християните лъжливо приписвайки си неща, които никога не бил извършвал.

Копие от превода на писмото на тиранина Максимин.

14. „Йовий Максимин Август до Сабин. Уверен съм, че е явно както на твоя твърдост така и на всички хора, че нашите господари Диоклециан и Максимиан, нашите бащи, когато видели, че почти всички хора изоставили поклонението на боговете и се прилепили към благочестието на християните справедливо постановили всички, които са изоставили поклонението на тези безсмъртни богове да бъдат подложени на обществено порицание и наказание за да се върнат към почитта към боговете.

15. Но когато аз с добри намерения за първи път дойдох на изток и научих, че на някои места твърде много хора способни да изпълняват публични задължения са прогонени от съдиите поради гореспоменатата причина аз заповядах на всеки един от съдиите отгук нататък никой да не се отнася жестоко към жителите на провинциите, а по-скоро да ги привличат към поклонение на боговете чрез ласкателство и увещание.

16. Когато в съгласие моята наредба тези заповеди бяха изпълнени от съдиите никой от живеещите на изток не беше прокуждан или обиждан, а те по-скоро се връщаха обратно към поклонението на боговете понеже против тях не беше използвана никаква жестокост.

17. Но след това когато миналата година отидох с добро намерение в Никомедия и останах там известно време, жителите на града дойдоха при мен носейки образи на боговете и искрено ме умоляваха такива хора да не бъдат допускани да живеят в техните предели.

18. Но когато научих, че много хора от тази религия живеят в тази страна аз отговорих, че съм им твърде благодарен, но смятам, че това не е предлагано от всички и следователно ако има някои, които упорстват в това суеверие те могат да правят каквото им е угодно дори ако самият аз желая те да се обърнат към поклонението на боговете.

19. Въпреки това счетох за необходимо да дам приятелски отговор на жителите на Никомедия и на другите градове, които толкова ревностно ми представиха същата петиция, а именно, никой християнин да не живее в градовете им – както понеже това е било следвано от всички древни императори и понеже е угодно на боговете, чрез които всички хора и управления живеят – и да подкрепя молбата им, която те изказаха относно поклонението на техните богове.

20. Затова, макар преди това да бяха изпратени специални писма до твоя посветеност и по подобен начин да бяха дадени заповеди да не бъдат предприемани строги мерки в тези провинции, които желаят да следват подобно поведение, а да бъдат третирани с кротост и умереност, въпреки това, за да не понасят те обиди и насилие от висшестоящите или от някои други хора аз реших да напомня на твоя твърдост с това писмо, че ти трябва да водиш нашите провинции към грижа за боговете по-скоро чрез ласкателство и увещание.

21. Затова ако някой по свой собствен избор реши да приеме поклонението на боговете удачно е такъв да бъде приветстван, но ако някой желае да следва собствената си религия такъв остави да постъпва според собствената си воля.

22. Затова подобава на твоята посветеност да пазиш това, което ти е заповядано и да следиш никой да не получава власт да насилва жителите на нашите провинции с обиди и заплахи тъй както, какво вече писах, подобава да ги връщаме към поклонение на боговете чрез увещание и ласкателство. Но за да достигне тази наша заповед до всички провинции твоя отговорност е да я прогласиш и като едикт издаден от самия теб”.

23. Тъй като бил заставен да направи това по необходимост и не издал заповядалата по собствена воля той не бил считан от никого за искрен и заслужаващ доверие понеже вече бил показал измамно и променливо отношение при предишни подобни случаи.

24. Затова никой от нашите не се втурнал да прави събрания или дори да се покаже публично понеже заповедта му не гарантирала това, а само заповядвала на войниците да се въздържат да причиняват вреда и не казвала, че ние можем да се събираме или да вършим обичайните си дела.

25. Константин и Лициний обаче, защитниците на мира и благочестието, били заповядали той да направи това и чрез едикти и заповеди го били позволили на всичките си поданици. Но този най-нечестив човек избрал да не се покори за това докато, бивайки воден от Божия съд най-накрая бил принуден да го направи против волята си.

Глава 10

Премахването на тираните и думите, които те изговорили преди своята смърт

1. Обстоятелствата, които го подтикнали към подобни действия били следните. След като повече не бил в състояние да поддържа управлението, което незаслужено му било поверено, в следствие на липсата си на благоразумие и разбиране той ръководел по един повърхностен начин. И тъй като умът му бил неразумно и горделиво издигнат във всичко, дори към останалите императори в страната, които го превъзхождали във всяко отношение, по рождение, по обучение, в стойност и ум и най-вече, умереност и благочестие към истинския Бог, той започнал да се държи дръзко и да си приписва първото място.

2. Полудявайки в своята глупост той нарушил споразуменията, които бил сключил с Лициний и започнал непримирима война. След това за кратко време той довел всичко до объркване и разбунил всеки град и след като събрал цялата си сила от неизброимо множество войници той се впуснал в бой с него, въодушевявайки надеждите си с демони, които смятал за богове и с броя на войниците си.

3. Но когато се влязъл в бой той бил лишен от божие надзорничество и победата била дадена на Лициний, който по това време управлявал чрез единия и единствен Бог.

4. Първо, армията, на която разчитал била унищожена и когато всичките му стражи го оставили сам като побягнали при победителя той бързо и колкото е възможно по-тайно свалил императорските си одежди, които не му дохождали и по един страхлив, срамен и лишен от мъжество начин се смесил с тълпата и след това побягнал криейки се в полета и села. Но макар много да внимавал за своята безопасност той едва се спасил от ръцете на своите врагове откривайки чрез делата си, че Божиите съдби са верни и истинни, както е казано: *„Никой цар не се избавя чрез многочислена войска Силен мъж не се отървава чрез голямо юначество. Безполезен е конят за избавление, И чрез голямата си сила не може да избави никого”*.

5. *“Ето, окото на Господа е върху ония, които Му се боят, Върху ония, които се надяват на Неговата милост, За да избави от смърт душата им, И в глад да ги опази живи”* (Пс. 33:17-19).

6. Така покрит със срам тиранинът се върнал в страната си. И отначало, в ужасна ярост, той посякъл мнозина свещеници и пророци на боговете,

които преди това почитал и чийто пророчества го подтикнали да започне войната, като магьосници и измамници, а освен това и като застрашили неговата сигурност. След това както отдал слава на християнския Бог и издал най-пълни и цялостни заповеди относно тяхната свобода той веднага бил повален от смъртоносна болест и никой не бил в състояние да намери лекарство, което да опази живота му. Законът издаден от него бил следният:

Копие от едикта на тирана относно християните, преведен от римски език:

7. „Император Касий Гай Валерий Максимус Сарматик Пий Феликс, Инвикт Август. Вярваме, че никой не е останал невеж, но всеки, който погледне в миналото може да види и разбира, че по всеки начин и постоянно ние сме били загрижени за жителите на нашите провинции и желаем те да притежават нещата, които са от особена важност за всички и за всеобща полза и за всичко, което спомага за доброто на страната и е в съгласие с вижданията на всички хора.

8. Затова когато по-рано ни стана ясно, че под претекста на отческа заповед, която божествените Диоклециан и Максимиан, издали събранията на християните да бъдат прекратени, се вършат множество изнудвания и фалшификации от официални лица и че тези злини постоянно нараствали във вреда на нашите провинции, за които сме особено загрижени да покажем подобаваща грижа, и че притежанията им в следствие на това намалявали миналата година бяха разпратени писма до управителите на всяка провинция, в които ние заявихме, че ако някой човек желае да следва подобна практика или да пази споменатата религия трябва да му бъде позволено без пречки да следва желанието си и той не трябва да бъде затрудняван или да му се пречи от никого и че всеки има свободата да прави без страх или подозрение това, което желае.

9. Но дори сега ние научаваме, че някои от съдиите са объркали заповедите ни, дали са на поданиците ни причина да се съмняват в смисъла на нашите заповеди и са ги принудили да продължават твърде колебливо да пазят религиозните обичаи, които им са угодни.

10. Следователно, за да може за в бъдеще всяко подозрение или водено от страх съмнение да бъде премахнато ние заповядаме този декрет да бъде публикуван, така че да стане ясно, че всеки, който желае да приеме тази секта и религия може да направи това поради нашето позволение и че всеки има позволение да практикува своята религия, която е избрал да следва поред обичая си както желае или му е угодно. То също така му дава позволение да изгражда и божи домове.

11. Но за да може нашият дар да бъде дори още по-голям видя ни се добре да заповядаме и ако някоя къща или земя преди това е принадлежала по правило на християните и по заповед на нашите бащи е била конфискувана в някой град – без значение дали след това е била продадена или подарена като дар на някого – всички тези неща трябва да бъдат възстановени на първоначалните им собственици, християните, за да може и в това всеки да види нашето благочестие и грижа”.

12. Тези са думите на тиранина обнародвани по-малко от година след като декретите против християните били гравирани на стълбове. И на този, на когото преди не много време ние изглеждахме като нечестиви окаяници, атеисти и врагове на живота, така че не бяхме допускани да живеем в никой град нито дори в околностите или пустинята – от него бяха издадени декрети и заповеди в полза на християните и тези, които доскоро бяха унижавани с огън и меч, чрез диви зверове и хищни птици, в присъствието на самият тиранин и понасяха всяко мъчение, и наказание, и най-окаяна смърт като атеисти и нечестиви окаяници, сега бяха признати от него за пазители на религията и им беше позволено да градят църкви. И самият тиранин засвидетелства и призна, че те притежават някакви права.

13. Направил подобни изповеди сякаш би получил някаква полза от тях, той пострадал вероятно по-малко отколкото ние бяхме принудени да понесем, и повален от неочаквания божий удар той починал по време на втората военна кампания.

14. Но краят му не бил като на някой военачалник, който докато воюва смело в битка за добродетел и приятели, често среща славна смърт. Понеже подобно на нечестивия Божий враг докато армията все още се намирала на полето оставайки у дома и криейки се понесъл наказанието, което заслужавал. Понеже той бил покосен от Бога с болки и мъчения в цялото си тяло, паднал на земята отслабнал от глад докато всичката му плът се разложила от невидимия изпратен от Бога огън, така че цялостния му изглед се изменил и останал само един образ сведен от времето до формата на скелет от сухи кости. Така присъстващите можели да мислят за тялото му като за гроб на душата, която била погребана във вече мъртво и напълно разложено тяло.

15. Докато жегата все още поглъщала костния му мозък очите му изскочили и паднали оставяйки го сляп. Тогава, все още дишайки и доброволно изповядвайки се на Господа, той призовал смъртта и най-накрая, след като признал, че справедливо понася тези неща поради войната си против Христос, издишал последния си дъх.

Глава 11

Окончателното унищожение на враговете на религията

1. Така когато Максимин, който останал единствен от враговете на религията и се показал най-лош от всички, бил отстранен от пътя, обновяването на църквите започнало из основи от благодатта на Бога, владетелят на всичко и словото Христос осияло славата на Бога на вселената. Те получили по-голяма свобода от преди докато нечестивите врагове на религията се покрили с голям срам.

2. Самият Максимин след като отначало бил обявен от императорите за общ враг, бил обявен публично за най-нечестивият, ужасен и мразещ Бога тиранин. От портретите, които били поставени във всеки град в негова чест или в чест на децата му, някои били разкъсани на парчета и хвърлени на земята, а други били обезобразени с черна боя. Статуите издигнати в негова чест били по подобен начин натрошени и лежали изложени на присмеха и подигравките на тези, които желаели да ги обиждат.

3. След това почестите на другите врагове на религията били отнети и всички, които застанали на страната на Максимин били избити, особено тези, които той почел с високи длъжности като награда за тяхното ласкателство и се държали враждебно спрямо нашето учение.

4. Един такъв човек бил Пеукетий, най-скъпият от приближените му, който бил почетен и награден от него повече от всички и който бил консул втори и трети път и назначен за главен министър и Кулкений, който по подобен начин се издигнал заемайки всяка длъжности също бил славен за многобройните си екзекуции на християни в Египет. Освен тези имало и още няколко, чрез които тиранията на Максимин била утвърдена.

5. Теотекън също бил призован от правосъдието, което по никакъв начин не подминало делата му против християните. Понеже когато негова статуя била издигната в Антиохия той изглеждал както най-щастливия човек и вече бил направен управител от Максимин.

6. Но Лициний приближавайки се до Антиохия претърсил града за измамници и измъчвал пророците и свещениците на новоиздигнатата статуя питайки ги по каква причина те практикуват своята измама. Те, поради ужаса от мъченията, не били повече в състояние да прикриват нещата и признали, че цялата измамна тайна била измислена от Теотекън. Така, след като предал всеки от тях на справедлив съд, той първо предал самият Теотекън на смърт, а след това и съучастниците в измамата му чрез най-сурови мъчения.

7. Към всички тези били добавени и децата на Максимин, които той вече бил направил съучастници в имперското достойнство поставяйки имената им на статуи и плочи. Роднините на тирана, които преди това се хвалили и в гордостта си потискали всички, получили същото наказание както вече

споменатите както и голям позор. Понеже те не получили наставлението нито знаели и разбирали увещанията на Светото Писание:

8. *„Не уповавайте на князе, Нито на човешки син, в когото няма помощ. Излиза ли духът му, той се връща в земята си; В тоя същия ден загиват намеренията му”* (Псалм 146:3-4).

9. След като нечестивите били по този начин отстранени управлението се утвърдило здраво в Константин и Лициний, на които удачно принадлежало. Те преди всичко очистили света от враждата против Бога съзнавайки облагите, които Той им давал и показали любовта и добродетелта си пред Бога и своето балгочестие и благодарност пред божеството чрез заповедите си спрямо християните.

КНИГА X

Глава 1

Мирът, който ни дал Бог

1. Благодарение за всичко да бъде отдавано на Бога, Всемогъщия владетел и Цар на вселената и най-големи благодарности на Исус Христос, Спасителя и примирителя на душите ни, чрез когото се молим мирът ни да остане завинаги непоклатим и несмуцаван от външните тревоги на ума.

2. Тъй като в съгласие с вашите желания, най-свети Паулине, ние добавихме и една десета книга към Църковната история, за тези, които устояли, ние ще ви я посветим, прогласявайки ви за печат на цялата творба. И наистина удачно е да добавим със съвършеното число съвършената пенеграка върху възстановяването на църквите подчинявайки се на божия Дух, който ни наставлява със следните думи:

3. *„Пейте Господу нова песен, защото Той извърши чудесни дела: Неговата десница и Неговата света мишца Му спечелиха победа. Господ изяви победата Си, Откри правдата Си пред народите”* (Псалм 98:1-2).

4. И в съгласие с думите, които ни заповядват да пеем нова песен нека да продължим и да покажем, че след тези ужасни и тъжни случки, които описахме сега ни беше позволено да видим и да се радваме на такива неща, каквито мнозина наистина свети и праведни хора преди нас бяха желали да видят на земята, но не видяха и да чуят, но не чуха (Матей 13:17).

5. Побързали те приеха нещо по-добро (Фил. 1:23) бивайки издигнати на небето и в рая на божествените наслади. Но признавайки, че дори тези неща са по-велики отколкото заслужаваме ние бяхме удивени от благодатта, която ни беше показана от автора на тези велики дарове и с право го почитахме покланяйки му се с цялата сила на душите си и свидетелствайки за истината на записаните думи, в които е казано: *„Дойдете та вижте делата на Господа, Какви опустошения е направил на земята. равни да престанат войните до края на земята; Строшава лък и сломява копие; Изгаря с огън колесници”* (Пс. 46:8-9).

6. Радвайки се на тези неща, които несъмнено се изпълниха в наше време, нека да продължим с нашия разказ.

7. Всички божии врагове били унищожени по вече описания начин и изведнъж изчезнали от човешкия взор. Така отново се изпълнили божите думи: *„Виждаш съм нечестивия страшен, И разпрострян като зелено*

дърво на своята си почва; Но когато преминах, ето нямаше го; Търсих го, и не се намери ” (Псалм 37:35-6).

7. Накрая, светъл и ярък ден, незасенчен от никакъв облак, огря с лъчите на небесната светлина Христовите църкви по целия свят. И дори тези, с които не бяхме в общение споделяха същите благословения или поне усетиха влиянието им и се радваха на част от облагите дадени ни от Бога.

Глава 2

Възстановяването на църквите

1. Тогава всички били освободени от потисничеството на тираните и от предишните злини, един по един начин, а друг по друг и признали, че защитника на благочестивите е единствения истински Бог. Но особено ние, които поставяме надеждите си в божия Христос имаме неизказана радост и едно вдъхновено щастие разцъфна във всички нас когато видяхме всяко място, което доскоро беше опустошено от нечестията на тираните да се възражда сякаш изцелявайки се от дълга и тежка болест и храмове отново да се издигат от техните основи на огромна височина и да приемат слава много по-голяма от старите, които бяха разрушени.

2. Освен това върховният владетел ни показа още повече божията щедрост потвърждавайки заповедите издадени относно християните. От страна на императора бяха изпратени лични писма до епископите с почести и парични дарове. Няма да е неудачно да включим тези документи, преведени от римски на гръцки език на удачно място в тази книга сякаш са свети скрижали, за да могат те да останат като един паметник за всички след нас.

Глава 3

Посвещенията на всяко място

1. След това можело да се види гледка желана от всички нас: празненства за посвещения в градовете и осветяване на новопостроени молитвени домове, епископите се събирали, чужденци идвали отдалеч, взаимна любов се показвала между хората, членовете на Христовото тяло били обединени в пълна хармония.
2. Тогава се изпълнили пророческите думи, които тайнствено предсказвали какво ще се случи: „*кост с кост и става със става*” (Езек. 37:7) и това, което било обявено тайнствено във вдъхновения текст.
3. Имало една енергия на божия Дух достигаща до всички членове, една душа във всички, същата ревност във вярата и един всеобщ хвалебен химн в прослава на Бога. Да, и съвършени служби се извършвали от прелатите, свещените обичаи се тачели и великите правила на Църквата се спазвали с пеенето на псалми и с четене на дадените ни от Бога думи, със следването на божествени и тайнствени служби и с раздаване на тайнствените символи на страстите на Спасителя.
4. В същото време хора на всякаква възраст, мъже и жени, с цялата сила на ума си отдавали слава на Бога, авторът на техните блага, в молитва и благодарение, с радостни ум и душа. Всеки от присъстващите епископи, според, най-добрите си способности, произнасяли хвалебствени речи допълвайки блясъка на събранието.

Глава 4

Хвалебствията на бляскавите дела

1. Един от тях, с умерени способности, който бил подготвил реч, пристъпил напред в присъствието на множеството събрали се пастири, като в църковно събрание и докато те слушали внимателно и разсъдително, се обърнал както следва към този, който във всичко бил най-превъзходния и възлюбен от Бога епископ, чрез чиято ревност бил издигнат и най-величествения във Финикия храм в Тир.

Прославата за изграждането на църквите отправено към Паулин, епископ на Тир.

2. „Приятели и божии свещеници, които сте облечени в свята тога и дарени с небесни, славни корони, вдъхновен елей и свещенически одежди на Светия Дух, и вие, о, божия слава, нов и свален храм надарен от него с мъдростта на века и все пак показващ скъпи дела и младежка и цъфтяща добродетел, на когото самият Бог, който обхваща целия свят, е дал забележителната чест да изгражда и обновява този земен Христов дом на единородното и първородно Слово и на своята свята и божествена невеста,

3. човек може да те нарече Веселеел, строителят на небесната скиния, или Соломон, цар на новия и много по-добър Ерусалим, или пък нов Зоровавел, който добавил много по-голяма слава на предишния божий храм

4 и вие, о, доилки на свящото Христово стадо, обиталища на добри дела, училища на мъдрост и величествена и благочестива аудитория на религията.

5. Отдавна ни беше позволено да отправяме химни и песни към Бога, когато научихме от слушането на светите Писания и четенето на великите Божии знамения и благата дадени на човешкия род от чудните дела на Господа, учени да казваме: „О, Боже! Бяхме слушали с ушите си, бащите ни разказваха делата, които ти си сторил в техните, древни дни,

6. но сега вече не виждаме светата десница и небесната мишца на нашия всеблаг Бог и цар на вселената чрез слухове или свидетелства, но видяхме самите дела и със собствените си очи, че нещата записани преди дълго време са верни и истинни, позволено ни е да издигнем втори триумфален химн и да пеем с висок глас казвайки: „Каквото чухме това и видяхме в града на Господа на силите, в града на нашия Бог”.

7. И в кой град ако не в новопостроения и направен от Бога, който е „църквата на живия Бог, стълб и подпорка на истината” (1 Тим. 3:15), за която и друго Божествено пророчество казва: „Славни неща се говорят за тебе, Граде Божий” (Псалм 87:3). Тъй като благодатния Бог ни е събрал заедно за това чрез благодатта на своя единороден, нека всеки един от призованите да пее с висок глас и да каже: „Зарадвах се когато ми казаха: нека да идем в Господния дом” (Псам 22:1) и „Господи, любя местопребиванието на Твоя дом, И мястото на скинията на славата Ти” (Псалм 26:8).

8. И нека ние не само един по един, но всички заедно, с един дух и една душа, да го почитем и силно да викаме, казвайки: „Велик е Господ; и твърде достохвален В града на нашия Бог, в Своя свет хълм” (48:1). Защото ти си истински велик и велик е домът ти, издигнат и просторен и „Ти си по-красив от човешките чада” (Псалм 45:2). Велик е Господ, „Който един върши чудеса” (Пс. 136:4). Велик е този, който прави велики неща и издирва миналото, славни и велики неща, които не могат да се изброят (Йов 9:10). Велик е този, „Който изменява времената и годините; Сваля царе и поставя царе” (Дан. 2:21), „Който въздига бедния от пръстта, И възвишава сиромаша от бунището” (1 Царе 2:8). „Свали владетели от престолите им. И въздигна смирени Гладните напълни с блага. А богатите отпрати празни” (Лука 1:52-3).

9. Не само за верните, но и за невярващите Той потвърди записаните древни събития. Този, който върши чудеса направи велики дела, господарят на всички, творецът на целия свят, всемогъщия и всемилостив, който единствен в Бог. Не него нека да пеем нова песен (ср. Пс. 96:1), казвайки в ума си: „Който Един върши велики чудеса, Защото милостта Му трае до века;” (Пс. 136:4). „Който порази велики царе, Защото милостта Му трае до века” (Пс. 136:17). „Който си спомни за нас в унижението ни, Защото милостта Му трае до века И ни избави от противниците ни” (Пс. 136:23-4).

10. Нека никога да не преставаме силно да викаме с тези думи към Отца на вселената. И нека винаги да почитаме с устата си този, който е втората причина за нашите блага, наставника в божественото познание, учителят на истинската религия, унищожителят на нечестивите, убиецът на тираните, претворителят на живота, Исус, който ни стана Спасител в отчаянието ни.

11. Понеже единствено той, като единствен всеблаг Син на всеблаг Отец, според благоразположеното намерение на своя Отец, доброволно прие нашата природа докато бяхме паднали в покварата си И подобно на изкусен лекар, който за да спаси болните изследва страданието им, грижи

се за раните им и поема върху себе си чуждите болки, така и ние, които не само бяхме заразени и поразени с ужасни язви и рани, които вече бяха станали смъртоносни, но дори лежахме сред мъртвите, той избави за себе си от самите уста на смъртта. Понеже никой друг под небето няма подобна сила, така че без повреда да служи за спасението на мнозина.

12. Единствено той, докосвайки се до нашата голяма поквара, единствено Той, вземайки върху себе си нашите трудове, единствено той понасяйки върху себе си наказанието заслужено от нашите нечестия, след като съживи нас, които бяхме не просто полумъртви, а вече бяхме в гробовете и напълно отблъскващи, ни спаси, както в древността така и днес, чрез благотворната си ревност, отвъд всички очаквания, дори и нашите собствени, и свободно ни даде даровете на Отца. Този, който дарява живота и светлината е нашият велик лекар, цар и Господ, богът Христос.

13. Понеже когато цялата човешка раса лежала в мрачна нощ и в дълбока тъмнина поради измамното изкуство на виновните демони и силата на мразещите Бога духове, само чрез явяването си той развързал веднъж завинаги стегнатите въжета на нашите нечестия чрез лъчите на своята светлина така както се топи восъкът.

14. Но когато злостната завист на обичащите злото демони избухнала с ярост срещу тази доброта и насочила против нас всичката си смъртоносна сила и когато отначало подобно на бясно куче, което чупи зъбите си върху запратените срещу него камъни и излива яростта си срещу безжизнените предмети той издигнал своята яростна лудост в камъните на светилищата и в бездиханните материали на къщите и опустошил църквите – поне така му се струвало – и издавайки ужасно съскане и други подобни на змия звукове сега чрез заплахите на нечестивите тирани и чрез богохулните едикти на скверни управници, бълвайки отрова и заразявайки със своята вредна и унищожаваща хванатите от него души отрова след като почти ги погубил чрез смъртоносните жертви на идолите и карайки всеки звяр в човешка форма и всеки дивак да ни нападне – тогава „*Ангелът на великия съвет*” (ср. Исая 9:6), великият божий военачалник (ср. Ис. Навин 5:13), след като най-силните войни в царството се показали достойни чрез търпение и устояване на всичко, изведнъж отново се явил и изличил и унищожил своите врагове и неприятели, така че да не остане дори и името им.

15. Но своите приятели и роднини той издигнал до най-висока слава в присъствието не само на всичките човеци, но и на небесните сили, на слънцето, луната и звездите и на цялото небе и земя, така че сега, както никога по-рани, върховните владетели, съзнаващи честта, която получили от него, плюят в лицата на мъртвите демони, тъпчат непозволените демонски обичаи, подиграват се на древните заблуди предадени им от

техните бащи и признават единия Бог, който е благодетел на всички, включително и на самите тях.

16. Те признават Христос, божия Син, царят на всичко, и го прогласяват за Спасител чрез паметници, непогиващи записи в имперски писма, сред градовете, които владеят над земята, неговите праведни дела и победите му над нечестивите. Така Исус Христос, нашият Спасител, е единственият от цялата вечност, който е бил признат дори от най-великите по земята, не както обикновен цар сред хората, а като роден Син на Бога на вселената и който справедливо е почитан като истински Бог.

17. Понеже кой цар живял някога е достигал до подобна добродетел, така че да напълни ушите и езика на всички хора по земята със своето име? Кой цар, след като е утвърдил такива благочестиви и мъдри закони ги е разпрострял от единия край на земята до другия, така че те постоянно са четени и слушани от всички хора?

18. Кой е премахнал варварските и дивашки обичаи на нецивилизованите народи чрез своите благи и най-човеколюбиви закони? Кой, след като е нападан за цели векове от всички е показал такава свръхчовешка добродетел, която процъфтява ежедневно и остава свежа през целия му живот?

19. Кой е създал народ, за който древните дори не били чували, но който сега не е скрит в някой ъгъл на земята, а се е разпрострял навсякъде под слънцето? Кой така е укрепил войниците с оръжията на благочестието, че техните души, бивайки здрави като адамант, светят ярко в борбата им с враговете?

20. Кой цар е побеждавал до такава степен и дори след смъртта си води своята войска, показва трофеите на враговете си и изпълва всяко място, страна и град, гръцки и варварски, с царственото си присъствие и дори божиите храмове с техните забележителни приноси, подобно на този велик храм с великолепната си украса и оброчни приноси, които сами са толкова велики и забележителни, достойни за почит и почуда и ясни знаци на властта на нашия Спасител? Понеже сега също „*Той каза, и стана; Той заповяда, и затвърди се*” (Пс. 33:9). Понеже какво може да противостои на волята на Царя на вселената и владетеля на света, който е самият Бог?

21. Отделна реч ще е необходима, за да опиша и обясня добре това и за да изкажа колко голяма е ревността на работниците спрямо този, когото славим като Бог, който гледа на живия храм, който съставляваме самите ние и преглежда домът състоящ се от живи и движещи се камъни, които са добре и сигурно построени върху основата на апостолите и пророците и

чийто крайъгълен камък е самият Исус Христос. Той е бил отхвърлен не само от строителите на това древно здание, което повече не стои, но и от строителите – зли архитекти вършещи зли дела – на сградата състояща се от човешко множество, която все още стои. Но Отец го определил, както тогава така и сега, да бъде глава на ъгъла на нашата обща църква.

22. Кой е този, който виждайки живия храм на живия Бог съставен от нас – това най-велико и божествено светилище, казвам, чийто вътрешни светилища са невидими за множествата и наистина свети и дори светая светих – би дръзнал да каже това? Кой може дори да погледне през светите врати освен великият първосвещеник на всички, на когото единствено е позволено да наблюдава тайните на всяка разумна душа?

23. Не може да е дадено на друг, освен на един единствен, да бъде втори след него в същото дело, а именно, на военачалника на тази армия, когото самият първосвещеник почел с второто място в това светилище, пастирът на вашето божие стадо, който получил людете ви чрез жребий и божия присъда, който сякаш го определил за свой личен слуга и говорител, един нов Аарон и Мелхиседек, направен подобен на божия Син, оставащ и винаги пазен от него според обединените молитви на всички вас.

24. На него единствен следователно нека да бъде дадено ако не на първо място то поне на второ след първия и най-велик първосвещеник, да пази и надзирава вътрешността на душите ви – на него, който от опит и дълголетие удачно се е доказал през всеки и който чрез своята ревност и грижа ви е насочил към благочестив живот и учение и е по-способен от всеки друг да дава отчет съответстващ на фактите за нещата, които е извършил с божията помощ.

25. Що се отнася до нашия първи и велик първосвещеник, казано е: „Който е видял Отец върши дела подобни на Сина” (Йоан 5:19). Така и този, гледайки към него като към първи учител, с чисти очи на ума и използвайки за пример нещата, които е видял той да върши, създава техни образи правейки ги колкото е възможно по-подобни, както в нищо не отстъпва на Веселеиил, когото самият Бог „изпълнил с дух на мъдрост и знание” (Изход 35:31) и с други техническо и научно познание и го призовал да бъде строител на храмът направен според небесните образи предадени му чрез символи.

26. Така и този, по подобен начин носейки в душата си Христовия образ, словото, мъдростта, светлината създал своя великолепен храм на върховния Бог, отговарящ на образа на по-великия така както видимото на невидимото. Невъзможно е да се каже с каква величава душа, с какво богатство и свобода на ума и с какво подражание от страна на всички вас,

великодушно го показал на участниците, които се опитвали по никакъв начин да не изостанат от него в следването на същата цел. И това място – понеже то заслужава да бъде споменато преди всички останали – което е било покрито с всякакви боклуци от нашите врагове той не пренебрегнал нито пък се предал на нечестието на тези, които довели нещата до това положение, макар да можел да избере някое друго място, понеже в града имало още много места, където работата нямало да е толкова трудна и щял да среща по-малки препятствия.

27. Но след като първо се подготвил за работата, укрепил с ревност всички хора и ги превърнал в едно огромно тяло, той започнал първата битка. Понеже той смятал, че тази църква, която била особено обсаждана от неприятелите, която отначало понесла и устояла на същото гонение заедно с нас и заради нас, подобно на майка за децата си, трябва да се радва с нас и в благоволенieto на всемилостивия Бог.

28. И когато великият пастир изгонил дивите животни и вълците и всеки жесток и кръвожаден звяр, и, както казват божествените пророчества, „счупил челюстите на лъвовете” (58:6 според LXX) Той сметнал за добре отново да събере децата си на същото място и по-най-свят начин издигнал оградата на стадото си „за да засрами врагът и отмъстителят” (Пс. 8:2) и да отхвърли нечестивата дързост на божиите врагове.

29. И сега ги няма – мразещите Бога – понеже никога не ги е имало. След като създавали проблеми и сами страдали за известно време те понесли заслужено наказание и довели себе си, своите семейства и роднини до пълно унищожение. Така заявлението написано против тях от древните в светите книги се оказало вярно. В тези заявления божиите думи казват вярно, освен другите неща, и следното за тях:

30. *„Нечестивите изтръгнаха меч и опънаха лъка си, За да повалят сиромаша и немощния, За да заколят ония, които са с праведна обхода. Мечът им ще се забие в тяхното сърце, И лъковете им ще се строшат”* (Псалм 37:14-15). И отново: *„Ти си разорил градовете им, та и поменьт им загина”* (Псалм 9:6) и *„изличил си името им до вечни векове”* (Псалм 9:5) понеже когато бяха в затруднение *„Извикаха, но нямаше избавител, Към Господа, но не ги послуша”* (Пс. 18:41). Но *„те се спънаха и паднаха; А ние станахме и се изправихме”* (Пс. 20:8). И това, което отнапред беше известно със следните думи: *„Както се презира съновидение, когато се събуди някой, Така и Ти, Господи, когато се събудиш, ще презреш образа им”* (Пс. 73:20) – сега се оказва вярно пред очите на всички.

31. След като воювали като гиганти против Бога те умрели по този начин. Но неплодната и отхвърлената от хората получи сетнината, която

видяхме заради своето търпение към Бога, както пророк Исая е говорил за нея:

32. *„Пустото и безводното място ще се развеселят, И пустинята ще се възрадва и ще цъфне като крем” (Исая 35:1). „Укрепете немощните ръце, И утвърдете отслабналите колена Кажете на ония, които са с уплашено сърце; Укрепете се! не бойте се! Ето вашият Бог! Възмездието ще дойде с Божие въздаяние: Той ще дойде и ще ви избави” (Ис. 35:3-4). „Тogaва,” казва той, „куцията ще скача като елен, И езикът на немия ще пее; Защото в пустата земя ще избликнат води, И потоци в пустинята. Нажеженият пясък ще стане езеро, И жадната земя водни извори; В заселището, гдето лежах чакалите, Ще има зеленина с тръстика и рогоз” (Ис. 35:6-7).*

33. Тези отдавна пророкувани неща били записани в светите книги, но сега не ни бяха предадени като нещо чуто, а като факти. Тази пустиня, тази суха земя, тази вдовица и напусната, *„чийто порти те събориха с брадви като гъста гора; Те я събаряха изведнъж с брадви и чукове” (Пс. 74:5-6),* чийто книги също бяха унищожавани *„Предадох на огън светилището Ти; Оскверниха обиталището на името Ти като го повалиха на земята” (Пс. 74:7)* *„Защо си съборил плетищата ѝ, Та я берат всички, които минават през пътя? Запуска я глиган от гората, И полските зверове я пояждат” (Пс. 80:12-13)* сега чрез чудната сила на Христос, когато той пожелал това, разцъфнала като крем. Понеже по това време тя също така била наказана сякаш от грижовен баща. *„Защото Господ наказва този, когото люби, И бие всеки син, когото приема” (Евреи 12:6).*

34. И след като е наказана с мярка, според необходимостта, на нея отново ѝ било заповядано да се радва. И тя цъфнала като лилия и разпръснала божествения си аромат сред всички хора. *„Защото,”* е казано, *„вода ще избликне в пустинята” (Исая 35:6),* изворът на спасителното омиване на Божието обновление (ср. Тит 3:5). И сега тази, която преди малко била пустиня, *„стана на появана морава и водни извори избликнаха на жадната земя” (Исая 35:7).* Ръцете, които преди това били „слаби” сега станали „силни” (Ис. 35:3) и тези, които преди това били „отслабнали” възстановили силата си и тръгнали право по пътя на божие знание и побързали да се присъединят към стадото на всеблагодатния пастир.

35. Ако имало някои, чиято душа била зашеметена от заплахите на тираните, дори и те не си отишли като неизцелими от спасителното слово, но то ги изцелило и ги насърчило да примат божията утеха казвайки: *„Кажете на ония, които са с уплашено сърце; Укрепете се! не бойте се!” (Ис. 35:4).*

36. Този наш нов и прекрасен Зоровавел след като чул словото, което порано изявихме, че тази, която била направена пустиня от Бога трябва да се зарадва с тези неща след горчивото робство и мерзостта на запустението, не пренебрегнал мъртвото тяло. Но преди всичко с молитви и приноси умилостивил Отца с общото съгласие на всички вас и призовавайки този, който единствен дава живот на мъртвите като свой помощник и съработник възкресил падналата след като я очистил и освободил от злочестините ѝ. Той не я облякъл със старата ѝ дреха, но с нова, за която научил от светите писания, които казват ясно: „*И последната слава на дима ще бъде по-голяма от първата*” (Агей 2:9).

37. Така, покривайки едно толкова голямо пространство, той укрепил външния двор със стена обикаляща цялото, която трябвало да служи като най-сигурна защита за цялата сграда.

38. Той също така съградил и разпрострял голям и издигнат вестибюл към лъчите на изгряващото слънце и предоставил на хората, които се намирали далеч от светилището цялостен изглед на тези, които били вътре в него, почти обръщайки очите на невярващите към входа, така че никой не можел да мине покрай него без да бъде впечатлен от спомена за предишното запустение и сегашната невероятна промяна. Неговата надежда била, че такъв един човек бивайки впечатлен от това може да бъде привлечен и убеден да влезе поради самата гледка.

39. Но когато някой пристъпвал вътре в портите той не му позволявал веднага да влезе в светилището с мръсни и неизмити нозе, но оставяйки колкото е възможно по-голямо разстояние между храмът и външния вход той го оградил и украсил с четири напречни ограждения. Те ограждали едно четириъгълно пространство и били съединени със замрежени дървени прегради издигащи с на достатъчна височина като оставил свободно пространство по средата, така че да може да се вижда слънцето и въздухът да блести от лъчите му.

40. Там той поставил символи на свещено очистване изградил фонтани срещу храма, които снабдил с изобилие от вода, така че влизащите в светилището да могат да се очистват. Това е първото място където се спират влизащите. В същото време той показвал и една прекрасна и чудна сцена на всеки, който все още се нуждаел от първоначални наставления на удачното място.

41. Преминавайки край тази сцена човекът получавал свободен достъп до храма заедно с множество други вестибюли. От единия му край той намирал три врати гледащи сякаш към лъчите на слънцето. Тази по средата, украсена с бронзово покритие, обкована с желязо и прекрасно

украсена, той направил много по-голяма и широка от останалите, които сякаш я пазели, като че ли била кралица.

42. По същия начин заделайки известен брой вестибюли за коридорите от всяка страна на целия храм той ги превърнал във входи за сградата с цел да осигуряват повече светлина и ги украсил с различни видове дърворезба. Но царския дом той покрил с по-красиви и чудни материали без да се скъпи по какъвто и да е начин.

43. Би било разточително да описвам тук в подробности, дължината и ширината на сградата, понеже нейната красота и слава превъзхождат всяко описание, прекрасния изглед на делото, издигнатите ѝ кули достигащи до небето и скъпите ливански кедри над тях, които Божието слово не пропуска да спомене казвайки: *„Великолепните дървета се наситиха, Ливанските кедри, които Господ е насадил”* (Пс. 104:16).

44. Защо трябва сега да описвам умелата архитектурна украса и превъзходната красота на всяка част когато свидетелството на окото прави наставленията на ушите излишни? Понеже когато завършил по този начин храма той го снабдил с издигнати тронове в чест на предстоятелите и в добавка с места в удачен ред в цялата града и накрая поставил в средата светая светих, олтарът и за да бъде той недостъпен за множествата, го оградил с мрежеста дървена ограда украсена с подходяща дърворезба, даваща прекрасна гледка на наблюдаващите.

45. Той не пренебрегнал дори и настилката понеже я украсил с красив мрамор от всякакъв вид. Тогава накрая той преминал през външните части на храма издигайки просторни сгради от всяка страна, които се свързвали с базиликата и с входа за вътрешността на сградата. Те били издигнати от нашия най-мирен Соломон, строителя на божия храм, за хората, които все още се нуждаели от очистване и водно поръсване от Светия Дух, така че цитираното по-горе пророчество да не бъде вече само думи, а действителност. Понеже сега наистина казват, че *„последната слава на дома стана по-голяма от първата”* (Агей 2:9).

46. Понеже били необходимо и удачно както нейният пастир и Господ някога вкусил смърт заради нея и след страданията си променил това унижено тяло, което приел заради нея в прекрасно и славно тяло, водейки самата плът от тление към нетление, тя също следвало да се радва на плана на Спасителя. Понеже приемайки от него обещанието за неща много по-големи от тези тя желаела да споделя непрестанно и за цялата вечност с хора на ангелите на светлината в божия палат отвъд небето, със самият Христос Исус, благодетеля и Спасителя на вселената.

47. И сега тази, която по-рано била вдовица и изоставена се облякла по божията благодат с тези цветя, заприличала на истинска лилия, както казва пророчеството (Исаия 35:1) и приела брачните одежди и короната на красотата тя е учена от Исаия да танцува и да представи благодарствените си приноси на царят-Бог с почтителни думи.

48. Нека да я чуем как казва: *„Ще се развеселя премного в Господа, Душата ми ще се зарадва в моя Бог; Защото Той ме облече с одежди на спасение, Загърна ме с мантия на правда Като младоженец украсен, подобно на първосвещеник, с венец, И като невеста накитена с украшенията си. Защото, както земята произвежда растенията си, И както градина произраства посеяното в нея, Така Господ Иеова ще направи правдата и хвалата Да поникнат пред всичките народи”* (Исаия 61:10-11).

49. С тези думи тя възкликва. И с подобни думи небесният младоженец, самото Слово, Исус Христос, ѝ отговаря. Чуйте Господа да казва: *„Не бой се, защото не ще бъдеш поругана; И не се смуцавай, защото не ще бъдеш посрамена; Защото ще забравиш срама, който си изпитвала в младостта си, И няма вече да помниш укора, който си носила във вдовството си”* (Исаия 54:4). *„Защото Господ те повика като жена оставена и наскърбена духом, Да! жена взета в младост, а после отхвърлена, казва своят Бог. Оставих те за малко време; Но с голяма милост ще те прибера. В изобилието на гнева Си скрих лицето Си от тебе за един миг; Но с вечна благост ще се смиля за тебе, Казва Господ Изкупителят ти”* (Исаия 54:6-8).

50. *„Събуди се, събуди се, стани, дъщерьо ерусалимска, Която си пила от ръката на Господа чашата на яростта Му; Пила си, и изпразнила си до дъно Чашата на омайването. От всичките синове, които е родила, Няма кой да я води; Нито има, между всичките синове, които е отхранила, Ни един, който да я държи за ръка.”* (Исаия 51:17-18). *„Така казва своят Господ Иеова, Твоят Бог, Който защитава делото на людете Си: Ето, взех от ръката ти чашата на омайването, Дори до дъно чашата на яростта Си; Ти няма вече да я пиеш. А ще я туря в ръката на притеснителите ти, Които рекоха на душата ти: Падни ничком, за да минем над тебе; И ти си сложила гърба си като земя И като път за ония, които минават”* (Исаия 51:22-23).

51. *„Събуди се, събуди се, облечи силата си, Сионе; Отърси от себе си пръстта; Стани, седни Ерусалиме! Освободи се от връзките по шията ти, Пленена дъщерьо сионова”* (Исаия 52:1-2). *„Подигни очите си наоколо та виж: Всички тия се събират заедно и дохождат при тебе. Заклевам се в живота Си, казва Господ, Ти наистина ще се облечеш с всички тях като*

с украшения, И като невеста ще се накитиш с тях. Защото разорените ти и запустелите ти места И опустошената ти земя Ще бъдат сега тесни за жителите ти; А ония, които те поглъщаха, ще бъдат отдалечени.”

52. *„Чадата, които ще добиеш след обезчаждането си, Ще рекат още в ушите ти: Тясно е мястото за мене; Стори ми място, за да се населя. Тогава ще речеш в сърцето си: Кой ми роди тия, Тъй като аз бях обезчадена и пуста, Заточена и скитница? И кой изхрани тия? Ето, аз бях оставена сама; тия, где бяха?”* (Исая 49:18-21).

53. Това са нещата, които Исая предсказал и които древните записали за нас в свещените книги. Необходимо беше ние по някое време да научим тяхната достоверност и вярност.

54. Понеже когато младоженецът, Словото, се обърна към своята невеста, свещената и свята Църква, този младоженец – когато тя била изоставена и лежала като мъртва, лишена от надежда в очите на хората – според обединените молитви на всички вас, както било удачно, прострял ръцете си и я привдигнал чрез заповед от Бога, царят на вселената и чрез силата на Исус Христос. И след като я привдигнал той я направил такава каквато я описват светите пророчества.

55. Това наистина е твърде голямо чудо превъзхождащо всяка похвала, особено за тези, които гледат единствено на външния изглед. Но по-прекрасни от чудесата са архетипите и техните умствени прототипи и божествени модели, имам предвид възстановяването на вдъхновените и разумни сгради в душите ни.

56. Нея направил самият божий Син по своя образ придавайки ѝ навсякъде и във всяко отношение Божието подобие, една нетленна природа, безтелесна, разума, свободна от всичко земно, една същност надарена със собствения му разум. И след като я призовал от несъществуване в съществуване той я направил свята съпруга и най-свят храм за себе си и за своя Отец. Това също е ясно казано и изповядано със следните думи: *„Ще се заселя между тях и между тях ще ходя; и ще им бъда Бог, и те ще Ми бъдат люде”* (2 Кор. 6:16). Такава е съвършената и очистена душа направена такава от самото начало, за да носи образа на небесното Слово.

57. Но когато чрез завистта и ревността на злия демон тя, по свой собствен избор, станала сетивна и обикнала злото, божеството я оставило. Лишена от защитник тя станала лесна плячка за тези, които от дълго време ѝ завиждали. Намирайки се обкръжена от оръдията и бойните машини на своите духовни врагове тя претърпяла голямо падение, така че в нея не

останал камък върху камък добродетел, а тя лежала напълно мъртва на земята, изцяло лишена от естественото си познание на Бога.

58. Но докато тази, която била направена по божия образ, лежала по този начин, не глигана от гората, който видяхме я опустошил, а един разрушителен демон и духовните диви зверове, които я измамили със страстите си, сякаш с огнените стрели на собствената си злина и изгорили божие святилище с огън и повалили на земята скинията носеща името му. Тогава заравяйки нещастницата под един куп земя те унищожили всяка надежда за избавление.

59. Но небесно блестящото и спасително Слово, нейният закрилник, след като пострадала заслуженото наказание за греховете си, отново я възстановил според ревността на всемилостивия Отец.

60. Отначало спечелвайки душите на най-високопоставените владетели, чрез принцовете, които придобили божие благоволение, той очистил цялата земя от всички нечестиви разрушители и от самите ужасни и мразещи Бога тирани. След това извеждайки на светлина тези, които били негови приятели, които много по-рано му се били обрекли до живот, но сред злата буря се криели под покрива му, той ги счел за достойни за огромния дар на Духа. И отново, чрез тях той очистил с пики и мотики – наставляващите думи на учението – душите, които малко по-рано били покрити с мръсотия и натворени с всякакъв вид боклук и нечестиви наредби.

61. И като очистил полето на умовете от всякаква мръсотия той най-накрая я посветил на този премъдър и възлюбен от Бога владетел, който бивайки надарен с разсъдък и предпазливост както и с други дарби и способен да изследва и умовете на хората поставени под неговата власт от първия ден дори до сега не престанал да гради.

62. Той доставил искрящо злато, пречистено и незамърсено сребро и скъпоценни камъни във всеки от вас, така че отново изпълнил за вас тайнственото и скрито пророчество, което казва: *„От наскърбена, смутена, безутешна, Ето, Аз ще постеля камъните ти в красиви цветове, И ще положи основите ти от сапфири; Ще направя кулите ти от рубини, Портите ти от антракс, И цялата ти ограда от отбрани камъни. Всичките ти чада ще бъдат научени от Господа; И голям ще бъде мирът на чадата ти. С правда ще се утвърдиш”* (Исая 54:11-14).

63. Така градейки с правда той разделил хората според силата им. С някои той укрепил само външния вход, изграждайки го с искрена вяра. Такива били повечето хора неспособни да понесат по-голям строеж. На други

позволил да влязат в зданието заповядвайки им да стоят до вратата и да действат като водачи на влизащите. Тях не е неудачно да сравним с вестибюла на храма. Други издигнал като първи стълбове, които са поставени в краищата на квадратната зала, правейки ги първите елементи на буквата на четирите евангелия. А други съединил с базиликата от двете страни. Тези са катехумените, които все още напредват и не са се отдалечили много от най-външния изглед на божествените неща дадени на верните.

64. Вземайки отсрещ тях чистите души, които били пречистени като злато от божеството измиване, той ги превърнал в стълбове, много по-добри от външните пригодени за вътрешното и тайнствено поучение на Писанията и осветявани чрез прозорци.

65. Украсявайки целия храм с голям вестибюл на славата на единствения Бог и цар на всичко и поставяйки от двете страни на властта на Отец Христос и Светия Дух като втори светлини той изложил изобилно и славно в цялата града чистотата и блясъка на истината на останалите във всичките ѝ подробности. И след като избрал от всяко място живите, движещи се и добре подготвени камъни на душите той съградил от всички тях великия царски дом, блестящ и пълен със светлина отвън и отвътре. Понеже не само душите и разума, но също и телата били прославени чрез бляскавите орнаменти на чистотата и скромността.

66. В този храм има и тронове и голям брой столове и пейки намиращи се във всички души, в които седи дарът на Светия Дух, който някога сме виждали в светите апостоли и който се явил в тях когато им се *„явили езици като огнени и седнал по един на всеки от тях”* (Деяния 2:3).

67. Но във водачът им е разумно да предположим, че живее в пълнота самият Христос, както и в тези, които са втори след него, в съответствие с това каква част от силата на Христос и на Светия Дух може да приеме всеки един. Душите на някои от тези, а именно на тези, които са се посветили на наставление и грижа – може да са седалища и на ангели.

68. Но най-големия, царствен и уникален олтар не може да бъде друго освен чистата светая светих на душата на общия за всички първосвещеник. Стоящ отдясно на нея, Исус Христос, великият първосвещеник на вселената, божият единороден, приема с блестящи очи и разпрашени ръце сладкият аромат от всички и безкръвните и невеществени жертви предлагани му чрез техните молитви и ги занася до небесния Отец и Бог на вселената. Самият той първи го почита и сам отдава на Отца дължимото, умолявайки го да продължи да бъде благ и милостив към всички.

69. Този е великият храм, който велият творец на вселената, Словото, съградил по целия свят, създавайки на земята един разумен образ на нещата, които лежат отвъд небесната завеса, така че по цялото творение, включително в земните същества, неговият Отец да може да бъде почитан.

70. Но в небесните места по образите на земните неща, които се намират там, и в т. нар. горен Ерусалим, в небесния хълм Сион и в свръхземния град на живия Бог, в който неизброим ангелски хор и първородните на Христос, чийто имена са записани в небето хвалят своя създател и върховния владетел на вселената с хвалебни химни неизговорими и неразбираеми за нас – кой от смъртните е способен достойно да почетете това? „Понеже това което око не е видяло и ухо не е чуло и на човешки ум не е дохождало, всичко това е приготвил Бог за тези, които Го любяат” (1 Кор. 2:9).

71. Тъй като ние, мъже, жени и деца, малки и големи, вече отчасти участваме в тези неща, нека да не преставаме с един дух и една душа, да изповядваме и да хвали автора на толкова велики облаги за нас *”Който прощава всичките ти беззакония, Изцелява всичките ти болести; Който изкупва от рова живота ти, Венчава те с милосърдие и благи милости Който насища с блага душата ти”* (Псалм 103:3-5). Понеже *„Не е постъпил с нас според греховете ни, Нито е въздал нам според беззаконието ни”* (Пс. 103:10) *„Защото колкото е високо небето от земята, Толкова голяма е милостта Му към ония, които Му се боят, Колкото отстои изток от запад, Толкова е отдалечил от нас престъпленията ни. Както баща жали чадата си, Така Господ жали ония, които Му се боят”* (Пс. 103:11-13).

72. Пазейки тези неща в умовете си сега и за в бъдеще и размишлявайки денем и нощем във всеки час и с всеки наш дъх за авторът и владетелят на настоящия празник и на този светъл и най-велик ден, нека да го обичаме и хвалим с цялата си душевна сила. Нека да се изправим сега и да издигнем към него висок глас с молитва да ни защити и опази до края, да ни даде непрестанен и непрекъснат мир завинаги в Христос Исус нашият Спасител, чрез когото нему да бъде слава сега и завинаги. Амин.”

Глава 5

Копия от имперските закони

1. Нека накрая да приложим и превод от езика на римляните на имперските декрети на Константин и Лисиний.

Копие от имперските декрети преведени от езика на римляните

2. „След като преди много време разбрахме, че религиозната свобода не трябва да бъде ограничавана, а всеки човек да бъде оставена на собственото си решение и желание да изпълнява религиозните си задължения според собствения си избор, ние заповядваме на всеки човек, на християните както и на всички останали, да останат във вярата на собствената си секта и религия.

3. Но тъй като в едикта, в който религиозната свобода им е била дадена, изглежда са ясно добавени много и различни условия, някои от тях, след известно време, са се отказали от подобни практики.

4. Когато аз, Константин Август, и аз, Лисиний Август, дойдохме под милостивата закрила в Милано и взехме под внимание всичко свързано с общото благо, ние решихме освен останалите неща или по-скоро преди всички останали, да издадем декрет, който ни не струва в много отношения способстващ за общото добро, а именно, такъв, който да пази почитта и благочестието към бога. Ние решихме да дадем както на християните така и на всички останали хора свободата да следват религията, която сами са избрали, така че какъвто и небесен бог да съществува той да бъде милостив към нас и към всички, които живеят под нашето управление.

5. Затова ние решихме, с ясна и добра цел, че свободата не следва да отказва на никого да избира и да следва религиозните практики на християните, но на всеки един трябва да се даде свобода да посвещава умът си на религията, която смята за подходяща за него, за да може Бог да покаже към нас във всичко своята обичайна грижа и благоволение.

6. Удачно беше да напишем, че нашата воля е условията относно християните, които ви изпратихме в нашето първо писмо да бъдат напълно изоставени и че всички те се струват на нашата милост твърде сурово и чуждо и следва да се анулират, така че сега всеки, който има желание да следва християнската религия да може да прави това без да бъде насилван.

7. Ние решихме да ти съобщим това най-подробно, за да знаеш, че ние даваме на същите тези християни свобода да следват собствената си религия.

8. Тъй като ние свободно им даваме това твоя вярност следва да приеме, че свобода е дадена и на другите, които могат да пожелаят да следват собствените си религиозни практики. Явно в полза на спокойствието в наше време е всеки човек да има свободата да избира и да се покланя на който бог желае. Правим това, за да не дискриминираме по никакъв начин на основата на религия или ранг.

9. По-нататък ние постановяваме по отношение на християните, че техните места, в които те по-рано са имали навика да се събират и относно които в изпратеното по-рано писмо ти е била дадена различна заповед, ако се окаже, че някой ги е купил или от хазната или от друг човек, той трябва да ги върне на християните без да изисква пари или някакъв друг еквивалент и без бавене или колебание.

10. Ако се окаже, че някой е получил споменатите места като дар той трябва да ги върне колкото е възможно по-бързо на същите тези християни съзнавайки, че ако тези, които са купили местата или са ги получили като дар, изискват нещо от нас те могат да отидат при областния съдия като там този въпрос бъде решен от наша милост. Всички тези неща трябва да бъдат дадени на християнската общност веднага чрез твоята грижа и без каквото и да е бавене.

11. Тъй като същите християни са притежавали не само тези места, в които са имали навика да се събират, но и други, принадлежащи не на отделни хора след тях, а на цялото общество, т.е. на християнската общност, ти ще заповядаш всички тези, според закона, който изложихме по-горе, да бъдат възстановени без каквото и да е колебание на същите тези християни т.е. на техните общности и събрания както горното означава, че тези, които са ги върнали без да получат нищо за тях, както казахме по-горе, могат да очакват компенсация от нас.

12. Във всички тези неща в полза на гореспоменатите християни вие трябва да положите най-голямо старание, за да могат заповедите ни да бъдат изпълнени бързо и чрез ваша милост да бъдат осигурени компенсациите за общия мир.

13. Понеже по този начин, както казахме по-горе, божие благоволение към нас, което вече опитахме по множество начини, несъмнено ще продължи и занапред.

14. За да могат добрите ни заповеди да станат известни на всички очакваме това, което ти писахме да бъде обнародвано от теб навсякъде и доведено до знанието на всички, за да не останат добрите ни заповеди неизвестни за никого”.

Копие от друг имперски декрет, който те издали, показващ че е било направено дарение единствено на католическата църква.

15. „Поздрави на теб, най-почтени Анулин. Обичайно за наши благородия е, най-почтени Анулин, да желаем нещата принадлежали по право на някой човек не само да не бъдат отнемани, а и да бъдат възстановени.

16. Затова нашата воля е когато получиш това писмо ако нещо е принадлежало на католическа църква в някой град или на друго място, но сега е държано от гражданите или от някой друг, то да бъде възстановено веднага на споменатите църкви. Понеже ние вече решихме, че тези неща, които същите тези църкви по-рано са притежавали следва да им бъдат възстановени.

17. Приеми следователно, че тази наша заповед е съвсем явна и не се бави да им възстановиш колкото е възможно по-скоро всичко, което по-рано е принадлежало на гореспомнатите църкви – градини, сгради или каквото и да е – така че да можем да научим, че бързо и най-внимателно си се покорил на нареждането ни. Прощавай, наш най-почитан и възлюбен Анулин”.

Копие от писмото в което императорът заповядва синод от епископи да се събере в Рим за единството и мира на църквите.

18. „Константин Август до Милтиад, епископ римски и до Марк. Тъй акто множество подобни писма бяха изпратени до мен от Анулин, най-почтения проконсул на Африка, в които се казва, че Каселиан, епископ на Картаген, е бил обвинен от някои от своите колеги в Африка в множество неща, и тъй като ми се струва твърде сериозно нещо в тези провинции, които Божието провидение свободно е предало в моята власт и в които има голямо множество, което следва недостоен път и се разделя на две и епископите не са съгласни помежду си –

19. видя ми се угодно самият Каселиан заедно с десет епископа, които го обвиняват и с десет други, които може да реши да вземе за своя защита, да отплава за Рим, за да може там, във ваше присъствие и в присъствието на Ретекий, Матрник и Марин, вашите колеги, той да бъде изслушан, както разбирате, че следва да бъде според най-светия закон.

20. Но за да можеш да получиш най-доброто възможно знание за всички тези неща аз добавям към писмото си и копия от документите, които ми изпрати Анулин като ги изпращам и до твоите гореспоменати колеги. Когато ги прочетеш сам ти ще решиш по какъв начин гореспоменатия случай може да бъде най-удачно изследван и справедливо решен. Понеже няма да ти убегне, че аз питая такава почит към легитимната католическа църква, че не желая да оставя схизма или разделение на никое място. Нека божествеността на великия Бог да те пази, най-почтени господине, за много години”.

Копие от писмото, с което императорът заповядва друг синод да бъде свикан за преодоляване на разделието между епископите.

21. ”Константин Август до Крест, епископ на Сиракуза. Когато някои започнаха извратено и нечестиво да спорят помежду си по отношение на божественото поклонение, небесната сила и католическото учение желаейки да сложа край на подобни спорове сред тях аз преди това заповядах някои епископи да бъдат изпратени от Галия и противящите се страни, които не се съгласяваха непреклонно и постоянно една с друга трябва да бъдат извикани от Африка, че в тяхно присъствие и в присъствието на Римския епископ, въпросите, които изглежда, че създават напрежение да бъдат изследвани и решени с пълно внимание.

22. Но понеже след това време някои, забравяйки както своето собствено спасение така и почитта, която подобава да показват към най-светата религия, не само, че не слагат край на враждата и не желаят да се покорят на вече взетото решение и твърдят, че тези, които са изразили своето мнение и решение са малцина или че решенията са взети прибързано преди всички неща, които следва да са били внимателно изследвани – поради всичко това стана така, че тези, които следва да се държат братски и приятелски един към друг са срамно, или по-скоро извратено, разделени помежду си и дават повод за подигравки от страна на хората, чийто души са чужди на най-светата религия. Затова ми се видя необходимо да направя така, че на това деление, което трябваше да приключи след като решението беше взето трябва сега, ако е възможно, да се сложи край в присъствието на мнозина.

23. Затова ние заповядахме някои епископи от много различни места да се съберат в града Арл преди августовките каледни и сметнахме за удачно да ти пишем да осигуриш за най-почтения Латрониан, коректор на Сицилия, обществен транспорт и да вземеш със себе си ще двама от втория ранг, които сам избереш, заедно с трима слуги, които да ви служат по пътя и да отидеш на гореспоменатото място преди определения ден, така че посредством вашата твърдост и чрез мъдрото единство и съгласие на

останалите присъстващи този спор, който срамно продължава и в момента, в следствие на някои срамни борби, след като бъде чуто това, което всички имат да кажат и които сега не са в съгласие един с друг и които ние също заповядахме да присъстват, да намерят решение според правилната вяра и братската хармония, макар и постепенно, да бъде възстановена.

24. Нека всемогъщия Бог да те пази здрав за много години”.

Глава 6

Копие от имперското писмо, с което се дават пари на църквите

1. „Константин Август до Касилиан, епископ Картагенски. Тъй като нашата воля е нещо да бъде дадено на всички провинции в Африка, Нимидия и Мавритания на някои служители на легитимната и най-святата католическа религия, за да покриват своите разходи аз писах до Урсий, прочутия финансов министър на Африка и го насочих да отдели средства, за да плати на твоя твърдост 3000 фола.
2. Затова, когато получиш споменатата сума заповядай тя да бъде разпределена сред гореспоменатите според инструкциите, които са ти изпратени от Хосий.
3. Но ако намериш, че нещо недостига за изпълнението на моето намерение за всичко поискай без да се колебаеш от Хераклеид, нашият ковчезник, колкото намериш за необходимо. Понеже когато беше тук аз му заповядах ако твоя твърдост поиска от него пари той да ги даде без бавене.
4. И тъй като научих, че някои хора с неспокоен ум желаят да отвърнат народа от най-святата и католическа църква посредством срамни подкупи то знай, че съм заповядал на Анулин, проконсул и патриций, викар на префектите когато те бяха събрани, че те трябва да внимават не само на другите неща, но и на това и че не трябва да пренебрегват подобно нещо когато то се случи. Затова ако видиш, че някои хора продължават в тази лудост без да се бавиш иди при гореспоменатите съдии и изложи въпроса пред тях, така че да могат да ги поправят както съм им заповядал когато бяха при мен. Божествеността на великия Бог да те пази за много години”.

Глава 7

Копие от писмото, с което императорът заповядва управниците на църквите да бъдат освободени от всякакви политически задължения

1. „Поздрав на теб, наш най-почтен Аулине. Понеже от много обстоятелства се вижда, че когато бива презирана религията, в която се състои най-голямата почит към най-святата небесна Сила, обществените дела са поставени под голяма заплаха, но когато е законово приета и пазена тя води до най-голямо благополучие на Римското име и забележителен успех на всички човешки дела, чрез божие то благоразположение – видя ми се добре, най-почтени Аулине, хората, които изпълняват тази служба с подобаваща чистота и с непрестанно спазване на закона, за поклонение на божествената религия, да получат компенсация за своя труд.

2. Затова волята ми е в поверената ти провинция в католическата църква, над която предстоява Касилиан тези, които служат на тази свята религия и които обичайно са наричани свещеници да бъдат напълно освободени от всички обществени задължения, така че да не би поради някаква грешка или богохулно пренебрежение да бъдат отвлечени от служението подобаващо на Бога, но да се посветят без всякаква пречка на собствения си закон. Понеже изглежда, че когато те показват най-голяма почит към Бога най-големи са ползите и за държавата. Сбогом, наш най-почтени и възлюбени Аулине”.

Глава 8

Последвалото нечестие на Лициний и неговата смърт

1. Такива благослвения ни дала божествената и небесна благодат чрез пришествието на нашия Спасител и такова изобилие от блага дошли върху всички хора в следствие на мира, на който се наслаждавахме. Така нашите дела бяха увенчани с радост и празнуване.
2. Но злата завист и демонът, който обичал всичко зло не могли да понесат вида на тези неща. Освен това нещата сполетели тираните, които вече споменахме, не били достатъчни, за да надделее здравият разум в Лициний.
3. Понеже последният, макар управлението му да просперираше и той да бил почитан като втори след великия император Константин и да бил свързан с него чрез най-близките връзки на брака, изоставил привидните си добри дела и предпочел нечестията на злите тираните, чийто край той видял със собствените си очи и избрал да следва техните принципи вместо да запази приятелските си отношения с този, който бил по-добър от тях. Завиждайки на общото добруване той започнал нечестива и твърде ужасна война срещу него без да зачита нито закона на природата, нито договорите, нито кръвта и без дори да помисли за заветите.
4. Понеже Константин, подобно на най-добрият император, му показвал доказателства за неподправено благоразположение, сключил договор с него и не му отказал най-почтената сватба със своята сестра, а го почел правейки го участник в благородната, имперска кръв на предците си и му дал правото да споделя управлението над всичко като зет и съ-регент прехвърляйки върху него управлението и администрацията на не по-малък брой Римски провинции отколкото притежавал самият той.
5. Но Лициний въпреки това поел точно в обратната посока. Той ежедневно правел всякакви заговори срещу този, който бил над него и измислял всякакви измами, за да може да отплати на благодетеля си със зло. Отначало той криел всяка подготовка, преструвал на приятел и често прибегвал до измами и лъжи, за да може лесно да постигне злите си намерения.
6. Но Бог бил приятел, защитник и пазител на Константин и изваждайки на яве заговорите, които той подготвял скришно, ги осутил. Такава способност има великата броня на благочестието да предпазва от враговете и да осуetyава множеството заговори на покварените.

7. Но когато Лициний разбрал, че тайните му приготовления по никакъв начин не напредват според намеренията му – понеже Бог открил всеки заговор и нечестие на богоугодният император – когато не бил повече в състояние да се прикрива той започнал открита война.

8. По същото време, по което решил да води война с Константин той започнал и битка с Бога на вселената, когато знаел, че почита Константин, и започнал, отначало леко и скришно да напада благочетивите му поданици, които никога не били сторили зло на управлението му. Той направил това под влиянието на скритото си нечестие, което го довело до ужасна слепота.

9. Понеже той не държал пред очите си спомена за тези, които преди него преследвали християните, нито за тези, за чийто унищожител и езекутор самият той бил определен, поради нечестията извършени от тях. Но лишен от здрав разум, обладан с една дума от лудост, той започнал война против самия Бог, като съюзник на Константин, вместо против този, комуто той помагал.

10. На първо място той изгонил от дома си всеки християнин, лишавайки се по този начин, окаяни човек, от молитвите, които те принасяли на Бога за него, както били привикнали, според учението на отците си, да правят за всички хора. След това заповядал войниците в градовете да бъдат разжалвани и лишени от своя ранг освен ако не се съгласят да принесат жертви на демоните. Все пак тези неща били дребни сравнени с по-големите, които последвали.

11. Защо е необходимо да описваме с подробности всичко извършено от този богомразец и да изброяваме как най-беззаконият от хората измислял беззаконни закони. Той издал заповед, че никой не трябва да показва милост към страдащите в затвора давайки им храна и че никой не трябва да се смилява над умиращите от глад в окови, че никой по никакъв начин не трябва да е добър или да прави каквото и да е добро, дори и подтикнат от самата природа смилявайки се над своя ближен. Това наистина бил явно срамен и най-нечестив закон, измислен за да премахне всяка естествена доброта. В добавка към него освен това било заповядано, като наказание, че показващите милост трябва да пострададат същото както тези, на които показали милост и че човекът, който милостиво служел на страдащите трябва да бъде окован и хвърлен в затвора и да понесе същото наказание като страдалеца. Такива били законите на Лициний.

12. Защо да изброяваме нововъведенията относно брака или за умирането – нововъведения, в които той отменил древните Римски закони, които били добре и мъдро създадени и въвел някакви варварски и жестоки закони,

които били всъщност беззаконни? Той въвел, в ущърб на подчинените си провинции, множество преследвания и всякакви способности за извличане на златото и среброто, ново измерване на земята и насилнически присъди срещу хората, които вече не били живи, а отдавна били починали.

13. Защо трябва да говорим подробно за заточенията, които, в добавка към тези неща, този враг на човечеството нанесъл върху хора, които не били сторили никакво зло, изгнанието на хора от благородно потекло и с висока репутация, чийто млади жени той им отнел и дал на някои низки свои последователи, за да бъдат срамно насилвани и за множеството омъжени жени и девици, с които задоволявал страстите си, макар да бил в напреднала възраст – защо, казвам аз, е нужно да говорим подробно за тези неща, когато крайното нечестие на последните му дела прави първите да изглеждат малки и незначителни?

14. Накрая той полудял до такава степен, че нападнал епископите, смятайки, че те – както служители на Бога на всичко – ще бъдат враждебни спрямо неговите мерки. Той все още не им посегнал открито поради страха от този, който бил над него, но както преди, скрито и умело, използвал измамата на управителите, за да унищожи най-бележитите измежду тях. Начинът на убийството им бил странен и такъв какъвто никой по-рано не било чувал.

15. Делата извършени от него в Амасия и в другите градове на Понт надминали всеки предел на жестокостта. Някои от божиите църкви отново били изравнени със земята, други били затворени, така че никой от навикналите често да ходят в тях не можел да влезе и да се поклони на Бога.

16. Понеже злата му съвест го карала да смята, че молитвите не се принасят за него, а бил убеден, че ние правим всичко в интерес на боголюбивия император и молим Бога за него той побързал да излее яростта си върху нас.

17. Тогава тези от управителите, които искали да го поласкаят, смятайки, че вършейки тези неща те угаждат на нечестивия тиранин, приложили върху някои от епископите наказанията обикновено пазени за престъпниците и без всякаква причина наказали като убийци тези, които не били сторили никакво зло. Някои били убити по нови начини: телата им били разрязвани на множество части с меч и след тази варварска и най-жестока гледка били хвърляни в морските дълбини за храна за рибите.

18. По тази причина покланящите се на Бога отново побягнали и полетата и пустините, горите и планините отново приели Христовите служители.

Когато нечестивият тиранин постигнал успех чрез тези мерки той най-накрая решил да поднови гонението против нас.

19. И той би успял в това свое намерение и нищо нямало да може да му попречи ако не бил Бог, който защитава живота на своите и предвиждайки какво ще се случи направил да блесне голяма светлина в мрачната и скръбна нощ и въздигнал спасител на всички, довеждайки в страната с вдигнато оръжие своя слуга, Константин.

Глава 9

Победата на Константин и благословието, което получили от него поданиците на Римската империя

1. На него следователно Бог дал от небето заслужения плод на благочестието, победните трофеи над нечестивите и хвърлил виновния заедно с всичките му съветници и приятели пред нозете на Константин.
2. Понеже когато Лициний достигнал предела на своята лудост божият приятел решавайки, че повече не може да търпи това, действайки съобразно здравия разум и смесвайки здравия принцип на справедливостта с човеколюбието с радост дошъл на помощ на тези, които тиранина потискал и се заел премахвайки няколко унищожителя да спаси по-голямата част от човечеството.
3. Преди това, когато показвал единствено човеколюбие и милост към този, който не заслужавал съжаление той не постигнал нищо. Понеже Лициний не се отказал от нечестието си, а вместо това увеличил яростта си срещу хората, над които владеел, така че на потисканите не останала никаква надежда да бъдат спасени от свирепия звяр.
4. Така защитника на добродетелта смесвайки омраза към злото с любов към доброто, потеглил заедно със сина си Крисп, един доблестен принц, и протегнал спасителната си десница към всички погиващи. Дамата, бащата и сина, под защитата на Бога и на царя на вселената, заедно с божия Син, Спасителя на всички, като техни водачи и съюзници, изпратили силите си от всички страни срещу божите врагове и лесно спечелили победа. Бог им дал успех в битката според волята им.
5. Така изведнъж, и по-бързо отколкото може да се разкаже, тези които вчера и предишния ден дишали смърт и заплахи вече ги нямало и дори имената им не се помнели, а записаното за тях и почестите им понесли заслужен позор. Нещата, които Лициний със собствените си очи видял да се стоварват върху предишните нечестиви тирани претърпял и самият той, понеже не приел наставление нито научил мъдрост от наказанията на своите ближни, но последвал същия нечестив път, по който вървели и те и по този начин бил наказан според същия принцип. Така паднал той.
6. Но Константин, най-великия победител, надарен с всяка добродетел и благочестие, заедно със сина си Крисп, най-боговъзлюбения принц, и във всичко подобен на баща си, възстановили изтока, който им принадлежал и свързали в едно древната Римската империя, довеждайки под

миролюбивото си управление целия свят от изгрева на слънцето чак до залеза и от север до юг.

7. Така всички страхове, които преди това потискали човешките били премахнати от и те се зарадвали с голям празник. Всичко било светло и тези, които преди това били потискани сега се погледнали един друг с усмихнати лица и блестящи очи. С танци и химни, в градове и села те славели преди всичко Бога, царят на всичко понеже така били научени и след това благочестивия император с боговъзлюбените му деца.

8. Всички предишни злини и всяко нечестиво дело били забравени. Хората се радвали на настоящото добруване и очаквали още по-голямо в бъдеще. Едикти пълни с милости и закони съдържащи знаци на доброжелателство и истинско благочестие били обнародвани на всяко място от императора победител.

9. Така след като тираните били премахнати империята, която им принадлежала останала цяла и без съперник единствено на Константин и на синовете му. След като премахнали нечестията на предшествениците си разбирайки дадените им от Бога добрини те показали своята любов и добродетел, любовта си към Бога и благодарността към божеството чрез делата, които извършили пред очите на всички.

Край, с божията помощ, на книга десета от Църковната история на Евсевий Памфилий.